

OTROK
IN
KNJIGA

2

»V slovenski in svetovni mladinski književnosti žive in postajajo 'klasi-ka' literarna dela, v katerih je izpoved otroštva posredovana iz tistih zornih kotov, ki z umetniško izpovedjo prepričljivo ožive otroku njegov otroški svet in ki hkrati zmorejo s temi perspektivami tudi odraslemu ponuditi umetniško izpovedano resnico o koščku otroštva, ki hote ali ne hote živi v vsakem odraslem in določa ter spremlja njegova življenjska spoznanja. Nasprotno pa tista književna besedila, ki po nekem nesporazumu ali pa zavoljo nemoči in nesposobnosti ustvarjalcev doživetje otroštva poenostavljajo v narejeno infantilnost, ki je izraz predvsem napačnih predstav odraslih o otroku — ta besedila žive kratkotrajno literarno življenje ponajveč zaradi aktualnosti teme, ki jo obravnavajo.«

Martina Šircelj: Opozorilo na neko literarno delo

»V načelu ne razlikujem med literaturo za otroke in literaturo za odrasle. Pisati literaturo v enem in drugem primeru mi pomeni specialistično ukvarjanje s črkami in besedami, ki so organizirane v tekste, katerih namen je v prvi vrsti ta, da so estetski ... Vsekakor pa naj takoj opozorim na to, da so jezikovna sredstva in način njihove uporabe v obeh primerih precej različni, saj je ena in druga literatura namenjena različnemu bralcu, po čemer se ravna tudi piščeva naravnost v ustvarjalnem procesu. Ali z drugimi besedami povedano: gre za tipološko različnost, ki izvira iz razlike v tehnologiji.«

Niko Grafenauer: Igra v pesništvu za otroke

»Prav ljudsko slovstvo, ki je s svojo naivnostjo in fantazijsko razgibanostjo ter s svojimi številnimi ustaljenimi oblikovnimi obrazci nekoč privlačevalo enako odraslega kakor tudi otroškega poslušalca, je torej od Levstika dalje postalo ena izmed pobud, ob katerih se je oblikovala mladinska književnost. Tako se raziskovalcu tega področja književnosti kaže kot eden mogočih vidikov raziskave: pregledati, kar je bilo napisano za otroke, in ugotoviti razmerja ter povezave med temi deli in ljud-

27 -09- 1999

ODPRISANO
MARIBORSKA KNJIZNICA
KNJIZNICA KAMNICA
Oddetek za odrasle
MARIBORSKA KNJIZNICA

80. -

OTROCI IN KNJIGA

2

1976

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

OTROK IN KNJIGA

2

1975

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

Ureja uredniški odbor: Milan Divjak, Alenka Glazer, Bojan Golija, Ignac Kamenik,
Darja Kramberger, dr. Slobodan Ž. Marković, Janez Plemenitaš, Martina Šircelj

Glavna urednica: Darja Kramberger

Redakcija tega zbornika je bila končana julija 1974

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Izdajajo: Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice, Pedagoška akademija Maribor
in festival Kurirček

Naslov uredništva: Pionirska knjižnica Maribor, Rotovski trg 2

OTROK
IN
KNJIGA

Mr. Rudi Lešnik

Maribor

ČASNIKI IN ČASOPISI V OTROKOVEM ŽIVLJENJU

OB OPAZOVANJU PROSTEGA ČASA MARIBORSKIH ŠOLARJEV

Množična občila igrajo nadvse pomembno vlogo v življenju sodobnega človeka. Njihova moč je tem večja, ker navidezno ni prisilna, temveč dokaj lahkotno in prefinjeno vpliva na človeka, ko prav neboleče prodira v njegovo zavest. Ravnanja, ki sledijo, niso na videz izzvana od zunaj, temveč jih narekuje sprejete presoje, ki jih je človek izoblikoval po drugih vzorcih.

Ob nepregledni množici dražljajev, ki v množično proizvodnem in potrošniškem času delujejo na človeka, posameznik ne more več umirjeno in trezno presojati, ker kratko in malo nima več pregleda nad stvarmi in pojavi. Posledica tega je zbledenost jasnosti; ko človek ne more več prodorno sklepati, pa je prisiljen prisluhniti mnenjem, ki jih najde največ prav v vsebinah sodobnih obveščevalnih sredstev. Človek zdaj različnim mnenjem prisluhne, pa se zanje opredeljuje, kolikor se sploh lahko, predvsem v smislu pristajanja in ne globokega spoznanja. Mnenja pa vendar notranje sprejema in jih končno širi kot svoja osebna stališča, čeprav je mnenje nekaj »med znati in verjeti, torej niti stvarno niti razumsko dovolj utemeljeno«.¹

Vse bi bilo v redu in prav, če bi mnenja in podatki, ki jih človek tako sprejema, bili zmeraj samo taki, da bi koristili bistvenemu razvoju človeka, ali pa vsaj taki, da bi ustrezali resničnosti. Tukaj se pričinja vzgojno razmišljanje in ni naključje, da je pedagogika med prvimi občutljivo trčila na ta pojav, ki je globoko posegel v vzgojo. V vzgoji se z zavestno izbranimi vsebinami že od nekdaj trudijo, da bi čimbolj pomagali uveljaviti vzgojni smoter v določenem zgodovinskem času, danes pa je vsebin, ki se nenadzirano pomešajo med vzgojno vredne vsebine, vedno več, da jih ni mogoče niti osamljati niti zaježiti. Vzgojni smoter najdemo v naši družbeni resničnosti in razvojni usmeritvi, torej v življenju, katerega del so tudi zelo razvita komunikacijska sredstva. Stvarnost pa je polna protislovij, ki so del življenja, v katerega se vključuje sodobna mladina. Nagla spremenljivost, značilna za sodobnost, povzroča kratkoživost pojavov in tudi vrednot, kar lahko zelo moti razvoj mlade osebnosti in pelje celo »k neki zmedbi svetovnonazorske slike in k razblinjanju pri zgrajevanju vrednostne lestvice«,² kar je za vzgojo lahko bistveno pomembno.

Ni vseeno, kako otrok doživlja resnico. Sodobna množična občila so sposobna resničnost ponarejati, prikazovati iluzije kot stvarnost, pa tudi laž po-

¹ Erich Weber: *Das Freizeitproblem*. München-Basel, Reinhardt 1963, str. 113.

² Karl Bednarik: *An der Konsumfront*. Stuttgart 1957, str. 36.

nujati v najbolj dokazljivi obliki. Otrok in mladostnik tako lahko dokaj prepričljivo sprejemata nekaj, kar življenjsko ni veljavno in vredno, pa zgubljata možnosti trdnije razviti ustrezno vrednostno lestvico spoznanj o svojem in družbenem življenju ter prihodnosti. Kolikokrat se primeri, da so vzorci ravnanja v filmski napetovski močnejši od vplivov staršev ali učiteljev, pa jih mlad človek skuša po svoje uveljaviti v stvarnosti, ki tega ne more sprejeti, pa kaj hitro zaide v spopad s skupnostjo.

Očitno je danes med najosnovnejšimi nalogami vzgoje, da zmore sprejeti celosten svet najrazličnejših množičnih občil kot neizbežno nujnost, obenem pa pomagati človeku, da bo spoznal nevarno dvolično naravo tega pojava in se zmozel samostojno z njim spopadati, ločevati lupino od jedra in v množici dražljajev izbirati najustreznejše za lasten razvoj in osebno zadovoljstvo.

Časniki in revije so že najdlje prisotni v komunikacijskem sistemu modernejšega sveta, hkrati pa tudi vsak dan množično dostopni. Pomisliti je treba še na to, da so najbolj podrejeni tudi tržnim zakonitostim, torej povpraševanju, pa jih krojijo po okusih potrošnikov. Potrošniki, nasičeni s hrupno vsakdanjostjo in dostikrat dokaj otopeli za rahlejša dražljaje, zahtevajo kaj močnejšega, da se razživi človekova duševnost v tehnični dobi, in kakor pravi Gehlen, pojavlja se »nagnjenje k pretiranim količinam srhljivih vzburjenj«. ³ Od tod tudi hlastanje po primitivnih napetih, grozljivih zgodbah, po opolzkih prikazih spolnosti itd., kar je opaziti posebej še v zahodnem na videz sproščeno svobodnem svetu. Razumljivo je, da se naša proti vsemu svetu odprta skupnost, svobodno samoupravno naravnana, nikakor ni mogla zapreti pred vplivi, ki nam sicer niso po volji, pa so celo čezmerno prodrli v naše življenje. K sreči se skušamo tega zavedati, ko razvijamo kulturno akcijo, ki naj na primer prične »odločnejši boj proti lažni kulturi«. ⁴ Tudi Zveza prijateljev mladine zaskrbljeno ugotavlja, da »otroci dobivajo v roke vse več kičastih slikanic, stripnih zvezkov, zabavnikov, kriminalk, ki gredo zaradi cenenosti in preračunane učinkovitosti v denar«. ⁵ Resnično se lahko bojimo, da bomo proti temu tisočeroglavemu zmaju sodobnosti brez moči, zlasti še, če bi ga kratko in malo prepovedali. Verjetno je možno samo to, da do ustreznih mej sprejememo najrazličnejše zvrsti tiska, ki jih daje novejši čas, obenem pa pravočasno usposabljammo ljudi za sprejemanje in spoznavanje boljšega namesto skrajno plehkega. Potrebno pa je z vsemi močmi razvijati tako stopnjo samoupravne zavesti, da bo samostojno in svobodno zavrgla tudi na tržišču vse, kar je že do skrajnosti neumestno in nepotrebno; da bodo samoupravne založniške skupnosti in izdajateljski sveti sposobni oceniti resnične potrebe naših množic, ne da bi jim vsiljevali nepotrebne ponudbe iz tujine in s tem celo umetno razvijali potrebe, ki jih zlasti še mladi ljudje niti niso čutili.

Napačno bi bilo, če bi se zdaj zaleteli in otrokom ponujali zgolj izrazito didaktične zgodbe z očitnim pedagoškim kazalcem, kakor je to bilo nekoč, ko smo Slovenci dobili 1848 prvi mladinski list *Vedež*⁶, saj je sedanja pedagogika

³ A. Gehlen: *Die Seele im technischen Zeitalter*. Hamburg 1957, str. 34.

⁴ *Ustvarjanje boljših družbenih razmer za razvoj otrok*. Republiška konferenca SZDL Slovenije (ciklostil). Ljubljana, april 1972, str. 27.

⁵ *Nekateri problemi družbene vzgoje in skrbi za otroka*. (Gradivo za 3. sejo RK SZDL Slovenije) Ljubljana, ZPM Slovenije, 1972, str. 14.

⁶ Martina Šircelj: *Otroška kreativnost ter področje mladinske literature in tiska v Sloveniji*. V gradivu na III. kolokviju o prostem času mladih (ciklostil). Šibenik 1971, str. 1.

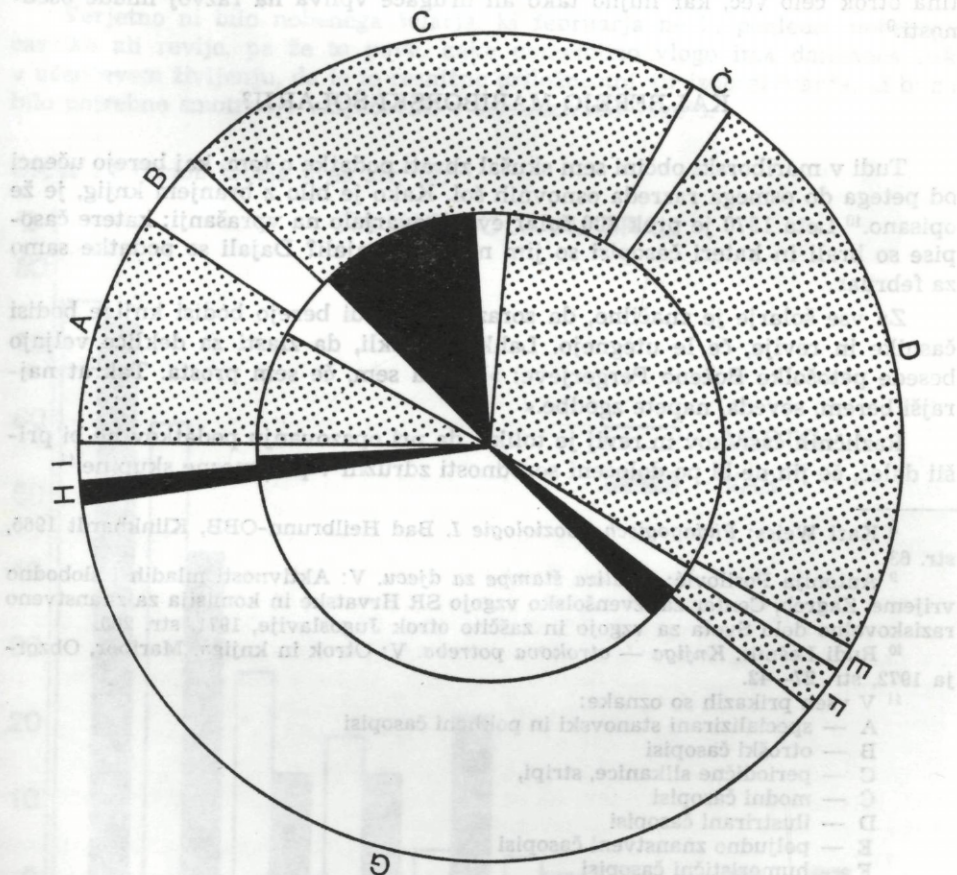
čisto nekaj drugega. Danes sprejemamo življenje, kakršno je med nami, vendar hkrati razvijamo zavest, da smo odločujoči spreminjevalci tega življenja, pa ni potrebno sprejemati vse, kar bi nam bilo ponujeno kdove odkod in s kakšnimi nameni. Prav v kritičnem odbiranju tega z vseh vetrov ponujenega se kaže stopnja vzgojne in samoupravne odgovornosti naše skupnosti, zlasti še, ko gre za založniško politiko pri izdajanju najrazličnejšega tiska. To ni čisto enostavna in lahka naloga, saj tudi v razvitejših zahodnih deželah ugotavljajo, kako je »značilno za časopise, velja pa tudi za druga komunikacijska sredstva, da so lastniški odnosi in usmerjevalne sile dokaj zapletene in jih je težko zaobjeti«⁷ čeprav

KAJ BEREJO DEČKI IN KAJ DEKLICE

(Gl. opomba 1 in primerjaj s tabelo 1 na str. 9.)

DEČKI – ZUNANJI KROG
DEKLICE – NOTRANJI KROG

GRAF.: 1

⁷ Martin Keilhacker: *Erziehung und Bildung in der Industriegesellschaft*. Stuttgart, W. Kohlhammer 1967, str. 66.

bi se vsaj pri nas to lahko odvijalo drugače. Dogaja pa se, da celo založbe, ki izdajajo vzgojno naravnan mladinski tisk, izdajajo in razpečavajo ceneno plažo dvomljive vrednosti, da z izkupičkom zanjo krijejo stroške vrednejšega tiska. Značilna je izjava časopisnega kralja Normana Angella: »V polstoletnem obdobju sem doživel, kako so velikanska premoženja spuhnela v brezupnih poskusih, da bi oživljali resne časopise, hkrati pa sem bil priča, kako so se nakopičila ogromna premoženja pri izdajanju »tabloids« (oznaka za popularne ilustrirane liste), ki so se specializirali za čvekarske zgodbe, škandale, senzacije in pornografijo.«⁸ Ali naj ameriški življenjski stil za vsako ceno obvlada tudi našo zavestno drugače naravnano skupnost, ko se tudi pri nas, čeprav v nekoliko drugačni obliki, kažejo dokaj podobni pojavi, zlasti še na področju izdajateljske politike?

Nekatere analize mladinskega tiska so pokazale, da mladi prežive skoraj polovico prostega časa pri konsumirajočih dejavnostih, seveda največ pri televiziji. Posilovićeva ugotavlja, da na Hrvaškem spremljajo otroci poprečno 3 do 4 dnevnik, mesečno prebere četrtnina otrok do 4 stripe in roto-romane, a četrtnina otrok celo več, kar nujno tako ali drugače vpliva na razvoj mlade osebnosti.⁹

KAJ BEREJO MARIBORSKI ŠOLARJI?

Tudi v mariborski občini sem skušal zbrati podatke o tem, kaj berejo učenci od petega do osmega razreda osnovnih šol. Kako je bilo z branjem knjig, je že opisano.¹⁰ Leta 1970 je prek 800 šolarjev odgovarjalo na vprašanji: katere časopise so brali in kateri časopisi so jim najbolj ugajali? Dajali so podatke samo za februar.

Za vse šolarje je značilno, da sorazmerno radi berejo bodisi knjige bodisi časnike in revije, če le utegnejo. Lahko bi rekli, da zlasti za deklice veljajo besede petošolke Božene Pergerjeve: »Vesela sem, če sem prosta. Takrat najrajši berem, seveda, napete zgodbe.«

Različnih časnikov in revij je toliko, da pri opazovanju podatkov ne bi prišli daleč, če jih ne bi po določeni sorodnosti združili v posamezne skupine.¹¹

⁸ Karl Weiss: *Pädagogische Soziologie I*. Bad Heilbrunn-OB, Klinkhardt 1965, str. 63.

⁹ Antonija Posilović: *Analiza štampe za djecu*. V: Aktivnosti mladih i slobodno vrijeme. Zagreb, Center za izvenšolsko vzgojo SR Hrvatske in komisija za znanstveno raziskovalno delo Sveta za vzgojo in zaščito otrok Jugoslavije, 1971, str. 200.

¹⁰ Rudi Lešnik: *Knjiga — otrokova potreba*. V: *Otrok in knjiga*. Maribor, Obzorja 1972, str. 27—42.

¹¹ V vseh prikazih so oznake:

A — specializirani stanovski in poklicni časopisi

B — otroški časopisi

C — periodične slikanice, stripi,

Č — modni časopisi

D — ilustrirani časopisi

E — poljudno znanstveni časopisi

F — humoristični časopisi

G — dnevni časniki

H — verski listi in revije

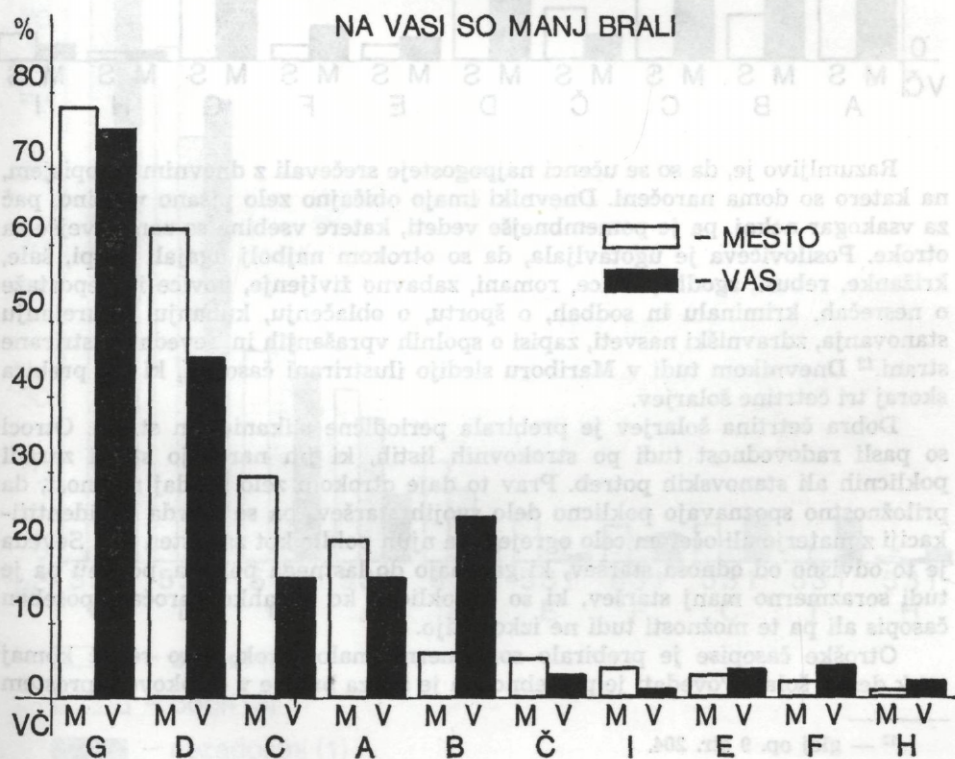
I — športni časopisi

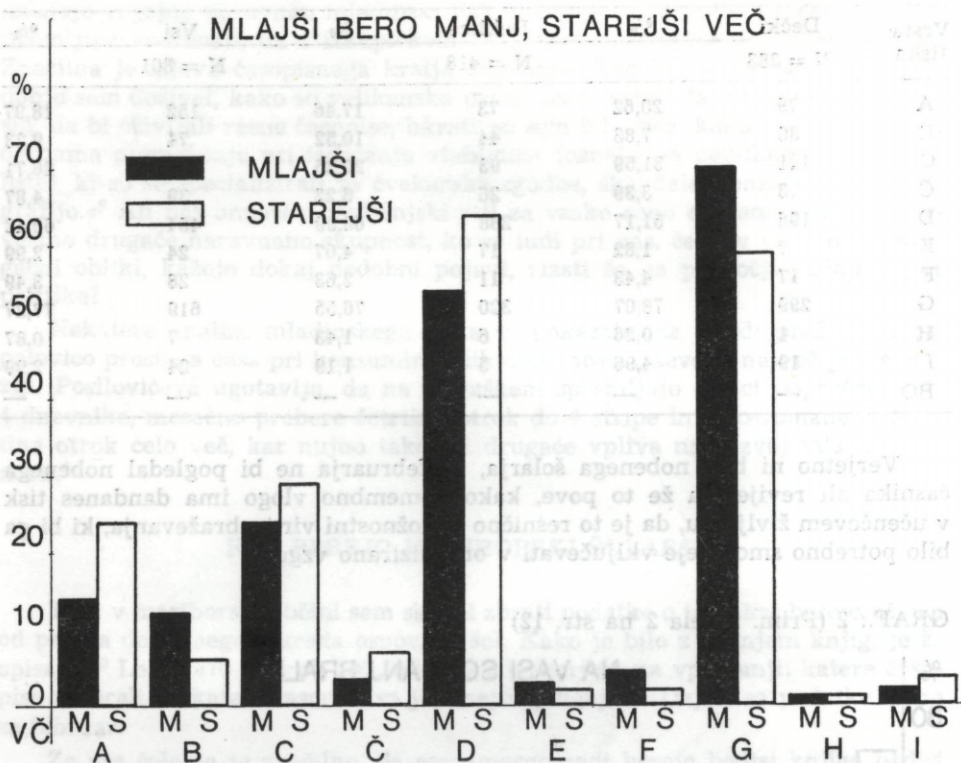
Tabela: 1 (Prim. graf. 1)

Vrsta tiska	Dečki N = 383	%	Deklice N = 418	%	Vsi N = 801	%
A	79	20,62	73	17,46	152	18,97
B	30	7,83	44	10,52	74	9,23
C	121	31,59	93	22,25	214	26,71
Č	13	3,39	26	6,22	39	4,87
D	196	51,17	288	68,89	484	60,42
E	7	1,82	17	4,07	24	2,99
F	17	4,43	11	2,63	28	3,49
G	299	78,07	320	76,55	619	77,27
H	1	0,26	6	1,43	7	0,87
I	19	4,96	5	1,19	24	2,99
BO	—	—	—	—	—	—

Verjetno ni bilo nobenega šolarja, ki februarja ne bi pogledal nobenega časnika ali revije, pa že to pove, kako pomembno vlogo ima dandanes tisk v učenčevem življenju, da je to resnično priložnostni vir izobraževanja, ki bi ga bilo potrebno smotrneje vključevati v organizirano vzgojo.

GRAF.: 2 (Prim. tabela 2 na str. 12)

Razumljivo je, da so se učenci najpogosteje srečevali z dnevnim časopisjem, na katero so doma naročeni. Dnevnik ima običajno zelo pisano vsebino, pač za vsakogar nekaj, pa je pomembnejše vedeti, katere vsebine so zanimivejše za otroke. Posilovičeva je ugotavljala, da so otrokom najbolj ugajali stripi, šale, križanke, rebusi, zgodbe, črtice, romani, zabavno življenje, novice in reportaže o nesrečah, kriminalu in sodbah, o športu, o oblačenju, kuhanju in urejanju stanovanja, zdravniški nasveti, zapisi o spolnih vprašanjih in, seveda, ilustrirane strani.¹² Dnevnikom tudi v Mariboru sledijo ilustrirani časopisi, ki jih prebira skoraj tri četrtine šolarjev.

Dobra četrtina šolarjev je prebirala periodične slikanice in stripe. Otroci so pasli radovednost tudi po strokovnih listih, ki jih naročajo starši zaradi poklicnih ali stanovskih potreb. Prav to daje otrokom zelo zgodaj možnost, da priložnostno spoznava poklicno delo svojih staršev, pa se morda po identifikaciji z materjo ali očetom celo ogrejejo za njun poklic kot za lasten cilj. Seveda je to odvisno od odnosa staršev, ki ga imajo do lastnega poklica, povrh pa je tudi sorazmerno manj staršev, ki so v poklicih, ko si lahko naročajo poseben časopis ali pa te možnosti tudi ne izkoristijo.

Otroške časopise je prebiral sorazmerno malo otrok, tako rekoč komaj vsak deseti šolar. Povedati je potrebno, da je šlo za branje v otrokovem prostem

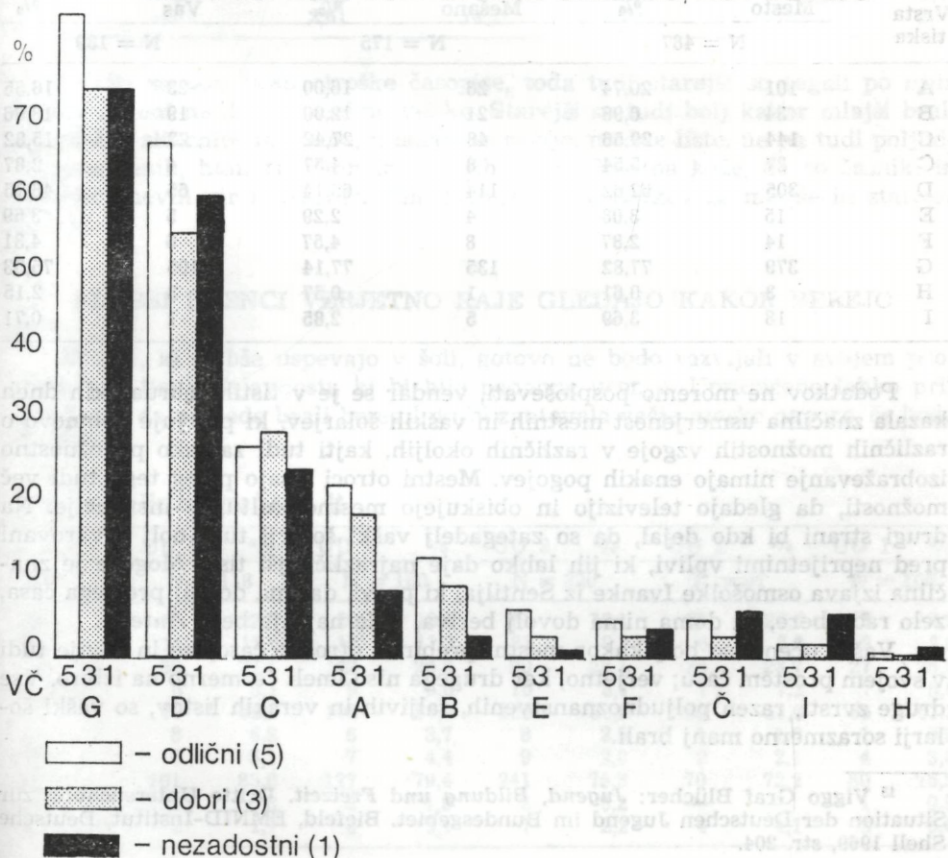
¹² — glej op. 9 str. 204.

času, torej zunaj šole, pa verjetno niso šteli branja v šoli, ko gre mogoče za *Cicibana* ali *Pionirski list*, zato tako majhno število. Otroci so sicer odgovarjali zelo določeno, ker so na primer zapisali: bral sem *Pionirski list*, *Cicibana*, *Tovarisha*, *Delo*. Pomisliti je treba še na to, da so *Zvitorepec* in podobni listi v drugi skupini, med slikanicami in stripi, pa je tudi zaradi tega število bralcev nekoliko manjše, čeprav gre pri obojem za otroške ali mladinske liste.

Presenetljivo pa je, da izrecno športnih časopisov mladi bralci ne bero dosti, ko je sicer za šport veliko zanimanje. Razlog bo potrebno iskati v tem, da posebej na športni tisk doma niso ravno množično naročeni. Obenem pa lahko športno radovednost otroci potešijo po splošnih dnevnikih, ki so bolj ali manj zmeraj dobro napolnjeni s športnimi novicami. Zelo skromen je tudi podatek o branju verskih listov, čeprav vemo, da so naklade tega tiska v Sloveniji dokaj visoke. Mogoče se otroci resnično ne ogrevajo toliko zanj, da bi svoj prosti čas žrtvovali za prebiranje tega tiska, ali pa se na tej razvojni stopnji še resnično ne zanimajo bolj za vprašanja, ki jih razvname šele prehod v mladostniško obdobje; nekateri pa so morda to tudi iz kakršnihkoli razlogov enostavno zamočali. Zani-

GRAF.: 4 (Prim. tabela 4 na strani 13)

MANJ USPEŠNI UČENCI RAJE GLEDAJO, KOT BEREJO

mivo je, da je celo Blücher v neki raziskavi v Zahodni Nemčiji na vprašanje, če mladi berejo mladinski tisk in kateri, dobil samo 4 % odgovorov, da berejo cerkvene časopise in revije za mladino.¹³

Deklice in dečki imajo do nekaterih zvrsti tiska nekoliko različen odnos, hkrati so deklice radovednejše bralke in bolj segajo po tisku, razen po dnevnih in poklicnih listih. Seveda so močnejše segale po modnih zvezkih in časopisih, medtem ko manj po športnih kakor dečki. Zaporedje bralnih zvrsti pri dečkih in deklicah je vendar dokaj podobno; korelacija med razvrstitvenima lestvicama je 0,843 na stopnji 0,01.

NA VASI SO MANJ BRALI

Časniki in revije niso povsod enako razširjeni, mesto je najboljši prostor za razširjanje tiska. Tu ni toliko pomembno redno naročniško razmerje kakor na podeželju. Mestni otroci imajo tako dosti več možnosti, da pridejo do najrazličnejših časopisov in revij, domačih in tujih.

Tabela: 2 (Prim. grafikon 2)

Vrsta tiska	Mesto	%	Mešano	%	Vas	%
	N = 487		N = 175		N = 139	
A	101	20,74	28	16,00	23	16,55
B	34	6,98	21	12,00	19	13,66
C	144	29,56	48	27,42	22	15,82
C	27	5,54	8	4,57	4	2,87
D	305	62,62	114	65,14	65	46,75
E	15	3,08	4	2,29	5	3,59
F	14	2,87	8	4,57	6	4,31
G	379	77,82	135	77,14	105	75,53
H	3	0,61	1	0,57	3	2,15
I	18	3,69	5	2,85	1	0,71

Podatkov ne moremo posploševati, vendar se je v tistih februarskih dneh kazala značilna usmerjenost mestnih in vaških šolarjev, ki potrjuje domnevo o različnih možnostih vzgoje v različnih okoljih, kajti tudi za tako priložnostno izobraževanje nimajo enakih pogojev. Mestni otroci imajo poleg tega tudi več možnosti, da gledajo televizijo in obiskujejo mestne kulturne institucije. Na drugi strani bi kdo dejal, da so zategadelj vaški šolarji tudi bolj zavarovani pred neprijetnimi vplivi, ki jih lahko daje najrazličnejši tisk. Mogoče je značilna izjava osmošolke Ivanke iz Šentilja, ki pravi, da ima dovolj prostega časa, zelo rada bere, pa doma nima dovolj beriva, toda najraje bere *Anteno*.

Vaški učenci so bolj kakor mestni prebiralni otroške časopise in revije tudi v svojem prostem času; verjetno, ker drugega niso imeli čezmerno na izbiro. Vse druge zvrsti, razen poljudnoznanstvenih, šaljivih in verskih listov, so vaški šolarji sorazmerno manj brali.

¹³ Viggo Graf Blücher: *Jugend, Bildung und Freizeit. Dritte Untersuchung zur Situation der Deutschen Jugend im Bundesgebiet*. Bielefeld, EMNID-Institut, Deutsche Shell 1969, str. 204.

STAREJŠI UČENCI SO VEČ BRALI, TODA NE DNEVNIKOV

Naravno je, da starejši lahko več berejo kakor mlajši, saj bolje obvladujejo bralno tehniko, bolj vsestransko in hitreje pojmujejo. Ni pa rečeno, da bi že zaradi tega nujno segali po vsebinsko resnejših besedilih, ne da bi se še ozirali po otroških slikanicah. Po svoje je zanimiv podatek, ki kaže, da so mlajši učenci sorazmerno bolj množično prebirali časnike kakor starejši, čeprav so starejši hkrati očitno bolj segali po specializiranih poklicnih in drugih listih.

Tabela: 3 (Prim. grafikon 3)

Vrsta tiska	Mlajši		Starejši		Vsi	
	N = 383	%	N = 418	%	N = 801	%
A	54	14,09	98	23,44	152	18,97
B	46	12,01	28	6,69	74	9,23
C	92	24,02	122	29,18	214	26,71
C	9	2,35	30	7,17	39	4,87
D	206	53,78	278	64,11	484	60,42
E	15	3,92	9	2,15	24	2,99
F	18	4,69	10	2,39	28	3,49
G	270	70,49	249	59,57	619	77,27
H	3	0,78	4	0,95	7	0,87
I	10	2,61	14	3,34	24	2,99

Mlajši so bolj brali otroške časopise, toda tudi starejši so segali po njih, čeprav ne eni ne drugi posebno veliko. Starejši so tudi bolj kakor mlajši brali periodične slikanice in stripe, ilustrirane revije, modne liste, ne pa tudi poljudnoznanstvenih, humorističnih in verskih listov. Vse pa kaže, da so časniki in časopisi dnevni vir najrazličnejših doživetij in podatkov za mlajše in starejše šolarje.

SLABŠI UČENCI VERJETNO RAJE GLEDAJO KAKOR BEREJO

Učenci, ki slabše uspevajo v šoli, gotovo ne bodo razvijali v svojem prostem času tistih dejavnosti, ki bi bile podobne učenju. Upravičeno lahko pričakujemo, da ne bodo brali besedil, ki bi zahtevala večje umske napore, če bodo že brali.

Tabela: 4 (Prim. grafikon 4)

Vrsta tiska	UU 5		UU 4		UU 3		UU 2		UU 1	
	N = 118	%	N = 160	%	N = 320	%	N = 97	%	N = 106	%
A	27	22,8	29	18,1	61	19,1	26	26,8	9	8,5
B	16	13,5	18	11,3	31	9,7	6	6,2	3	2,8
C	32	27,1	42	26,3	90	28,1	23	23,7	27	25,5
C	6	5,1	9	5,6	10	3,1	7	7,2	7	6,6
D	79	66,9	108	67,5	180	56,1	52	53,6	65	61,3
E	8	6,8	6	3,7	8	2,5	1	1,0	1	0,9
F	6	5,1	7	4,4	9	2,8	2	2,1	4	3,8
G	101	85,6	127	79,4	241	75,3	70	72,2	80	75,5
H	1	0,8	3	1,9	2	6,2	—	—	1	0,9
I	2	1,7	5	3,1	7	2,2	4	4,1	6	5,6

Nezadostni uspeh v šoli ni nujno, da bi bil posledica slabše bralne sposobnosti, zato je tudi precej neuspešnih učencev segalo po knjigah in časopisih, vendar je zanje značilno, da zdaleč niso toliko brali specializiranih stanovskih in poklicnih časopisov in poljudnoznanstvenih publikacij kakor uspešnejši učenci, toda manj kakor ti so segali tudi po otroških časopisih. Več kakor polovica nezadostnih učencev je gledala ilustrirane tednike in mesečnike ter dobra četrtina tudi otroške slikanice in stripe, pa kaže, da so resnično rajši gledali, kakor brali, čeprav so skoraj toliko kakor drugi brali tudi dnevnike. Vprašanje je le, katere rubrike v dnevnikih so bolj brali. Med slabšimi učenci je bilo tudi sorazmerno največ takih, ki so brali športne časopise in modne zvezke. Odličnjaki so sorazmerno bolj segali po vseh zvrsteh tiska razen morda po športnih časopisih.

VEČJA IZOBRAZBA STARŠEV, VEČJA ŽELJA OTROK PO BRANJU

Mogoče ne najbolj natančno, vendar v grobem kažejo podatki, kako je z branjem časopisov in revij pri šolarjih, ki izvirajo iz družin z različno izobrazbeno stopnjo staršev.¹⁴

Tabela: 5 (Prim. grafikon 5 na str. 16)

Vrsta tiska	SV		PI		OI		NP	
	N = 111	%	N = 265	%	N = 269	%	N = 146	%
A	22	19,8	59	22,3	45	16,7	24	16,4
B	9	8,1	23	8,7	24	8,9	18	12,3
C	40	36,0	67	25,3	69	25,6	36	24,7
C	8	7,2	16	6,0	12	4,5	3	2,1
D	79	71,2	168	63,4	149	55,4	82	56,2
E	3	2,7	9	3,4	7	2,6	5	3,4
F	7	6,3	4	1,5	13	4,8	4	2,7
G	91	81,9	214	80,7	204	75,8	101	69,2
H	—	—	3	1,2	2	0,7	2	1,4
I	6	5,4	6	2,3	8	2,9	—	—

Po podatkih v celoti lahko sklepamo, da so otroci iz družin z nepopolno izobrazbo staršev manj brali kakor otroci iz drugih družin, samo otroške časopise so za spoznanje bolj brali kakor drugi šolarji. V takih družinah verjetno nimajo naročenih dosti časopisov in jih niti ne prebirajo, ker bi to pomenilo zanje tudi manj koristno početje. Danes je že velika povezanost med izobraženostjo človeka in njegovo življenjsko ravni, saj izobrazba postaja temeljno proizvodno sredstvo. Otrok v taki družini tudi težje dobiva ustrezne spodbude za branje, pa ni težko razumeti, da ne sega bolj po časopisih. V sami strukturi vsebin, ki so jih učenci prebirali, pa glede izobraženosti otrokovih staršev ni bistvenih razlik, razen v tem, da niti en učenec iz družin z višjo izobrazbo

¹⁴ — V tabeli pomenijo oznake:

SV — srednja, višja in visoka izobrazba,

PI — izobrazba, pridobljena v različnih poklicnih šolah in nepopolna srednja izobrazba,

OI — popolna osnovnošolska izobrazba,

NP — nepopolna osnovnošolska izobrazba staršev.

staršev ni povedal, da bi bral tudi verske liste. Očitno je, da so otroci iz družin s srednjo in višjo izobrazbo staršev sorazmerno bolj posegali po vseh zvrsteh periodičnega tiska razen verskega kakor drugi šolarji.

BOLJSI DRUŽINSKI DOHODKI, VEČ ČASOPISOV

Podobno kakor po izobrazbi so se dali dobiti podatki po gospodarskih zmožnostih posameznih družin, iz katerih so bili vprašani otroci. Gospodarska moč družin je bila določena po osebnem dohodku matere in očeta ter po njihovem imetju in opremljenosti, kakor so jo poznali razredni učitelji. Merilo gotovo ni natančno, vendar bi se zelo težko kako drugače podrobneje približali resničnim razmeram posameznih družin.

Tabela: 6 (Prim. grafikon 6 na 18. strani)

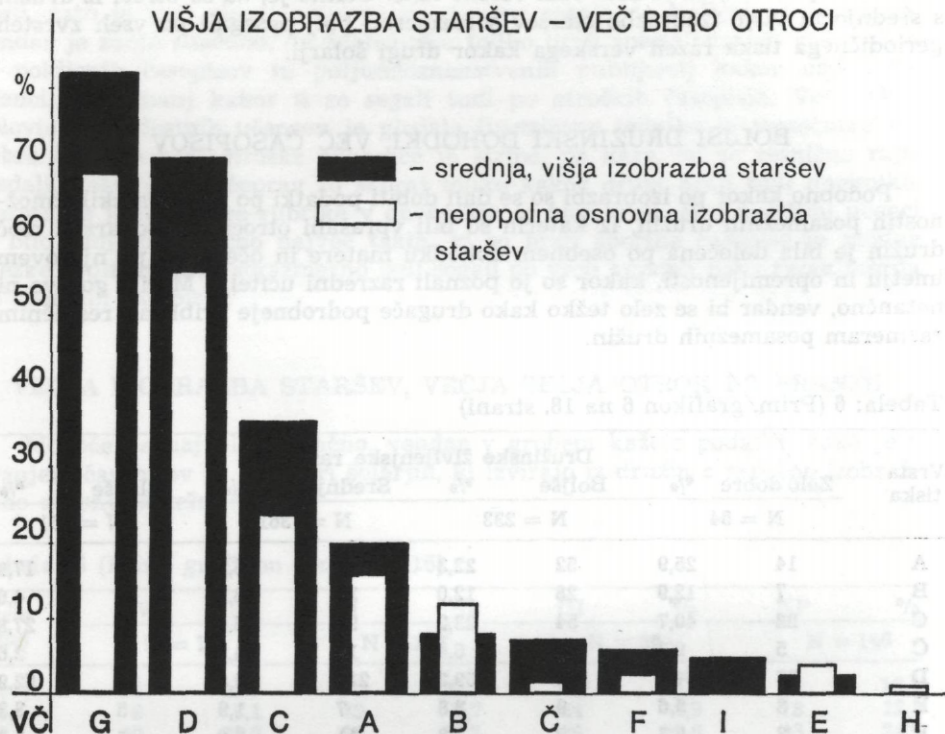
Vrsta tiska	Družinske življenjske razmere							
	Zelo dobre	%	Boljše	%	Srednje	%	Slabše	%
	N = 54		N = 233		N = 361		N = 151	
A	14	25,9	52	22,3	59	16,3	27	17,9
B	7	12,9	28	12,0	32	8,9	7	4,6
C	22	40,7	54	23,2	96	26,6	42	27,8
C	5	9,3	15	6,4	15	4,2	4	2,6
D	35	64,8	138	59,2	216	59,8	95	62,9
E	3	5,6	9	3,8	7	1,9	5	3,3
F	3	5,6	9	3,8	11	3,0	5	3,3
G	46	85,2	193	82,8	274	75,9	104	68,9
H	—	—	2	0,8	4	1,1	1	0,6
I	—	—	6	2,6	13	3,6	4	2,6

Otroci iz družin s slabšimi ekonomskimi razmerami so nasploh manj brali kakor drugi, medtem ko so učenci iz družin z veliko gospodarsko močjo sorazmerno največ brali. Kaže tudi, da so slednji bolj segali po periodičnih slikanicah in stripih, ker so verjetno imeli tudi največ denarja.

Podatki po skupinah niso tako občutljivo razporejeni, da bi lahko veljavnejše pokazali, kako vpliva različna ekonomska moč družin na branje otrok, kaže samo na določeno naravnost, ki bi lahko bila verjetna. Otrokom iz družin z dobrimi življenjskimi pogoji so časopisi bolj dostopni kakor drugim otrokom, pa lahko tudi bolj zadovoljijo potrebe po slikanicah, stripih in ilustriranih časopisih, skratka po vseh zvrsteh tiska. Podatki dajo slutiti, da vendarle vplivajo na otrokovo branje spol, starost, učni uspeh, pa tudi različne družinske razmere, čeprav bi se s širše zastavljenim proučevanjem morda lahko še dosti bolj približali pojavu. Ob vsem je zanimivo, da se dobra petina staršev nikoli ni zanimala, kaj berejo njihovi otroci; pri dečkih je bila kar četrtnina takih roditeljev. Kaže, da starši bolj skrbno spremljajo razvoj deklic kakor dečkov.

Približno tretjina otrok (29,08 %) je izjavila, da so za kupovanje časopisov in revij ter drugega berila uporabljali svoj prihranjeni denar, deklice celo za spoznanje bolj. To pomeni, da je pri šolarjih potreba po branju v prostem času

VIŠJA IZOBRAZBA STARŠEV – VEČ BERO OTROCI

dokaj velika, hkrati pa spet vidimo, da so deklice nekoliko zavzetejše bralke kakor dečki, kar je bilo očitno tudi pri opazovanju otrokovega odnosa do knjige.¹⁵

NAJBOLJ BRAN JE BIL VEČER

Učenci so odgovarjali tako, da so enostavno napisali naslove časnikov in revij, ki so jih brali v februarju. Pri tem so našli kar 53 različnih časnikov in revij in mlajši učenci celo osem naslovov več kakor starejši. Največ so brali *Večer* (546 ali 68,16 %), temu zapovrstjo sledijo *Stop* (33,70 %), *Antena* (28,34 %), *Tovariš* (25,96 %), *Zvitorepec* (23,84 %), *Nedeljski dnevnik* (20,84 %), *Delo* (15,98 %), *TT* (9,73 %), *Narodna obramba* (8,48 %), *Pionirski list* (6,36 %), *Avto* (5,24 %), *Arena* (4,99 %), *Pionir* (4,62 %), *Naša žena* (3,47 %), *Pavliha* (3,00 %) itd. Vsi drugi časniki in revije so bili dosegljivi manj ko trem otrokom med stotimi.

Večer berejo prav gotovo največ zato, ker so v mariborski občini starši večinoma naročeni na mariborski dnevnik; drugo pa je vprašanje, kaj jim je v tem časniku najbolj všeč. *Stop* je časopis za televizijo, radio, film in zabavno glasbo, s področij, ki nedvomno zanimajo mlade ljudi, saj so množično vneti gledalci televizije, kina in zavzeti poslušalci najrazličnejših plošč, hkrati pa si

¹⁵ Glej op. 10, str. 33.

med ustvarjalci in poustvarjalci prek teh medijev iščejo svoje vzore in tudi idole. Stop mladim postreže z radijskim in televizijskim sporedom, hkrati pa pokramlja z različnimi zvezdniki, objavlja odgovore na vprašanja itd., objavlja pa tudi množico barvnih slik, s katerimi si mladi pogosto krasijo še svoje sobice, zlasti v mestu. *Stopova* vsebina je v veliki meri naravnana na duševnost mladega človeka, omogoča mu identifikacijo in projiciranje v življenje, ki je drugačno od bližnje vsakdanjosti in lahko človeka odmakne od marsikaterih stisk v iluzionistično sprostitve. *Antena* je časopis izrecno za mlade ljudi s podobnimi dražmi, kakor jih vsebuje *Stop*, toda še bolj skuša neposredno brskati po mladi osebnosti, razpravljati o intimnosti itd., vendar ne bi mogli reči, da so sestavki zmeraj ravno taki, da bi bili tudi potrebni in koristni, posebej še za osnovnošolskega otroka, ki mu niti niso namenjeni. *Antene* in *Stopa* običajno nimajo naročenih, pa ju sproti kupujejo v kioskih.

Tovariš je tradicionalni zanimiv časopis po obrazcu za vsakogar nekaj, podobno tudi *Nedeljski dnevnik*. *Zvitorepec* je privlačen še posebej za mlajše šolarje, slikovit in zabaven, pa ustreza potrošniškemu okusu šolarjev. *Delo* je sicer vseslovenski časnik, vendar na mariborskem področju nima toliko naročnikov kakor *Večer*, pa ga zaradi tega tudi otroci ne morejo bolj brati.

Dečki so bolj kakor deklice brali *Avto*, *Front* in *Narodno obrambo* ter športne časnike; deklice pa so nekoliko bolj brale *Pionirski list*, *Našo ženo*, *Elle-Ono*, različne ilustrirane časopise.

Cicibana skoraj niso brali, saj so ga omenili samo trije šolarji. *Ciciban* je list za najmlajše, pa je razumljivo, da starejši šolarji ne segajo več po njem, ker je zanje že »preotročji«.

Zanimivi postajajo že tuji časopisi, saj jih je prebiral okoli 4 % otrok, čeprav so manj dostopni.

Poleg že omenjenih časopisov so otroci našli še: *Naš dom*, *Kmečki glas*, *Studio*, *Mladina*, *Adam in Eva*, *Ljubljanski dnevnik*, *Start*, *Front*, *VUS*, *TV Magazin*, *Čik*, *Tim*, *Ognjišče*, *Male novine*, *Ilustrirana politika*, *Tempo*, *Panorama*, *Karavana*, *Lovec*, *Filmski svet*, *TV-15*, *Plavi vjesnik*, *Sport*, *Moj mali svet*, *Proteus*, *Družina*, *Naši razgledi*, *Svijet*, *Katedra*, *Kozmoplov*, *Bravo*, *Burda*, *Otrok in družina*.

Otroci so brali, do česar so prišli: to pomeni, da je branje časnikov in časopisov v veliki meri odvisno od nabavne politike staršev in od zmožnosti vsakega posameznega otroka, kako zmore brati in kako se znajde, da pride do različnega tiska. Prav gotovo pa kljub različnim možnostim igra pomembno vlogo otrokov bralni interes.

NAJPRIKLJUBLJENEJŠI ČASNIKI IN ČASOPISI

Podobno kakor prej so učenci zapisali zapovrstjo naslove časnikov in časopisov, ki jih najrajši prebirajo v svojem prostem času, samo da so tokrat zapisali tri časopisne naslove od prvega do tretjega mesta, kakor jih imajo najrajši. Odgovore sem ovrednotil za vrstni red tako, da sem uporabil obrazec $3R_I + 2R_{II} + R_{III}^{16}$, pa sem dobil lestvico priljubljenosti vsakega časnika in časopisa.

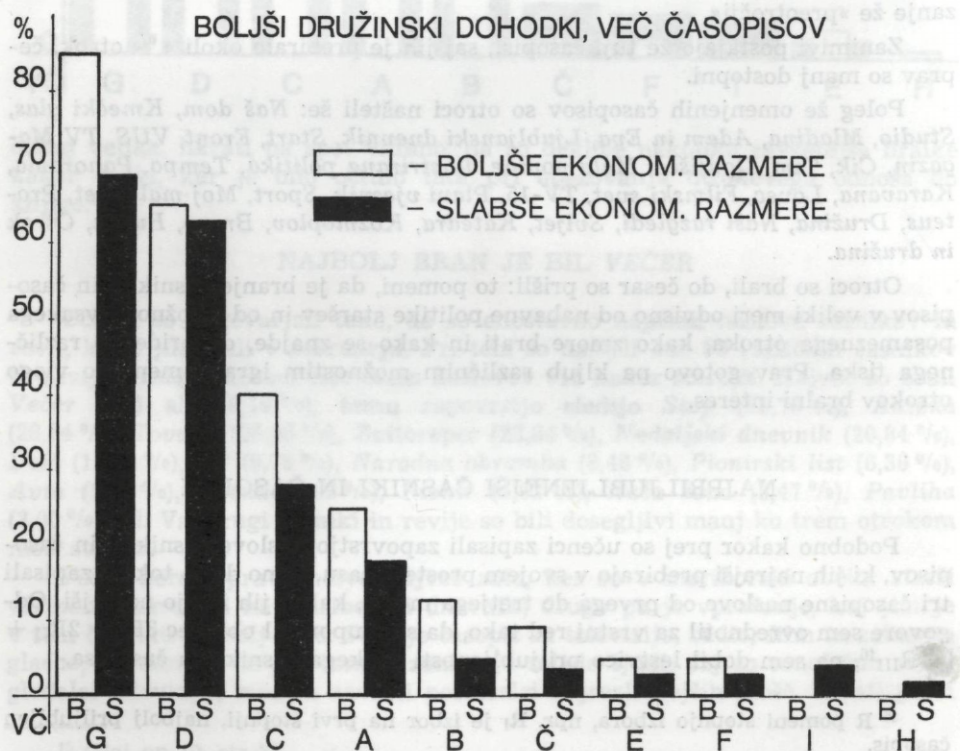
¹⁶ R pomeni stopnjo izbora, npr. R_I je izbor na prvi stopnji, najbolj priljubljen časopis.

Tabela: 7 (Prim. grafikon 7 na str. 19)

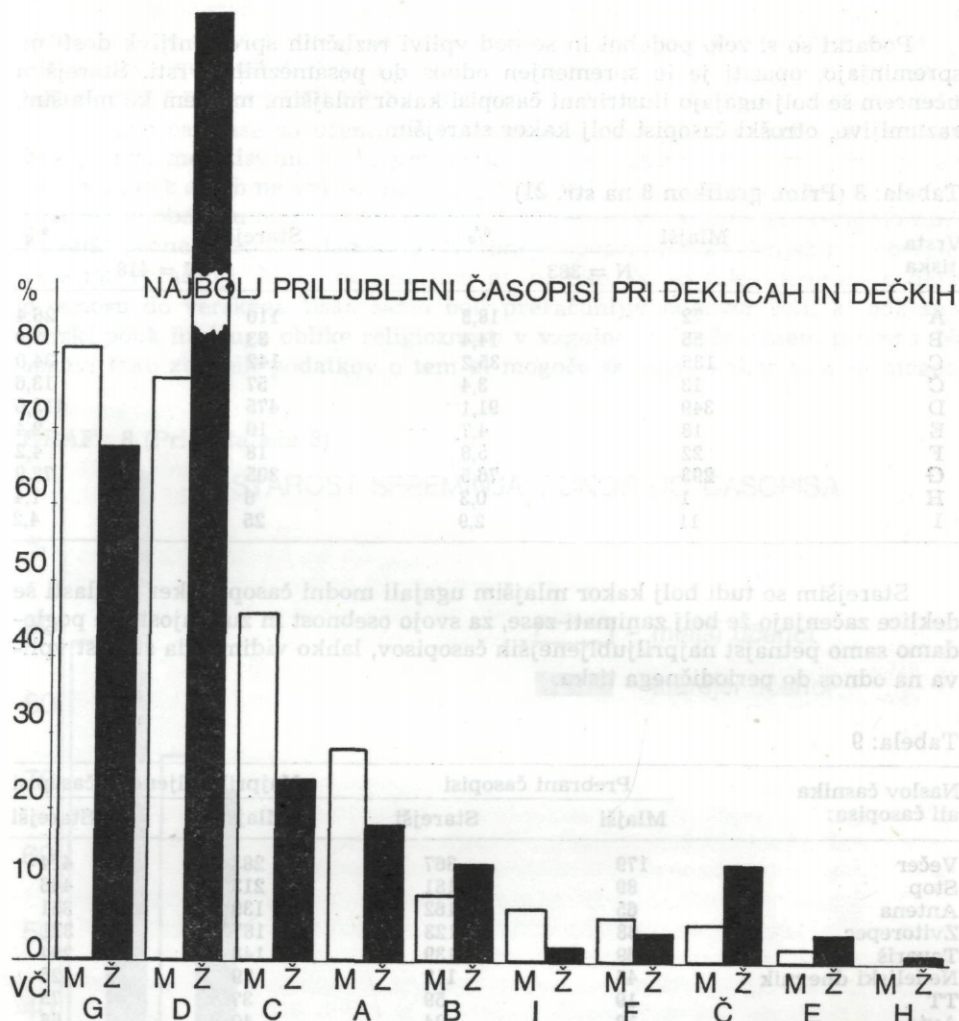
Vrsta tiska	Dečki		Deklice		Vsi	
	N = 383		N = 418		N = 801	
A	105	27,4	77	18,4	182	22,7
B	36	9,4	52	12,5	88	10,9
C	178	46,2	99	23,7	277	34,6
D	18	4,7	52	12,5	70	8,7
E	297	77,5	527	126,1	824	102,9
F	10	2,6	18	4,3	28	3,5
G	23	6,1	17	4,1	40	5,0
H	312	81,4	286	68,4	598	74,6
I	1	0,3	6	1,4	7	0,9
I	31	8,1	5	1,2	36	4,5

Naravno je, da so skušali učenci brati predvsem tiste časnike in časopise, ki so jim najbolj ugaiali, pa med tem, kar so brali, in tem, kar so najrajši brali, ni bilo večjega razhajanja. Deklice bi dosti rajši brale še več ilustriranih časopisov, toda dnevniki so bili razumljivo bolj vsak dan pri roki. Tudi po teh podatkih se je pokazalo, da deklice nasploh rajši berejo kakor dečki. Vsem otrokom so bolj ugaiali ilustrirani časopisi in dnevni časniki, ki so tudi največkrat bili imenovani na prvem mestu.

GRAF.: 6 (Prim. tabela 6 na str. 15)

GRAF.: 7 (Prim. tabela 7)

Zaporedje najbolj priljubljenih časopisov je bilo tako: Večer (697), Stop (659), Zvitorepec (508), Antena (490), Tovariš (442), Nedeljski dnevnik (195), TT (112), Avto (106), Delo (95), Pionirski list (90), Pionir (81), Arena (74), Narodna obramba (68), tuji časopisi (60), Pavliha (50), Naša žena in Kmečki glas (31), Sportske novosti (28), Studio (27), Elle-Ona (25), Start in Adam in Eva (22), Mladina (21), Miki, Naš dom, Ognjišče in Tim (14), Filmski svet, Panorama in Kurirček (11) itd.

V bistvu med razporeditvijo po zvrsteh periodičnega tiska po tem, kaj so šolarji v februarju brali, in po tem, kaj jim je najbolj ugajalo, ni bilo nobenih razlik. Prav tako se niso spreminjali odnosi do tiska pri dekllicah in dečkih, ker je korelacija med izboroma bila 0,842, ko je šlo za prebrane časnike in časopise, in 0,815, ko je šlo za najpriljubljenejši periodični tisk.

ODNOS DO TISKA SE SPREMINJA S STAROSTJO

Podatki so si zelo podobni in se pod vplivi različnih spremenljivk dosti ne spreminjajo, opaziti je le spremenjen odnos do posameznih zvrsti. Starejšim učencem še bolj ugajajo ilustrirani časopisi kakor mlajšim, medtem ko mlajšim, razumljivo, otroški časopisi bolj kakor starejšim.

Tabela: 8 (Prim. grafikon 8 na str. 21)

Vrsta tiska	Mlajši	%	Starejši	%
	N = 383		N = 418	
A	72	18,8	110	26,4
B	55	14,4	33	7,9
C	135	35,2	142	34,0
C	13	3,4	57	13,6
D	349	91,1	475	113,6
E	18	4,7	10	2,4
F	22	5,8	18	4,2
G	293	76,5	305	72,9
H	1	0,3	6	1,4
I	11	2,9	25	4,2

Starejšim so tudi bolj kakor mlajšim ugajali modni časopisi, ker se zlasti še deklice začenjajo že bolj zanimati zase, za svojo osebnost in zunanost. Če pogledamo samo petnajst najpriljubljenejših časopisov, lahko vidimo, da starost vpliva na odnos do periodičnega tiska.

Tabela: 9

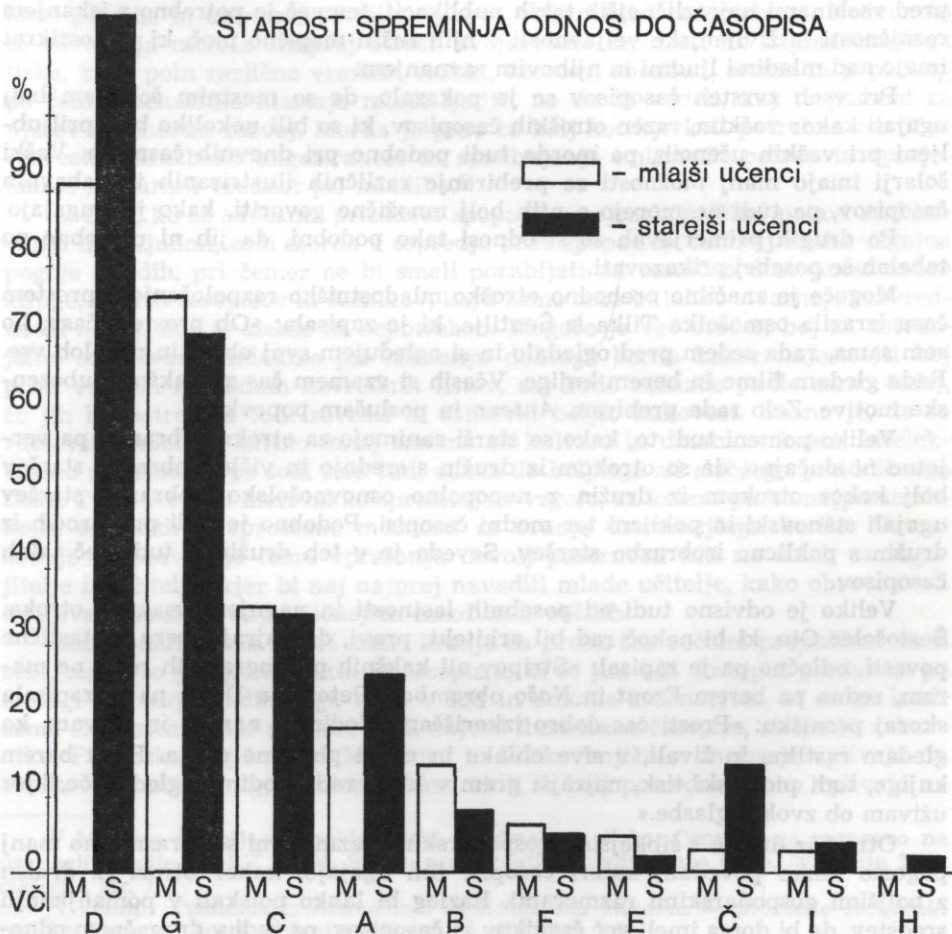
Naslov časnika ali časopisa:	Prebrani časopisi		Najpriljubljenejši časopisi	
	Mlajši	Starejši	Mlajši	Starejši
Večer	179	367	283	414
Stop	89	181	213	446
Antena	65	162	139	351
Zvitorepec	68	123	187	321
Tovariš	69	139	148	294
Nedeljski dnevnik	45	112	79	126
TT	19	59	37	75
Avto	18	24	40	66
Delo	36	92	38	57
Tuji časopisi	7	25	2	55
Arena	17	23	34	40
Pavliha	10	14	15	35
Narodna obramba	19	43	36	32
Studio	1	18	2	25
Pionirski list	29	22	66	24

Pionirski list je bil sorazmerno malo bran, starejšim šolarjem pa tudi ne ugaja več, ker jih bolj privlači tisk, manj povezan s šolo. *Večer* je znan tudi kot precej senzacionalističen časnik, o *Stopu*, najpriljubljenejšem listu pri starejših učencih, ni potrebno reči drugega, kakor da je blizu potrošniškim potrebam in željam mladega človeka, uporaben v njegovem svetu, ki ga skuša najti v stiku s komunikacijskimi sredstvi in moderno glasbo. *Zvitorepec* s svojo lahkotnostjo,

slikovitostjo ne zahteva posebnega umskega napora, je zabaven, dostopen tako mlajšim kakor starejšim šolarjem, vendar mlajšim za spoznanje bolj ugaaja. Pri vsem tem ne smemo spregledati, da bi slika bila verjetno drugačna, če bi vsi otroci imeli možnost srečevati se z vsemi časniki in časopisi enako, tako pa je njihov odnos pogojen tudi s tem, kako lahko posamezen tisk sploh dobijo v roke.

Verske časopise so učenci precej zamolčali, saj jih niso prikazali niti pri branju niti med tistimi, ki bi jim ugaiali. Če je takšen odnos resničen, potem bi verski tisk sploh ne vplival na šolarjev razvoj. Verjetno je res, da se v osnovnošolskem obdobju otroci manj zanimajo za verska vprašanja, ki postajajo zanimivejša pozneje, ko se mladostnik živahneje spoprime z življenjskimi, občečloveškimi vprašanji. Manj razveseljivo pa bi bilo, če so tako skromni podatki o odnosu do verskega tiska samo bolj preračunljiv odgovor šoli, ki odklanja verski pouk in druge oblike religioznosti v vzgojno izobraževalnem procesu. Na osnovi tako zbranih podatkov o tem ni mogoče sklepati, kakor tudi ni mogoče

GRAF.: 8 (Prim. tabela 8)

veljavneje govoriti o motnjah, ki jih otrokovemu razvoju lahko povzročajo cene, na potrošniško manipuliranje z mladim človekom naravnane publikacije.

V osnovni šoli ali v okviru zunajšolske vzgoje pri prostovoljnih dejavnostih domala nihče ne obravnava z mladino vsebin in narave tiska, ki je vsak dan dostopen mladini. Videli smo, da otroški časopisi še zdaleč ne morejo zadovoljiti živahnih interesov šolarjev, ki segajo po časnikih in časopisih, namenjenih odraslim ljudem. *Antena* in *Stop* sta tako rekoč berilo vseh šolarjev v višjih razredih, toda malo verjetno je, da bi se kdo z učenci pogovarjal o kočljivih vsebinah, ki so včasih tudi na straneh takih listov, pa bi mlad človek potreboval ustrezne spodbude za boljše razmišljanje o nakazanih ali popačeno prikazanih problemih o spolnosti, o sladkem življenju, o slavi itd. Seveda, v starem šolskem duhu je o takih stvareh težko govoriti in najti ustrezen stik z mladimi ljudmi, potrebno bi bilo najti take oblike dela z mladino, ki bi spontano omogočale nevsiljivo obravnavanje zadev. Mlad človek se pred zanj »sumljivo šolskim in starejšim« prerad zapre kot školjka in tako skuša dobiti svojo samostojnost, neodvisnost in svobodnost, pa vzgojitelji nikoli niso dovolj naravno življenjski in daleč od večvedne zvišenosti. Zdi se mi pa, da si nikakor ne kaže zapirati oči pred vsebinami najrazličnejših takih publikacij, temveč je potrebno z iskanjem resničnosti in življenjske veljavnosti v njih rušiti magično moč, ki jo dostikrat imajo nad mladimi ljudmi in njihovim ravnanjem.

Pri vseh vrsteh časopisov se je pokazalo, da so mestnim šolarjem bolj ugajali kakor vaškim, razen otroških časopisov, ki so bili nekoliko bolj priljubljeni pri vaških učencih, pa morda tudi podobno pri dnevnih časnikih. Vaški šolarji imajo manj možnosti za prebiranje različnih ilustriranih in zabavnih časopisov, pa tudi ne morejo o njih bolj množično govoriti, kako jim ugajajo.

Po drugih primerjavah so si odnosi tako podobni, da jih ni potrebno po tabelah še posebej prikazovati.

Mogoče je značilno prehodno otroško mladostniško razpoloženje o prostem času izrazila osmošolka Tilka iz Šentilja, ki je zapisala: »Ob prostem času, ko sem sama, rada sedem pred ogledalo in si ogledujem svoj obraz in nasploh vse. Rada gledam filme in berem knjige. Včasih si vzamem čas za kakšne ljubezenske motive. Zelo rada prebiram *Anteno* in poslušam popevke.«

Veliko pomeni tudi to, kako se starši zanimajo za otrokovo branje, pa verjetno ni slučajno, da so otrokom iz družin s srednjo in višjo izobrazbo staršev bolj kakor otrokom iz družin z nepopolno osnovnošolsko izobrazbo staršev ugajali stanovski in poklicni ter modni časopisi. Podobno je tudi pri otrocih iz družin s poklicno izobrazbo staršev. Seveda je v teh družinah tudi več takih časopisov.

Veliko je odvisno tudi od posebnih lastnosti in nagnjenj vsakega otroka. Šestošolec Oto, ki bi nekoč rad bil arhitekt, pravi, da najrajši bere fantastične povesti, odločno pa je zapisal: »Stripov ali kakšnih pornografskih revij ne maram, redno pa berem *Front* in *Našo obrambo*.« Petošolka Darja pa je zapisala skoraj pesniško: »Prosti čas dobro izkoriščam. Hodim v naravo in uživam, ko gledam rastline in živali, v sive oblake in rdeče plamene ognja. Rada berem knjige, tudi pionirski tisk, najrajši grem v kino, rada hodim v gledališče, kjer uživam ob zvokih glasbe.«

Otroci iz družin s šibkejšimi gospodarskimi razmerami so sorazmerno manj pogosto lahko povedali, kateri časopisi jim ugajajo, kakor otroci iz družin z boljšimi gospodarskimi razmerami. Razlog bi lahko poiskali v pomanjkanju sredstev, da bi doma imeli več časnikov in časopisov, pa tudi v drugačnem odno-

su do tiska glede nižje izobrazbe staršev in njihove zmanjšane ekonomske zmogljivosti.

Zanimiv je tudi podatek, ki pove, da samo 3,6 % staršem ne bi bilo všeč, če bi njihovi otroci brali slabo berilo, kakor so to povedali učenci, ko so skušali prikazati, kaj njihovim staršem ne bi bilo všeč, če bi počeli učenci v svojem prostem času.

S tako zbranimi podatki se nismo mogli povsem približati pojavi; zlasti bi se bilo potrebno poglobiti še v vsebinsko analizo berila, ki ga učenci prebirajo in jih tudi najbolj zanima. Nedvomno pa je res, da je danes zelo različen tisk, ki je mlademu človeku dostopen, učinkovit sooblikovalec osebnosti in celotnega kulturnega razvoja, hkrati pa poln takih navzkrižij, da lahko zmedejo mlado osebnost pri iskanju same sebe, človeških vrednot in lastnega mesta v skupnosti. Navedeni podatki sicer ne kažejo kake posebno zaskrbljujoče slike, vendar opozarjajo, da so otrokovi pogledi radovedneje usmerjeni k tistemu delu tiska, ki ga ne ocenjujemo kot najvrednejšega za oblikovanje osebnosti. Podatki nas tudi opozarjajo, da mladinski tisk, ki ga namerno usmerjamo k šolskemu otroku, ni povsem tisto, kar bi otroci najrajši brali in bi popolneje zadovoljevalo njihove potrebe in ustrezno potešilo njihovo večstransko radovednost. Nedvomno se bo vzgoja morala čimprej otresti svojevrstne zaprtosti do najrazličnejšega tiska, ki je poln različno vrednih vsebin, vzorcev, spodbud, resnic in popačenj, po čemer nenasitno hlatajo mladi ljudje, ne da bi vedeli, kaj to pomeni za njihov osebnostni razvoj. Morda je prav tu bolj kot kjerkoli potrebna resnično »zavestna družbena angažiranost in spodbujanje kulturnih potreb in sprejemanje kulturnih vrednot pri mladih«.¹⁷

V času, ko se skušamo prizadeto spopasti z najrazličnejšimi pojavi razlikovanja med ljudmi, sodi morda v ospredje prav spopad za čimbolj enake vzgojne pogoje mladih, pri čemer ne bi smeli pozabljati na resnično dostopnost dobre knjige, dobrih časopisov in časnikov, kajti samo tako bi lahko stvarneje razvrednotili nekaj, kar je slabše in nepotrebno. Mogoče je več vreden boj za ustvarjalno sodelovanje mladine pri izbiranju dobrega berila kakor najostrejši boj proti velikim nakladam nevrednih listov, saj bodo naklade padle samo tedaj, če jih bo potrošnik tudi zavrnil in zahteval boljšo kakovost. Znano je, da se »delavska mladina očitno manj zanima za kulturo in umetnost kakor intelektualna mladina«,¹⁸ pa sodi sem tudi odnos do boljšega ali slabšega periodičnega tiska. Ta se v veliki meri lahko spreminja z vzgojo, za katero pa bo najpomembnejše organizirati sproščene možnosti za branje ustrežnejšega berila. Navsezadnje ne posvečajo temu vprašanju dovolj pozornosti niti na šolah za vzgojitelje in učitelje, kjer bi naj najprej navadili mlade učitelje, kako obravnavati kočljive vsebine v najrazličnejših množičnih obcih.

Mariborski otroci so pri izbiri branja za prosti čas večidel prepuščeni sami sebi, segali so pač po časnikih in časopisih, ki so jim bili dostopni predvsem po zaslugi staršev, mladinskega tiska v šoli in deloma z denarjem, ki so ga imeli sami. Za lasten denar so nabavljali največ ilustrirane časopise, stripe in zabavnike. Pionirska knjižnica v Mariboru in šolske knjižnice močnejše vplivajo na otrokovo branje knjig, medtem ko morebiti le bolj posredno lahko vplivajo na

¹⁷ Martina Šircelj: *O problematiki mladinskega tiska*. Osnutek za razpravo na prvi seji sekcije pri RK SZDL SRS o problematiki mladinskega tiska, 30. junija 1972, ciklostil, str. 1.

¹⁸ Velimir Tomanović: *Radnička i intelektualna mladina — promene socijalnih razlika*. Beograd, Institut društvenih nauka, 1971, str. 163.

odnos do periodične publicistike, televizijskih in radijskih sporedov. Časniki in časopisi imajo na mladega človeka še tembolj močan vpliv, ker so obenem novičarski, obveščajo o dogodkih in pojavih, posredujejo resničnost, ki pa je marsikdaj lahko samo navidezna. Za primer navajam petnajstletnika Bojana, ki je mirno razpravljal o skupinskem seksu kot naravni in primerni obliki odnosov med spoloma, ker baje v razviti Švedski, ki že cel vek ni poznala vojne, tako skupno žive mladi ljudje. O tem je razmišljal zelo resno, kajti bral je o tem v časopisu; pa zakaj ne bi bilo tako, če so si mladi prijatelji in se lepo med seboj razumejo. Prejkošlej bo v takem mladeniču nastala praznina, če se bo skregal s preizkušenimi in veljavnimi vrednotami medsebojnega sožitja ženske in moškega.

Mladi ljudje potrebujejo vzgojno pomoč tudi na tem področju, toda ne s prižnice in z vzdignjenim kazalcem, temveč z naravnim sodelovanjem, čimbolj sproščeno ob razvozlavanju življenjskih vprašanj, ki zagrabijo vsakega poprečno razvitega mladega človeka. Seveda bo potrebno ukreniti kar največ, da bi se svojega poslanstva zavedali tudi ustvarjalci in založniki najrazličnejših množičnih razglašalcev resnic, mnenj in napotkov.

Zusammenfassung

Über 800 Mariborer Schüler aus den höheren Klassen der Elementarschulen haben im Februar 1970 unter anderem auf die Frage geantwortet: welche Zeitschriften und Zeitungen sie gelesen und welche ihnen am meisten gefallen haben. Für alle Schüler ist es überhaupt charakteristisch, dass sie sei es Zeitungen sei es Bücher verhältnismässig gern lesen, wenn sie nur Zeit haben. Am meisten lasen sie Tageszeitungen (77,2 %) und Illustrierten (60,42 %), eine gute Hälfte aber periodische Bilderbücher und Strips. Nur jedes zehnte Kind las in seiner Freizeit Kinderzeitschriften; wahrscheinlich deswegen, weil es sich um eine Tätigkeit ausser der Schule handelte, während die Jugendzeitungen oft schon in der Schule lesen, auch beim Unterricht.

Die Mädchen sind neugierigere Leserinnen und griffen mehr als die Jungen nach allerlei Druck, ausser nach Tageszeitungen und spezialisierten Fachzeitschriften. Auf dem Lande lasen sie weniger als in der Stadt, denn die Stadtkinder haben viel mehr Gelegenheit den verschiedensten Druck in die Hand zu bekommen. Die älteren Schüler lasen im allgemeinen mehr als die jüngeren, doch das gilt nicht für verschiedene Tageszeitungen. Die jüngeren griffen fleissig nach den Tageszeitungen, es ist aber allerdings damit nicht gesagt, dass sie dieselben Inhalte wählten wie die Älteren, es gibt ja gerade in den Tageszeitungen für jedermann etwas, während die Älteren gewiss schon mehr nach spezialisierten Fachzeitungen und anderen Zeitschriften griffen.

Die nach dem Schulerfolg schlechteren Schüler aber sehen sich lieber Bilder an als dass sie lesen, es sah sich nämlich mehr als die Hälfte solcher Schüler Illustrierten an und ein gutes Viertel auch Kinderbilderbücher und Strips, während die vorzüglichen Schüler verhältnismässig viel öfter nach allen Arten von periodischem Druck griffen als die schlechteren Schüler, ausser vielleicht nach Sportzeitungen. Die Angaben zeigen auch, dass bessere Leser verschiedener Zeitungen aus Familien von höherer Bildung und von besserem Lebensstandard stammen. Kinder aus Familien mit unvollendeter Grundbildung der Eltern haben verhältnismässig weniger gelesen als die Kinder aus den anderen Familien, was verständlich ist, denn solche Familien beziehen gewöhnlich Zeitungen nicht ständig und so sind sie ihnen auch nicht zugänglich. Das bestätigt auch die Angabe, die zeigt, dass die Kinder aus Familien mit schlechteren ökonomischen Verhältnissen überhaupt weniger gelesen haben als die anderen Schüler, besonders aber haben sie sich nicht Zeitungen kaufen können.

Interessant ist es auch, dass sich mehr als ein Fünftel aller Eltern überhaupt nie dafür interessierten, was die Kinder lesen; bei den Jungen machte das sogar ein Viertel solcher Eltern aus.

In Maribor hat man am massenhaftesten den »Večer« gelesen, weil er hier halt am zugänglichsten ist. Sonst aber haben die Schüler versucht, vor allem jene Zeitungen und Zeitschriften zu lesen, die ihnen am meisten gefielen, aber zwischen dem, was sie lasen, und dem, was sie am meisten lasen, gab es keinen grösseren Unterschied.

Aufgrund der erhaltenen Angaben ist es noch nicht möglich endgültig Schlüsse zu ziehen über die Einflüsse, die die durchgelesenen Zeitungen auf die Entwicklung der jungen Persönlichkeit ausübten, weil wir noch genauer die Inhalte durchstudieren müssten, die die verschiedenen Schüler am häufigsten und am liebsten lesen. Es ist eine Tatsache, dass in der Elementarschule oder in den Rahmen der Erziehung ausser der Schule fast nirgends über die Inhalte und die Wesensart des Druckes verhandelt wird, der tagtäglich den Jungen zur Verfügung steht. Die Kinderzeitungen, sofern sie bestehen, können keineswegs die bewegten Interessen der Schüler befriedigen, die neugierig nach verschiedenem, den Erwachsenen bestimmtem Druck greifen, wie er ihnen eben unter die Augen tritt. Es steht zweifellos fest, dass heutzutage das gedruckte Wort, das den Jungen tagtäglich zugänglich ist, einen wirkungsvollen Mitgestalter der jungen Persönlichkeit vorstellt und es uns nicht gleichgültig sein kann, was und wieviel die Jungen lesen. Die Mariborer Kinder waren bei der Wahl ihrer Freizeitlektüre meistens sich selbst überlassen, besonders was die Tagespresse angeht, und sie griffen nach Zeitungen und Zeitschriften, wie sie ihnen wohl durch das Verdienst der Eltern zugänglich waren, wenn sie diesen ständig zugehen, durch den Jugendruck in der Schule und teilweise durch eigenen Kauf in den Kiosken. Die Schüler kauften meistens Illustrierten, Strips und Unterhaltungszeitungen.

Maribor naj v svoji s tega vidno opori na nekatero njegovo vidiko pri obravnavi tega dela književnosti. In ostajajo večkrat na neustreznosti.

Pregled naše literarne predstavitve kaže, da Slovenci posebno, samo mlademu bralcu namenjene književnosti dolgo nismo imeli. Otroci so lahko brali le, kar je bilo napisano za preprostega odraslega bralca. Tudi če po Složkovih pričevanju, da bi kolske tiskarstva dobila v togo svojo — slovar izvirne poezije, marsikaj in veliko vzgojno — branje, je npr. prvi letnik Navadilovega Večera (1848) nosil podnaslov: Časopis za mladost spleh, pa tudi za odraslene, prave ljudi, torej znako, ki je do velike mere bila na nezadostnem bralski krog. Šele z ustanovitvijo Vrta (1871) smo dobili samo mladinski list. Toda tudi ta je, podobno kot vse lovsrsko pisanje Složja, imel poudarjeno vzgojno značaj. Naj se ga — vsaj v začetku — pisali izključno vzgojno? Tako je v tem času nastajalo pisanje, ki je bolj ali manj ustrezalo diletantstvu mladega bralca in bi ga torej lahko imenovali mladinsko, toda težko bi se pisane, vsaj povzeto, zaradi pomanjkanja estetskih vrednosti uvrstili med »prave« književnost.

Surhar je kmalu zatem, 1872 v ocmi Tomšičevih Dragoljubovih, skusil na pisanje mladini namenjenih da pridobiti resnične utvarjalec. »Na tega pisatelja slovenski, katoli čutite zmožnost v sebi, pišite za mladino! Ne mislite, da se s tem porabite s svojim talentom, češ, za mladino naj pišajo taki nitijske vrste pisatelji, kakor tedajja kalendarje, kdor kaj boljšega ne ve.« Slož tudi njegov program, ki dopolnjuje ta poziv, ostaja v glavnem v okviru dotedajšnjih vzgojno usmerjenosti. Vselej. Sledila tega pisanja pa je ne vidi samo v vzgojnju na mlade bralce, naj pravi ob koncu: »Bogatili bodete tudi domače slovstvo s lepimi, plemenitimi spisi, kakršnih nam je tako živo potrebno.« Torej je Surhar ostajal pri vrednotenju, kakršno se je na tisti časi oblikoval na Slovensko določ, namreč da imajo mladi bralci svoje branje, napisano posebno zanj, vendar je

* Prebrano je bilo na 10. srečanju pisateljev v Stetenu 7. septembra 1871.

¹ Josip Surhar: Pogovori XIV, XV, XVI, XVII, Z 1879, str. 323—340, 354—355, 270—272, 285—288.

² Z 1879, str. 287; citirano po SKD VI, str. 288.

³ Z 1879, str. 288; citirano po SKD VI, str. 288.

Alenka Glazer

Maribor

K VREDNOTENJU MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Naslednje kratko razmišljanje* bo skušalo ob nekaterih znanih dejstvih iz naše literarne zgodovine nakazati, kašen je bil položaj mladinske književnosti v naši preteklosti, ter ob tem iskati vsaj delen odgovor na vprašanje, ali je ta književnost bila, oziroma je posebna književnost, namenjena izključno posebni skupini bralcev, mladim bralcem (ali poslušalcem), ali pa je njena funkcija širša. Hkrati naj v zvezi s tem zapis opozori na nekatere mogoče vidike pri obravnavi tega dela književnosti, ki ostajajo večinoma neupoštevani.

Pregled naše literarne preteklosti kaže, da Slovenci posebne, samo mlademu bralcu namenjene književnosti dolgo nismo imeli. Otroci so lahko brali le, kar je bilo napisano za preprostega odraslega bralca. Tudi še po Slomškovih prizadevanjih, da bi šolska mladina dobila v roke svoje — sicer izrazito poučno, moralno in versko vzgojno — branje, je npr. prvi letnik Navratilovega *Vedeža* (1848) nosil podnaslov *Časopis za mladost sploh*, pa tudi za odraslene proste ljudi, torej oznako, ki je še vedno merila na nerazčlenjen bralski krog. Šele z ustanovitvijo *Vrtca* (1871) smo dobili samo mladinski list. Toda tudi ta je, podobno kot vse tovrstno pisanje dotlej, imel poudarjeno vzgojni značaj, saj so ga — vsaj v začetku — pisali izključno vzgojitelji. Tako je v tem času nastajalo pisanje, ki je bolj ali manj ustrezalo dojemljivosti mladega bralca in bi ga torej lahko imenovali mladinsko, toda težko bi to pisanje, vsaj povečini, zaradi pomanjkanja estetskih vrednosti uvrstili med »pravo« književnost.

Stritar je kmalu zatem, 1879 v oceni Tomšičevih *Dragoljubcev*,¹ skušal za pisanje mladini namenjenih del pridobiti resnične ustvarjalce: »Na noge, pisatelji slovenski, kateri čutite zmožnost v sebi, pišite za mladino! Ne mislite, da se s tem ponižate s svojim talentom, češ, za mladino naj pišejo kaki nižje vrste pisatelji; kakor izdaja koledarje, kdor kaj boljšega ne vé.«² Sicer tudi njegov program, ki dopolnjuje ta poziv, ostaja v glavnem v okviru dotlej veljavnih vzgojno usmerjevalnih teženj. Smisla tega pisanja pa le ne vidi samo v vplivanju na mlade bralce, saj pravi ob koncu: »Bogatili bodele tudi domače slovstvo z lepimi, plemenitimi spisi, kakršnih nam je tako živo potreba!«³ Torej je Stritar ostajal pri vrednotenju, kakršno se je pri nas začelo oblikovati od Slomška dalje, namreč da imej mladi bralec svoje branje, napisano posebej zanj, vendar je

* Prebrano je bilo na 10. srečanju pisateljev v Štatenbergu 7. septembra 1973.

¹ Josip Stritar: Pogovori XIV, XV, XVI, XVII. Z 1879, str. 238—240, 254—255, 270—272, 285—288.

² Z 1879, str. 287; citirano po SZD VI, str. 294.

³ Z 1879, str. 288; citirano po SZD VI, str. 295.

skušal doseči, da bi se izenačila estetska kvaliteta tega pisanja z drugimi literarnimi deli, hkrati s tem pa je vključil mladinsko književnost v okvir celotne književnosti, kot njen enakovredni sestavni del. Pri tem je postavil nujno osnovno zahtevo, da tudi za mladega bralca piši resnični umetnik.

Stritarjev poziv pisateljem je skoraj gotovo pomenil spodbudo za Levstika, ki je sicer že pred tem sodeloval z Vrtčevim urednikom Ivanom Tomšičem, da je naslednje leto (1880) v *Vrtcu* objavil cikel *Otročje igre v pesencah*. Stritarju se je ta cikel zdel »nekaj posebnega«, kakor je naslovil poročilo o njem neposredno po izidu večine pesmi.⁴ Poudaril je otroško naivnost, zdravi, veseli humor, opozoril na zvezo z ljudsko pesmijo. Ob ugibanju, kdo se skriva za podpisom M-l, je nakazal sorodnost teh pesmic z Levstikovim literarnim delom. »Duh, jezik, humor, vse je njegovo...«⁵ Tako sta v tem zapisu bili izrečeni dve temeljni spoznanji: da gre pri Levstikovih otroških pesmih za novost v dotedanji slovenski otroški poeziji, vendar samo umetni, kajti podobne sestavine ima že ljudska pesem, obenem pa je Stritar pokazal na povezavo teh pesmi z drugimi deli istega avtorja.

Levstikova otroška pesem je torej rastla iz enakih osnov kakor njegovo literarno delo sploh, hkrati pa so bile v njej močno poudarjene značilnosti ljudske poezije. Stritarjeva kritična misel, ki je na to dvojje opozorila neposredno po nastanku, pa je to opredelila kot nov pojav v slovenski književnosti.

Poslej je oboje postalo značilno za večino naših pisateljev, ki so pisali tudi za otroke.

Zveza z ljudskim slovstvom se še posebej kaže v otroški poeziji, pa naj je to Župančičeva, Bevkova, Grudnova ali katerega sodobnih pesnikov, prisotna pa je tudi v drugih literarnih vrstah, zlasti v pravljicah, pripovedkah in zgodbah, kakor jih je pisal npr. Milčinski. Manj občutna je ta povezava v bolj realistično zasnovani prozi, ki je nastajala predvsem v času med obema vojnama, še posebej v tridesetih letih, v *Našem rodu* in v *Knjižnici Mladinske matice*, ter po vojni, od Bevkovih povesti in *Solzic* Prežihovega Voranca do del še zdaj tvornih avtorjev. Toda podrobnejša analiza bi najbrž tudi v teh delih našla sestavine, kakršne pozna ljudsko slovstvo.

Prav ljudsko slovstvo, ki je s svojo naivnostjo in fantazijsko razgibanostjo ter s svojimi številnimi ustaljenimi oblikovnimi obrazci nekoč privlačevalo enako odraslega kakor tudi otroškega poslušalca, je torej od Levstika dalje postalo ena izmed pobud, ob katerih se je oblikovala mladinska književnost. Tako se raziskovalcu tega področja književnosti kaže kot eden mogočih vidikov raziskave: pregledati, kar je bilo napisano za otroke, in ugotoviti razmerja ter povezave med temi deli in ljudskim slovstvom. Tak postopek sicer na videz izloča mladinsko književnost iz druge književnosti, hkrati pa opredeljuje izhodišča, iz katerih so rastle nekoč besedne tvorbe, ki so povezovale naivne poslušalce, ne glede na njihova leta.

Stritarjevo razmišljanje o mladinski književnosti pa ponuja tudi drugačno možnost za raziskovanje mladinske književnosti in hkrati njeno vključevanje v celotno književnost: iskati enake sestavine v avtorjevem mladinskem in drugem delu ter njihova medsebojna razmerja. To seveda pri avtorjih, katerih opus obsega obe »vrsti« del. Mednje spadajo zlasti avtorji, ki so z novimi oblikoval-

⁴ Josip Stritar: Nekaj posebnega. Z 1880, str. 264—266.

⁵ Z 1880, str. 265.

nimi možnostmi ali z novo tematiko začrtavali razvojno pot slovenske mladinske književnosti.

Zaradi takega hkratnega oziroma vzporednega nastajanja je za našo mladinsko književnost značilno, da je doživljala in še doživlja od moderne dalje — kljub vedno ponavljajočim se enakim, le deloma variiranim izhodiščem — podoben razvoj kakor slovenska književnost sploh. Tako lahko tudi v njenem okviru sledimo značilnostim moderne, v manjši meri ekspresionizma, pa močno poudarjenega socialnega realizma, do raznih različic novejših literarnih tokov s sodobno fantazijsko pravljico in sodobno poezijo; ta sloni predvsem na fantaziji, asociaciji in besedni igri, pri čemer se spet srečavamo s sestavinami, znanimi tudi ljudskemu slovstvu.

Tako zastavljen pregled bi nam po vsej verjetnosti prav z vzporednimi valovanji, ki odkrivajo tudi v mladinski književnosti podobne zakonitosti, kakršne opredeljujejo književnost nasploh, potrdil, da nimamo posebne, od druge književnosti povsem ločene mladinske književnosti, temveč da je to »le del književnosti, ki je dostopen tudi otroku, ali morebiti predvsem otroku,«⁶ ki pa ima kaj povedati ali kaj nuditi tudi odraslemu bralcu.

Ker pa pogrešamo doslej enakovredne obravnave tega področja književnosti, kakor je je deležna književnost »za odrasle«, bo treba vsaj še nekaj časa posvečati pozornost posebnim raziskavam mladinske književnosti. Pri tem pa bi ne smeli izgubiti izpred oči ne celotnega opusa posameznih avtorjev, ki so pisali tudi za otroke, ne razvoja naše celotne književnosti.

Zusammenfassung

Die vorstehende kurze Erwägung versucht an den Tatsachen aus unserer Literaturgeschichte festzustellen, was für Wandlungen die Bewertung der Jugendliteratur bei den Slowenen erfahren hat. Sie macht besonders auf Stritars Artikel über die Jugendliteratur aufmerksam, die als die ersten bei uns auch für die Jugendliteratur ästhetische Würdigung verlangten und zwei Möglichkeiten der Untersuchung auf diesem Gebiete andeuteten: einerseits Verwandtem mit dem Volksschaffen nachzuforschen, andererseits — bei Schriftstellern, die sowohl für Kinder wie für Erwachsene geschrieben haben — ihre Schriften für die Kinder mit Mitberücksichtigung ihres gesamten literarischen Schaffens zu behandeln. Gleichzeitig wird auf die parallele Entwicklung des slowenischen Kinderschrifttums mit der gesamten slowenischen Literatur von der »Moderne« weiter aufmerksam gemacht. Auf Grund des Gesagten wird versucht, die Jugendliteratur nicht nur als ein Sondergebiet für sich, sondern zugleich als integrierten Teil der allgemeinen Literatur zu definieren.

⁶ Alenka Glazer: Delež leposlovja v slovenskih mladinskih listih. JiS 1969, str. 224.

Niko Grafenauer

Ljubljana

IGRA V PESNIŠTVU ZA OTROKE*

Odkar je Fran Levstik v mladinskem listu *Vrtec* leta 1880 objavil svoje *Otročje igre v pesencah*, se je slovenska umetna poezija za otroke šele prav uveljavila kot umetniško pomembna književna zvrst. Celotno mladinsko slovstvo pred Levstikovim nastopom, če seveda izvzamemo ljudsko pesništvo, namreč temelji v nabožno didaktičnih potrebah posameznih obdobij v slovenski preteklosti, kjer je literatura za mladino zgolj sredstvo za versko, moralno in socialno vzgojo mladega rodu. Ta utilitaristična težnja je vsajena že v sam njen začetek v dobi reformacije, ko slovenščina kot sredstvo verske propagande šele nastopi svojo književno pot. Prav zaradi te izrazito praktične usmerjenosti vsega, kar je v dobi protestantizma, protireformacije in razsvetljenstva napisanega za mladino, še ni mogoče govoriti o umetniški veljavi literature iz tega časa, saj njen cilj, glede na tedanje nerazvite kulturne razmere pri Slovencih, ki smo sami sebe in svoj jezik pravzaprav šele začeli odkrivati in upoštevati, ni mogel biti umetnost, ki ji gre za estetsko oblikovanje jezika, marveč predvsem vzgoja in izobrazba v duhu, ki skuša, mimo zagotovitve verske in državljanske privrženosti, čedalje bolj vplivati tudi na narodnostno zavest Slovencev. Tako seveda ni naključje, da se večina mladini namenjenih besedil pojavlja v različnih šolskih in drugih poučnih publikacijah, kot so abecedniki, katekizmi, berila in pratike. Prav tako je za to večstoletno obdobje, v katerem se začenja nacionalna in slovstvena prebujanja Slovencev, značilno, da vse do pojava dr. Franceta Prešerna v prvi polovici devetnajstega stoletja in tudi še kasneje slovensko slovstvo ni razčlenjeno in uveljavljeno v tistem smislu, kot to velja za razvite nacionalne literature, ki rastejo iz dolge in bogate kulturne preteklosti in so se v njih izoblikovale različne književne zvrsti, stili, forme, gibanja itd., tako da je tam tudi meja med izrazito mladinsko in ostalo književno tvornostjo v tem času vsekakor razvidnejša, kot pa je pri nas.

Če je dr. France Prešeren s svojimi *Poezijami* (1847) utemeljil slovensko umetno pesništvo kot izrazito estetsko tvorbo in odločilno vplival na njegov nadaljnji razvoj, pa naša umetniška proza tako rekoč vse do drugega realističnega vala, torej do literarnega nastopa Janka Kersnika in Ivana Tavčarja, dveh izrazitih predstavnikov oblikujočega se slovenskega meščanstva, pravzaprav še ni formirana kot tista estetska zvrst, ki se je sposobna otresti značilne zaznamovanosti s slovensko folklorno simboliko, zaradi katere ima izrazito »ljudski«

* Prispevek na 10. srečanju pisateljev v Štatenbergu septembra 1973 s tematiko Književnost za mlade.

značaj in pomen, kar je nemara tudi vzrok, da tako prva slovenska povest Janeza Ciglerja *Sreča v nesreči ali popisvanje čudne zgodbe dveh dvojčikov* (1836) kakor tudi prvi slovenski roman *Deseti brat* (1866) in druga proza iz tega časa učinkujejo kot folkloristična dela, ki so vezana na izročilo »ljidskega duha«, saj hočejo biti njegova reprodukcija, tako da jih danes lahko beremo in sprejemamo na podoben način, kot beremo in sprejemamo mladinsko literaturo, ki naj bi reproducirala atitudo otroštva. To seveda ne pomeni, da so literarno kakorkoli degradirana, marveč predvsem to, da je s stališča sedanje stopnje splošne jezikovne in književne kulture pri nas, sporočilo in način pripovedovanja teh del našega slovstvenega otroštva takšno, kakršno dandanes še najbolj ustreza estetski zavesti otroka.

Če torej ugotavljam, da je slovenska poezija za mladino šele pri Levstiku dosegla tisto raven, ko lahko o njej govorim kot o posebni umetniški zvrsti v literaturi, s tem še ni rečeno, da zanemarjam ali skušam celo povsem spregledati pomen in delež Vodnikovih, Slomškovih, Valjavčevih in drugih književnih del za mladino pred njim. Moja trditev se nanaša predvsem na dejstvo, da je mladinsko pesništvo pred Levstikom, kakor je med seboj različno, saj obsega verzificirane basni, pripovedke in nabožne pesmi, vendarle v celoti opredeljeno po tem, da ne posega direktno v otrokov intimni svet. Ali z drugimi besedami povedano: res je, da je vsa ta poezija namenjena otroku, saj skuša vplivati na njegova verska, domovinska, moralna in druga čustva, vendar se vse to dogaja bolj ali manj *ex v o t o*, zato predmet tega pesništva ni toliko otroški svet sam po sebi, marveč dosti bolj tisto, kar ga presega in kar naj bi otroka privlačilo in usmerjalo v njegovem vsakdanjem življenju. To pa so predvsem verske in splošne moralne vrednote, utelešene v raznih zgledih in vzorih. Posledica tega je seveda ta, da ostaja v tovrstnem pesništvu tisto, kar je bistvena sestavina otroškega sveta, to je igra, bolj ali manj prezrto in pesniško netematizirano. Ker pa prav igra daje otroškemu svetu njegovo specifično vsebino in pomen, je mogoče reči, da poezija, ki ne temelji v njej, ne more biti prava otroška poezija. Otroška pesem kot sproščena domišljajska igra, katere poglobitni namen je, da otrok uživa v njej in jo sprejema kot del svojega domišljajškega sveta, se je zato v slovenskem mladinskem slovstvu v resnici uveljavila šele v *Otročjih igrah v pesencah*. Že naslov izrecno opozarja na to, da je poglobitni namen in osrednja lastnost ciklusa igra, kar pomeni, da je že v samem izhodišču izločena ali pa vsaj močno zastrta tista enostranska težnja, ki ji je poezija zgolj uporabno vzgojno sredstvo, čeprav je seveda v njej še zmerom prisotna, zato pa se toliko izraziteje uveljavi ne samo potreba po tem, da poezija upodablja otrokov naivno igrivi odnos do sveta, marveč da tudi v samem jeziku ponazarja in uveljavlja njegovo igro s tem, ko skuša besedo vključiti vanjo, kar pomeni, da s specifičnimi jezikovnimi prvinami, kot so besedne igre, onomatopoeje, paradoksi, pretiravanja, personifikacije, besedne skovanke itd., ustvarja takšne pesniške tvorbe, ki so spričo svoje igrivosti otroku blizu in imajo razen tega tudi izrazito estetski značaj.

Prav v tem spremenjenem odnosu do predmeta pesniškega upodabljanja kakor tudi do same funkcije pesniškega teksta za otroke, kakršen se je uveljavil v Levstikovi poeziji, ki se je obilno navdihovala pri bogati, neposredni čutno nazorni izraznosti ljudske tvornosti, je zasidrana moja trditev, da Levstikovo pesniško delo za mladino predstavlja mejnik med preteklo mladinsko literaturo in začetkom tistega slovstva, ki ga dandanes pojmuje kot estetsko dozorelo in v naši zavesti prisotno pesniško tvornost za otroke.

Lahko torej rečem, da je umetniška, artistska plat pesniškega ustvarjanja za mladino — seveda v skladu s splošnim razvojem in laicizacijo naše literature — od Levstika dalje stopala zmerom bolj v ospredje in se že v dobi moderne z Župančičem uveljavila kot neizogibna, če ne celo temeljna konstituenta pesništva za otroke. Z drugimi besedami povedano: izhodišče pesniškega oblikovanja za otroke — govorim o njegovih najpomembnejših dosežkih — ni več vzgojna kazuistika, ki je zmerom cepljena na bolj ali manj razvidno ideološko podstat, marveč predvsem vzbujanje estetskega, se pravi čutno nazornega užitka, kakršnega je mogoče ustvariti z inovativnimi artistskimi razsežnostmi v strukturi pesniških besedil. Prav Župančičeva mladinska poezija z mnogimi svojimi najveljavnejšimi primerki potrjuje upravičenost te trditve. Še več: ni pretirano reči, da ta poezija, kolikor je osvobodjena utilitarnih, zunajpoetskih razsežnosti, s tem pa e o i p s o tudi svoje artistske preproščine, s pesniško iluzijo lahko zadovoljuje ne samo mladega, marveč tudi odraslega bralca, saj je bistveno zanjo to, da z oblikovnimi sredstvi, kakršna so poeziji imanentna, spravlja jezik in f o r m o, se pravi, da ga spreminja v in-formacijo, ki ima izrazito estetski značaj in pomen.

Ta proces v slovenskem pesništvu za otroke, ki ga je sprožil Fran Levstik, povzel in umetniško inoviral pa Oton Župančič, je pravzaprav omogočil ne le to, da ima dandanes to pesništvo v slovenski literaturi po svoji poetski vrednosti nespregljivo veljavo, marveč tudi to, da je postala ta veja pesniške umetnosti sama v sebi dokaj diferencirana in razgibana. Zakaj prav s tem, da se je ideološka, moralična tendenca v njej umaknila izrazito estetski težnji, se je mladinsko pesništvo šele lahko artistsko dovolj sprostito, saj je postal njegov poglavitni cilj ta, da ustvarja nove estetske informacije, ki pa so inovativne le tedaj, če se pesniška besedila oblikovno, to je in-formativno razlikujejo od že uveljavljenih estetskih form. Tu moram seveda takoj pristaviti, da ne pojmem umetniške forme v smislu nekakšnega okrasnega dodatka vsebini, sporočilu ali temi pesniškega besedila, marveč že kot njegovo vsebino, sporočilo ali temo samo po sebi, torej v tistem pomenu te besede, kakršnega pozna informacijsko teoretična estetika, kjer se neka estetska oblika kaže kot oblika le preko razlike z že znanim, torej kot in-formacija, ki vselej implicira produkcijo nečesa novega.

Najbrž ne bo odveč, če te svoje trditve nekoliko podrobneje pojasnim in utemeljim. Pri tem bom izhajal iz premisleka o lastnem pesniškem delu. To najbrž lahko storim še toliko prej, ker je bil tudi doslej ta spis — tega ni mogoče prezreti — pisan izrazito s u i g e n e r i s. Zdi se mi, da bo nekatere ključne ugotovitve v dosedanjem razpravljanju lahko osvetlila in dopolnila v prvi vrsti avtorefleksivna primerjava med mojim pisanjem za odrasle na eni in za otroke na drugi strani.

V načelu ne razlikujem med literaturo za otroke in literaturo za odrasle. Pisati literaturo v enem in drugem primeru mi pomeni specialistično ukvarjanje s črkami in besedami, ki so organizirane v tekste, katerih namen je v prvi vrsti ta, da so estetski. Kaj razumem pod tem pojmom, bom razložil kasneje.

Vsekakor pa naj takoj opozorim na to, da so jezikovna sredstva in način njihove uporabe v obeh primerih precej različni, saj je ena in druga literatura namenjena različnemu bralcu, po čemer se ravna tudi piščeva naravnost v ustvarjalnem procesu. Ali z drugimi besedami povedano: gre za tipološko različnost, ki izvira iz razlike v tehnologiji. Kadar izdelujem poezijo za odrasle, uporabljam povsem drugo leksiko, kot je tista, ki se je poslužujem v pesmih za otroke, saj je drugačna tudi produkcijska optika. Isto velja za samo ureditev

besednega gradiva v posameznih pesniških tekstih. Temeljni razložek med obema tipoma poezije pa se mi, kar zadeva moje pisanje, kaže v naslednjem: v poeziji za odrasle se uveljavlja takšen odnos do jezika, v katerem ne izstopa težnja po njegovi tematični ureditvi, po nekem bolj ali manj razvidnem sporočilu, fabuli, izpovedi ipd., torej po informaciji, ki naj bi črno na belem poročala o nekih dogodkih v zvezi z mano in svetom, marveč je v ospredju težnja po izrazito estetski ali artistični informaciji, ki je imanentno jezikovna in nastaja kot rezultat besedne kombinatorike, to je inovativnih leksičnih, sintaktičnih, gramatičnih in drugih strukturalnih razmerij v tekstu, med katerimi nedvomno prednjačita metafora in metonimija. Če izhajamo s stališča, da morajo imeti pesniške stvaritve vsebinsko razvidno sporočilno funkcijo, tedaj se nam kažejo takšni teksti seveda »hermetični« in nedostopni. Brž ko pa smo se jim zmožni približati kot izključno estetskim besednim fenomenom, ki učinkujejo na bralca z inovativnostjo v naši estetski zavesti še nepreverjenih izraznih možnosti v jeziku, smo hkrati pristali na to, da iščemo v tovrstnih besedilih njihovo strukturalno specifičnost, v kateri so zgoščene tiste informativne razsežnosti jezika, ki jih naš vsakdanji, realistični, logični, pomensko transparentni govor ne pozna in so seveda zaradi njegove utilitarne in kazuistične narave v njem tudi docela neuporabne. Prav v takšnem odkrivanju nove izraznosti v jeziku in njeni izjemnosti glede na vsakdanji jezik je vsebina in pomen estetske informacije pesniškega besedila. Estetski efekt namreč temelji v odkrivalateljskem začudenju spričo nenavadnosti, novosti in zagonetnosti nekega besednega fenomena, na kakršnega je naša estetska zavest še nepripravljena in se mu mora šele privaditi. Težnja po doseganju takšnega efekta je izhodišče mojega ustvarjanja v poeziji za odrasle. Razumljivo je, da takšen tip pisanja ni popularen, saj teži v esteticizem in *poésie pure*, zato je omejen na sorazmerno ozek krog bralcev.

Nasprotno pa se mi zdi, da je fabulativna sestavina v poeziji za otroke nepogrešljiva, ker je otrokovo skustveno obzorje kakor tudi njegova estetska vednost in kultiviranost še premajhna, da bi se lahko znašel v navidez alogičnem svetu zapletenih pesniških konstrukcij. Prav fabula ali pesniška téma je tista, ki ga vodi skozi kvazirealne prostore poezije in daje oporo njegovemu naivnemu realizmu, kar velja predvsem za pesništvo, ki je namenjeno najmlajšim. Z drugimi besedami povedano: izhodišče pesniškega oblikovanja za otroke vsekakor mora biti motiv, téma, fabula, ki daje stvaritvi trdno in razvidno vsebinsko jedro, hkrati s tem pa je seveda nujno, da se uveljavljata tudi artistična invencija in fantazija, ki sta sami po sebi pogosto alogični, morata pa biti ves čas v dovolj očitni odvisnosti od téme, da bo pesem za otroka zanimiva in sprejemljiva. Takšne alogične sestavine v poeziji otroka tudi najbolj pritegujejo, saj vnašajo vanjo igrivost in duhovitost, vendar so učinkovite predvsem tedaj, če se v témi, kjer konstitutivno sodelujejo, sproti razkrivajo kot nekakšen bistrourmni nesmisel, kar pomeni, da se seveda ne morejo osamosvojiti in postati samozadostno kreativno načelo pri izdelovanju pesniških besedil.

Temeljna pobuda, iz katere poganja moje pisanje za otroke, rase potemtakem iz možnosti, da bi obvladal in uveljavil svojo ustvarjalno voljo tako v tematski kot v netematski rabi jezika, s čimer se razširja obseg mojega poetskega oblikovanja na obe osnovni produkcijski usmeritvi, iz katerih se lahko poraja literatura.

Seveda ne morem trditi, da mi je bila ta pobuda jasna že tedaj, ko sem napisal svojo prvo otroško pesem, pač pa se mi je racionalno razodela šele v zadnjem času, ko sem, hkrati z radikalizacijo netematskega esteticističnega

izhodišča pri izdelavi pesniških besedil za odrasle, v vsej ostrini uzrl tudi nujnost docela drugačnega oblikovalnega postopka pri ustvarjanju za otroke, če naj upravičijo svoj namen, ki je v tem, da so blizu otrokovemu gledanju na svet. To gledanje pa je nespekulativno, naivno, spontano in še neobremenjeno s tisto kulturno vednostjo, kakršno prinesejo kasnejša leta. Temu primerna pa naj bi bila tudi poezija, ki jo pišemo zanj.

Toda če grem v svojem razmišljanju še dlje, moram ugotoviti, da je razlika, ki sem jo opisal na primeru svoje pesniške ustvarjalnosti za odrasle in za otroke, dokaj specifična, saj je tematičnost zvečine prisotna ne samo v poeziji za otroke, marveč tudi v tisti, ki je namenjena odraslim, zato opisani razloček ne more veljati za vsakogaršnje pesniško delo. To pa pomeni, da morajo biti še nekatere druge distinkcije, po katerih se poezija za otroke razločuje od ostalega pesništva.

Kakšne so te distinkcije?

Prav gotovo je, mimo tematičnosti, bistvenega pomena zanjo igrivost, ki se kaže tako v jezikovni strukturi besedila kot seveda tudi v samem sporočilu pesmi. Igra, ki je implicirana v pojmu igrivosti, je zato po mojem mnenju osrednje pesniško načelo, ki ga je treba upoštevati pri ustvarjanju za mladino. Tisto, o čemer pesem pripoveduje, mora imeti značaj igre, ki je dovolj razvidna, da se otrok lahko z njo identificira. Ali z drugimi besedami: igra v otroški pesmi nastopa kot njena téma. Seveda je nujno, da je motivno vezana na otrokova skustva, doživetja, spoznanja, hkrati pa so vse te realne tematične sestavine estetsko deducirane, kar se zgodi v trenutku, ko jih s formalnimi sredstvi, kot so besedne in glasovne figure, ritem, melodija, neologizmi, pretiravanja, geminacije, refren, poanta itd., pesnik vključi v svojo estetsko igro, v kateri te prvine izgube težo realnega dejstva in dobijo kvazirealno literarno vsebino. V nasprotnem primeru se vse skupaj sprevrže bodisi v deskriptivno verzifikacijo bodisi v pedagoško moralično pridigo. Prav od intenzitete te estetske igre, ki se kaže v artističnem obvladovanju jezika, torej v pesniški tehniki, je bistveno odvisen tudi učinek sporočila, ki ga pesem vsebuje.

Ko govorim o estetski funkciji pesmi, se vračam k vprašanju, ki sem se ga bežno že dotaknil v tem spisu. Če pojem »estetski« razumem v njegovem izvornem smislu, to je kot *a i s t h e s i s*, ki v prvi vrsti zaznamuje neki senzualen akt, dogodek, recepcijo, doživetje, tedaj ima zame fenomen estetskega v literaturi docela neracionalno, čutno funkcijo, ki opravičuje svojo vlogo že s tem, da ga doživimo kot čutni pojav.

Z drugimi besedami: estetski princip, v katerem temelji sleherna literatura, ne more imeti druge funkcije kot to, da bralca zaplete v iluzijo,* torej v igro posebnih čutnih predstav, ki se dajo na osnovi poetskih pravil ustvariti v jeziku. V poeziji za otroke mora biti ta igra, kot že rečeno, izražena tudi v sami témi ali sporočilu, kar za ostalo pesništvo, posebej še za liriko, ne velja kot splošno pravilo. Prav zaradi tega se mi zdita duhovitost in humor zelo pomembna tematska sestavina v pesmih za otroke, saj se preko njiju najbolj jasno izraža igrivost vsebine. S tem ko se otrok pri branju vključuje v opisano čutno predstavno igro, ta docela nevsiljivo spodbuja njegovo domišljijo, ga privaja na poetska pravila in mu prinaša nova estetska skustva. Če otroka takšna igra privlači, če se identificira z iluzijo, ki je v njej vsebovana, se prav gotovo bogati tudi njegova vednost o svetu, saj se v njej srečuje tudi s tistimi estetsko deducira-

* lat. *illudo* — igrati se, šaliti se, posmehovati se, slepiti, varati.

nimi sestavinami realnega življenja, ki tvorijo témo ali fabulo, v kateri se ponavadi skriva tudi določeno spoznanje ali stališče.

Takšna mladinska literatura, ki ji gre za estetsko igro in s tem seveda tudi za artistično čimbolj funkcionalno urejeno jezikovno materijo, je brez dvoma povsem enakovredna literaturi za odrasle. Če še radikaliziram to stališče, lahko rečem naslednje: kriterij, po katerem je mogoče ločevati literaturo za odrasle od literature za otroke, sploh ne more biti poučnost in vzgojnost, ker je ta kriterij, če se nam zdi sprejemljiv za merjenje vrednosti literature, prav tako mogoče uporabiti pri ocenjevanju leposlovja za odrasle. Mislim pa, da takšno merilo niti za eno niti za drugo literaturo ni primerno, razen seveda tedaj, če smo mnenja, da je naloga književnosti ideološko prosvetljevalna, kar pa pomeni, da je njena estetska vrednost podrejena takšni ali drugačni osveščevalni tendenci in se potemtakem samo po zunanji obliki loči od navadnega ideološkega diskurza.

S tem ko poudarjam predvsem estetsko igro, artizem, jezikovno umetnost v književnosti za otroke, hkrati implicite vzpostavljam za relevanten kriterij pri njenem vrednotenju estetsko inovativnost, ki je zame bistvenega pomena tudi pri ocenjevanju literature za odrasle. Vsekakor pa je res, da je prav na področju literature za otroke pedagoška tendenca izrazitejša kot v ostali književnosti, saj raste iz prepričanja, da mora literatura že sama na sebi vzgajati mladega bralca in tako lajšati posel tistim, ki jim je vzgoja mladega rodu profesionalno opravilo. Ta tip literature je zame sprejemljiv toliko, kolikor predstavlja primerjalno nasprotje in dopolnilo tistemu umetniškemu ustvarjanju za otroke, ki temelji na načelu sproščene in samozadostne estetske igre in iluzije.

Zusammenfassung

Niko Grafenauer schafft lyrische Gedichte für Erwachsene und für Kinder. In seinem theoretischen Beitrag bestimmt er die Unterschiede zwischen seiner Dichtung für die einen und die anderen. Er stellt fest, dass für die Kinderpoesie die Fabel ein unvermeidlicher Bestandteil ist, doch solle man nach seiner Meinung beim Schaffen für die Jugend das Spiel als zentralen Grundsatz berücksichtigen. Dem Spielerischen, das auch das Spiel umfasst, kommt in der Poesie für Kinder wesentliche Bedeutung zu. Das zeigt sich sowohl in der Sprachstruktur des Textes als auch selbstverständlich in der Kundgebung des Gedichtes. Eine solche Jugendliteratur, bei der es sich um ein ästhetisches Spiel handelt und damit auch um eine künstlerisch möglichst funktionell geordnete Sprachmaterie, ist zweifellos der Literatur für Erwachsene gleichwertig.

Dr. Miroslava Genčiová

Praga

OSNOVNE POTEZE SOVJETSKE ZNANSTVENE FANTASTIKE POVOJNIH LET*

Znanstvena fantastika je specifičen in zapleten pojav. V njej igrajo vlogo take prvine, kot so znanstveno tehnična, socialna in utopična, v enaki meri pa tudi čisto literarne, kot upoštevanje fantastičnega in skrivnostnega ter njenega odnosa do realnosti, sposobnost motivacije z znanstvenimi ali psevdoznanstvenimi temami, zgradba snovi, verjetnost psevdoznanstvenih ali psevdotehničnih domislekov in mnogo drugih. To je zapletena zvrst, ki se je spreminjala v zgodovinskem razvoju pod zunanjimi vplivi (zaradi političnih in družbenih sprememb, miselnih tokov in nazorov), hkrati pa se je razvijala notranje iz predhodnih literarnih tvorb in oblik. Zato moramo pri obravnavanju vselej upoštevati njeno specifičnost, ne smemo se omejevati le na značilne literarne poteze, ampak moramo veliko temeljiteje kot pri drugi prozi analizirati tudi filozofske, socialne, politične in druge vidike, ki so vplivali nanjo.

Glede na svojevrsten razvoj ruske družbe se sovjetska znanstvena fantastika ni mogla opirati samo na lastno tradicijo v tej literarni zvrsti, čeprav je bil napisan prvi (nedokončan) ruski znanstveno fantastični roman Vladimirja Odojevskega *God 4338, Peterburgskie piš'ma* (1840) več kot dvajset let pred prvim romanom Julesa Verna. Opirala se je na razvoj svetovne znanstvene fantastike.

Temelj, na katerem raste sodobna znanstvena fantastika, je nedvomno klasična utopija (Thomas More: *Utopija*¹; Campanella: *Civitas Solis*). Od nje je dobila znanstvena fantastika sposobnost predvideti prihodnji razvoj družbe, od poznejših vzorov, kot je bil na primer Francis Bacon (*Nova Atlantida*), pa sposobnost predvideti tudi razvoj in napredek znanosti in tehnike, gonilne sile moderne družbe. Začenši z delom Cyranoja de Bergeraca (*L'Histoire comique des Etats et Empire de la Lune*, *L'Histoire Comique des Etats et Empire du*

* Kljub svojemu naslovu *Otrok in knjiga* se zbornik ne omejuje zgolj na otroško literaturo, temveč priteguje v obravnavo tudi literarne zvrsti in vrste, ki privlačijo zanimanje mladih bralcev. Ob znanstveni fantastiki kot priljubljenem branju mladine se odpira vrsta problemov literarnoteoretičnega, literarnozgodovinskega in tudi sociološkega značaja. Prispevek dr. Genčiove objavljamo s težnjo, da bi spodbudili večstransko razmišljanje o tem literarnem pojavu.

Za informacijo, koliko so avtorji, o katerih govori dr. Genčiová, prisotni tudi na slovenskem knjižnem trgu, navajamo v opombah, katera njihova dela so prevedena v slovenščino. (Op. ured.)

¹ Thomas More: *Utopija*. Ljubljana, Cankarjeva založba 1958. (Mala filozofska knjižnica.)

Soleil) in Swiftovimi *Guliverjevimi popotovanji*² je naučila moderno znanstveno fantastiko soočati resnični svet s svetom izmišljene utopije, v roke ji je dala ostro orožje satire. Sama utopija pa je od Thomasa Mora prešla zapleteno razvojno pot vse do antiutopije Aldousa Huxleya (*The Brave New World*³) in Georga Orwella (1984)⁴. A od 19. stoletja se razvija hkrati z njo kot samostojen literarni pojav znanstvenofantastičen roman, katerega predstavnik je bil Jules Verne. Ta je prvi doumel moč in silo tehnike in znanosti in njun vpliv na življenje družbe. Pod vplivom utopične miselnosti predhodne dobe je ustvaril s svojim delom svojevrstno fantastično Utopijo, kjer ni razdora med mislijo in dejanjem, med teorijo in prakso, ustvaril je deželo neomejenih tehničnih možnosti. Hotel je ustvariti privlačen in lahko doumljiv roman, zanimiv tako za odrasle kot za mladino. Uporabil je izkušnje poprejšnje literature, najbolj so mu koristila plastična sredstva renesančnih »čudovitih potovanj« (voyages extraordinaires) in poejevske novele o nenavadnem in skrivnostnem.

Odkar so se pojavili prvi znanstvenofantastični romani Herberta Wellsa (*The Time Machine, The First Men on the Moon, The Invisible Man* idr.)⁵ se je začel hitro razvijati drug tip znanstvene fantastike — alegorični roman. Tudi njegove korenine segajo daleč v preteklost, saj je alegorija zelo star pojav. Toda izkušnje in uspehi znanstvene fantastike Vernovega tipa so dali piscem možnost, da so lahko uporabljali znanstvenofantastične motive, poglobili in posodobili vsebino alegorije. V pravi znanstveni fantastiki so prevladovali znanstvenotehnični motivi nad socialnimi, alegorična znanstvena fantastika pa poudarja socialne motive in zapostavlja znanstvenotehnične. Pogosto se pojavlja kot socialna satira in »roman svarilo«. V obeh tipih so se tudi bolj ali manj in z različnimi cilji uveljavile prvine srednjeveških grozljivih zgodbic in poznejšega tako imenovanega gotskega romana, novele s skrivnostjo in detektivke.

Tak je bil v zelo splošnih potezah razvoj svetovne fantastike. Nanjo je navezovala sovjetska znanstvena fantastika, pri tem pa se je ozirala na lastno tradicijo utopične miselnosti (glej četrte sanje Vere Pavlovne v romanu Černiševskega *Čto delat?*⁶)

Od vsega začetka se je v njej kot poseben samostojen tip docela jasno ločila popularizatorska znanstvena fantastika (romani Vladimira Obručeva, Vladimira Bragina, Leonida Platova idr.). V teh romanih predstavlja fantastika le okvir; fantastične prijeme uporabljajo le zato, da bi z njimi popularizirali nekatera znanstvena spoznanja, seznanili bralce s kako znanstveno panogo. Ta tip je na meji med znanstveno fantastiko in poljudnoznanstveno književnostjo. V lep slovju je obroben pojav, ki nekaj pomeni predvsem kot branje za otroke.

V dvajsetih letih predstavljajo v Sovjetski zvezi pravo znanstveno fantastiko romani, v katerih se znanstvenotehnične prvine organsko prepletajo

² Jonathan Swift: *Gulliverjeva potovanja*. Ljubljana, Cankarjeva založba 1967. (Sto romanov. 28.) — *Guliver med pritlikavci in velikani*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1953 in 1965.

³ Aldous Huxley: *Krasni novi svet*. Ljubljana, Življenje in tehnika 1964. (Spektrum.)

⁴ George Orwell: 1984. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967. (Žepna knjiga Zenit. 29.) — *Zivalska farma*. (Animal Farm.) Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1970.

⁵ Herbert Georg Wells: *Časovni stroj*. Ljubljana, Prešernova družba 1964. (Ljudska knjiga. 60.) — *Prvi ljudje na mesecu*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1959. (Žepna knjiga Školjka. 6.) — *Zgodba o nevidnem človeku*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1953. (Knjižnica Sinjega galeba. 5.)

⁶ Nikolaj Gavrilovič Černiševski: *Kaj delati?* Ljubljana, Mladinska knjiga 1959. (Levstikov hram.)

s socialnimi, pri tem pa prevladuje socialna problematika. Taka je *Aelita*⁷ (1924) Alekseja Tolstoja in dolga vrsta romanov in novel Aleksandra Beljajeva⁸. Hkrati z njimi se je začela razvijati tudi znanstveno fantastična satira v obliki hibridnega romana, v katerem so pomešani znanstvenofantastični, utopični, pustolovski in detektivski elementi. Takemu romanu so takrat rekli »rdeča detektivka«, kot je za šalo imenovala svoj roman *Mess-Mend* Marietta Šaginjan.

V tridesetih letih se sicer pojavlja mnogo piscev znanstvene fantastike (Georgij Adamov, Georgij Grebnev, Sergej Beljajev⁹, Vladimir Nemcov, Aleksander Kazancev), toda notranji razvoj kvalitete doživlja dolgo obdobje stagnacije. Na to je vplivalo več faktorjev, politični med njimi niso na zadnjem mestu. Romani so večinoma pisani s tezo. V njih se spreminja tip snovi. V dvajsetih letih je vodilni konflikt — boj osamljenega znanstvenika z družbo — dajal avtorju možnost za globljo analizo junakove duševnosti (tipično za A. Beljajeva), v obdobju od tridesetih do začetka petdesetih let pa postaja vodilni konflikt boj dveh svetovnih taborov (sovjetski znanstveniki proti fašističnim, pozneje proti ameriškim hlapcem imperializma). Ta konflikt ni več junakov življenjski konflikt, je bolj ilustracija političnih problemov. Ti pa se realizirajo v razsežnih špijonažnih dogodkih, v katerih igra znanstvenofantastična problematika stransko vlogo. Večina romanov tega obdobja pripada hibridnemu pustolovsko-detektivskemu tipu. Na njihovo umetniško raven je vplivala tudi »teorija skrajne meje«, ki jo je uradno propagirala kritika in ki je znanstveni fantastiki odkazovala meje, določene z državnimi perspektivnimi načrti, in je obsojala sleherni razmah avtorjeve fantazije. Tako je kritika speljala polemiko o znanstveni fantastiki na stranski tir in je za dolgo časa zavrla njen zdravi razvoj.

V prvem povojnem obdobju se pojavlja v sovjetski literaturi tako imenovani »proizvodni« znanstvenofantastični roman. Drugod v svetovni literaturi ne naletimo na tak tip. Nastal je kot paralela k podobnemu »romanu izgradnje« v veliki literaturi (na primer Ažajev, *Daleko ot Moskvy*) — iz nujne potrebe prikazati delovno junaštvo ljudi pri uresničevanju gigantskih projektov in gradnje. Čeprav gre za znanstvenofantastični roman, je nanj vplivala priljubljena literatura faktov, ki si je prizadevala, da bi ovekovečila ustvarjalne težnje sovjetskih ljudi v povojnih letih. V to skupino spadajo avtorji: Aleksander Studitskij (*Sokrovišča Črnogo morja*, 1956), Fjodor Kandyba (*Gorjačaja zemlja*, 1950), Georgij Gurevič (*Podzemnaja nepogoda*, 1956), Georgij Tuškan (*Topol' stremitel'nyj*, 1951), deloma tudi Jurij Dolgušin (*Generator čudes*, 1936, predelano in prvič izdano v knjigi 1956) in celotno delo Aleksandra Kazanceva, (predvsem pa *Mol severnij* s poznejšim naslovom *Poljarnaja mečta*, 1947, 1955). Upodabljajo kolektivno delo pri velikem projektu, gradnji ali iznajdbi, katere avtor je sicer posameznik, a drugi sodelavci vnašajo korektive in skupno premagujejo ovire, ki jih postavljata priroda in nerazumevanje ljudi. Ta dela se razlikujejo od »romana izgradnje« v sovjetski literaturi samo po tem, da sta projekt ali gradnja fantastična, za zdaj neuresničljiva, to pa avtorju omogoča zaostri naspotja.

⁷ Aleksej Nikolajevič Tolstoj: *Aelita*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1961. (Zepna knjiga Školjka.)

⁸ Aleksander Romanovič Beljajev: *Glava profesorja Douella*. (Golova profesora Douelja.) Ljubljana, Prešernova družba 1959. (Ljudska knjiga. 8.) — *Zvezda KEC*. (Zvezda KEC.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1959.

⁹ Sergej Mihajlovič Beljajev: *Na desetem planetu*. (Desjataja planeta.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1947.

Pod vplivom nujnega boja proti ostankom fašizma nastaja še en hibridni tip, tako imenovani znanstvenofantastični roman-pamflet (na primer Lazar Lagin: *Patent AV*¹⁰, 1947; *Ostrov razočarovanja*, 1947—1950; Georgij Tuškan: *Čornyj smerč*, 1949—1951). Znanstvenofantastični motiv je v njem postranskega pomena, osebe nimajo lastnih potez, nimajo ne preteklosti ne prihodnosti, so samo glasniki političnih tez. To ne bi motilo, če bi zares šlo za pamflet. Avtorji pa so hoteli hkrati naslikati tudi široke podobe življenja v kapitalistični družbi, in taka povezava se ni mogla posrečiti.

Obdobje stagnacije se je končalo v drugi polovici petdesetih let. Na novi razmah je vplivala znanstvenotehnična revolucija, razvoj kozmonavtičke, obvladovanje atomske energije, najbolj pa razvoj kibernetike. Vplivale so tudi notranje politične spremembe. Hitro se razvijajoči znanost in tehnika sta začeli ponujati nenavadno množico originalnih tem, zmaga nad nepravilno »teorijo skrajne meje« in spremenjena politična situacija sta sprostili polet ustvarjalne fantazije.

Znanstveni in tehnični problemi, ki si jih od petdesetih let postavlja človeštvo v ospredje, so izsilili spremembo temeljnega snovnega modela: namesto poprejšnjega boja osamljenega znanstvenika z družbo (dvajseta leta) ali boja dveh družbenih taborov (od tridesetih do petdesetih let) nastopa zdaj pravadni in večni boj človeka proti slepim silam narave, da bi človek, ki je sam njen sestavni del, postal njen razumni gospodar. Konflikt človeka, postavljenega proti skrivnostim narave, v življenju nima konca in zato omogoča nešteto zanimivih snovnih variant. Avtorji opuščajo zunanje pustolovske motive, kajti človeško delo, proces raziskovanja in odkrivanja drznih poti in nič manj drznih operacij najrazličnejših vrst sta že največ vredni pustolovščini. Vodilni konflikt znanstvene fantastike pri najboljših sodobnih sovjetskih avtorjih tako ni več zunanji, ampak se dotika najbolj notranjih človekovih vrednot. Ta konflikt se realizira v literaturi v vrsti snovnih variacij v skladu s tematiko, avtorjevim pristopom k njej, problematiko in v skladu s tem, kako jo zna avtor obdelati.

Ena od najpreprostejših snovnih variacij je zasledovanje usode odkritja po naslovu Lukinovega romana (*Sud'ba otkrytija*, 1958). Nikolaž Lukin pripoveduje o usodah treh generacij znanstvenikov (iz let pred revolucijo, dvajsetih let in sodobnosti), ki so se drug za drugim ukvarjali z istim problemom — umetno fotosintezo (iznajdba je doslej še fantastična). Tak postopek dopušča avtorju širši pogled na zgodovinski razvoj in napredek znanosti, odvisne od sprememb v družbeni ureditvi.

Drugečeno inачico teme o usodi odkritja predstavljajo v poznejši dobi predvsem novele in kratke povesti, v katerih postaja bralec soudeležen pri procesu poskusov in dela na najrazličnejših znanstvenih področjih. Pri teh poskusih praviloma ne gre brez nepričakovanih obratov ali celo katastrof, ki ne vnašajo v dejanje samo primerno dinamiko, ampak hkrati vzbujajo tudi spoštovanje do moralne moči in neustrašenosti ljudi, ki gredo naproti neznanemu. Naj si junak prizadeva prodreti globoko v notranjost zemlje (Evgenij Vojskunski in Isaj Lukodjanov, *Čornyj stolb*, 1963), naj si upa iskati sledove davnega življenja v morskih globinah (Viktor Saporin, *Čudovišče podvodnogo kan'ona*, 1956) ali pa raziskuje sledove praljudi, naj se ukvarja z arheološkimi ali paleontološkimi raziskavami — vselej gre za spoznanje doslej neznanega, za delne zmage nad naravo, ki so pogosto povezane s povsem nepričakovanimi efekti. Tak tip povesti skoraj vedno usmerja pozornost bolj k skrivnostim neznanega kot k liku junaka.

¹⁰ Lazar Lagin: *Patent AV*. Fantastičen roman. — Ljudski tednik II/1947 (3. VII.) št. 74 — (30. XII.) št. 98; III/1948 (8. I.) št. 88 — (27. V.) št. 119.

Posebno poetično obliko za podobne teme je našel Ivan Efremov¹¹ v svojih »povestih o nenavadnem« (Vstreča nad Tuskaroroj, Jurta Vorona, Ten' minuvšego, Almaznaja truba, Atol Fakaof. Observatorija Nur-I-Dešt), napisanih ob koncu vojnih let in v prvih letih po vojni. V njih je Efremov prehitel svoj čas, postal je začetnik nove, umetniško svojevrstne in miselno bogate znanstvene fantastike. Znal je prikazati proces odkrivanja v finih psiholoških niansah in odkriti bralcu lepoto doživetja, ki ga ima iznajditelj, če doseže svoj smoter.

Drug, zelo produktiven prikaz konflikta človeka s skrivnostnimi silami prirode so vesoljska potovanja. Ta tematika je v vsej svetovni literaturi najbolj izčrpana in tudi najbolj sprofanirana. Skoraj vedno gre za podpoprečno literaturo, če gradi pisec kompozicijo romana po vzoru nekdanjih »čudovitih potovanj«, če posveča pozornost samo poškodbam vozila, nevarnostim in katastrofam, ki srečujejo kozmonavte med poletom, vir fantazije pa mu usiha takrat, ko bi jih moral pripeljati do cilja potovanja.

Na vesoljska potovanja se vedno odpravljajo in se bodo vedno odpravljali s povsem jasnim smotrom — spoznanjem, na koncu potovanja pa je predvidena tudi možnost srečanja z drugimi oblikami življenja ali celo z drugimi civilizacijami. Med prvimi, ki so se v sovjetski literaturi zamislili nad možnostmi drugih oblik življenja, je bil Volodymir Vladko v romanu *Argonauty Vseleanno* (1939). Domneval je, da je na Veneri nad drugimi vrstami prevladal ogromen mrčes. Člani ekspedicije preživljajo pri srečanju z njim grozljive dogodivščine. Te preproste vsebinske sheme niso znali poglobiti niti sodobni pisec Georgij Gurevič (*Na prozračni planeti*, 1963), ki je oživil kristalne raketke, niti Vojkunski in Lukodjanov (*Sumerki na planeti Bjur*, 1966), ki sta si izmislila nekakšne ljudi, ki se hranijo s čisto energijo in se rodijo v inkubatorjih. Tako ostaja tudi ta tematska varianta le v mejah poprečnih stvaritev.

Zahtevnejši avtorji si prizadevajo prodreti globlje, usmerjajo se k spoznavanju sveta in vesolja in k smislu človekovega bivanja v njem. Junaki njihovih knjig se ne odpravljajo na pot v vesolje zaradi pustolovščin, ampak da bi tam iskali vire za nadaljnje izpopolnjevanje življenja na Zemlji. Na Veneri zasajajo plantaže (Igor Zabelin, *Pojas žizni*, 1960), iščejo vire surovin, ki jih primanjkuje (brata Arkadij in Boris Strugacki: *Planeta bagrovih tuč*, 1960). Humanistični smotri opravičujejo tveganost vesoljskih potovanj. Brata Strugacki sta razvila to temo v nekako vesoljsko epopejo, v ciklus romanov in epopej s skupnimi junaki (*Put' na Amalteju*, 1960; *Stažory*, 1962 in najboljši med njimi *Daljokaja raduga*, 1963.)

Vsak prodor v skrivnosti vesolja in prirodnih zakonitosti terja od avtorja, da se takoj za tem zamisli v smisel odkritja na socialnem področju. Po zgledu klasičnih utopij se pojavlja v tipu romanov o vesoljskih potovanjih antici-pacija prihodnosti, in to tako v znanstvenofantastičnem kot v družbenem smislu. Pogled na družbo prihodnosti ima redko le ožji obseg (na primer v noveli *Daljokaja raduga* bratov Strugackih), lahko pa je tudi širša slika, pogosto kot dokaz »per negationem«, ponazarjajoč model družbe, ki je izbrala nepravilno razvojno pot in je prispela v pogubo. Tako nastane tudi v sovjetski literaturi »svarilni roman«, ki je od Wellsovih časov značilen za najboljša dela zahodne znanstvene fantastike — science fiction. (Sicer pa je tudi v sovjetski

¹¹ Ivan Antonovič Efremov: *Koralni otok Fakaof*. (Atol Fakaof.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1947. — *Skrivnost temnega planeta*. (Tumannost Andromedi.) I. in II. del. Ljubljana, Življenje in tehnika 1964, 1965. (Spektrum.) — *Zvezdne ladje*. (Zvezdnye korabli.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1956. (Knjižnica Sinjega galeba. 37.)

literaturi znan že od prej, spomnimo se *Aelite* Alekseja Tolstoja). Tako temo je uspešno obdelala Ariadna Gromova (*Glegi*, 1962). Slika družbo, v kateri je bil del ljudi inficiran z virusom »gleg«, ki jemlje človeku lastno voljo in ga napravi za orodje v rokah drugih. Drugi del te družbe, »neglegiranci«, povzročitelji nečloveškega eksperimenta, gine v podzemeljskih zakloniščih, ker se boji infekcije, izzване po njegovi krivdi.

Tematika o možnosti drugih družbenih formacij na planetih v vesolju vodi pisce k zamišljanju novega območja etičnih problemov, ki v zadnjem času vznemirjajo svetovno javnost zaradi podobnosti z osvobodilnim bojem kolonialnih narodov. Etični problem se glasi: ali se ima človek (človeštvo) pravico vmešavati v tok zgodovine neznanih civilizacij na nižji ali popolnoma različni stopnji razvoja in nanj vplivati, četudi bi mogel posredovati v korist napredka (vsaj po našem, človeškem pojmovanju)? V mnogih novelah pisci brez pomislov pošiljajo svoje junake na pomoč civilizacijam, ki jim grozi katastrofa (Valentina Žuravljeva in Henrik Altov, *Ballada o zvezdah*, 1961). Vendar je poseganje v notranji razvoj druge civilizacije navadno kompliciran in tehten problem, Brata Strugacki ga rešujeta negativno (*Trudno byt' bogom*, 1964; *Popytka k begstvu*, 1962). V obeh delih izzove poseg ljudi v notranji razvoj in tok zgodovine druge družbe v nasprotju z namenom Zemljanov še strašnejše podjarmljenje zaslužjenih in še večjo samovoljo vladajočih.

Edini, ki je doslej poskušal predvideti prihodnje življenje ljudi v panoramski sliki celotne človeške družbe, a ne v vesolju, ampak tu na Zemlji, je Ivan Efremov (*Tumannost Andromedy*, 1955)¹². Oznaka znanstvenofantastičen za ta roman ne bi zadoščala. Roman je hkrati filozofski, utopični, socialni in pustolovski v dobrem pomenu besede. Izhaja iz najnovejših spoznanj najširše znanosti. Za odskočno desko so bile avtorju fizika, relativnostna teorija, matematika, biologija, etika, filozofija, psihologija in umetnostna veda. Zato je delo sintetično, zahtevno in ni čudno, da se avtor ni mogel izogniti pomanjkljivostim v umetniškem obvladovanju obširne tematike v vseh detajlih. Prizadeval si je, da bi naslikal kar najpopolnejšo podobo prihodnosti, izhajajoč iz marksističnega nauka o družbenem razvoju. To je privid sveta plemenitih, ustvarjalnih, fizično in psihično odpornih ljudi z globokimi нравnimi načeli, a kljub temu to ni svet brez problemov. Efremov izraža v svojem delu upe, a tudi bojazen. Ker pa izhaja iz nasprotnih filozofskih stališč kot na primer Ray Bradbury v romanu *Fahrenheit 451*,¹³ ni napisal v nasprotju z njim in z mnogimi drugimi zahodnimi pisatelji »romana svarilo«, ampak v celoti optimističen roman.

To seveda ne pomeni, da se Efremov ne zaveda raznovrstnih nevarnosti, pred katerimi je treba svariti. Že v delu *Tumannost Andromedy* je ustvaril svarilno podobo planeta, ki je uničil samega sebe. Njegov zadnji roman *Čas byka* (1970) je obsežna in na široko obdelana slika družbe, osnovane na diktatorskem principu. Tudi v tem delu rešuje Efremov mnogo filozofskih in družbenih vprašanj. Eno od njih govori o možnosti posega v ureditev druge skupnosti. Efremov ga rešuje pozitivno, toda celotno dogajanje je pravzaprav vrsta obojestranskih žrtev, ki jih prenašajo predstavniki druge skupnosti, da bi strmoglavili nepravilni in nehumani red in zlomili v stoletjih utrjevano moč vladajočih.

¹² Glej op. 11.

¹³ Ray Bradbury: *Fahrenheit 451*. Pril. »Tedenske tribune«. Ljubljano, »Delo« 1969.

Drugo filozofsko vprašanje, ki je postalo pomembno na pragu vesoljske ere, je premagovanje prostora in časa; to je omogočilo nastanek več novih tematskih variacij: premagovanje relativnosti časa, vrnitev z zvezd, potovanje na časovnih strojih. Problem prostora in časa je mogoče razrešiti tudi čisto preprosto, kot je na primer storil Aleksander Kolpakov v *Griadi*: izmisliti si vesoljske ladje, ki lete z nadsvetlobno hitrostjo, ljubljene žene uspavati za tisoč let, da bi dočakale svoje može, astronave. A kdo naj v to verjame?

Neizprosno dejstvo, da bi se vrnili astronomi, za katere bi lokalni čas v raketi, leteči z veliko hitrostjo, tekkel počasneje, na Zemljo k svojim daljnim potomcem, vliva pomisleke o smotrnosti daljnih vesoljskih poletov. O tem je že prej razmišljal Poljak Stanislaw Lem (*Powrót z gwiazd*, 1961).¹⁴ Po svoje rešuje ta boleči problem Olga Larionova (*Leopard s veršiny Kilimandžaro*, 1965). Med dolgim vesoljskim poletom bi se lahko zgodilo na Zemlji mnogo prevratnih dogodkov. To nakazuje Larionova, katere junak se sicer vrne že po desetih letih, in to k svojim sodobnikom, vendar ne more razumeti nikogar od njih, niti lastne žene. Med njegovo odsotnostjo je naredilo človeštvo drzen eksperiment, ki je prinesel nepričakovane posledice. Vsak človek je zvedel za čas, ki mu je odmerjen za življenje, in to je popolnoma spremenilo njihovo duševnost, način življenja in mišljenja. Astronavt je edini, ki ne ve za dolgotrajnost svojega življenja, zato je tujec v svetu, iz katerega je izšel.

Problem časa in prostora kot filozofski problem ima vodilno vlogo v romanih Genadija Gora (*Dokučivij sobesednik*, 1962; *Kumbi*, 1963; *Putešestvennik i vremja*, 1962). Gor skuša uganiti, kako bodo doumevali svet, vesolje, neskončna prostranstva ljudje, za katere bodo vesoljski poleti vsakdanja zadeva, kako bodo pojmovali smisel svojega življenja v spremenjenih časovnih in prostorskih relacijah, kak bo odnos med njimi in mislečimi stroji, ki jim bodo služili. Išče odgovor na vprašanje, ali bo imelo človeštvo pravico dati mislečim strojem tudi osebnost in čustvo, ali bo imelo pravico stimulirati lastno mišljenje in postopke z zunanjimi posegi v funkcijo človeških možganov, ko bo spoznalo vse skrivnosti njihovega delovanja. In končno — ali bo imelo pravico in ali bo hotelo doseči nesmrtnost? To so gotovo vprašanja, ki jih je umetniško zelo težko upodobiti. Zato imajo Gorove knjige predvsem racionalen, razmišljujoč značaj in jih ne razume vsak bralec. Niso pisane za zabavo.

Priljubljena varianta tematike, ki obravnava možnost premagovanja časovnih pregraj, so potovanja na časovnem stroju. Wellsu je bil časovni stroj sredstvo za spoznavanje prihodnosti, za sovjetske pisatelje pa je bolj sredstvo za spoznavanje lastnosti časa samega in njegovih pojavov. Anatolij Dneprov skuša s časovnim strojem doumeti, kako bi se spremenil svet, če bi se čas ustavil (*Gde končajetsja reka?* 1966). Junaki povesti A. Mirera in V. Mihajlova (*Obsidianovyy nož*, 1966; *Glubokij minus*, 1966) potujejo v preteklost, da bi preverili, kaj bi mogla pomeniti za človeštvo taka možnost potovanja k prednikom. Najpogostejše pa služi časovni stroj kot sredstvo znanstvenofantastične satire, praviloma naperjene v lastne vrste avtorjev te literature. Zdaj na časovnih strojih prirejajo tekme v teku k preteklosti (Roman Jarov, *Osnovanie civilizacii*, 1965), drugič časovni stroj ubije iznajditelja, ker je pozabil upoštevati smrt-

¹⁴ Stanislaw Lem: *Magellanov oblak*. (Oblok Magellana.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1959. — *Zvezdni dnevnik Ijona Tihega*. (Z dzienników gwiazdowych Ijona Tihega.) Ljubljana, Tehniška založba Slovenije 1968. (Spektrum.)

nost svojega telesa (A. Zakgejm, *Sopernik vremeni*, 1955). Roman Podolny je napisal cel ciklus parodij *Rasskazy o putešestvijah vo vremeni*, 1966), v katerih se z nepremagljivim komičnim učinkom logično zamisli v to, kaj neki bi počeli naši potomci, če bi se med njimi začeli pojavljati popotniki na časovnem stroju — naši sodobniki.

Človek in misleči stroj je naslednje področje tematike sodobne sovjetske znanstvene fantastike. V obdobju kibernetike se odpirajo neslutene možnosti. Če se konflikt človek-stroj omejuje samo na reševanje osnovnega vprašanja: ali bo zagospodaril stroj nad človekom ali človek nad strojem, ne more po Čapkovih robotih prinesiti nič novega. Omenili smo že, da na primer Genadij Gor razvija misel o robotih še dalje. Prepričan je, da človeštvo ne bo nikoli imelo pravice ustvariti misleče stroje, ki bi imeli svoje psihično polje (fantastični termin) in svoje čustveno življenje. Od njegovega pojmovanja kibernetičnega stroja je samo korak do misli o biološkem stroju — nekakem homunkulu. To zelo staro temo (Mary Shelley, *Frankenstein*)¹⁵ je Ariadna Gromova prilagodila novim razmeram (*Poedinok s soboj*, 1963). Pisateljica je rešila problem v skladu z G. Gorom. Profesor Laurent, junak romana, doživi poraz, ker ni upošteval vseh pravnih posledic svojih eksperimentov z umetnimi ljudmi, ki jih ni znal narediti popolnih. Kakšne neslutene in strašne posledice bi moglo imeti odkritje skrivnosti o spremembah osnovnih sestavin človeškega telesa, če bi bilo zlorabljeno za zaslužnjevanje ljudi, je nakazal v grozljivi groteski Anatolij Dneprov (*Glinjanyj bog*, 1963). Tudi on misli predvsem na etična vprašanja. V njegovi noveli *Formula bessmertija*, 1963, profesor Olfry, ki je spoznal, da ima v rokah skrivnost stvaritve človeka, skrivnost življenja in nesmrtnosti, najde v sebi dovolj moči, da se pravočasno zaustavi, kajti »junaštvo je, če napraviš znanstveno odkritje, a še večje je včasih, če ga ne napraviš.«

Najsi sovjetski avtorji proučujejo odnos človeka do kibernetičnih strojev s takega ali drugačnega stališča, izhodiščno je zanje prepričanje, da stroj ne bo nikoli dobil premoči in oblasti nad človekom. Če pride do upora stroja, je to vselej zaradi pomote, ki jo je zagrešil programator. Obstaja cela vrsta povesti s podobno tematiko, tako A. Dneprov: *Suema* (1965), D. Žukov, *Rem i genij* (1964), Vladimir Firsov, *Bunt* (1966), Mihail Jemcev in Jeremij Parnov, *Tot, kotoryj ne ostavljaet sleda* (1963) in druge. Praviloma je tu važen le duhovit in neobrabljen domislek, katerega smoter je bralca intelektualno zabavati.

Kibernetika daje nešteto možnosti za satirične teme. Prerojena sposobnost mišljenja v nenavadnih kategorijah, ki je lastna kibernetikom, izziva tudi zdrav humor, sposobnost porogati se vsemu, kar stagnira, kar je preživelo in zastarelo. Rodila je nove talente, med katere spadajo številni pisci povesti: Ilja Varšavski, Roman Podolny, Vladlen Vahnov, Igor Rosohovatski in drugi. Pri njih naletimo na vse stopnje smeha, od prizanesljivega ali potuhnjenega posmeha preko ironije do satire in ostrega sarkazma.

Programiranje kibernetičnih strojev je zbudilo nenavadno zanimanje za biološka vprašanja, posebno za proučevanje neraziskanih lastnosti človeških možganov. Morda ni med sodobnimi avtorji nikogar, ki ne bi bil vsaj enkrat črpal iz tega področja. Če se je npr. Genadij Gor loteval tega problema s čisto racionalnega stališča, ga skuša reševati Ariadna Gromova v emocionalnem območju (*V krugu sveta*, 1965). Izbrala si je fantastičen problem — prenos misli in obvladanje mišljenja drugih z voljo. (Tudi to ni nov problem, pojavlja se na

¹⁵ Mary Shelley: *Frankenstein*. V Ljubljani, Tehniška založba Slovenije 1970. (Spektrum.)

primer pri Aleksandru Beljajevu v romanu *Vlastelin mira*, 1929). Junak, obdarjen z nenavadno sposobnostjo, da obvlada voljo bližnjih ljudi, skuša ustvariti lastni zaprti svet, v katerem bodo samo tisti, ki jih ima rad in ki bodo pod pritiskom njegove volje tudi vdani samo njemu. Ko spozna, kako hudo je po-habil njihova življenja, si raje izbere smrt.

Kot na drugih tematskih področjih zanima sovjetske avtorje tudi tu etična in socialna problematika, v enaki meri pa tudi čisto znanstvena problematika — resnične možnosti sodobne znanosti. V tem se bistveno razlikujejo od zahod-ne znanstvene fantastike (science fiction), v kateri so zelo modne teme parapsi-hologija, telepatija, teletransfer in hipnoza. Sovjetski avtorji se vedno usmer-jajo k materialističnemu osvetljevanju doslej nerazumljivih ali neraziskanih pojavov. Tako je storil Ivan Efremov v romanu *Lezvie britvy*, 1965. To je eksperimentalni roman. Avtor v njem operira z mnogimi znanstvenimi hipote-zami, z zelo bogatim znanstvenim gradivom, v katerem se spoznanja najraz-ličnejših znanstvenih disciplin prepletajo s pogledi na umetnost, starimi bajka-mi in na primer z naukom jogijev. Avtorjev cilj je bil nekoliko odkriti tančico skrivnosti s skritih fizičnih in psihičnih možnosti človeka kot biološkega posa-meznika. Efremov je svoj roman preobložil z znanstvenimi podatki. Sicer pa se je tega sam zavedal, kot pravi v predgovoru. A zaradi nenavadnega misel-nega poguma in bogastva je ta roman za bralca privlačen kljub mnogim umet-niškim pomanjkljivostim.

Zanimivo povezavo vesolske tematike s problematiko neodkritih možnosti človeških možganov je dosegel v svoji noveli V. Tendrjakov (*Putešestvie dlinoj v vek*, 1963). Izhaja iz domneve, da je človekova pot v globine vesolja neures-ničljiva zaradi kratkosti človeškega življenja. Zato je v njegovi noveli poslana k oddaljeni civilizaciji na planetu Collega kopija možganov znanstvenika, ob-darjenega z genialnim spominom, ki nosi vse važne podatke o življenju na Zem-lji. Ko je ta presajen v možgane prebivalca College, obogaten s spoznanji o živ-ljenju na njem, je v kodih spet odposlan na Zemljo in se vrne po sto letih. Med tem časom pa je pravi lastnik možganov, po katerih je bila narejena prvotna kopija, doživel vse radosti in trpljenje svojega dvojnika na planetu Collega. Tendrjakov sugestivno povezuje s tem misel o neznanih silah človeških možga-nov, ki so hitrejšje kot čas.

Hkrati je Tendrjakov primer za to, da v zadnjem desetletju preizkušajo svoje sposobnosti v znanstveni fantastiki tudi avtorji sovjetske realistične proze iz življenja (drugi je G. Gor). To priča o naraščajočem zanimanju za znanstve-no fantastiko, ki ima vedno to prednost, da odkriva in kaže na aktualne pro-bleme, ki jih bo človeštvo moralo rešiti prej ali slej.

Prevedla Božena Orožen

Zusammenfassung

Die sowjetische wissenschaftliche Phantastik erlebte einen neuen Aufschwung in der zweiten Hälfte der fünfziger Jahre. Es veränderte sich das Grundmodell des Stoffs; im Gegensatz zur Motivik aus den zwanziger bis zu den fünfziger Jahren tritt jetzt der ewige menschliche Urkampf gegen die blinden Naturkräfte auf. Die Autorin zergliedert die neue Thematik in ihren Variationen: das Schicksal der Entdeckung, Weltraumfahrten, Antizipation der Schicksalsfügung, Relativität der Zeit- und Raum-überwindung, der Mensch und die denkende Maschine. Die sowjetischen Autoren interessieren sich im Rahmen dieser Thematik für die ethische und soziale Proble-matik und in demselben Masse für die reine wissenschaftliche Problematik.

ŠTUDIJE O SLOVENSКИH MLADINSKIH KNJIŽEVNIH DELIH

Jože Kodrič

Ptuj

RDEČI LEV LEOPOLDA SUHODOLČANA

Pisatelj Leopold Suhodolčan uresničuje v svojih mladinskih delih načelo, da morajo le-ta »zadovoljevati posebnosti in potrebe posameznih razvojnih stopenj ter z njimi pogojeno spoznavno, čustveno in voljno zrelost otrok in mladostnikov.«¹ Kot junaki nastopajo v njegovih povestih vrstniki mladih bralcev. Napeto in večkrat skrivnostno dogajanje ustreza bralnemu interesu. Pisatelj pa razkriva tudi notranjo podobo junakov, njihove razvojne probleme in spoznanja ter položaj mladih v današnjem okolju. Umetniško skladna povezava gornjih vidikov je po razlagalčevem vtisu zlasti uspela v povesti *Rdeči lev*. Tako skuša pričujoča obravnava s širšim pristopom razkriti vrednost navedenega dela ter prispevati k osvetlitvi Suhodolčanovega pisanja za mladino. Razčlenja vsebinsko idejne in stilno kompozicijske sestavine, ugotavlja njih skladnost z zamisljivo celoto ter mesto, ki ga zavzema *Rdeči lev* med pisateljevimi deli s sorodno tematiko.

Snov naše povesti tvori samostojno in pustolovsko poudarjeno deško življenje v začetni puberteti z značilnim izmikanjem staršem, učiteljem in domačemu hišnemu okolju. Pisatelj podaja snov v napeti zgodbi o Tinovi fantovski družini, ki ji začne onemogočati dvomljive pustolovščine skrivnostni neznanec z razmrščenimi rdečimi lasmi, imenovan Rdeči lev. Tin zaman pozkuša, da bi ga razkrinkali. Njegovemu vplivu se odteguje Aleš. Vznemirja ga prvo plaho čustvo do Helence, ki prihaja včasih s prijateljico v fantovsko družino. Zanje se trdo, a vendar uspešno bojuje z lepim Bilom. Rdeči lev se nazadnje sam razkrije, ko reši življenje Helenčinemu bratcu. Tin je poražen, ko spozna v levu Roka, katerega je štel v družini za pravega slabiča.

Glavni motiv predstavlja v zgodbi težnja po mladostniškem uveljavljanju, posebej še proti očitkom manjvrednosti. Pridružujejo se motivi pojavljanja skrivnostnega neznanca, detektivskega iskanja, prizadevanja za dekliško naklonjenost, igralskega nastopanja, dekliške zaupljivosti, dvoboja, vloma in kraje, spora s starši, bega od doma in rešitve življenja.

Po svojem izboru ustrezajo razgibani motivi nemirnemu mladostniškemu izživljanju. Taki so tudi ožji snovni elementi, ki spadajo v njihov okvir. Na predmetnem področju jih lahko navedemo celo vrsto. Značilen deški interes izpričujejo drobne reči v predalu, zračne puške, verižica z levjo grivo, cigarete, magnetofon, kitara, tricikel, rdeča lasulja, tranzistor, škripajoči voziček, mešalec

¹ Gustav Šilih: *Problematika mladinske književnosti*. Nova obzorja XII/1959, str. 260.

za beton, kletka z levom, gosposki avtomobil, boben, kavbojke, čoln, premikalna lokomotiva, vagoni. Vrsto elementov pisanega sveta vsebuje tudi razgibana metaforika. Fantastika se meša s tehniko. Domišljajske tvorbe razmikajo prostor in čas od vlaka do reaktivnega letala, letečih krožnikov, od razbojnikov do bojnikov proti vsemu, kar je slabega v ljudeh, od gradu v deveti deželi do astronavtske postaje na sedmem planetu. Vsa ta motivika, ki se še nakazuje v zgodbi, nima več osnovnega pomena čudežnosti, temveč je racionalno utemeljena. Postavljena je v svet pripovedi za otroke, v področje sanj ali v občasno mladostniško sanjarjenje, ki pa noče več biti podobno brezplodnemu zapečkarstvu. Oblikujoči se značaji nočejo biti več nemočne figure. Fantazija jih spodbuja, z njeno pomočjo postavljajo svojemu odkrivanju vedno nove, daljne perspektive, kar je v bistvu prodiranje v vse širši realni svet.

Pustolovsko delovanje mladih povezuje pisatelj z motivi, ki segajo v njihove domače razmere, v družinske odnose odraslih, v različno načeto družinsko skupnost. V obrobni motiviki pa se začno nakazovati sodobne dileme širšega družbenega okolja. Navedene snovne elemente je oživil pisatelj v realno verjetni fabuli, v psihološko utemeljenih mladostniških potih.

Prizorišča dogajanja so realna, četudi so večkrat nevsakdanja. Vzbujajo fantazijo in drznost ter ustrezajo posebnim deškim težnjam. Tinova družčina se zbira v zarjavelem rdečem avtobusu na zapuščenem predmestnem zemljišču, v nekakšnem posebnem svetu. Stara šola z orehom je kraj, kamor pridejo junaki po zračne puške. Na poti v šolo jih priteguje triogelna bajta, zaradi svoje nenavadnosti že kar težko predstavljliva. Še raje kot v avtobusu se zbirajo dečki v zapuščenem skladišču s številnimi skrivališči, za katero je bilo že nevarno, da se sesuje. Prav ta nevarnost pa jih izziva, da drzno plezajo po prekrizanem tramovju. Skladišče je kraj pomembnih dogodkov. Tu se Aleš prvič spopade z Bilom. Tu se prvič pojavi pred dečki Rdeči lev. V skladišču tudi načrtujejo svoj glavni pohod. Razburljive prizore omogoča tudi hrupno gradbišče. Tam se Andrejko v četrtem nadstropju premetava z Blažem prav na robu stopnišča brez ograje. Nasprotno pa je pisatelj namenil zaupljivim dekliskim pogovorom tih kraj ob počasi tekoči reki. V temačni Bilovi hiši prežijo nagačene glave lovske divjadi. Skrivnost je tudi opuščeni kanal, kjer se dečki skrivajo pred pohodom v trgovski dom. Prav tak je somrak v vlomljeni prodajalni. Rečni pristan, poln nevarnosti zaradi tekoče globoke vode in spolzkih čolnov, je kraj odločilnega Aleševega dvoboja z Bilom. Na železniških tirih pa se razkrije Rdeči lev. Nazadnje je pred nami pomirljivo okolje bolnice. Raznolika prizorišča ustrezajo nemirni naravi junakov. Širše okolje, v katerega je postavljeno dejanje, je realno in domače. Tvori ga predmestje s prvotnim starim trgom ter pravo mesto. Nekje blizu teče reka, omenjena je tudi železarna. V mladostniški in bolj akcijsko poudarjeni zgodbi pisatelj ne sega v pokrajinske orise, samo »onkraj mesta od polja do polja, dišalo je po zrelih jabolkih in hruškah.«²

Časovni okvir dogodkov predstavlja današnjost, razmere v času nastajanja povesti. V ožjem smislu je postavljeno dogajanje v jesenski čas, menda ne brez namena, saj je tako lahko bolje osvetljen Peter in Pavel kot sirota, ki si privsaja jabolka in hruške, pa tudi deška klapa, ki se spet srečuje z dolgočasno šolo. Posamezni prizori se odigravajo največ popoldne, ko šolarji nimajo pouka.

² Leopold Suhodolčan: *Rdeči lev*. Ljubljana, Mladinska knjiga 1968. (Knjižnica Sinjega galeba. 127.) Str. 69.

Vendar se upajo pojaviti tudi dopoldne in v poznem večeru »brez zvezd in meseca.«³

Čeprav delujejo v skupini, so junaki dovolj individualizirani. Motivirani so s težnjo, da bi ponagajali dolgočasnim odraslim, da bi uživali v pustolovskem premagovanju strahu, v medsebojnem preizkušanju in doživljanju svojega sveta. Realno verjetnost oseb poudarja pisatelj, ko pravi, da v svojem šolniškem poklicu opazuje junake te starosti vsak dan.⁴ Res so vsi šolarji, razen vajenca Bila. Odraslim, ki se ne znajo ujeti z mladimi, je namenjena le obrobna vloga.

V zgodbo stopi najprej Tin, ki je v njej tudi najbolj opazen, v dialogu se največkrat pojavi. Komaj čaka, da bi se skril pred materinimi ukazi. Med tovariši velja za vodjo, pri čemer nagiba k malo premišljeni deški drznosti in gospodovalnosti. Kot znak časti nosi vrvico s šopom grive, o kateri morajo verjeti, da je levja. Noče govoriti o kraji. Vse mu je le preizkušanje sposobnosti. A Tinova moč se izkaže le kot nekaj zunanjega, kar je videti ob premišljenem nastopanju Rdečega leva. Tin ne more prenesti, da je lahko kdo sposobnejši.

Medtem ko v spopadu z realnostjo doživi Tin zlom, je Aleš uspešnejši. Ta je leto starejši in ob trdih življenjskih izkušnjah zrelejši, saj živi družina s tremi otroki v eni sami kletni sobi. Bolj je preudaren in vendar tudi nekoliko samosvoj. Vedno nosi belo srajco kot nekaj zunanjega znaka svoje ponotranjosti. O Tinovem junaštvu začne dvomiti. Vse bolj ga obvladuje nova čustvena sila, prva plaha ljubezen do Helence. Toda Helenco skuša premotiti vsiljivi gizdalinski Bil. Aleš spozna, da mora boj proti tekmecu izbojevati sam, s čimer prerašča otroško družčino.

Lepi Bil, vajenec, kot negativni junak ne pripada Tinovi družčini. Z usnjenim jopičem, opetimi kavbojkami in kitaro se uveljavlja predvsem s pozo in videzom. Pravil igre ne upošteva. S svojimi pokornimi pajdaši uživa ob nasprotnikovi nemoči.

Drugače kot pri Alešu je za domače razmere živahnega Andrejka značilno izobilje. Starše skrbi le služba. Tako Andrejko iz dolgega časa marsikaj ukrene po svoje in zapada sanjarjenju. V nasprotju z Alešem še uživa sloves dobrega učenca. Ob vseh razlikah ga družijo z njim prve fantovske skrivnosti. Po drugi strani pa je mnogo bolj predan disciplini in ves srečen, da je lahko medlevi. Želi si prave levje grive, toda vendar mu več pomeni odkrivanje Rdečega leva, za kar daje različne pobude ter se kaže prisebnega in hitrega.

Ves je povezan z družčino Peter in Pavel, izviren lik, sirota pri tujih ljudeh, za katerega ni niti ugotovljeno pravo ime. Tako je povsem verjetno, da se z njim poigrava. Zdaj je Peter, potem Pavel, s čimer izraža nepričakovano spreminjeno razpoloženje. Včasih pa je oboje hkrati, kadar je uravnovešen. V primeri z bolj praktično dejavnim, a še vedno sanjarskim Andrejkom hoče nastopati bolj poglobljeno. Kot humoristični junak in živahni komentator se sprošča v navidezni norčavosti in ostrih domislicah. Z njimi opozarja na skupinsko zavest. Ob povezovanju različnih možnosti pri iskanju Rdečega leva mu priznavajo že kar detektivski način mišljenja.

Na pasivno vlogo izvrševalca je na prvi pogled obsojen blede in tihi Rok. Tin mu nalaga ponižujoča opravila, Rok nikoli ne ugovarja na glas, vendar bi se rad izkazal. Usmerja se k tihemu upor, s tem da se začne uveljavljati kot

³ Prav tam, str. 135

⁴ Prim. Ivan Bizjak: »Rdeči lev« — nova mladinska povest. Pogovor s pisateljem L. Suhodolčanom. Večer, priloga Naše branje, 29. marca 1968, št. 75, str. 19.

skrivnostni Rdeči lev. Toda Rok ne teži le za enakim mestom v družini. S svojo aktivnostjo hoče prerasti usodi vdanega očeta. Pred sabo vidi življenje, v katerem se ne bo pustil zapostavljati. Tako sega Rok prek otroških okvirov družine, preusmerja njeno dejavnost ter prevzema v zgodbi glavno vlogo. Nasprotno pa ostaja telesno najmočnejši Marko v svoji okornosti pasivno ob Tinu kot nekaj osebni čuvaj.

V deško skupino prihajata dekleti Helenca in Marjetka, kar je nekoliko nenavadno. Vendar lahko utemeljimo Helenčino prisotnost s čustvi do Aleša, sicer pa je tudi starejša, saj hodi zadnje leto v šolo. Gotovo hoče tudi ubežati trdemu barakarskemu življenju. Hrepeni nekam daleč, rada bi potovala. Ob Bilovem nemoškem značaju spozna pravo vrednost poštenega in skromnega Aleša, še zlasti, ko ta premaga Bila. Tudi Marjetka, ki ji sicer nič ne manjka, hoče imeti ob Helenci nekaj svojega zaupnega sveta.

Notranje različni, vendar aktivno usmerjeni junaki prihajajo iz različnih gmotnih razmer. Pri vseh je skupno bolj ali manj neurejeno družinsko življenje. Starši nimajo časa, da bi prisluhnili mladim. Pri Andrejku se izgublja v pre-tirani tekmi za večji zaslužek, kar je tipično za današnji čas. Andrejko ostaja sam kot njegova zlata ribica. V pridobitniški vnemi so odrasli preveč navajeni, da vse merijo po sebi. V mladih izzivajo negativen odnos. Tako se stopnjujejo pustolovski nagibi, ki jih ne morejo zadržati, kot je videti iz povesti, niti starši niti šola, tudi ne popolna osirotelost Petra in Pavla na eni ter Andrejkovo izobilje na drugi strani.

Z zgodbo hoče pisatelj ustreči bralnim interesom, ki spadajo v našem primeru v tako imenovano baladno dramatsko dobo na starostni stopnji trinajstih in štirinajstih let. Bralca priteguje resnično dogajanje, vendar pa ne vsakdanja enoličnost. Želi si junaka, ki se v daljnih krajih samostojno bojuje za svoje ideale, zmaguje ali pa častno podlega. Vendar pisatelj ne sega v daljne pokrajine, mladostnemu nemiru zna ustreči z dogajanjem v domačem okolju, kjer se junaki na nenavaden način s tihotapljenjem v šolski kabinet in trgovski dom posredno usmerjajo proti odraslim, samo da bi poudarili samostojnost. Napeto in skrivnostno dogajanje, ki si ga želi bralec, še posebej zagotavlja oblika detektivke z neutrudnim iskanjem neznanca. Rdeči lev nedvomno priteguje, saj je pogumen in »o vsem misli po svoje in odloča po svoje...«⁵ Domišljjski polet omogoča tudi epizodično podani svet filmskih in cirkuških junakov ter tehniških dosežkov. Andrejko sanjari in gleda za letalom. Pripoveduje o letečih krožnikih in o marsovcih. Bralčevo potrpljenje, ki ga izziva Bilova zahrbtnost, pa se elementarno sprošča ob razburljivem fizičnem dvoboju. Pomembno zabavno vlogo ima humor, ki se zlasti podaja živahnemu Petru in Pavlu.

Pisatelj skuša zadovoljiti bralca, ki mu gre predvsem za akcijo, ki mu niso važni oblika, opis, razmotrivanje ali filozofiranje. Vendar pa sta živahno dogajanje in dialog postavljena tako, da puščata bralcu dovolj možnosti za etično razglabljanje. Prisotni so tudi globlji čustveni, lirsko in erotično obarvani prizori, ki sicer segajo prek zanimanja bralca v baladno dramatskem obdobju. Takšno spreminjanje zanimanja zagovarja pisatelj z lastnimi izsledki: »Vse bolj sem prepričan, da moram gledati na klasično mladinsko psihologijo tega obdobja s popravki. Nenehno odkrivam, kako se (...) razmikajo meje posameznih obdobj, ko mladi junak še ravna v slogu napetih detektivskih zgodb

⁵ Leopold Suhodolčan: *Rdeči lev*, str. 131.

in indijanaric, trenutek pozneje pa se izkaže v resnem, poglobljenem nastopu starejšega.⁶

Glavna spoznanja v zgodbi izhajajo iz simbolike Rdečega leva. Skrivnostna prikazen pooseblja tiste neznane in nove sile, ki nasprotujejo zlasti mlademu človeku, ko hoče prodirati v svet in ko noče priznati usojenosti. Tin se uveljavlja pustolovsko, zrelejši Aleš z vidika višjih vrednot, zato tudi zmaga, a ne dokončno — povsod se pojavlja Rdeči lev. Četudi se magičnost Rdečega leva razblini, ostane pred nami ideja o prisotnosti nepremagljive sile, o nujnem nenehnem nastopanju proti občutku »tesnobe pred močjo neznanega, še neodkritega«⁷ na katerikoli razvojni stopnji in ob vedno novih spoznanjih, ko so »mnoge stvari na svetu drugačne, kot se sprva navadimo nanje.«⁸ Težko je gospodovalnemu Tinu, ko mora sprejeti o Roku drugačno resnico.

S tako izzivajočo idejo razvoja je povezana Tinova družčina, ki se ob zagonih in padcih usmerja proti neljubemu okolju, pri tem pa v akciji spoznava pomen skupnega nastopanja. S pomenom skupnosti pisatelj nadalje razširja idejo. Mladi levi se vse bolj zavedajo skupnega delovanja, za kar govori že naziv, ki ga sprejmejo. Svojo na videz prestopniško dejavnost skušajo tudi etično opravičevati: »V trgovski dom ne bomo šli, da bi kaj jemali, temveč samo zato, ker to hočemo, ker si to upamo storiti...«⁹ Povsem pa se zavedo vrednote, ki jo pomeni skupnost, ko se jim zazdi, da bo le-ta razpadla, saj ob razkritju Rdečega leva naenkrat zmanjka povezujočega smotra. Vezi rahlja tudi odkrivanje osebnega sveta in vrednot, kar je značilno zlasti za Aleša in dekleti. Sožitje skušajo sedaj zavestno razvijati, kar se vidi iz Andrejkovega pomisleka: »Bomo odslej hodili vsak zase? Kaj naj počnem sam? Doma je dolg čas in v šoli je dolg čas, Rdeči lev pa je razkrit.«¹⁰ Rezultat celotnega dogajanja, edinstvenega Rokovega prizadevanja in trdih izkušenj, ob katerih so dečki razčistili svoje odnose na višji etični podlagi, je novo zaupanje, s katerim zre družčina v prihodnost. Začutili so, »kako jih je znova povezalo, ne morejo živeti drug brez drugega, vez med njimi se je rodila na novo, čistejša je in bolj zrela.«¹¹ Vendar se zgodi nekaj, kar bi najmanj pričakovali — iz skupine izgine Tin, ki v svoji samovolji noče razumeti razvoja. Preti mu osamljenost. To pa je najhuje. Ravno proti osamljenosti je usmeril pisatelj ves Rokov boj.

Ovira, pred katero je postavljena spontana družčina, je vsekakor malo razumevajoči svet odraslih. Pisatelj ne zakriva njegove problematičnosti. Značilno postaja tudi socialnokritično gledanje. S prisvojitvijo pušk nastopijo dečki proti stališču šole, da smejo v strelski krožek samo učenci, ki se dobro učijo. Sicer pa je šola še vedno nekako pasivno zatopljena v »MRAK SREDNJEGA VEKA«, kar je pisatelj poudaril celo z velikimi črkami. Ko učitelj odide, se učenci želijo »čimprej vrniti iz zgodovine v sedanost.«¹²

Osnovni spopad v povesti izhaja iz problematičnega stališča Rokovega očeta, »da usodi nihče ne uide, da je ne more nihče premagati.«¹³ Rok se odločno upre očetovi ponižnosti, ki je niso nikjer upoštevali. Izraz ljudske pasivnosti je po-

⁶ Ivan Bizjak: »Rdeči lev« — nova mladinska povest. Pogovor s pisateljem L. Suhodolčanom.

⁷ Leopold Suhodolčan: Rdeči lev, str. 158.

⁸ Prav tam, str. 120.

⁹ Prav tam, str. 72.

¹⁰ Prav tam, str. 188.

¹¹ Prav tam, str. 189.

¹² Prav tam, str. 112.

¹³ Prav tam, str. 59.

zneje tudi pričakovanje Rdečega leva kot čudežnega dobrotnika. Taka stališča spominjajo še na nekdanje čase. Pisateljeva kritika pa zadeva tudi sodobno hlastanje po izobilju v konjunkturi nastajajočega mesta. Z nepremišljenim delovanjem odraslih je povezana tudi prizadeta narava v okolju. Peter in Pavel, ki šaljivo spreminja svoje ime, pa nakazuje misel o človeku, ki se trga iz pobitosti, a zaradi bede vedno znova pada vanjo. Moralna odstopanja utemljujejo boj Rdečega leva proti vsemu, »kar je slabega v ljudeh.«¹⁴

V dialogu se utrinjajo še razne domislice, ki jim znajo dati junaki splošno veljaven značaj. V premišljeni dejavnosti spoznavajo, da kjerkoli ni nikjer, da je časten samo odkrit boj, da ne ustreza prazna sila, saj pest nima ne oči in ne srca in moč ni vse. Izvirna modrost je v ugotovitvi, da so knjige rojene samo za šolo in da je bolje, če ne razumeš takoј vsega.

Junaki spoznavajo svet brez olepševanj. S tem, ko jih prikazuje take, kot so, pisatelj ne izgublja vere v mladega človeka, v njegov pristni odnos do sveta, ki so ga odrasli gotovo že zapravili. Pisatelj skuša »spregovoriti mladim, da bi kljub vsem težavam in nerazumevanju ohranili v odločilnih trenutkih svoj ponos, človeškost, odkritost, resnicoljubnost, poštenost.«¹⁵ Te poglede in misli združuje predvsem naslovni junak. Pisatelju se zde odločilna spoznanja, ki jih prinaša življenje. »Kak tog vzgojitelj bo morebiti ugotovil, da junaki te povesti niso prejeli za svoje početje kazni, da se na koncu niso javno pokesali in se spremenili v pridne Janezke. Tega kot pisatelj ne bom storil. Očiščenje mora biti globlje.«¹⁶

Pripovedni učinek dosega pisatelj še posebej s stilno estetskimi oblikovanjem. Besedišče in slovnične oblike se v tekstu podrejšo knjižni jezikovni normi. Le osamljeno naletimo na besede, ki skušajo poudarjati realnost deškega žargona zlasti v njegovem zaničevalnem smislu, kakor baraba, bedak, butec, koza, kujon, punca, smrklja, šleva, tepec; cvek, cucelj, muzika; bubsti se, freniti, odfrčati, pofuliti, špricati šolo. Pogovorni sta tudi zvezi »mi je figo mar« in v značilnem izzivalnem smislu »če se upaš.«¹⁷ Oblika pomožnika »bojo« se zazdi v pogovoru pristnejša, zunaj njega uporablja pisatelj »bodo.«¹⁸ Različno se menjavata izraza »policija« in »miličniki«.¹⁹ Nazornejši, a manj običajni so knjižni izrazi »opete hlače«, »opleti«²⁰ v smislu s čim dokončno opraviiti in »mračnik«²¹ za netopirja.

Pomembnejše so stilno opazne besede in zveze, ki se vključujejo v razpoloženje zgodbe. Kolektivna samostalniška metafora »levi«²² konkretizira samostojnost in neustrašenost kot vzor in osnovno karakteristiko družčine. Zaradi širših zmožnosti neznanca začne sprva šaljiva oznaka »rdeči lev«²³ dobivati simbolni pomen neznane sile. Kljub vsemu pa je v deški nagajivosti različno parafrazirana. Tako so omenjeni mrtva rdeča levinja, levji dojenček, levja princesa, ribji lev, rdeča mačka, rdeči konji, rdeči lasje. Dečke označujejo še poseb-

¹⁴ Prav tam, str. 173.

¹⁵ Ivan Bizjak: »Rdeči lev« — nova mladinska povest. Pogovor s pisateljem L. Suhodolčanom.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Leopold Suhodolčan: *Rdeči lev*, str. 20, 73.

¹⁸ Prav tam, str. 31, 145, 15, 77.

¹⁹ Prav tam, str. 45, 49, 50.

²⁰ Prav tam, str. 44, 90.

²¹ Prav tam, str. 35, 73, 157.

²² Prav tam, str. 19.

²³ Prav tam, str. 19.

ne domišljajske oznake. V svojem ponosu gledajo zviška kot »kralji, klovni in slavni razbojniki.«²⁴ Ironično očitajoče označuje mati nedelavnega, a močnega Tina kot »sina velikana.« V podobni ljudski prilastkovni rabi oznanja »volk spokornik« Blaževu podreditev teti in učitelju. Knjižno poudarjena »jata otrok«²⁵ daje brez posebnega opisovanja slutiti njih osamljenost. Staremu skladišču, ki še posebej ustreza težnjam junakov, daje fantazijski smisel podoba času kljubujoče ladje, »ki je neslišno plula dalje čez travnik, iz pomladi v jesen in nato za ped globlje skozi zimo.«²⁶

Nekatere ekspresivne glagolske zveze izražajo zagnanost in akcijsko zavzetost: »zaprašil se je po vzpetini«, postava se je »odtrgala iz skrivališča«, »levom so se napela telesa«, dečki so se »lepili k zidovom hiš«.²⁷ Sunkoviti refleksi se menjavajo z napetim pritajevanjem.

V čutnem dojemanju okolja naletimo na neposredno in pristno izražene drobne vtise, ki nastajajo v tišini napetega pričakovanja. Zdaj je to motrenje prahu, ki je »trepetal« v svetlobi, drugič prisluškovanje dežju, ki je »zaškrebjal« na strehi, ali pa vetru, ki se je kot nekaj, kar je prišlo od daleč, »naslonil na južno steno«, spet je »zapokal suh les«. Slušno intenzivno, a hkrati domišljajsko preseneti dvigalo, »zalajalo je kot lisica«. Natančno je posneto zastajajoče vrtenje mešalca, ki je »brnel starčevsko utrujeno«. Okolje pa je podano tudi s pomočjo izrazov za vohalne občutke. Pod streho je bilo »zatoхло, dišalo je po sovah«.²⁸ Doživljamo ga tudi kritično. Četudi obrobno, dobiva sodobno urbaniziranje podobo nerazumne sile v poosebljanju velikih hiš, ki so »stopale na strehe nizkim«, »vsak dan (...) odgriznile kakšen kos« ali pa jih že »povsem obkolile«. Le stari kostanji so se »krčevito upirali«.²⁹

Več je opaznih glagolov v zvezi z notranjim odzivanjem. Ob sproščenosti, kjer hudomušno »diši po rdečem levu« in »cvete domišljaja«;³⁰ začutimo v zvezi »po glavi mu je vrtala misel«³¹ prisotnost nečesa vznemirjajočega, tujega. Prek več variant, ki ponazarjajo razglabljanje in razdvojenost, pridemo do končne stilizacije skrajne odločenosti in koncentracije, ko so se Alešu misli »zožile v vžigalno vrvico, ki je bliskovito zagorela, ogenj naglo drsi v svoj cilj, nihče več ga ne ustavi«.³² Pisatelju so pomagali izrazi s tehničnega področja in izvenčasovna raba sedanjika. Občutke tesnobe zaradi nenehnih porazov izraža pisatelj z glagoli, ki pomenijo zastajanje telesnih reakcij: »se spet ne morejo premakniti«, »stisnilo ga je v prsih«, tišina »ga je zalila od vseh strani«, »še pisniti ne morejo več«. Nazadnje prevlada zmedenost, ki jo ponazarjajo izrazi: »brezglavo se je obračal«, videl je stvari, »ki jih sploh ni«.³³

Nekateri glagoli so zaradi svoje pogostnosti stilizmi zase. Takšen je glagol zlivati, ki postane tematsko najpomembnejši v zvezi z Rdečim levom, ki se je »zlil z deskami«.³⁴ Poudarjeno je neugotovljivo pojavljanje, ki dobiva značaj

²⁴ Prav tam, str. 26.

²⁵ Prav tam, str. 13, 152, 43.

²⁶ Prav tam, str. 58.

²⁷ Prav tam, str. 27, 73, 81, 141.

²⁸ Prav tam, str. 58, 60, 60, 158, 89, 89, 74.

²⁹ Prav tam, str. 29, 115, 121, 115.

³⁰ Prav tam, str. 153, 155.

³¹ Prav tam, str. 15.

³² Prav tam, str. 161.

³³ Prav tam, str. 97, 158, 158, 158.

³⁴ Prav tam, str. 74.

fantoma. Helenca in Bil sta se oddaljevala in se »zlivala (...) v eno samo postavo«.³⁵ Tu je zabrisanost vtisa utemeljena z oddaljenostjo. Sobesedilo pa kaže, da gre v Aleševih očeh tudi za afektivno pretiranost podobe. Optično jasno izstopa zlivanje predmestja z mestom. Domišljjsko odprta pa ostaja zopet postava, »ki se je povsem zlila z nočjo«.³⁶ Značilni so še drugi pogosti glagoli, ki z nekaterimi ključnimi pomeni vplivajo na razpoloženje. Glagol zijati se večkrat pojavlja v prenesenem smislu neprijaznih, zijajočih odprtih, dokler ne preraste v zvezi »pred njegovim še otroškim pogumom je zazijala luknja«³⁷ v miselno podobo ovir, ki jih začne postavljati življenje. Glagole konkretizirajo ponekod metaforični prislovi, ki zgoščujejo izraz. Če so se kolesa na vozičku »pijano obračala«, ³⁸ ni treba še omenjati, da je bil voziček razrahljan.

Med pridevki ponazarjajo nekateri zunanje lastnosti. Izrazita je podoba »starih, narezljanih hiš«, ³⁹ kjer je podana celota z vidika otroško dojete posameznosti. Notranjost izdajajo nabirajoče se »tanke solze«, ⁴⁰ ki uidejo, ko jih ob vsem naporu ni mogoče zadržati. »Fant z zelenim obrazom«⁴¹ je učinkovita barvno shematična karakteristika bolnosti in izprijenosti. Sicer pa pridevki zlasti poudarjajo vznesena občutja. Tako je bila nedelja »praznično daljna in brezkončna«, ⁴² pri čemer spremenjene čutne kvalitete nakazujejo oddaljenost od mučne vsakdanjosti in pritajeno sproščanje. Nove vrednote poudarja pisatelj s simboliko svetlobe in beline, za kar govore »srebrni hrbet« reke in njena »svetla, žametasta polt«, ⁴³ dekliški »svetel nasmešek«, poteze »prazničnega obraza« in navezanost, ki se je »rodila na novo, čistejša (...) in bolj zrela«.⁴⁴ Poleg estetskega gre predvsem za vrednostni poudarek. Idiličnost se povezuje z junaki, ko odkrivajo svoj lastni notranji svet. Njega nedotakljivost je upodobljena največkrat z belo Aleševo srajco.⁴⁵ Aleševa in Helenčina čustva pa spremlja belina še v drugih zvezah, kot so beli dvor, beli roki, beli pesek, bele račke, belo perilo. S pomiritvijo v bolnici soglašajo beli hodniki, bel klobuček, bela postelja. Bolj tehnično skuša pisatelj presenetiti in strniti izraz s sinestetično zamenjavo predstav. Iz udarjanja z mokrim perilom so nastali »mokri udarci«. Poševna smer sonca je prenesena tako, da je sonce »lezlo v poševno dopoldansko nebo«.⁴⁶ Zadnji miselni prebliski pred odločilnim spopadom pa so zajeti v »dolgem trenutku«.⁴⁷

Primere so namenjene predvsem karakterizaciji in slikanju razpoloženja junakov. Zajete so iz njihovega predstavnega sveta in okolja. S svojim domišljjskim poudarkom segajo prek domačih razmer. Manj jih ponazarja način akcije, odločilni pripetljaji so izraženi neposredno. Prevladuje samostalniška oblika, kjer je primerjalni člen navadno razširjen z dopolnilom. Pomemben je odslužen avtobus, saj po svoje budi domišljijo. Tin je v svoji navezanosti nanj

³⁵ Prav tam, str. 45.

³⁶ Prav tam, str. 136, 138.

³⁷ Prav tam, str. 141.

³⁸ Prav tam, str. 100.

³⁹ Prav tam, str. 81.

⁴⁰ Prav tam, str. 94.

⁴¹ Prav tam, str. 109.

⁴² Prav tam, str. 37.

⁴³ Prav tam, str. 100, 106.

⁴⁴ Prav tam, str. 170, 183, 189.

⁴⁵ Prav tam, str. 17, 34, 40, 60, 67, 68, 81, 161, 163, 165, 183.

⁴⁶ Prav tam, str. 101, 106.

⁴⁷ Prav tam str. 162.

videti »kot zadnji potnik, ki se je z avtobusom pripeljal iz daljne dežele«. ⁴⁸ Nekateri primere spominjajo na eksotične postave iz filmov. Tin se obnaša, »kot da je princ iz arabske dežele«. Primera povzema Tinovo samovšečno uveljavljanje v zvezi s slepo vdanim Markom, ki je njegov »nepogrešljivi osebni čuvaj«. Ob nočnem pohodu je videti Tin »kot žareči svečenik v temnem svetišču«, ⁴⁹ ki mu ni mogoče ugovarjati. Pri Alešu sta ponos in čast poudarjena z bojem mušketirja. ⁵⁰ Časovno oddaljena primera je razširjena v že kar majhen opis mušketirske zvestobe ter zadeva tudi zunanje, saj ustreza bela, ohlapna mušketirska srajca Aleševi. Ko pa je Aleš primoran sleči srajco, postane podoben na vse pripravljenemu, fatalističnemu »mlademu japonskemu rokoborcu«. ⁵¹ Gizdavi Bil s kitaro je ironično označen kot slavni popevkar Johnny Holliday. Posebnost je istočasna primerjava iznajdljivega strica s klovnom, generalom, mornarjem in pismošo. ⁵²

Pisatelj vključuje v svoje metafore tudi živalski svet. Nekoliko drzna primera poudarja spretnost, s katero je treba nasprotniku prikrito in trdovratno kot bolha zlesti za srajco. Groteskna afektivnost je v sovjem kriku prestrašene ženske in očeh, ki so se na mah stokrat povečale. Pavlov nemir in postava sta gibalno označena s poskakovanjem dolge, suhe kobilice. ⁵³ Na deški način oživlja pisatelj tudi mrtve predmete, s tem da jih primerja z živalmi. Izrazito je označena brezhibnost tricikla, ki teče »tiho kot mačka«. Izvirna je jasno očrtana primerjava dvigajočega se dima s pasjim repom, butajočih čolnov pa z lesenimi psi na verigah. ⁵⁴

V primeri z deškim junaštvom je več mehkobe v prikazovanju deklet. Helenci so roke pri plesu »rasle s pogledom v višino, ko da so se ji spremenile v krila vitkega žerjava«. ⁵⁵ Estetsko skladna primera jedrnato poudarja oblikovanost in čustveno izraznost plesa, kot težnjo po nečem daljnem in lepšem. Želja po potovanju se izpolni Helenci ob Alešu na simboličen način kot prehajanje v nove življenjske odnose. Neslišen tek sanj prenaša pisatelj na vlak: »Bilo jima je, da se vlak neopazno premika, začela sta najlepše potovanje v svojem življenju«. ⁵⁶ Ponekod izraža pisatelj naklonjenost s pomanjševalnicami. Celo ironija izgublja v dekliskih očeh jedkost, saj fanta ni bilo več, »kot za majčken zelen popek«. ⁵⁷

Poleg neugnanega domišljjskega oživljanja izpričujejo primere tudi statičnost, predvsem v trenutnih spoznanjih brezizhodnosti. Najbolj ustreza primerjava s tarčo, ki velja vsestransko izpostavljenemu Roku. V svoji nemoči pa je Marko podoben piškavemu orehu. Ustreznost primere izhaja iz neposredne situacije, ko Marko zares obvisi na orehovem drevesu. ⁵⁸ Če je v gornjih primerih nekaj nagajivosti, čutimo mračnost v kolektivno označujoči primerjavi pobitosti in resnobe z vranami na cesti, z nemočnimi podložniki in pogrebci. ⁵⁹

⁴⁸ Prav tam, str. 42.

⁴⁹ Prav tam, str. 63, 63, 139.

⁵⁰ Prim. prav tam, str. 60, 81, 146.

⁵¹ Prav tam, str. 162.

⁵² Prim. prav tam, str. 52.

⁵³ Prim. prav tam, str. 61, 124, 154.

⁵⁴ Prim. prav tam, str. 71, 115, 161.

⁵⁵ Prav tam, str. 66.

⁵⁶ Prav tam, str. 170.

⁵⁷ Prav tam, str. 129.

⁵⁸ Prim. prav tam, str. 27, 36.

⁵⁹ Prim. prav tam, str. 60, 97, 181.

Nemoč v zvezi z Rdečim levom je poudarjena tudi z nenadno prikovanostjo na mestu, pogosteje pa z zbeganimi premiki, v katerih se Tin obrača, »ko da obupan išče samega sebe«. ⁶⁰ Drugače pa je uglašen Helenčin svet. V občutju, »ko da ji je dekliško telo otrpnilo v dolgo mrtvo soho«, ⁶¹ je estetsko konkretiziran trenutek skrajno nemočne dekliške prizadetosti.

S ponazoritveno močjo izstopajo nekatere razumske primere. V kritičnost prehaja hladna ugotovitev, da so zgradili šolo, podobno tovarni. Očitki se skrivajo tudi v primerjavi opustelega gradbenega zemljišča z lunino površino. Šolsko učena, vendar plastična je primerjava ostanka kanala s slepičem v človeškem telesu. ⁶²

Rekla se pojavljajo predvsem v dialogu ter prehajajo v jedkost kot odsev napetega medsebojnega kljubovanja. Prav tako začitimo v njih zavračanje odraslih. O čuvanju otrok pravi občutljivi Peter »raje tri dni na jablani obiram češplje«, ironična domislica daje prednost pavlihovsko protislovnemu in najbolj nemogočemu početju. Niti šolski strelski krožek ni privlačen. Posneto je tavtološko plehko in posmehljivo izgovarjanje: »Jaz ne morem, sem na desno oko slep, na drugo pa nič ne vidim.« Kaplarsko zavračujoč se zdi Tinov očitek: »Budnemu bi ti tatovi ukradli obleko s telesa.« ⁶³ Manj je ljudsko ustaljenih rekel. V opazki »medveda smo poslali po med« ⁶⁴ čutimo nagajivo nevoščljivost ob Aleševem opravku z dekleti.

Vznemirjenje v kritičnih položajih se kaže v nekaterih retoričnih vprašanjih. Povsem ustrezno je nakazana glavna tendenca zgodbe v vprašanju: »Kdo je Rdeči lev, ki odloča o vsem čisto po svoje?« Najbolj bolečo stran levjega karakterja, namreč prenašanje poraza, pa nakazuje vprašanje: »Kaj more leva boleti še bolj?« ⁶⁵

V širših povezavah dobivajo stilno vrednost sicer manj značilne posameznosti. Nekatere po sebi objektivne slike prizorišča in okolja se izkažejo z vidika celote kot slika notranjega doživljanja junakov. V občutje tesnobnega in napetega pričakovanja se vključujejo mrke podobe zatohlega ostrešja, prhutajočih mračnikov, nenadno pojavljajočih se zbeganih ptic in renččega neznanega psa. Predmetnost je skrivnostno oživiljena kot izraz neznane sile, ki stopnjuje vznemirjenost ob volem oglašanju desk, gibanju senc, temni noči brez zvezd, ob težkih oblakih in skrivnostno vabeči lutki. Glagolske primere se izgublajo v negotovih domnevah. Pisatelj si pomaga z nedoločnim izrazom »ko da je nekdo nekje daleč odprl omaro«, »ko da je nekdo nekje premaknil stol«. V tuji izbi se zdi, »da nekje nekdo diha, morebiti diha štedilnik, morebiti stena ali omara.« ⁶⁶ Za vsako rečjo je čutiti neznanca. Nagačene živalske glave so kot žive, vsak hip se bo nekaj premaknilo. Nazadnje Tin zbegano prisluškuje celo zvenu lastnih besed. Videti je, da oživljeni drobci sočasnega dogajanja v okolju ne ostajajo več v mejah paralelizma, temveč stopajo v ospredje kot zlovešče napovedi bližajočega se neznanca kot simbola nenehno pričujoče sile, ki čisto po svoje določa ravnanje junakov. Pisatelj se oddaljuje od realistične tehnike. Pred Bilom, ki s svojim prihodom pretrga veselo razpoloženje, »je padala v prostor velika senca

⁶⁰ Prav tam, str. 157.

⁶¹ Prav tam, str. 108.

⁶² Prim. prav tam, str. 29, 139, 138.

⁶³ Prav tam, str. 21, 113, 154.

⁶⁴ Prav tam, str. 31.

⁶⁵ Prav tam, str. 56, 118.

⁶⁶ Prav tam, str. 10, 10, 121.

njegove postave».⁶⁷ Močnejši učinek pripada okoliščini, ki deluje kot nekaka napoved pomembnega dogodka. Podobne slutnje vzbuja reka, ki postaja pred dekletoma vse bolj kalna, po njej pa priplava črno bruno, podobno utoplencu.

V trenutkih vedrine izginjajo temačne podobe. Tedaj zažive v Petru in Pavlu »nebo in zemlja, sonce in luna, ptica in cvet«.⁶⁸ V stavku je čutiti ritem veselega vzklikanja. Dejstva iz okolja so tudi tu pomenljivo oživiljena. Nerodnemu Marku se veje nagajivo odmikajo. Helenčinemu plesu enakomerno pritrvava dež. Prav v trenutku dekliške zaupljivosti pa so »orehi na drevesu rahlo trčili drug ob drugega«.⁶⁹ Pisatelj namiguje na prvi plahi dotik, ki ga doživita Helenca in Aleš ob koncu zgodbe. Tudi staro skladišče je kot živo in povezano z deškim početjem. Predstavlja poseben svet. Dečkom, ki se shajajo v njem, neti domišljijo. Ves čas se skrivnostno oglašča, dokler ga ne porušijo. Podobno se zrahljajo vezi v družini. S koncem skladišča je obenem konec otroško značilnih pustolovščin.

Nekateri konflikti, izoblikovani v dogajanju, so stilno izraženi s kontrasti. Sodobno življenje poraja nove zaplete, ki jih nakazuje nervoza nastajajočega mesta in izgublajoča se lepota, saj so »hiteli v mesto ljudje in avtomobili, ptice in sonce pa so bežali iz njega«.⁷⁰ Bilova pokvarjenost, ki prizadene Helenčin svet, dobi svoj skrajni in ostro začrtani izraz v kepi blata, ki je priletela »natanko v sredo, da se je na belem perilu pokazal velik črn madež«.⁷¹ Prav tako ima kontrastno obliko Roku namenjena ugotovitev Petra in Pavla: »Zdaj vidim. Moja levja griva je bila pred tvojo čisto navadna mačja dlaka.«⁷² Pisatelj vrednoti Rokovo prizadevanje simbolično zgoščeno po povsem neznatni zunanji značilnosti.

Kot stilna posebnost se kaže način, ki podaja boleče spremembe čustvenih stanj. Spremembe so izražene s prenesenim pomenom glagola odnašati, ko jih nasprotna sila načenja in odnaša. Podobe razkroja se odmikajo realističnemu stilu. Pri Alešu čutimo, »kako mu ozki obraz odnaša žalost«. Tina je zadel občutek poraza, »odnašal je njegovo prvaštvo, bilo je kot posušena lupinica«. Pred nami je pomensko in količinsko zares klavрни ostanek nekdanje samozavesti. Izvirno je tudi poudarjena otožnost ob rušenju starega skladišča. Delavci so se zdeli dečkom, »ko da jim neznano kam raznašajo nepozabne dneve, ki so jih preživeli v njem«.⁷³ Podobno se razdrobi nasmešek ali se sesuje dim.

Značilne so nekatere posebnosti v stavčni gradnji. Ob spremenjeni interpunkciji opuščata pisatelj formalno logično povezovanje. Opazni so stavki, ki jim v dolgih periodah ne najdemo pravega mesta. Videz neurejenega združenja je posledica prostega notranjega monologa, v katerega se vrinja tudi pisatelj. Marjetka takole reagira, ko rešuje čeber s perilom:

»Potem jo je le ohrabil občutek, da je čeber že bliže, narahlo se ji priklanja, morebiti je zašel v mrtvi tok, si je rekla, in se je ustavil.

Ali le kdo zdaj misli name, jo je spreletelo, morda mama, morda Helenca, gotovo misli name Helenca, moram ji rešiti čeber s perilom, njihovi družini veliko pomeni, si je šepetala, in bila je bolj pogumna, trenutek nato

⁶⁷ Prav tam, str. 66.

⁶⁸ Prav tam, str. 57.

⁶⁹ Prav tam, str. 30.

⁷⁰ Prav tam, str. 28.

⁷¹ Prav tam, str. 109.

⁷² Prav tam, str. 188.

⁷³ Prav tam, str. 68, 145, 181.

pa je znova omahovala, čeber se je bahavo zibal na gladini, ko da mu je prav lepo, takole se prevaža kak star, našopirjen gosak, je pomislila, prav nič se mu ne smilim.«⁷⁴

Opazna mesta pa ima tudi navaden dialog. V izrazitih afektivnih položajih razpade stavek v prvobitno sunkovit izraz. Tako v zvezi s pojavljanjem Rdečega leva:

»Ne ... Bil je ... Ne boste mi verjeli ... Bil je neki deček ... Nikoli ga še nisem videl ... In pravzaprav ga sploh nisem videl v obraz ...«

Ali pa ob Helenčinih zadregah:

»Nenadoma je skočil vame ... in ... in me ... in me poljubil ...«

Aleš takole toži za Helenco:

»Ni je ... Nikjer je ni ... Njena mama je bila pri teti na Poljanah ...

Tudi tam je ni ...«⁷⁵

Ločeni vzkliki, katerih eliptičnost in krčevito zastajanje označujejo tri pike, oblikujejo dokončni smisel s stopnjevanjem, ki je ponekod anaforično. Značilni so postali natrgani in neceloviti stavki kot realni posnetki govora.

V stavčni zgradbi je opazna tudi posebna raba veznika in. V začetku na novo zastavljenega stavka daje veznik večji poudarek odločnosti. Tako je med drugim z nepričakovano rabo veznika močnejše zajeta dokončnost Helenčine odločitve:

»In ne bom šla več domov ... Ne vem, kam bom šla ... Nekam ... kamor koli ...«

Podoben vtis daje Aleševo vprašanje:

»In zdaj boš dobra samo z mano?«⁷⁶

Več naravnosti skuša pisatelj nedvomno doseči tudi z izpuščanjem napovednih stavkov, tako da ponekod ni mogoče ugotoviti govornika.

Razgovorna snov je v kratkih stavkih porazdeljena na vso skupino. V takih skupnih prizorih neposredno začetimo razgovorno valovanje ter anonimno delovanje skupine kot celote.⁷⁷

S prirodno spontanostjo govora in z že prej navedenim nemirnim asociiranjem se povezuje asindetično razvrščanje stavkov. Vendar pa sega stil od že kar nekontrolirane in razdrobljene subjektivne sproščenosti prek objektivnih analiz in brezokrasnih posnetkov zunanje akcije, kjer ni časa za refleksijo, do opazne metaforike ter vse bolj lirsko zlite izpovedi. Tako začetimo ritmično urejenost in pritaženo stopnjevanje ob razširjenih podvojitvah:

»Helenca je že hotela stegniti roko, da bi se ga dotaknila, tako čisto narahlo bi se ga dotaknila.«

»Le včasih (...) se še reka nekoliko očisti, a tako prozorna, kot je bila nekoč, ne bo več, in tudi oblaki se ne bodo nikoli več kopali v njej.«⁷⁸

Za nadaljnjo osvetlitev povesti je pomembna njena zgradba, razvrstitev literarnih prvin in odnosi med njimi.

Junaki stopijo v zgodbo, ko so že izoblikovali svojo družčino, ki pa že kaže ob Aleševih osebnih interesih znake načetosti. Pisatelj poskrbi za učinkovit začetek, ko seže neposredno v dogajanje. Zaplet se pojavi v samem začetku, ko Tina preseneti neznanec z rdečimi lasmi. Šele naslednje poglavje ima značilnosti

⁷⁴ Prav tam, str. 110.

⁷⁵ Prav tam, str. 24, 104, 147.

⁷⁶ Prav tam, str. 129, 170.

⁷⁷ Prim. prav tam, str. 21, 27, 33, 41, 43, 83, 175, 177, 179.

⁷⁸ Prav tam, str. 68, 101.

uvoda, kjer so kratko predstavljeni člani Tinove družine, ko načrtujejo prisvojitve zračnih pušk. Vidimo, da so posamezne naloge že razdeljene. Tako sega začetna zasnova tega načrta in s tem tudi zgodbe iz njenega okvira. Za pobude zvemo le iz posameznih analitično podanih drobcev. Pisateljova pozornost velja zapletu, saj še Blaž potrdi srečanje z neznancem — Rdečim levom. O njegovih namenih obstoje samo domneve.

Prisvojitve pušk poteče nemoteno, zato pa se stopnjuje zaplet ob poznejšem nenadnem izginotju pušk, ki ga pripišejo neznancu, kar prinese zgodbi novo usmeritev. Nasprotna igra, ki se je začela nakazovati z neznancem, sedaj povsem obvlada zgodbo, ko družina preusmeri dejavnost v iskanje Rdečega leva. Značilno postane nasprotje med obema tekmečema, Tinom in nedosegljivim Rdečim levom. Slednji z nepričakovanimi nastopi obvladuje dogajanje. Zgodba začenja zastajati. Zunanja dinamika prehaja v detektivsko kombiniranje. Že kar nerešljivo se stopnjuje zaplet ob sporočilu, da je nekdo spet vrnil puške v šolski kabinet. Napetost podžiga neposredno pojavljanje Rdečega leva in razblinjanje poizkusov, ki bi ga naj razkrili.

Tako se zgodba zaobrne nazaj k prvotnemu tipu početij. Toda nič ne pomaga puljenje grive cirkuškemu levu in tudi ne glavna akcija, vsestransko pripravljeni vdor v trgovski dom, s katerim namerava družina zmagati nad okoljem, kar bi privedlo Tinovo zgodbo do dramatičnega vrha. Odločilno dogajanje se sprevrže v grotesko ob odkritju, da so dečki zbežali pred negibno lutko. Značilno je, da tudi za ta nastop izve bralec šele tedaj, ko so se dečki že dogovorili zanj. Pisatelj družine ne privede dalje kot do spoznanja, da ji neznana sila preprečuje uveljavljanje. Krčevito tipanje družine dobiva značaj neuspelega donkihotskega prizadevanja.

Kot nasprotje taki brezizhodnosti razvija pisatelj življenjsko otipljivo zgodbo o Aleševem individualnem prizadevanju za Helenco. Zasnova sega prav tako iz zgodbinega časa, saj predstavi pisatelj Aleša, ko ima ta že ustaljeno mnenje o Heleni. Polno je razvita dramatična zgradba zgodbe. Ta pridobiva na samostojnosti, ko se začne med Alešem in tekmečem Bilom oblikovati konflikt, ki ga še podžiga Helenčino omahovanje. Z Bilovim ponižujočim napadom na Aleša in pozneje na Helenco, ki prizadene idealnost dekletovih čustev, se zgodba prelomi v odkrit konflikt, ki ga lahko reši le fizičen boj. Helenčinemu pobegu sledi odločilni spopad, ki privede zgodbo z Aleševim zmago do dramatičnega vrha. Nazorno je podana sprememba mirnega Aleša v neizprosnega borca. Vendar pa tudi Aleševa zgodba ne ostaja zunaj vpliva Rdečega leva. Spopad z Bilom naraste prek osebnih meja, ko ga začne Aleš povezovati z Rdečim levom. V razpletu najde Aleš Helenco. Toda pisatelj ne pusti zgodbe mirno izzveneti. Trenutke sreče, a tudi nepazljivosti spretno izkoristi kot razlog za dramatični zavorni moment, ko se izgubi Helenčin bratec med železniškimi tiri. Dogajanje zastaja. Vanj postavi pisatelj še Tinove dečke in tako na istem prizorišču zopet združi obe zgodbi.

Tedaj se bratec pojavi pred brzečo lokomotivo. V oblikovanju krčevitih trenutkov, ki sledijo, leži odločilni kompozicijski prijem celotne povesti. Položaj popolne nemoči, ko bi se moral med dečki vsaj Aleš izkazati pred Helenco, je pisatelju potreben, da bi tako učinkoviteje presenetil s premočjo Rdečega leva, ki nepričakovano reši bratca in se pri tem nehoti razkrije. Pisatelj poskrbi za nov zavorni prijem, ko razkriva ranjenega leva posredno prek odzivanja družine. Kot Roka ga izda bralcu šele v naslednjem poglavju. Z razkritjem doseže združena zgodba svojevrsten vrh, ki pa ni organska posledica prizadevanja

družčine, temveč spada kompozicijsko v vrsto ločeno zasnovanih neuspešnih srečanj z Rdečim levom. Ta tvega razkritje po lastni presoji. V razpletu dobiva nenavadno pojavljanje Rdečega leva realno logično utemeljitev v Rokovem boju za priznanje. Vendar se zgodba ne konča v sklenjenem krogu. Četudi prerojena, začuti družčina, da ji manjka povezujoči smoter. Odprto ostane tudi vprašanje samovoljnega Tina, ki ne prenese Rokove uveljavitve ter izgine iz dogajanja.

Povest je razdeljena na poglavja, ki so utemeljena s prepletanjem dveh zgodb ob skupnem izhodišču in sklepu. Rdeči lev kot neodvisen kompozicijski element vpliva na zgradbo obeh zgodb. Ob njem ostaja Tinova zgodba na ravni neuspešnih, čeprav vedno na novo predvidenih zagonov, ki vsak obeta odločilni preobrat. Odločata pogum Rdečega leva in njegova etična misel, da ne bi postali »čisto navadni tatovi in razbojniki«. ⁷⁹ Nasprotno pa se Aleševa trikotniška zgodba povsem razmahne in doseže svoj dramatski vrh.

Kompozicijska posebnost Rdečega leva izhaja iz že omenjene simbolne vloge naslovnega junaka. Tako sega v dogajanje tudi nekaj simbolističnega oblikovanja. Prisotnost neznane sile je čutiti v nepredvidljivih pripetljajih, v skrivnem oživiljanju okolja, v domnevah, v vsebini sanj, v fantastičnih govoricah in spačenih podobah. Občutek nemoči vpliva na zresnitev junakov. Toda vsa skrivnostnost, ki se bolj ali manj pojavlja v povesti do vsebinskega vrha, se izkaže kot nekaj zunanjega, dekorativnega, ko jo pisatelj na mah vrne v resničnost. Ponoven pregled levovega prizadevanja odkrije povsem realističen vidik povesti.

Rok kot neznanec postane temelj napete detektivske zgodbe. Svoje identitete ne razkrije kljub vsestransko pretehtanemu detektivskemu kombiniranju izsledovalcev. O vsem je presenetljivo obveščen. Dečki zaman iščejo rdečo lasuljo kot glavni dokaz. Rok spretno zapleta dogajanje. Vedno hodi z družčino, a ga ta nič ne pogreša, ko se v trenutkih njene nepazljivosti preoblači v Rdečega leva. Sicer je motiv nepričakovane dvojne igre v detektivskih zgodbah pogost. Vendar doseže pisatelj tu z njim popolno presenečenje.

Dogajanje in osebe je pisatelj realno utemeljil. Družčina se ni zbrala naključno. Pustolovstvo je le nekaj zunanjega. Ravnanje in stališča družčine izhajajo iz globljih psiholoških motivov uveljavljanja, ki je obenem družbeno motivirano z okoljem, saj je nenavadno ravnanje mladih predvsem posledica nerazumevanja v okolju. Najgloblje pa se zaveda svojega uveljavljanja Rok, ko se usmerja proti nedejavnemu podrejanju usodi. V akciji, polemičnem dialogu in ob Roku družčina notranje zraste in se utrdi. Viden je razvoj, v katerem dobi brezobziren levji karakter človeške poteze. V akciji in dialogu so utemeljene tudi individualne razlike, ki prete razbiti družčino. Vendar samo Tin ne more prek njih. Ravnanje posameznih junakov se sklada prav tako z značilnostmi, ki so podane opisno zlasti kot socialne slike na začetku nekaterih poglavij. Pisatelj se je trudil, kot sam pravi, da junaki »ne bi bili upodobljeni črno belo kot tipi, temveč (...) s svojimi posebnimi lastnostmi«. ⁸⁰ V tem smislu hoče pisatelj razumeti tudi negativnega Bila. Tudi epizode, ki so sicer ločene od glavnega dogajanja, ilustrirajo naravo junakov. Taka je med drugim naveličanost, s katero Tin čisti čevlje. Pisatelj pridružuje tudi drobce hkratnega dogajanja v bližnjem okolju, kakor pač občasno pritegnejo pozornost. To so odmevi malomarnega dela na gradbišču, vsiljiv tovarnjak v starem trgu ali pa

⁷⁹ Prav tam, str. 187.

⁸⁰ Suhodolčanovo pismo piscu študije. Prevalje, 27. aprila 1972.

zatopljenost gospoda Zajca v njegov avtomobil kot primer za duhovno odsotnost odraslih. Tudi bežne posameznosti iz okolja motri pisatelj socialnokritično. Taka postaja zaradi neustreznega odnosa do mladih usmeritev celotne povesti.

V zgodbnem času, ki obsega osem dni, od sobote do druge nedelje, ni dogajanje vse dni enako intenzivno. Manjše prekinitve izpolnjuje analitična pripoved junakov, ponekod pa si mora bralec pomagati s sklepanjem. Zdi se, da pisatelj namerno tako ravna, ko posnema pogovor mladih, ki radi puščajo poslušalca v nejasnosti. Nekatere zasnove in predvsem opisne karakteristike segajo iz zgodbnega časa. Za kompozicijo je v zvezi z Rdečim levom pomembna sklepna osvetlitev pripetljajev, ki jih nazadnje prikaže v povsem realno verjetnem zaporedju.

Kompozicija odstopa od zgoščenosti običajne pustolovske zgodbe ter dobiva povestno širino kot širši izsek iz življenja. V osnovno pripoved segajo opisi oseb, domačih razmer, šole in sprememb v okolju, navzoče so ljudske govornice, sanjarjenje, plaha ljubezenska romantika, monolog, predvsem pa raznolik dialog, ki sega od humorja do mučnega razglabljanja. Pustolovstva snujejo junaki v živahnih razpravah. Tako dialog ni namenjen le označevanju, temveč tudi poganja dogajanje.

V pisateljevo oblikovanje so se vrinile tudi nekatere neskladnosti. Stilni izvirnosti ne ustrezajo nekatere obrabljene podobe. Tako so sladkobno idilične solze ljubezni in solze spoznanja,⁸¹ grlica, ki se ji je pripravalo grlo,⁸² na vodi pa je že preveč prisiljen labod ali celo ranjeni labod.⁸³ Vtis skrivnega soglašanja narave z razpoloženjem oseb je pisatelj zadel s podobo brezbrizne reke, ki je v zvezi s Helenčinimi tegobami nepričakovano postavljena v kontrastno razmerje.⁸⁴ Poglavje o originalnem možu iz triogelne bajte, ki sicer kaže vpliv Rdečega leva na okolje, pa ni v pravi zvezi s kompozicijo. Prevečani mož se žal nikjer več ne pojavi in tudi v ničemer ne določa razvoja dogajanja. Vendar pa take manjše oblikovne pomanjkljivosti ne morejo zabrisati vtisa celote.

Kakor je videti iz končne strnitve glavnih ugotovitev, se povestne sestavine neprisiljeno ujemajo z zamislijo razvojnega prehoda. Od sumljivih pustolovščin, s katerimi se hoče družina izkazati, se ob nastopu Rdečega leva in Aleša kot glavnih oseb preusmerja k vrednejši dejavnosti, za katero je prav tako potrebna neustrašenost. Moralno je očiten prehod od pokornosti Tinovi levji grivi k človeško sproščenim odnosom enakih med enakimi. Prav tako je s prehodom k razglabljanju o zrelejšem smotru, ki naj povezuje družino. Razvojno psihološko je utemeljena zgodba s trenutki razpada spontane, neformalne skupine, s prehodom od otroško značilnega postavljanja k pubertetni zamišljenosti. Podobno je v stilu ob porazih in trdih spoznanjih več jedkega humorja, spačenih in mračnih podob ter natrganih stavkov, odkrivanje novih vrednot pa je povezano s svetlobo in belino in tudi že z lirsko ubranim izrazom. Kompozicijsko ustrezata nakazani dvojnosti okrnjena Tinova ter dramatično razvita Aleševa zgodba. Tudi okolje ni enovito. Izginja skladnost podeželskega trga, mesto pa še tudi ni prineslo vredne življenjske kvalitete. S pticami in soncem bežijo nastopajoči junaki iz njega. Tako je v nedvomno umetniško celoto zajeta svojevrstna dvojnost, odločilni trenutek, v katerem odkrije družina višjo raven bivanja. Takšen razvoj določa predvsem izvirni Rdeči lev.

⁸¹ Prim. Leopold Suhodolčan: *Rdeči lev*, str. 104, 109.

⁸² Prim. prav tam, str. 99.

⁸³ Prim. prav tam, str. 106, 108.

⁸⁴ Prim. prav tam, str. 104.

Za Roka — Rdečega leva — je značilna učinkovita povezava realistične osnove s fantastiko, kar daje povesti posebno mesto v sorodni tematiki. Pomembna je tudi sama realistična osnova, tako zaradi življenjskih spoznanj, predvsem pa zaradi socialno kritičnega odnosa mladih do stvarnosti. Tak odnos se prvič pojavi v *Rdečem levu*. Pisatelj sicer povsod, v *Velikanu in Pajacu*, *Skritem dnevniku* in v *Dečku na črnem konju*, prikazuje neugnane junake, vendar se ti šele v *Rdečem levu* kritično zavedo svojega položaja. Prvič se zaženo v akcijo z namenom, da bi opozorili nase odrasle. Toda prvič so tudi prisiljeni razmišljati o porazih. Ob *Rdečem levu* se dokopljejo menda do najglobljih spoznanj v Suhodolčanovih povestih, ko začutijo neznatnost spričo življenja in vedno novih neznank, ki jih prinaša. Vendar se nočejo fatalistično podrežati. Prvič razmišljajo o družini. Zavestno se uče usklajati različen osebni svet. V zvezi z dekleti se pojavijo v *Rdečem levu* tudi prva plaha ljubezenska čustva.

V povesti *Velikan in Pajac*, ki je nastala neposredno pred *Rdečim levom*, pa se realno soočenje s trenutnim okoljem izgublja v že kar brezupni fantastiki, saj vidi pasivni Velikan povsod samo idealni svet. Pri njem ni najti prav nič donkihotske borbenosti. Pajac, njegov nasprotni pol, ki mu iluzijo omogoča, tudi ni povsem realen, saj mu pri reševanju Velikana znatno pomaga sreča. Nasprotje med idealnim svetom in trdim današnjim življenjem, ki tako vizijo omogoča, pa je v *Rdečem levu* realno združeno v istem junaku, ki je zdaj Peter, drugič Pavel ter pomeni pri Suhodolčanu nov tip osebnosti. Zdaj je ves srečen, nenadoma pa se prelomi v nekoga drugega, ko se spomni svoje resnične bede. Tudi dogajanje v *Skritem dnevniku* je v primerjavi z *Rdečim levom* drugačnega značaja. Spodbujajo ga predvsem romantične težnje po velikih dejanjih, kakršna je najdba skritega partizanskega dnevnika pa tudi izsleditev razbojnikov ali leganje pod vlak. Na romantiko spominjajo tudi domačijske pravljice, ki se v *Dečku na črnem konju* povezujejo z igrivimi drobnimi potegavščinami, ki jih je poln otroški svet.

Nasprotno pa se povest *Rumena podmornica* po kritični usmeritvi in podobnih motivih bolj povezuje z *Rdečim levom*. Toda od njega se tudi razlikuje, saj se je fantastika iz *Rumene podmornice* umaknila povsem določenim zahtevam. Mladi se neposredno zavzemajo pri odraslih za mladinski dom, igrišče in drugačno ravnanje pridobitniških trških veljakov. Pomagati hočejo tudi posameznikom v družini. Zahteve zožujejo na končne cilje, ki jih objavljajo v letakih in pismih. Pustolovščine omejujejo in jih podrežajo nalogi. Hočejo delati in deliti delo tudi z odraslimi. Ne gre jim samo za lastno družino, zavzemajo se tudi za ponižanega človeka. Na množičnem sestanku razkrinkavajo nepravilnosti. Nastopajo že kar aktivistično, tako da postaja zgodba zaradi ponovnega deklarativnega naglaševanja zahtev pred javnostjo nekoliko tendenčna. Tudi nenavadna podmornica ne more prikriti tega vtisa. Dogajanje z Žametom pa je že blizu sentimentalnosti. Mladi se skušajo ujeti z okoljem, razumsko se usmerjajo k neposredno uresničljivim ciljem, postajajo drugačni. Z njimi pisatelj sklenja tematiko nemirnih in sanjarskih mladostnikov. Zdi se, da se tematika tudi že izčrpa, saj se precej sestavin ponavlja iz predhodne povesti, iz *Rdečega leva*. Žametova bajta s predstavo ladje je že kar preveč podobna skladišču. Ponavlja se tudi podoba vsiljivih stanovanjskih blokov. Tudi reka je bralcu že znana, spet je prizorišče neizprosne dvoboja. Osebe nastopajo v zelo podobnih položajih. Kot Tin tudi Žiga v *Rumeni podmornici* dopoveduje dečkom, kako je nujno razmajati trg, da jih bodo ljudje opazili. Pisker ustreza po šegavosti Petru in Pavlu, kar pa ne pomeni, da ne bi ostal humor nujno gibalo

v mladinskih zgodbah. Zamišljeni Matija doživlja kot Aleš prva čustva do dekleta. Dim, najstarejši med dečki, s potezami mladega prestopnika, je podoba nasilnega Bila. Tudi Dim ne uspe kot negativni junak. Črnolasa Ajda pa je v zvezi z Matijo in Dimom tako kot črnolasa Helenca udeležena v trikotni ljubezenski zgodbi. Ta se podobno prepleta z osnovno zgodbo, v kateri se družina usmerja proti odraslim. Stari Žamet, ki sicer zavzema vidno mesto v kompoziciji, ustreza kot posebej in človek, ki se mu je zgodila krivica, možu iz triogelne bajte. Podobno se pojavljajo miličniki. Gospod Zejec z avtomobilom se pojavi celo z enakim imenom. Tudi Piskrova kitara ni nekaj novega.

Dogajanje v *Rdečem levu* je bolj sveže in živo. Realistično prikazovanje mladostnikov dobiva tudi fantastične, simbolne in romantične razsežnosti, v katerih je ustrezneje izražena zapletena in pogosto nedoumljiva mladostniška narava. Fantastika v *Rdečem levu* ni namen kot v *Velikanu in Pajacu*. Najdemo jo kot fantastično igro, s katero si pomaga aktivni Rok pri svojih drznih nastopih. Fantastika je le še sredstvo, učinkovit poudarek bistvenim življenjskim spoznanjem. Povest izstopa s stilom, ki presega običajno metaforiko. Značilni so paralelizmi, ki s skrivnim oživljanjem predmetnosti nakazujejo bližajoče se dogodke in razpoloženje oseb. Nemirni tok zavesti, ki se začenja nakazovati v *Rdečem levu*, pa povezuje stil s pisateljevimi deli za odrasle. Učinkuje tudi spretna kompozicija. Pisatelj je dosegel napetost ob preprosti fabuli s prenosom značilnosti detektivske zgodbe v povsem mladostniško početje. V *Rdečem levu* je prepričljivo uveljavil svoje oblikovno načelo, kjer se mu zdi pomembno, »da s posluhom umetnika upodabljamo estetsko ubrano povezanost realnosti in fantastike.«⁸⁵

Povest *Rdeči lev* drži ravnovesje med realizmom *Rumene podmornice* ter vidno fantastiko *Velikana in Pajaca*. Z ustvarjalno povezavo obeh smeri je pisatelj verno upodobil mladostniško razdvojenost. S svojo neprisiljeno umetniško resnico dobiva delo osrednje mesto med Suhodolčanovimi povestmi s sorodno tematiko.

Zusammenfassung

Der vorliegende Versuch einer Interpretation des Werkes *Rdeči lev* (Der rote Löwe) von Leopold Suhodolčan konzentriert sich ausschliesslich auf den Text und aufgrund der Analyse desselben kommt er zu den folgenden Feststellungen. Es handelt sich da um das Gruppenleben der Jungen im Zeitalter vom 12. bis zum 15. Lebensjahr vom kindlichen Tätigkeitsdrang zu immer bewusst werdender Bewertung der Beziehung zwischen sich und der aktuellen Wirklichkeit, die der Schriftsteller gesellschaftlichkritisch betrachtet. Die Erwachsenen haben kein Verständnis für die Probleme der Jungen. In den Verhältnissen, wenn die ländlichen Bräuche verschwinden, verfallen sie der Nervosität der werdenden Städte und sehen nur materielle Ziele, während die anderen, die auf dem Lande bleiben, noch immer resigniert ihr Leben dahinschleppen. Die Jungen machen sich in der Stadt trotzdem auf ihre Weise geltend und empfinden zum ersten Mal die wesentliche Erkenntnis, dass der Mensch gezwungen ist, seine Tätigkeit immer wieder zu reorganisieren wegen der Unbekannten, die unaufhörlich und unerbittlich das Leben und die Entwicklung vor sie stellen. Die gedankliche Seite der Geschichte verbindet sich mit dem äusseren Fabulieren, das an die Interessen des jungen Lesers anknüpft. Der Schriftsteller erreichte die Aktionsspannung durch die Übertragung der Charakteristika der Detektivgeschichte in ein ganz jungendliches Treiben.

⁸⁵ Leopold Suhodolčan: *Stvarnost, domišljija, otroštvo*. Nova obzorja 1964, str. 464.

Er stellt auch die erste, noch kindliche, aber trotzdem ernste Liebe dar.

Die Tiefe der Kundgebung, wegen deren die Geschichte vor die anderen Jugendwerke des Autors gestellt werden muss, ist auch stilistisch entsprechend betont. Das innere Erleben, das in das Empfinden der Ausgangslosigkeit und der existenziellen Angst greift, begleitet eine dem Symbolismus ähnliche Technik, mit der er dunkel eine unbekannte Macht andeutet.

Doch überwiegt der Optimismus. Die Metaphorik gewinnt helle Dimensionen. Sie reflektiert jugendliche Phantasie, die zum Eindringen in eine immer weitere reale Welt anregt.

Die gedanklichen, fabulativen und formalen Bestandteile harmonisieren ungewungen mit dem Konzept des Ganzen, ermöglichen die Originalität der Aussage und sichern der Geschichte einen künstlerischen Wert zu.

Jože Šifrer

Ljubljana

DEKLICE V BEVKOVIH MLADINSKIH POVESTIH

Skoraj ne more biti dvoma, da je France Bevk, ta naš najplodovitejši mladinski pisatelj, gradil svoje zgodbe iz lastne mladosti, kakor jo je doživljal v tolminskem hribovju. Lahko si kar predstavljamo, kako je v otroških letih lazil po strmih robovih rojstne Zakojce, spoznaval skrivnosti narave, se družil s pastirci in tudi sam pasel domačo kozo, varoval kot prvorojenec mlajše otroke, tolkel značilno hribovsko revščino, ne da bi se bil zavedal, zakaj mora biti tako in zakaj ni kruha pri hiši, pri vsem tem pa bistro opazoval ljudi, stare in mlade, revne in bogate, slabe in dobre in vse te velike otroške vtise spravljal nekam na dno svoje zavesti, da jih je pozneje kot pisatelj spet poiskal in s pisano besedo ovekovečil.

Kakor je Bevkovo mladinsko delo skoraj nepregledno, tako je potem obširna tudi galerija njegovih otroških likov, ki so ali nosilci njegovih zgodb ali samo manj pomembni statisti, vsi pa so grajeni z veliko ljubeznijo in celo z nostalgijo do otroštva. To otroštvo sicer ni brez trpljenja in neprijaznosti, v glavnem pa je le prežeto z življenjsko radostjo, v njem sta dobrota in usmiljenje vseobvladujoče življenjsko gibalno, zlo in človeška trdota pa obstajata le v pravljičah in kvečjemu še pri odraslih. Bevkovi otroški liki v skupnem predstavljajo že kar svojevrsten svet, ki ga odrasli ne morejo razumeti, pa naj gre za pastirce ali pestrne iz hribovskih zaselkov, za tovariše in Tončke iz mestnega okolja ali za mlade upornike in upornice iz različnih dob tolminskega boja za svobodo. Podoba je, kot da bi bil pisatelj v vseh teh likih izrazil modrost, ki jo premorejo le velike življenjske izkušnje, namreč da je otroštvo najbolj avtentičen del našega bivanja, da od tu izhajajo in se potem spet vračajo vanj najbolj intimna hrepenenja vseh poznejših obdobj. Zato ti njegovi liki, čeprav so v svojih veseljih in tegobah otroško pristrčni, niso zanimivi samo za mlade bralce, ki so jim seveda v prvi vrsti namenjeni, ampak imajo kaj povedati celo starejšim.

A četudi je teh Bevkovih mladih oseb cela množica in četudi so vsi skupaj predstavniki tega specifičnega Bevkovega sveta, so po drugi plati spet dovolj raznovrstni. Posebno zvrst v Bevkovih mladinskih likih pa pomenijo dekllice. Pisatelj jih sicer le redko postavlja v središče zgodbe, a tudi v teh primerih jim pridružuje fantiče, kar mu daje več možnosti za razgibano pripovedovanje. Ali takole: če na primer v povesti *Lukec in njegov škorec* ni mlade dekllice, ki bi ob Lukcu kot nosilcu fabule predstavljala bolj nežni, bolj plahi, bolj ženski pol Bevkovega otroštva, pa v vsem njegovem mladinskem opusu ni najti primera, da bi ob mladi deklici ne nastopali tudi fantiči kot njeno bolj živahno, bolj

pogumno, bolj moško nasprotje. Razmerje med obema spoloma gre vsekakor v prid fantom, to najbrž samo zaradi tega, ker je Bevk kot izrazit pripovednik potreboval razgibano akcijo, iz katere se je potem — izrazit tak primer so *Pastirci* — poglobljal v intimna doživljanja svojih junakov.

A tudi deklice so v teh povestih, polnih prigod, pristno in učinkovito narisane, so nepogrešljiv del pisateljevega otroštva. Najbolj pa so mu pri srcu tiste revne hribovske deklice, ki se boje vsega okrog sebe: hudih živali, teme, neznanih strahov in hudobnih ljudi, močno pa so navezane na svoje matere, ki jim pomenijo edino varno pribežališče. A mnoge med njimi so že sirote ali pa jim očetje delajo nekje na tujem, kar njihovo nebolgljenost še povečuje. Tako ima Grivarjeva Nežka iz *Pestrne* doma samo mater in brata Petrčka, oče pa dela nekje v svetu, Grivarjevim otrokom iz istoimenskega dela je umrla mati in kmalu za tem še oče, gospodinjala pa jim je sorodnica Tona, ki so jo vzljubili kot lastno mater. Partizanki Vanki je oče že padel v boju za svobodo, tudi Zinki iz znane partizanske zgodbe *Učiteljica Breda* je mati že umrla, a oče je bil pijanček. Tinki iz črtice *Pikapolonica* je oče kot italijanski vojak padel nekje v Afriki in se ga je le slabo spominjala, mater so ji ubili fašisti. In ta majhna nebolgljena bitja si potem iščejo sreče v majhnih stvareh, v skromnih punčkah iz cunj, v cveticah, ki rastejo po travnikih, ter hrepenijo po lepih oblekicah in po belem kruhu, kot ga uživajo bogatejši kmetje. Presenetljivo je, kako so si nekatere od teh deklic podobne, na drugi strani pa ni mogoče reči, da bi se ponavljale, zakaj Bevk je znal vsaki od njih pripisati neke posebne vrste prisrčnost.

Nekaj primerov:

Pestrna: »Nežka je bila majhno dekletce z rdečimi lici in živahnimi očmi. Koliko let je imela? Prav toliko, da jih je bilo lahko naštet na prste ene roke. Nosila je pikčasto obleko, ki je bila narejena iz starega materinega krila. Po hrbtu sta ji viseli kitici, ki nista bili debelejši od podganjega repa.«¹

Grivarjevi otroci: »Mretka je bila precej različna od svojega bratca. Tiha, ponižna deklica. Suhcena ni bila, rajši malo zavaljena, plave lase je nosila povezane v dve trdi kitici. Kadar se ni igrala s punčko, je mirno sedela na petah. S prekrižanimi rokami v naročju je strmela nekam v daljavo. Bogve na kaj je mislila? Morda na jagode, ki so zorele visoko v bregu. Tja se ni upala, ker se je bala modrasov.«²

Tonček: »Marička pa je bila deklica, ki je jezdila na hrbtu starejšega dečka in tiščala v rokah veliko punčko iz cunj ... Ščebetala je venomer kot penica in obračala glavo. Pri tem sta se ji prikazovali dve kitici las, ki sta bili kot podganja repka z rdečima pentljama.«³

Pikapolonica: »Ko se je zgodilo, kar vam pripovedujem, je bilo deklici komaj šest let. Majhna kot bobek, drobna kot sinička, črnih las in oči, je od pomladi pasla ovce v bregu nad hišo. Ovce so se pasle, Tinka je trgala cvetice in spletała venčke. To je bila njena najljubša igra.«⁴

A naj bo dovolj primerov, saj že ti razločno dokazujejo, kako je Bevk s skoraj enakimi besedami znal različno označevati. Vse te majhne deklice so

¹ France Bevk: *Pestrna*. Ljubljana, MK 1965. (Moja knjižnica, 1. letnik, 4. razred, knjiga 1.) Str. 5.

² France Bevk: *Grivarjevi otroci*. Ljubljana, MK 1967. (Moja knjižnica, 2. letnik, 6. razred, knjiga 1.) Str. 6.

³ France Bevk: *Tonček*. Ljubljana, MK 1970. (Sinji galeb 146.) Str. 11 in 13.

⁴ France Bevk: *Pikapolonica*. Ljubljana, MK 1962. (Čebelica 71.) Str. 3.

namreč čisto svojske osebe s svojimi nagnjenji, ki pa so si seveda pri majhnih punčkah dostikrat zelo podobna; vsem pa je skupno to, da so narisane z neizrekljivo ljubeznijo pisatelja, ki mu je človečnost, v našem primeru človečnost nasproti otrokom, glavno ustvarjalno gibalno.

Toda do svojih otrok Bevk ni vedno tako prizanesljiv. Medtem ko pri revnih deklicah ne najde nobene napake, ampak jih riše z nekritično toplino in zavestno skuša pri bralcu vzbujati usmiljenje do njih, pa je do otrok bogatejših ljudi skoraj trd, pristranski in ni več tako široko razumevajoč. Ta ambivalentnost izvira iz pisateljeve socialne tendence, ki se sicer skriva v mnogih njegovih delih, in tako tudi njegov mladinski opus ni brez nje. Na drugi strani pa je z dvojnostjo teh otroških značajev verjetno hotel poudarjati pozitivnost svojih ljubljenc, zakaj prava človekova podoba šele v primerjavi z drugimi in drugačnimi ljudmi dobiva bolj prepričljive poteze. Izrazit tak primer najdemo v povesti *Pestrna*. Petletna Nežka, ena najbolj usmiljenja vrednih Bevkovih oseb, gre služiti h kmetu Mejaču. Tudi ta ima majhno hčerko, razvajeno bitje, ki se že v najnežnejših otroških letih začne zavedati, da je gospodarica in Nežka njena dekla. Mladi pestrni dela krivico, jo toži pri materi in Nežka je celo tepena zaradi nje. Končno Nežka ne more več vzdržati pri Mejačevih in v hudi noči, polni strahov, zbeži domov k materi.

To pa je tudi edini primer, ko Bevk ne razvija karakternih lastnosti svoje osebe v pozitivno smer, oziroma ko v nji ne skuša iskati tudi kaj pozitivnega. Drugačen pristop do drugih, ne tako njegovih deklic, najdemo v nekaterih drugih povestih. Zdi se, kot da Bevku takšno negativno opisovanje ne bi šlo kaj prida od rok, kot da to ni v njegovi pisateljski in človeški naravi, ampak le plod zavestnega hotenja.

Že v povesti *Grivarjevi otroci* je ta odnos dosti bolj omiljen. V hišo, kjer so prej srečno živeli Blaže, Tinče in Mretka, se naseli Liza, ki je otroci ne marajo. Njena hčerka Žefka je egoističen otrok, vse hoče imeti zase, med njo in Mretko kmalu pride do otroškega prepira, a vendar ta pisateljeva antipatija ne more trajati do konca in ni več tako dosledna kot pri Mejačevi Marički. Mretka in Žefka se nazadnje le spoprijateljita. Tudi hčerka mestnega sodnika, pri katerem se Mretka in Tinče znajdetta v svojem tavanju k stricu Jakobu, ni prav nič negativna, ampak je to dobro, prijazno dekletce, ki Mretki pokloni lepo punčko, kakršne si niti v sanjah ni mogla zaželeli.

Se najbolj plastično pa je prehod od negativnega k pozitivnemu prikazan v *Pastircih*. Terezka, hči gospodarja Brdarja, pase namesto Blaža, ki se je bil ujel v nastavljeno past. Lenart in Ferjanč je ne marata, saj je to razvajena deklica, ne spada v njun svet in ju ne bi mogla nikdar razumeti. A počasi, toda vztrajno razlike med njo in pastircema izginjajo, tudi Terezka postaja prava pastirica in vzporedno s tem rastejo pisateljeve simpatije do nje. Vedno bolj se izenakaže z drugimi Bevkovimi pastirji, pastircami in pestrnami, postavlja se na stran dobrega in zavrača zlo, prav tako kot vsi otroci, ki jim je Bevk namenjal toliko svoje ljubezni. Ko Ferjanč vzame Lenartu hlače, da mora brez njih tekati naokrog, Terezka obsoja samo Ferjanča, ki da je tovarišu storil krivico. Lenart se ji smili. Tako je tudi ona navsezadnje le dobra, plaha in usmiljena deklica in pastirja jo nazadnje dokončno sprejmeta v svojo družbo.

Če pravimo, da so *Pastirci* najboljša Bevkova povest, velja ta sodba nemara tudi zaradi tega, ker pisatelj tu ni nikjer površen, njegove karakterizacije niso pavšalne, hitre in dokončne, ampak so psihološki proces, ki se razvija v vseh človeško razumljivih nihanjih in vijugah. In to velja tudi za Terezko, ki je

prav s tega vidika ena od najboljše označenih Bevkovih deklških osebic, in to kljub temu, da v fabuli igra le obrobno vlogo.

Toda Bevkove deklice niso samo nežna in plaha bitja. Po osvoboditvi se je tudi Bevk pridružil vsem tistim mladinskim pisateljem, ki so v svoja dela vnašali herojstvo in požrtvovalno delo za osvobodilni boj. A takoj je treba pripomniti, da to herojstvo ni samo herojstvo pač pa še nekaj drugega in pravzaprav nekaj več. Je spontano, čisto človeško angažiranje za nekaj dobrega in boj proti zlu. Ti dve pravljici skrajnosti, dobro in zlo, sta se v Bevkovih mladinskih povestih pojavljali že prej, toda v njegovih partizanskih zgodbah sta še bolj poudarjeni, saj je stvarnost tiste dobe za takšno razmejevanje nudila dovolj primerov. Deklice iz teh zgodb niso torej nobene junakinje, ampak čisto navadna mlada bitja z vsemi strahovi in hrepenenji, so pa večinoma živahnejše in bolj aktivne. Partizanski učiteljici Bredi se večkrat sanja, da jo lovijo Nemci, boji se psov, a vendar opravlja nevarno delo. Tudi Tinka iz črtice *Pikapolonica* je majhna, drobna sirota, a kljub temu zbere toliko poguma, da ranjenemu partizanu Vranu obveže roko in ga reši.

Bolj značilne pa so nekatere druge deklške postavbe iz teh zgodb; so bolj fantovske in pri njih skorajda ni več čutiti tiste nežnosti, s kakršno je Bevk pred vojno opisoval svoje deklice. Tu seveda gre tudi za skladnost med značajem in dejanji, kar je eden od glavnih pogojev za dobro umetniško karakterizacijo. Taka je na primer Zinka iz povesti *Učiteljica Breda*, ki jo pisatelj takole opisuje:

»Bila je neugnanka, rada je jezikala in se pretepala z dečki. A najrajši se je sama samcata klatila po samotah. Največkrat se je zatekla čez potok v drugi breg, kamor si drugi otroci niso drznili. Tam je bilo lešnikov, borovnic, robidnic in drnulj na pretek.«⁵

Torej nič več toliko tihe nežnosti, zato pa toliko več aktivnosti in poguma. Navzlic temu pa je tudi v tej fantovski Zinki še dovolj prostora za ljubezen do človeka in za usmiljenje, saj se odločno zavzame za italijanskega dečka Renata, ki ga Bert pretepa in ki ga vsi drugi obsojajo, češ da je izdal učiteljico Bredo.

Podobno je s Končarjevo Vanko v povesti *Vanka Partizanka*. Tudi ta je za svoja leta pogumna in aktivna, četudi pisatelj spet ne more mimo tega, da ji ne bi pripisal strahu, zlasti tedaj, ko se sama znajde v gozdu. Boji se divjega moža, sanja o volkovih in fašistih. To so tipično otroški, nekoliko pravljici in tudi čisto sodobni strahovi. Vse je nekoliko pomešano, zato pa tembolj privlačno za mlade bralce, ki v mladinski povesti iščejo grozljivo napetost. Sicer pa Bevk tudi Vanko opisuje takole:

»V resnici je bila še premajhna za puško. Bilo ji je komaj enajst let, dasi je bila na videz bolj podobna kakemu drznemu paglavcu kot nežni deklici. Ker je imela trde pesti, se je rada pretepala z dečki ... Da bi bila cel deček, ji je manjkal le še klobuček, a si je pristrižene lase rajši zavezovala s pisano materino ruto.«⁶

Tako je Bevk v svojih partizanskih zgodbah preusmeril svojo pozornost na drugačne deklice, a so vendar tudi te čisto njegove in bržkone mladim bralcem nič manj simpatične kot prejšnje izpred vojne. Pravzaprav Bevk ni

⁵ France Bevk: *Učiteljica Breda*. Ljubljana, MK 1968. (Sinji galeb 88.) Str. 13.

⁶ France Bevk: *Vanka Partizanka*. Ljubljana, Borec 1963. (Kurirčkova knjižnica.) Str. 7—8.

storil nič drugega, kot da jih je prilagodil časovnemu vzdušju in novim umetniškim tendencam.

Domala vse Bevkove mladinske povesti izkazujejo poseben odnos do narave. To je tista sila, ki skriva v sebi polno skrivnosti za mladega, nebogljenečega človeka, je nevarna in vabljliva hkrati, v svoji razbesnelosti pa povzroča pravljlično grozo. Večkrat se že zdi, da bo prav ta razdivjanost narave zgodbo oziroma usodo mladega junaka pripeljala do katastrofe, šele v zadnjem času pride skoraj čudežna rešitev. Zlasti v povestih, kjer nastopajo deklice, je Bevk ta fabulativni moment rad uporabljal, najbrž zaradi tega, da bi tembolj prihajal do izraza tisti vsesplošni elementarni strah, ki je ena od glavnih značilnosti njegovih nežnih in tudi bolj pogumnih deklic.

Primerov za ta strah je dovolj in ponavljajo se iz povesti v povest. Strah je Mretko v povesti *Grivarjevi otroci*, ko s Tinčetom hodita po gozdu, Nežka iz povesti *Pestrna* doživlja strašno grozo, ko zvečer pobegne od Mejača in na poti omaga; mati jo reši šele v zadnjem trenutku. Končarjeva Vanka gre v gozd, da bi partizane obvestila o nameravanem fašističnem napadu, toda pripravljala se nevihta in Vanko je močno strah, čeprav je na videz podobna drznemu paglavcu. Učiteljica Breda mora pred Nemci bežati iz vasi, tedaj se ulije ploha in Breda vsa mokra in preplašena pribeži h kmetu Obronkarju. Zinka iz povesti *Učiteljica Breda*, ki se najrajši sama klati po samotah, je pravzaprav izjema in se tudi sicer najbolj približuje absolutnemu mladinskemu junaštvu, ki mu Bevk nasploh ni bil preveč naklonjen, saj so ga dosti bolj zaposlovale psihične stiske njegovih otrok.

Poleg vsega tega se ti otroci, zlasti seveda deklice, skoraj dosledno bojijo psov in gozdnih živali, sanjajo o njih in vse te naravne stvari jim pomenijo že simbol za vse tisto hudo in nerazumljivo, kar človeka ogroža.

Posebno zanimivo je pri Bevku tudi razmerje med otroki in odraslimi. V ta otroški svet, ki ga Bevk gradi s tolikšnimi in s tako tipičnimi elementi, stopajo tudi odrasli, a vedno samo kot stranski igralci. Na prizorišče prihajajo zato, da bi otroci ob njih bolj nazorno obstajali, da bi jim prinašali življenjske obrate, bolečine in le redko tudi radosti. Ta svet odraslih je sicer dosti bolj resničen kot na pol pravljlični otroški svet, je pa trd in za otroke poln nerazumljivih, krivičnih dejanj. Zlasti nekatere odrasle ženske so izrazito negativno naslikane in v odnosu do Bevkovih mladih deklic nastopajo kot hude mačehe. Takšni sta na primer Liza v *Grivarjevih otrocih* in Mejačevka v *Pestni* in prav zaradi njiju obe mladi protagonistki, Mretka in Nežka, doživita toliko hudega. A tudi moški otrok večinoma ne razumejo. Ne razumejo, da morajo živeti v svrjem svetu, da se majhne deklice rade igrajo s punčkami, da se boje vsega okrog sebe in da potrebujejo nežnosti. Vidiijo predvsem sebe in svoje potrebe. Varuh Grivarjevih otrok Košan miselnost odraslih ljudi takole predstavlja:

»Ko sem jaz imel ta leta, sem že zdavnaj pasel krave. Otroci se morajo zgodaj priučiti delu, sicer postanejo potepuhi.«⁷

Ta stara, tradicionalna načela le partizani uspešno podirajo, saj imajo do malih, plahih, dobrih in zaupljivih deklic izredno tople odnose, tako do učiteljice Brede, do Končarjeve Vanke, do Tinke ali Pikapolonice in do vseh drugih, ki se kakorkoli vključujejo v partizanski boj. Ali je Bevk s tem morda tendenčno napovedoval nove odnose med ljudmi in tudi nove odnose do otrok? To je

⁷ France Bevk: *Grivarjevi otroci*. Str. 56.

seveda težko trditi, dejstvo pa je, da mu predvojni odnosi niso bili dovolj človeški, še posebej pa ne do deklic, ki jim je v svojih delih podaril toliko ljubezni.

Ta svet starejših Bevk v svojih mladinskih besedilih bolj ali manj naravnost obsoja. Še najbolj učinkovita pa je ta obsodba takrat, kadar pride iz otroških ust. In Bevk je to znal mojstrsko napraviti. Zinka, ta samostojni in samozavestni dekle iz *Učiteljice Breda*, pravi na primer takole:

»Včasih je bila huda na ves svet. Posebno na odrasle ljudi. Vpraševala se je, čemu so ti sploh potrebni. Samo ukazujejo in prepovedujejo od jutra do večera. Lep spomin je imela samo na mater ...«⁸

S tem je na svoj otroški način jasno postavila razmerja med obema svetovoma. Povedala pa je tudi to, da so matere izjema, da pravzaprav spadajo v njihov, otroški svet, zakaj le tu otroci dobijo dovolj nežnosti in razumevanja.

France Bevk je kot naš najboljši mladinski pisatelj tudi v slikanju majhnih deklic največ napravil. Celo v svetovni mladinski književnosti redko naletim na toliko pristrčnosti, nenarejene otrokosti in karakterne enovitosti kot pri njegovih dekliskih postavah. Zdi se, kot da do Bevkovega nastopa to področje našega življenja sploh še ni bilo znano in da ga je odkril prav on, odkril s tem, da mu je dal tako prepričljivo umetniško podobo.

Zusammenfassung

Der slowenische Jugendschriftsteller France Bevk hat überzeugend auch Mädchen beschrieben. Seinem Herzen sind am nächsten zarte, schüchterne Mädchen aus dem Gebirge von Tolmin. Häufig sind es Waisen, die schon früh gezwungen sind, sich ihr tägliches Brot als Kinderwärterinnen oder Hirtinnen bei reichen Bauern zu verdienen. Diesen Mädchen widmet er die grösste Liebe zu und mit ihnen drückt er sein soziales Mitgefühl aus. Weniger Neigung fühlt er für diejenigen, die im Überfluss leben und denen man zu Hause eine übertriebene Aufmerksamkeit widmet. Das sind meistens verwöhnte junge Wesen, doch entdeckt der Autor hier und da sogar bei ihnen positive Eigenschaften. Auf besondere Weise behandelt er Mädchen, die sich in Kriegszeit der Volksbefreiungsbewegung angeschlossen haben. Das sind Mädchen von männlicher Haltung, nicht mehr so zart und schüchtern, doch kennen auch diese die Angst, wenn sie sich augenblicklich in schweren, ungewöhnlichen Lagen befinden. Alle diese Mädchen von Bevk haben eine besondere Beziehung zur Natur, die ihnen voller Geheimnisse und Gespenster zu sein scheint, und auch eine besondere Beziehung zur Welt der Erwachsenen, die ihnen fremd und unverständlich ist. Sie sind den Müttern stark zugeneigt, denn die Väter, soweit sie leben, haben im harten Kampf ums tägliche Brot keine Zeit, sich mit ihnen zu beschäftigen.

Mädchen treten besonders in folgenden Werken von Bevk auf: *Grivarjevi otroci* (Grivars Kinder), *Pesterna* (Die Kinderwärterin), *Partizanka Vanka* (Die Partisanin Vanka), *Učiteljica Breda* (Die Lehrerin Breda), *Pikapolonica* (Mareinkäferchen) sie übernehmen aber auch in anderen Geschichten Rollen, wo zwar die Jungen Hauptpersonen sind.

⁸ France Bevk: *Učiteljica Breda*. Str. 50.

France Filipič

Maribor

O NAJNOVEJŠI SLOVENSKI KNJIŽNI ŽETVI ZA MLADE LJUDI

V živopisani leposlovni beri za mladino je tja nazaj v letu in pol¹ izšlo na Slovenskem petindvajset izvirnih del, ki so prvič doživela knjižno izdajo. Pri tem ima levji delež Mladinska knjiga z osemnajstimi naslovi, štiri knjige je prispeval Zavod Borec, z dvema je postregla Partizanska knjiga, z eno so se zadovoljili pri založbi Obzorja. Ni kaj reči, saj je to za krizno situacijo v slovenskem založništvu ob vseh ponatisih in prevodih resnično obilna žetev, ki pa je, roko na srce, v celotnem vrednotenju kulture premalo upoštevana. Po mojem mnenju je med temi petindvajsetimi knjigami, ki so tukaj postavljene pred našo presojo, kakšnih deset takšnih, ki po svoji invenciji, fantazijski razgibanosti, jezikovni izrazitosti in čustveni uglašenosti v znatni meri presegajo kakovostni popreček. Ob tej ugotovitvi bodi povedano, da je nekatere med njimi javnost komaj opazila in jih omenila v tisku, nekaj več zanimanja za nekatere se je prebudilo pravzaprav šele ob razglasitvi najboljših knjige leta 1972. Če smo s tem v zvezi potem vsaj nekaj malega prebrali o Zidarjevem *Kukavičjem Mihcu*, pa o Branke Jurce *Rodiš se samo enkrat* (ter o Godinovi knjigi,² ki je izšla leto prej in ni upoštevana v moji oceni), pa nismo zvedeli skoraj nič o ostalih sedmih, osmih knjigah, ki jih uvrščam med najboljše v tej razpravi. Naj mi bo dovoljeno imenovati jih po vrstnem redu, kakor sem jih prebiral, ne da bi hotel stopiti pred javnost z nekakšno pop lestvico, kakor se je nekdo izrazil o mojem predavanju na simpoziju o mladinski literaturi v Štatenbergu. Med pomembnejše knjige osemnajst mesecev nazaj torej ob že omenjenem *Kukavičjem Mihcu* Pavleta Zidarja in Branke Jurce *Rodiš se samo enkrat* uvrščam še slikanico Lojzeta Kovačiča *Potovanje za nosom*, slikanico Bena Zupančiča z naslovom *105 lubenic*, nadalje pesmi Jožeta Šmita *Kaj dela žabica*, pesmi Nika Grafenauerja *Kaj je na koncu sveta*, pravljичno sanjsko pripoved Kristine Brenkove *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*, zgodbe Svetlane Makarovič *Miška spi*, humoristično pristrčno pripoved Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob* in še *Malo vojno poštevanko*, ki jo je napisal Sandi Sitar. Če naposled k temu dodam, da je tudi ostalih petnajst novitet solidnih in da so nekatere strani v memoarski literaturi tako pri Kristini Brenkovi kot pri Branku Žužku in tudi pri Karlu Grabeljšku prav imenitno napisane, se lahko samo čudimo letargiji naše kulturne javnosti. In če k temu pridemo,

¹ Ta pregled je avtor pripravil za 10. srečanje pisateljev na Štatenbergu septembra 1973. Osrednja tematika tega srečanja je bila Književnost za mlade.

² Ferdo Godina: *Kos rženega kruha*. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1971. (Cicibanova knjižnica.)

da smo nekoč sleherni slovensko noviteto, ki je količkaj zadovoljevala, sprejemali kot dogodek in obogatitev slovenske kulture, potem je ta komunikacijski molk, ki traja že desetletje nazaj, pravzaprav čudno simptomatičen in priča neke ravnodušnosti, ki nas potiska daleč na kulturno obrobje. Če pa k temu še lahko ugotavljamo, da mnogi resni kulturniki nasploh literaturo za mladino pri nas obravnavajo kot drugorazredno, v najboljšem slučaju kot posebno, nekoliko manj pomembno zvrst v umetnosti, sicer pa običajno le kot pedagoški pripomoček ali kot igračko za otroke, smo lahko več kot zadovoljni ob dejstvu, da ta literatura kljub vsem naštetim okoliščinam poganja toliko kvalitetnih cvetov.

Sicer si pa oglejmo, da ne bomo govorili v prazno, katere nove in izvirne slovenske knjige za mladino so se doslej z letnico 1972 in 1973 pokazale na naših knjižnih policah. Pri Mladinski knjigi so izšle — Kristina Brenkova: *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1972), Brane Dolinar: *Rdeča kapica iz Zgornje Šiške* (1972), Manko Golar: *Okrogle o Veržencih* (1973), Niko Grafenauer: *Kaj je na koncu sveta* (1973), Anton Ingolič: *Potopljena galeja* (1973), Branka Jurca: *Rodiš se samo enkrat* (1972), Marija Kmetova: *Bureži — brbrači* (1972), Lojze Kovačič: *Potovanje za nosom* (1972), Svetlana Makarovič: *Miška spi* (1972), Vitan Mal: *Ime mi je Tomaž* (1972), Neža Maurer: *Kam pa teče voda* (1972), Lili Novy: *Majhni ste na tem velikem svetu* (1973), Franjo Roš: *Letalec Nejček* (1972), Jože Snoj: *Stop za pesmico* (1973), Jože Šmit: *Kaj dela žabica* (1973), Ivo Zorman: *V sedemnajstem* (1972), Beno Zupančič: *105 lubenic* (1972), Branko Žužek: *Kruh moje matere* (1953). Pri Zavodu Borec so izdali tale dela: Vojan Arhar: *Capljači* (1972), Kristina Brenkova: *Prva domovina* (1973), Karel Grabeljšek: *Partizanski obrazi* (1972), Kajetan Kovič: *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972). Partizanska knjiga je založila Sandija Sitarja *Malo vojno poštevanko* (1972) in Janeza Vipotnika *Zgodbe o Diku* (1972), te so sicer — ne v polnem obsegu — v istem letu izšle pri Mladinski knjigi v dveh slikanicah. Pri založbi Obzorja je tiskal Pavel Zidar svojega *Kukavičjega Mihca*. Začuda tokrat v knjižni beri niso zastopani Leopold Suhodolčan, Smiljan Rozman in Ela Perci, razveseljivo pa je, da se uveljavljajo nova imena.

Ko sem imel skladovnico mladinskih novitet pred seboj, sem se znašel pred nič kaj lahko odločitvijo, ali naj upoštevam celotno knjižno žetev, ki vsebuje hkrati Smitove pesmi za najmlajše in Zormanov mladinski roman *V sedemnajstem*. Nadalje sem stal tudi pred problemom, kako vrednotiti tiste knjige, ki so napisane izrazito za mlade ljudi, in tiste, ki govorijo o mladih ljudeh in so morda bolj primerne za odrasle kot za otroke. Odločil sem se za najširšo obravnavo. Ob obilni literarni beri, ki pa ne upošteva tistega, kar je morda izšlo zunaj meja Slovenije, ker čez to nimam pregleda, pa se mi zastavlja na kupe nadaljnjih vprašanj. Kot prvo: kakšna je duhovna podoba tega branja za otroke in mladino, kakšen je njegov umetniški profil? Iz kakšnih motivov se razrašča, ob katerih kreativnih virih se napaja? Ali živi v svojem času in za ta čas, ali je urezana po tisti meri, da je pravšnja za sodobnega otroka? Da, kakšna literatura je pravzaprav pravšnja za sodobnega otroka? Kakšen je njen prostor med igro in angažmajem? Ali sploh lahko obstoji kakšna, ki nima v sebi prav nobenega angažmaja? Ali nismo v naši idejno določeno oblikovani družbi mnenja, da naj bo literatura za naše otroke etično poudarjena in napolnjena s tisto živo življenjsko radostjo in igrivostjo, ki otroka sprošča in ga plemeniti in v njem prebuja moč in samozavest za bodoči spopad z zlom v življenju? Literatura, ki ga navaja k premišljanju in k presoji, ki mu

podira lažne predstave in ga uči razlikovati med življenjsko resničnostjo in ponarejenostjo? Ki ga uči spoštovati in ljubiti človeka in naravo, lepoto na svetu, četudi jo kdaj prekrivajo tako boleča protislovja? Kako velike besede, bo kdo vzkliknil, ko bo to prebral, kaj vse ta človek zahteva od mladinske literature, ta je voz tako naložil, da se bo sam od sebe prevrnil v jarek! Pa je v resnici tako, da smo bili v preteklosti pri nas mnogo premalo zahtevni, da smo bili vse preveč potrpežljivi do povprečne dedek in babica literature, ki je marsikdaj samo neki določen izraz malomeščanske mentalitete, pa smo bili potem tako nemilo začuden, ko so se otroci rajši šli gostit k mizi popoprane strip literature, takšne z revolverji in vražje krvavimi ukanami.

Če se tako lotim s skalpelom sodobne slovenske mladinske literature in ji pričenem razkrivati posamezne plasti, bom našel kar dobršen del tistega, za čimer sem iskal v zgoraj nanizanih vprašanjih. Predvsem je to etično visoko uravnana in z življenjskim optimizmom napolnjena literatura, v kateri se življenjski problemi ne razrešujejo nasilno, temveč iz notranje nuje pravično in z razumevanjem. Nadalje je to literatura, ki je razpeta med prijazen realizem, ki prihaja zlasti v memoarskih delih do izraza, in med lahkotno sproščenostjo fantazijske igre. Zanimivo, v tej legi je najbrž umetniško najbolj dognana, najzrelejša, na trenutke evropskih sorazmerij. Tako sta prav visoko v poetični fantazijski spreplet pomaknjeni Kovačičeva in Zupančičeva slikanica. To je nenehno igrivo fantazijsko spreminjanje, z zanesljivo roko neposredno naravnano na valovno dolžino otroškosti. Tu se kažejo ob estetskih z njimi neločljivo povezane še druge dimenzije, med drugim je razpoznaven proces, ki ostri v otroku občutek za lepoto okolja, ga navaja k sodelovanju v spreminjanju tega okolja. In če hočete, postrežem z ugotovitvijo, ki zveni sicer banalno, to je tako simpatična duhovna gimnastika, ko so vse želje v bruhajočem toku neusahljive iznajdljivosti izpolnjive in skoraj vse višine in daljave dosegljive, čeprav otrokova fantazijska lakota nikoli ni do kraja utolažena. V to veselo igro se ob obeh naštetih slikanicah uspešno vključuje tudi Niko Grafenauer s svojo pesniško zbirko s tako značilnim naslovom *Kaj je na koncu sveta*. Že naslov zbirke sam s poudarkom predstavlja osrednjo tendenco zbirke, ki se loteva oblikovanja otrokove raziskovateljske vneme. Seveda, kaj neki je na koncu sveta? V odgovor na to vprašanje nam Grafenauer ponuja poezijo s hudomušno poanto, da je na koncu sveta velik počen lonec, v katerem je vsake zgodbe konec, sicer pa izzveni celotni lirični disput kot virtuosno komponiran in z duhovitimi domisleki presejan spektakel, in to z mnogimi motivi, ki so nam sicer domači iz folklore, pa se nam tu predstavljajo v poetični preobrazbi v novih dimenzijah in v svojevrstni privlačnosti. Kot Grafenauerjev rak, mojster med krojači, v pesmi reže in kroji ništrc, tako Grafenauer sam ravna s poetično peno s tolikšno mero za občutek in s tolikšnim posluhom za humor in s tako pronicljivim darom opazovanja, da se mu moramo navsezadnje tudi odrasli podrežati in prepuščati, kljub temu da natančno vemo, da nas kdaj s svojimi domislicami pravzaprav potegne za nos. Toda mi smo vendar vnaprej pristali na to! Prav tako radoživ kot Grafenauer, čeprav intimnejši v svojem igrivem snovanju pa je poet Jože Smit v svoji drobni pesniški zbirki *Kaj dela žabica*. No, tisto, kar razdaja Grafenauer v širokem zamahu in v elegantnem velezagonu, je tu pri Šmitu navzoče v tenko ubrani miniaturi. Včasih je pesmica komaj kaj več kot zaris na predlogi, pa je vendar tako zelo scela izoblikovana iz poetične snovi, da učinkuje prav zaradi te svoje skope predstave, kot, recimo, pesem *V parku*:

/ Kaj je Polonca / naša odkrila, / da je na usta / prst položila? / Ptička je pravkar / v park priletela, / tiho vsi, tiho, / da bo zapela! /.

V skupini igrive pravljčnosti so še tri knjige, ki so si sicer podobne po predlogi fantazijskega sprepleta, dokaj različne pa v odnosu do realnosti in v obdelavi snovi. Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob*, otroška burleska, ki bi jo morda lahko imenovali slovensko inačico Medvedka Puja, je po vsem videzu nekako najbližja vsakdanji realnosti, ki pa je do najtanjšega vlakna oplemenitenjena z domišljjsko igro. Potem je tu dvaindvajset drobnih zgodb Svetlane Makarovič *Miška spi*, ki so nekakšen spreplet standardne pravljice in anekdotične otroške humoreske. Če so Kovičevi akterji tako rekoč vselej z vsemi štirimi na tleh (četudi kdaj frčijo po zraku), je to pri Makarovičevi že nekoliko drugače kdaj pa kdaj s subjekti v višje ležečem poetičnem medprostoru. Junaki Kristine Brenkove v *Deklici Delfini in lisici Zvitorepki* pa z realnih tal že skoraj do te mere uhajajo v sanjsko fantazijski svet, da se jim celo odrasli lahko samo približamo, če jih jemljemo kot osebe v spremenljivo domišljjski slikanici v slogu naivcev.

Zadeva se pri Koviču tako začenja:

»Kdo je Piki?«

Piki je medved.

Piki ne stanuje v gozdu, ne v živalskem vrtu, ne v cirkusu, ne v trgovini. Piki stanuje v bloku, v četrtem nadstropju, na polici za igrače.

Pikiju je ime Piki, čeprav ni pikast. Tako mu je pač ime. Ni namreč vsakdo belec, ki se Belec piše, in tudi vode ne pije vsakdo, ki se piše Vodopivec. Tako je tudi Pikiju ime Piki. Piki hodi v medvedjo šolo in ima učitelja, ki ni medved, ampak fantek. Jaz sem učiteljev oče in zato dobro poznam Pikija in učitelja. Včasih se skupaj igramo Človek ne jezi se. S Pikijem se dobro razumeva, z učiteljem pa imam včasih težave. Piki zmeraj pametno molči, učitelj pa mi včasih ugovarja. Nič ne pomaga, če mu rečem, da sem jaz ravnatelj.

Pikiju ni nikoli dolgčas. Vsako jutro se z medvedjo kočijo, v kateri je nekoč učiteljeva starejša sestra prevažala punčke, odpelje v medvedjo šolo. Z njim se odpeljejo tudi drugi medvedi in vseh skupaj je za cel medvedji avtobus. Dvema ali trem je ime Marko. Eden je Filip in majhni medvedki je ime Timika. Potem so tukaj še Josip Jupiter, Benjamin in Floki, ki sicer ni medved, ampak pes, vendar hodi v medvedjo šolo, ker posebne pasje šole še nimamo. Vsi se pišejo Jakob.«

Tako pri Slovencih ni hitro kdo pisal, mirno, z varno roko, nesentimentalno prisrčno, z veliko mero in odtehtanostjo humoristično začinjeno, predvsem pa neposredno in ujeto v intimno intonacijo atmosfere pristnega družinskega sožitja. Kovič najbolj suvereno med vsemi doslej naštetimi pisatelji s spretno roko premika razmerja med živim in neživim in preureja ta svet z resnobno zavzetostjo. V tem mu je zelo podobna tudi Svetlana Makarovič s svojimi pravljčnimi zgodbami, samo da so te nekoliko tiše notranje ubrane, čeprav s široko projekcijo in opazneje etično in socialno poudarjene. Sicer pa resnično v vsej, v tej razpravi obravnavani literaturi, kot sem to delno že prej nakazal, vlada neka sama po sebi razumljiva pravičnost, neki duhovni red, s katerim kdaj tako prisrčno samoupravno upravljajo otroci. Grafenauer in Makarovičeva sta ostreje kritična, z jedkim smehljajem se lotevata duhovne izkrivljenosti, ostali (razen Zidarja, ki ga bom posebej obravnaval) vse to oprevljajo bolj zastrto.

Pravljice Svetlane Makarovič so na prvi pogled skoraj takšne kakor klasične. Večina jih je družbenokritično ubrana, nastopajo v veliki meri živali, ki

personificirajo razne lastnosti, tako da bi nekatere pravljice kar prištel k basnim, in sicer je način pripovedovanja prilagojen dobremu starinskemu pravljčnemu slogu. Večini zgodb botruje simpatična poučnost, najboljši med njimi *Pod medvedovim dežnikom* in *Strašni volk* sodita v sleherno pravljčno antologijo. Kar Makarovičevo ločuje od vseh drugih pripovedovalcev, pa je neka posebna skepsa, ki se ponekod komaj opazno vriva, ponekod pa tako močno izstopa, da se pravljica konča disharmonično, kot recimo pri *Zvezdnih živalih*, pri *Komarju Zz* in še zlasti pri zgodbi *Ogledalo*. Čutiti je mogoče, kako avtorica s poudarjenim kritično razdiralnim občutkom presega notranjo harmonijo, ali, če hočete, tradicionalno moralno shemo. Svojepravost in trma sta kot motiv priljubljena in kakšen moralist bi morda kdaj lahko ponegodoval. Po tej plati so pravljice Svetlane Makarovič pravzaprav vezni člen k Zidarjevemu *Kukavičjemu Mihcu*, kjer sta svojepravost in trma v drastičnem nasprotju z nekimi v življenju običajnimi moralnimi normami. Z normami, ki so jih ustvarili odrasli in s katerimi se — to hočeta Makarovičeva in Zidar povedati — otroci nočejo in tudi ne morejo vselej strinjati.

Kristina Brenkova je napisala knjigo o deklici Delfini, ki jo je pri prečkanju ceste povozilo in je teden dni visela med življenjem in smrtjo, dokler se ni iz sanjskega delirija vrnila v življenje. Teh teden dni je avtorica svoji junakinji napolnila s sanjskimi blodnjami, polnimi poetičnih doživljajev, kdaj tudi humoristično razigranih situacij, v katerih je realnost samo še izhodišče za najbolj pogumne domišljjske kombinacije. Kar daje pripovedi posebno vrednost, sta nedvomno humoristična ubranost in nežna prisrčnost, ki se večinoma spretno izogibata sentimentalnosti. Avtorica je uporabila nekatere že znane motive iz raznih pravljič, pri tem je pritegnila tudi nekatere že popularne pravljčne like in jih vgradila v delirij bolnega otroka, tako da bi iz tega skoraj lahko nastala pravljčno drastična satira, če ne bi bilo vse pomaknjeno v tako izrazito prijazno prizanesljivost.

Ko tako razkrivam plast za plastjo te doslej obravnavane literature, moram ponovno opozoriti na neko njeno značilnost, ki sem jo ob Kovačiču in Grafenauerju imenoval raziskovateljska vnema. Ta raziskovateljska vnema pa ni nič drugega kot poseben nemir, ki kar sili k dejanjem in vodi k vedno nanovo zastavljenim ciljem, ki išče in odkriva, ki je nenasiten, si želi avantur in raziskovalnih ekspedicij v svet. Dva bratca Lojzeta Kovačiča sedeta na vlak in se odpravita na dva tedna dolgo potovanje za nosom, pri Kovičevi zgodbi je potovanje njegove medvedje kolonije na dnevnem redu, pri Svetlani Makarovič zajček že v prvi zgodbi potuje na luno. No, in pri Grafenauerju? Pri njem se pokaže raziskovateljska nuja mladih ljudi, žlahtna prвина, ki od nekdanj polni vso mladinsko literaturo, na tako samosvoj način, da lahko botruje nizu njegovih humorističnih pesmi lepljenk, ki jih sestavlja iz najrazličnejših zemljepisnih podatkov. V eno samo veliko potovanje je ujeta tudi junakinja v knjigi Kristine Brenkove, viseča med življenjem in smrtjo.

Sedem knjig, ki sem jih doslej obravnaval, je zaključena celota zase. Združuje jih v različne enačice razčlenjen poetični recital. Od najbolj v realnosti zakoreninjenega Pikija Jakoba tja do skoraj sanjsko abstraktne deklice Delfine se srečujemo s premnogimi variacijami pristne poezije, ki je čisto zagotovo nedeljiva celota s sodobnim slovenskim literarnim snovanjem. Moram tudi povedati, da je vseh teh sedem knjig prvenstveno namenjenih majhnim otrokom; tem so prav gotovo tudi blizu v svoji neposrednosti in zlasti v tisti igrivosti in domiselnosti, ki se kaže na zunaj nič kolikokrat kot improvizacija.

Čeprav je v resnici za to improvizacijo trdo delo dobrih rokodelcev, ki z zanesljivim občutkom obvladajo mero in višino glasu.

Cisto za sebe stojijo v sodobni slovenski knjižni žetvi za mladino tri knjige, v katerih je v ospredju socialna tematika in so nam dragoceno avtentično pričevanje o človeški stiski otroka v zgodovinskem okviru skoraj pol stoletja, z dominantno dveh velikih vojn in z vso socialno krivičnostjo, s katero je zvrhana družba tistega časa. Branka Jurca s spomini *Rodiš se samo enkrat*, projiciranimi v zgodnja leta njene mladosti tam pod konec prve svetovne vojne, potem Pavle Zidar s *Kukavičjim Mihcem*, s pretresljivo zgodbo o otroku, ki ga je buržoazna družba med obema vojnama izobčila, ter Sandi Sitar z *Malo vojno poštevanko*, s pričevanjem o otroku, ki mu ubranost prvega otroštva razdere druga svetovna vojna. Tri knjige, povsem različne po literarnem rokopisu in mentaliteti, a zelo si podobne po prizadetosti, v bridki obtožbi trpljenja, ki so mu tudi v usodnih sorazmerjih današnjega sveta kakor vedno najbolj izpostavljeni otroci. Bil je čas kočijažev, je napisala Branka Jurca na začetku svojih spominov. Hotela je s tem reči, da so stvari tekle počasneje, da je bilo vse bolj domačnostno, morda tudi bolj preprosto. Ta prvi stavek je uporabila za to, da bi pričarala atmosfero, v kateri se je gradil doživljajski svet majhne deklice. To se je avtorici posrečilo tudi do te mere, da je v svoj čas priklicala tiste dimenzije, ki so oblikovale njeno osebnost. Pri tem je s presenetljivim uspehom obnovila mnoge značilne poteze krajevnega kolorita štajerskega obmejnega mesta. Uradniška družina se preseli s Primorskega, s področja, ki ga je po prvi svetovni vojni zasedla Italija, v Maribor. Otrokova mladost v proletarskem okolju, v tesnih gmotnih razmerah, politični in narodnostni spori, ki se otroka prej ali slej po svoje dotaknejo, in ne naposled tudi usoda primorske družine v tem, kako se vrašča med prebivalce štajerske dežele. Pripovedovanje je mirno, nevsiljivo, bridkost tistega časa je omiljena z mehkim spominskim smehljajem, pravična sodba (če je sploh kakšna sodba lahko povsem pravična) se dviga nad nekdanje strastne spore, pri vsem tem pa knjiga izzveni v hudo obtožbo izmaličene družbe, v kateri se je mali človek dušil in davil. Knjiga je tako napisana, da te ves čas neposredno ogovarja, vzbuja tvoja čustva in te nehote pripravi do tega, da se tudi sam iščeš v njej. Upam, da jo otroci bero z enako zavzetostjo kot odrasli, ki jim kaže njihov nekdanji čas.

S *Kukavičjim Mihcem* Pavleta Zidarja pa je tako, da je navzven slogovno in po svoji notranji dinamiki pravo nasprotje Jurčine knjige. Tisto, kar je pri Branki Jurci povedano z zrelo preudarnostjo, zadržano in harmonično, je pri Zidarju sunkovito in razgrebeno. Kukavičji Mihec, ta otrok, ki ga je družba odrinila in izrinila s tem, ko je vrgla nanj senco, češ da je rojen iz prešustva, je po svojih reakcijah na socialno krivičnost na meji negativnega junaka. V resnici seveda sploh ni junak, temveč ravna samo kot žrtev socialnih razmer, pred krivico se pač brani po svoje, kakor ve in zna, ali bolje povedano, kakor mu to narekuje notranji instinkt. In če ima ob tem podporo in potuho v starejšem potepuhu, s katerim naposled uide v svet, ravna po neki logiki, da se srebrot pač oklene tistega drevesa, ki mu najbliže stoji, otrok pa tistega človeka, ki pokaže zanj razumevanje. Vsebinska zgodba, ki jo lahko tudi imenujemo novela ali celo legenda (Marijan Kramberger v spremni besedi na platnicah knjige), je namreč pripoved o Mihcu, vaškem fantiču, ki doživlja v družini in v okolju domače vasi pekel zaradi suma, da ga je mati spočela s potepuškim tujcem, potem, ko mu postane tudi v šoli tesno,

s potepuškim prijateljem zbeži v svet, ki se mu odpre poln najrazličnejših dogodivščin. Sicer se po mnogih letih vrne domov, toda usodnostno je zaznamovan, da ne more doseči ne miru ne gmotne varnosti, temveč se utopi s svojo lastno družino v valovih reke, v katerih je nekoč našla smrt, ko ga je po njegovem pobegu iskala, tudi njegova mati, ki ga je edina ljubila in ga razumela. Pripovedni slog Branke Jurce je ubran, ves naravnan na glasovno skalo čvrsto in zanesljivo v njej zasidrane predstavnosti, medtem ko je pri Pavletu Zidarju tako kakor pri njegovem pisanju nasploh — to je težka, okrutna zgodba v oblačilih njegovega tako svojevrstnega besedišča, posejanega z elementarnimi prispodobami, ki se včasih dvigujejo iz odstavkov kot osamljene kamenite plastike. Zidar koplje v duševnosti zavrženega otroka za vrednotami, ki jih ima otrok kot zidake za gradbeni material svojega življenja, te zidake pa potem avtor v otrokovem imenu zлага v stavbo, ki je nesorazmerna in izkrivljena, skratka pravcata črna gradnja v urejenem urbanističnem pedagoškem vrtu. Pri tem se pač verjetno marsikomu, ki Zidarjevo knjigo prebira, porodi vprašanje, ali je takšna zgodba, vsa izrezljana iz grenkobne upornosti zoper konvencionalnost, privilegiranost in ustaljeni red le preveč anarhično sestavljena, da bi bila primerna za mladega človeka, ali, naravnost povedano, ali Zidarjev *Kukavičji Mihec* ne daje otrokom slab zgled? Slišati je bilo že tudi pomisleke, da motiv otroka, ki iz užaljenosti nagaja in jo nazadnje potegne s potepuhom, ni prav nič originalen, in tako naprej. Vsi ti ugovori ob Zidarjevi knjigi imajo nedvomno neko svojo upravičenost, tako da bi se lahko človekovo mnenje prevesilo v ugotovitev, da je ta zgodba bolj pripoved o otroku kot za otroka, za nekatere morda čisto privlačna kot ogledalo za njihove neizživljene mladostne nagone. Ne morejo pa ti ugovori zastreti nekega bistva, ne morejo zmanjšati vrednosti *Kukavičjega Mihca*, ki je ob premnogih omlednih izdelkih naše mladinske literature v preteklosti napisan tako čisto drugače, neposredno in v osnovi brezobzirno pošteno, tako da utegne stati v slovenskem mladinskem slovstvu kot majhen mejnik. Seveda, komu je namenjen? Čisto majhnim otrokom najbrž ne, temveč tistim v svet že kritično se odpirajočim, ki že zelo pridno prebirajo knjige za »odrasle«. In ti mladi bralci so isti odjemalci prej obravnavane knjige *Rodiš se samo enkrat*, šele obogateni z določenimi življenjskimi izkušnjami sposobni razumeti socialno zahtevna besedila. No, razlika je v tem, da Branka Jurca pri kočijažu vidi predvsem kočijo, Pavle Zidar pa njegov bič. Oba pa sta opravila s svojim pisanjem zelo pomembno delo.

To njuno delo je Sandi Sitar pošteno in razumevajoč svoj čas in svojega junaka dopolnil s svojo *Malo vojno pošteevanko*. To je zgodba o otroku, ki je leta 1941 dopolnil šest let in bi moral v jeseni in šolo, prej pa še poleti s starši prvič na morje. Pa je prišla vojna, nič ni bilo z izletom na morje, v šolo sicer gre, pa je to v okupacijskim vzdušju, tesnobno je in nevarno, vojna je napolnila sleherno uro tako dolgih dnevvov. Otrok doživlja vojno, to je vsebina knjige, tja do tistega konca, ko se vrne oče, ki so ga leta 1944 odpeljali v taborišče, zopet domov. In ko potem poleti vendar gredo na morje. Pravzaprav je Sitarjev mali junak v tej vojni samo pasivni opazovalec, nekako samo ogledalo, v katerem se odsvita vojni čas. Pomembnost zgodbe pa je v tem, kako otrok vojno doživlja in kako s svojo bolečino ob nasilju, ki ga zadeva, posebej še ob izgubi očeta, raste v obtoževalca vojnih grozot. Tako je Sitarjev mali junak po tem, kako po otroško doživlja vojno, v bolečini, pa tudi z radovednostjo, ki si po svoje išče poti v spreplet vojnega časa, in z upanjem, da bo nekoč zopet vse

tako, kakor mora biti, nekaj daljni sorodnik Forstneričevega haloškega vaškega fantička, ki je velik literarni junak prav v tem, da ni nič junaškega na njem, da reagira na svet in dogajanje v njem pač tako, kakor mu to narekujeja stopnja njegove zavesti in njegov človeški položaj. Pa ni v bistvu takšen junak tudi Kukavičji Mihec? In mala Branka v spominih na čas kočijažev — ali ni prav takšna, velika v protestu svojega ogroženega otroštva?

K tem trem delom moram pravzaprav prišteti še *Rdečo kapico iz Zgornje Šiške* Braneta Dolinarja. Knjiga je izšla kot 156. v knjižnici Sinjega galeba in se tako po svoji klasifikaciji v založbi uvršča v branje nekoliko odraslejšše mladine, tiste, ki so ji namenjene tudi ostale tri izvirne knjige zadnjega leta in pol v knjižnici Sinjega galeba: Antona Ingoliča *Potopljena galeja*, Vitana Mala *Ime mi je Tomaž* in Branka Žužka *Kruh moje matere*. *Rdeča kapica iz Zgornje Šiške* je upravičeno uvrščena v knjižnico za starejše pionirje in za mladince po svojem sižeju, ki obravnava ugrabitev v okviru mednarodnega političnega bojišča. Po človeškem profilu glavnega junaka, predšolske deklice, ki, pravzaprav po pomoti, pade v kremplje ugrabiteljev, pa se ta knjiga navezuje na neki način na *Malo vojno pošteevanko*. Brane Dolinar je napisal mladinski roman. Mnoge strani tega branja so nabite z dinamiko, notranja organizacija snovi spominja na kriminalko. Na kupe je zanimivih značajev, vodilna misel o boju proti nasilju se nevsiljivo vrašča v dogajanje, škoda, da v celoti roman ne presega odlične zasnove. Podobno je pravzaprav tudi z Ingoličevo *Potopljeno galejo*. To je rutinirano napisana avanturistična zgodba o skupini mladih ljudi, ki na Jadranu pobegnejo iz dveh počitniških domov, deloma iz avanturizma, deloma tudi iz protesta proti neznosnemu stanju, ki tam vlada, se potem polastijo motornega čolna in se na svojo pest odpravijo na izlet med Kornate. Tam se skrijejo v odročnem zalivu, kjer, deloma po sili razmer, ker je njihovi barki zmanjkalo goriva, prebijejo skoraj teden dni in pri tem odkrijejo na morskem dnu potopljeno benečansko galejo. Konec avanture je zelo posrečen, skupina pretenta miličnika, ki jo zasledujeta, jima izmakne njun čoln in se vrne domov. Ob razpletu pride do splošne pomiritve. Ni kaj reči, standardno branje, zanimivo, čeprav včasih dokaj ohlapno izrisano socialno ozadje, napeto dogajanje in sproščujoč konec. Dostojno se v to skupino tudi uvršča mladinski roman Vitana Mala. Pravzaprav so presenetljivo spretno nanizane dogodivščine mladih fantov in deklet, meščanskih otrok z območja Pirana, Portoroža in Fiese. Medsebojna tekmovanja, spopadi dveh konkurenčnih skupin, vse to se tu odvija v podobni igrivi lahkotnosti, kot smo jo včasih srečali v prvi skupini obravnavanih knjig, samo da tokrat fantazijske dimenzije zamenjuje čista akcija in se osebni razvoj mladih ljudi z globljimi potezami vrisuje v dogajanje. Spodbuden štart mladega pisatelja, ki mu je to delo prvenec, kakor to razpoznavamo iz spremne besede na platnicah knjige.

Žužkova knjiga *Kruh moje matere* je poetično, zelo ljubeznivo kramljanje o nekem otroštvu, ki ga pisatelj obravnava s svojevrstno nostalgijo. Podobna Žužkovi knjigi je tudi *Prva domovina* Kristine Brenkove, intimen spominski zapis, v katerem se avtorica, podobno kot Žužek, vrača v okolje, v katerem dominira kot največja vrednota kruh. Kruh, ki ga svojim otrokom mesijo lju-beče materine roke. Zanimivo je, kako se ti dve knjigi priključujeta velikemu delu doslej naštetih po neki posebni lastnosti, v opazno podčrtanem hrepenenju po varnosti in domačnosti. Daleč ven iti v svet s sanjskim vlakom za nosom ali pa z ukradeno motorno ladjo, potem pa nazaj, nazaj v varno zavetje. Ob tem hrepenenju po domačnosti pa se odpirajo še mnoge miselne in čustvene raz-

sežnosti, v katerih prenekaterikrat otrok išče samega sebe in smisel svojega življenja. Pa svojo usodo. Prisluhnimo natanko najglobljemu besedovanju pripovedi, pa bomo razpoznali tiste besede, ki jih izgovori Kukavičji Mihec v hudi stiski: Ali sem človek? Ali bo kdaj lepo?

Vedno znova se slovenski pisatelj za mladino vrača k človeški stiski svojih junakov. Ivo Zorman si je poskušal izkrčiti pot v doživljanje dekleta v sedemnajstem letu, ki je pravzaprav v vseh svojih preizkušnjah žrtev svojega okolja. Saj ne stori nič drugega, kot da si poišče toplino in ljubezni zunaj svojega doma, kjer ji tega ne nudijo, pa pri tem zaide v najhujše tegobe. Skoraj je podobno kot pri Ingoličevi *Gimnazijki*, dekletce nekdo spelje, da zanosi. Skoraj, skoraj bi se nesrečno končalo, posledice odprave plodu toliko da otroka ne pripeljejo v smrt. Znajde se v bolnišnici, tu je postaja, s katere vendar pelje nekam pot novega upanja in nove vere v življenje, potem ko je dekle v trpljenju razpoznalo svoj duhovni obraz.

Franjo Roš literarno bero posrečeno dopolnjuje s svojim mladim letalcem Nejčkom, prispevek Marije Kmetove so topli zapiski o otroški igri in otroštvu v domačem okolju, Neža Maurer se je v svojih pesmih dokopala do nekaterih pristrčnih verzov. Tu je Karel Grabeljšek z zgodbami iz partizanskega življenja, Manko Golar s humorjem v svojih *Okroglih o Veržencih*, Jože Snoj z verzi o motorizaciji, ki v njih opozarja, da naj tehnika nikar ne povozí poezije. In naposled je tu še pietetna izdaja otroških pesmi Lili Novy, pa skrbno napisana literarna reportaža Janeza Vipotnika o psu Diku.

Martina Šircelj

Ljubljana

OPOZORILO NA NEKO LITERARNO DELO

V jeseni leta 1972 je Pavle Zidar dopolnil svoj obsežni opus književnih del z novim in svojevrstnim besedilom: *Kukavičji Mihec*. V že do tega časa objavljenem Zidarjevem književnem delu se pojavlja motiv otroštva, ki živi v njegovih delih bodisi kot obrobno, a živo pričujoče dejstvo ali pa postane ta motiv žarišče, iz katerega v komponiranju literarnega besedila izhajajo vse niti, ki delo na neki določen način oblikujejo in mu dajejo posebno težo (*Barakarji, Pišem knjigo*).

V delih, v katerih motiv otroštva postaja vseobsegajoč in plete vse niti literarne snovi, se pisatelj približa posebni zvrsti književnosti, to je književnosti za mladino. Med ta književna besedila sodi nedvomno delo *Kukavičji Mihec*.

Kukavičji Mihec je eno najbolj svežih in pristnih pa tudi nenavadnih književnih besedil, kar jih je bilo v zadnjem desetletju ustvarjenih pri nas za mladino. Ti atributi so lahko za tiste, ki se s tem delom še niso soočili, morda pretirano laskavi; izvirajo pa iz dejstva, da je pisatelj delo zasnoval iz umetniško izpovedne nuje ob doživljanju otroštva v neki za to otroštvo specifični atmosferi. To izpoved oblikuje pisatelj z nekaterimi za njegovo književno ustvarjanje najznačilnejšimi, pa tudi najžlahtnejše izbrušenimi izraznimi sredstvi, med katerimi ima odločilno težo njegov besedni izraz, ki se je v *Kukavičjem Mihcu* zgostil v bolečo težo in z njo hočeš nočeš spremljamo in doživljamo izpoved o tragičnem otroštvu, predajamo se izpovedi o otroštvu, ki je polno in pristno in že skoraj fizično elementarno. Prav pisateljeva brezkompromisna dokončna zvestoba takemu otroštvu postane vzrok, preko katerega življenjsko zgodbo *Kukavičjega Mihca* sprejmemo lahko edinole takšno, kakršno nam pisatelj izpove.

V slovenski in svetovni mladinski književnosti žive in postajajo »klasika« literarna dela, v katerih je izpoved otroštva posredovana iz tistih zornih kotov, ki z umetniško izpovedjo prepričljivo ožive otroku njegov otroški svet in ki hkrati zmorejo s temi perspektivami tudi odraslemu ponuditi umetniško izpovedano resnico o koščku otroštva, ki hote ali ne hote živi v vsakem odraslem in določa ter spremlja njegova življenjska spoznanja. Nasprotno pa tista književna besedila, ki po nekem nesporazumu ali pa zavoljo nemoči in nesposobnosti ustvarjalcev doživetje otroštva poenostavljajo v narejeno infantilnost, ki je izraz predvsem napačnih predstav odraslih o otroku — ta besedila žive kratkotrajno literarno življenje ponajveč samo zaradi aktualnosti teme, ki jo obravnavajo. Žal, teh nesporazumov ni malo med teoretičnimi spoznanji o jedru

in bistvu mladinske književnosti niti med ustvarjalci samimi. Zidar in njegov *Kukavičji Mihec* ne sodita mednje.

Svet, v katerem se začenja z vsemi usodnimi predznaki pa tudi izteče zgodba Kukavičjega Mihca, je konkretni svet pisateljeve mladosti, je Koroška Bela s svojo specifično socialno atmosfero na robu jeseniških plavžev in Koroška Bela s svojimi lepimi belškimi polji, ki se končujejo ob savskih prodih in nad katerimi se strmo vzpenja dolg Mežakljin hrbet — svet, ki ga dobro poznamo že iz enega prejšnjih pisateljevih del: *Barakarji*.

Lepota in krutost tega ambienta sta del življenja, del sveta, ki ga vsrkava eden najbolj občutljivih in prvinskih otroških likov v slovenskem mladinskem slovstvu: kukavičji Mihec. Življenje Zidarjevega otroškega junaka niha med tema skrajnostma; njegov otroški jaz pripada k vsemu, kar njegovo prvinsko otroško bistvo zazna ali kot fizično pripadnost v varnem in trpečem objemu matere ali kot pripadnost reki, ki na širnih prodih ob svojih z vrbjem prepletenih bregovih daje zavetje potepuhu, simbolu prostosti.

Mati, otrok in potepuh je trojica, ki ji je v vaški srenji edinole dano, če ne razumeti pa predvsem prvinsko občutiti svet narave in svobode v skrivnostnih, že skoraj mističnih užitkih, ki jim jih nudi večno nemirni element reke. Nemiru reke je analogen nemir otroka in njegovo samosvoje nagnjenje do predajanja vsemu, kar je odmaknjeno od vsakdanjosti in kar je sicer v središču njegove pozornosti in zaznav, vendar že onstran meje resničnosti — prividi, prisluhi in njegova pripadnost reki in sla, s katero neprestano spremlja večni nemir vode. Prav zato Mihec ne pripada reki samo v življenju, temveč tudi v smrti in enako njegova mati — bitje, s katerim je najbolj elementarno povezan.

Del nemira, ki ga otrokovemu svetu daje reka, nosi v sebi potepuh; vzrok njegovemu potepuštvu je sicer zavest izobčenosti, zavest odtujenosti, potepuštvo je hkrati posledica večnih konfliktov s pravico in postavo. Potepuhova življenjska filozofija povsem praktično izrablja in deklarira pravico do potepuštva pa bodisi, če najde za to razlog v nemirni reki, v naravi, v njenih spremembah noči in dnevov, letnih časov, ali pa v krivičnih postavah neumnih ljudi in družbenem redu. Skupni imenovalec trojice je njihov nemir, ki ga iščejo in občutijo vsepovsod in so tudi sami del njega, nemir, v katerega jih poženejo ljudje, predstavniki reda, postave in družbe in jim prinaša krivico in odtujenost.

Med tema dvema svetovoma ni mostu, ni pomiritve. Lepoto in krutost obeh na prvinski način zrcali in odbija Mihec z vsem svojim otroškim bitjem in bistvom. Kadarkoli se znajde na tem, da mora iz svoje lupine in najti stik z okoljem, z resničnostjo, doživi polom: takšen je polom v družini, s katero Mihec — z brati in očetom — ne najde stika in tudi oni ne z njim, zato ga izobčijo, obsodijo, da je tujec, prinesen, kukavičji; tak polom je prvi dan na poti v šolo in v šoli, ki mu sledi neogibni konflikt z učiteljico in temu zopet beg k reki in potepuhu, beg v svet. Za njima gre s svojimi prvinskimi slutnjami mati, iskanje pa ji olajša narasla reka s svojim poslednjim, smrtnim objemom.

Tudi potepuhovo potepuštvo je v znamenju tega razkola; kadar potepuh in Mihec pripadata sama sebi, neskončnim in samotnim potepuškim stezam, nočem v senikih ali pod hrasti, je svet lep, nemiren, skrivnosten, a svoboden in njun. Sama si ga razlagata in oblikujeta svoje predstave o njem, srečna sta. Kadar pa ju fizična eksistenca pritira v bližino ljudi, srenje, takrat se

vselej pregrešita proti postavam te srenje. V svoje zadovoljstvo in veselje si seveda kdaj pa kdaj to srenjo tudi po potepuško razposajeno privoščita in potem najdeta zatočišče pri bitjih, ki so enako zapuščena in skregana z redom, z ljudmi in kot onadva obdarjena s posebnim nagnjenjem do skrivnosti (vedeževanje in klicanje mrtvih pri Franci), katere otrok z vsem svojim bistvom posrka, potepuh pa jih jemlje ali kot privlačno resnico ali kot obešenjaško zabavo na svoji potepuški poti. Seveda postane eden od konfliktov na tej potepuški poti dokončen. Potepuha odpeljejo v njegov že ničkolikokrat preizkušeni zapor, Mihca pa posvoji imenitna družina. Seveda posvojitev ni nič drugega kot pridobitev zabavne in poceni delovne moči. Ko Mihec samo zasluti vezi te posvojitve, uide, še prej pa si privošči potegavščino, čisto v stilu svojega prijatelja in učitelja potepuha.

Tako se konča Mihčevo nenavadno otroštvo. Čez deset let se odrasli Mihec pojavi z ženo v svoji rojstni vasi in z njim vred ožive vsa sumničenja o njem, o njegovih prestopkih in o njegovem poreklu. Mihec doma ne najde več doma. Postavi si kočo na najmilejšem kraju svojih otroških let, ob Savi. In nekoč, ko ob deževju reka naraste, odplavi Mihčevo kočo. Tako kot nekoč mati najdejo v nemirni reki smrt Mihec, njegova žena in otrok. S tem je krog življenja in smrti naravno zaključen, zaključen tolažeče v taistem praelementu, ki ga je čutil in nosil Mihec v svoji krvi vse življenje, še posebej v otroštvu.

Med svetovoma, ki nam ju pisatelj preko Mihčevega otroštva predstavlja, ni pomiritve, ni mostu. Čeprav Mihčev svet ne ustreza nikakršnim ustaljenim normam o življenju in je velikokrat celo v nasprotju z njim, je tako čist in otroško prvinski, tako samosvoj in že mistično odmaknjen, da so piščeve in naše simpatije hočeš nočeš na njegovi strani; ob Mihcu so drugi, resnični, vsakdanji, pravilom in redu podrejeni svet in ljudje groteskno izmalčeni in v vsej svoji navidezni pravičnosti hudobni, sebični, brezbarvni, brez intuicije, domišljije in čustev. Barve, s katerimi nam pisatelj oba svetova predstavlja, so tako različne, da smo zadovoljni, da ne na eni ne na drugi strani ni mostu, da Mihec tudi v smrti ostane zvest magičnemu elementu, ki je s tako prvinsko močjo zaznamoval njegovo otroško bit. Tako njegova smrt ni tragična, temveč le lep in harmoničen zaključek življenja, ki je do konca bilo sposobno ohraniti v sebi prvinske sile, ki jih večina ljudi s svojim otroštvom vred izgubi.

Teža prepričljivosti Zidarjeve izpovedi je v njegovih besedah, za katere se zdi, da jih vsakokrat na novo ustvari, da z njimi izpoveduje s filigransko natančnostjo razpoloženja, neizrečene in izrečene misli in občutja svojih dveh junakov. Pripoved teče v dveh smereh: v razvoju dogodkov in v dvigih in padcih čustvenih razpoloženj junakov. Rekli bi lahko, da je na oblikovanju besedi, ki so nosilke teh razpoloženj, kulminacija pisateljeve ustvarjalne izpovedi. Zato ima vsaka beseda svojo posebno moč in težo in je zlita v celoto in nenadomestljiva v izpovedi, ki jo avtor posreduje. Je psihološko enkratna posredovalka drobnih niti, ki se pletejo skozi duševnost malega junaka na njegovem potovanju v svet ob dogodkih in krizah, ki mu jih prinaša k nogam njegova potepuška pot. Ta pripoved je nabita z razpoloženji ne samo v duševnosti glavnih junakov, temveč z razpoloženji okolja: otroške srenje, šolskega in družinskega ozračja, enkratne vezi med materjo in otrokom, z razpoloženji potepuških srečanj, pritiranih v grotesko, z razpoloženji narave. Tu ni nikakršnih psihologizirajočih opisov, marveč jih nadomesti enkratna živa neposredna beseda, ki vsaka zase nosi v sebi težo, lahko bi rekli, psihološkega traktata.

»Nekaj nenavadnega je bilo na Mihcu,« ugotavlja pisatelj v začetku svoje zgodbe. Nekaj nenavadnega je v sklopu slovenske mladinske književnosti, še posebej sodobne, prav gotovo tudi Zidarjevo delo *Kukavičji Mihec*. Nedvomno je to literarno besedilo, ki vznemirja in ki bo v prihodnje klicalo in zahtevalo novih in bolj poglobljenih analiz in obravnav.

Delo *Kukavičji Mihec* je v mednarodnem letu knjige 1972 prejelo od Kulturne skupnosti Ljubljane nagrado: Mladinska knjiga leta 72.

Ref.: Andrej Inkret, NRazgl 1972 št. 18 str. 510. — Velimir Batič, PiČ 1972 št. 5/6 str. 354—355. — Knjiga 1972 št. 4 str. 224—225. — Ognjišče 1972 št. 7 str. 39—40. — Jože Horvat, Delo 1972 (10. XI.) str. 6.

Marija Jamar Legat

Ljubljana

KRISTINA BRENKOVA: DEKLICA DELFINA IN LISICA ZVITOREPKA

Kristina Brenkova začenja s pripovedjo o deklici Delfini in lisici Zvitorepki novo pot v slovenski književnosti za otroke. V jasni in tudi otrokom razumljivi obliki analizira podzavestni svet sodobnega otroka. Ta otrok, kakor ga predstavi v knjigi, je v bistvu tak, kot so bili otroci pred desetletji — preprost, dober, iskren, hkrati razgledan, načitan, radoveden in kritičen. V njegovo zavest pa od današnjega hitrega in nemirnega časa vdira vse, kar teži odrasle.

Pisateljica v zgodbi prodira v podzavestne predstave dekletca, ki se je ponesrečilo, ko je steklo čez cesto. Od ponedeljka do nedelje se Delfina sprehaja po pisani pokrajini svojih želja. Hodi po čudovitih cestah — imenujejo se po dnevih tedna — proti Delfinskemu zalivu. Zlati ključ, ki ga ima obešenega okrog vratu, jo pripelje do Zlatih vrat.

Deklico zvesto spremlja lisica Zvitorepka, najljubša podoba iz babičine knjige. Lisica ima čudovito moč, bere Delfinine misli, ji izpolnjuje vse želje in jo končno pripelje do Delfinskega zaliva.

Vse, kar je Delfina srečala v življenju lepega, se pojavi na poti v Delfinski zaliv. Med redke prizore iz vsakdanjega življenja se vpletajo doživete zgodbe in podobe iz ljudskih pesmi, povesti in slikanic za otroke. Delfina je srečna, ker sodeluje v zgodbah, ki jih pozna iz knjig, čeprav ves čas čuti, da nekaj pogrēša in se nečesa ne more spomniti.

Delfina na svoji poti ne srečuje ljudi, ki so ji blizu v resničnem življenju, temveč like iz knjig, iz pripovedovanj, iz bežnih srečanj — partizan veteran, pastirček, sladoleдар, sprevednik, Mojca Pokrajculja — najbližje pa so ji živali, posebno lisica Zvitorepka. Tu so tudi veverice, srnice, mravljice, bele miške, pisane ribice, zajčja družina, drobna muca Brezdomka, muca Copatarica, maček Mrnjav, stari volk in ženin Lisjak.

Delfinin sanjski svet se preliva v nežnih barvah. Vse, kar vidi, se sveti v zlatih, srebrnih, modrikastih in mavričnih barvah. Z lisico hodita po stezi, pokriti z zlatim listjem in s smrekovimi iglicami, po cestah, ki so tlakovane s pisanimi bleščečimi sladkorčki. Vozita se v pisanem vlaku in gledata v reki ribe, ki jim sončni žarki svetijo skozi rumenkasto rdeče plavuti. Tudi copatke, ki jih miške nosijo muc Copatarici, so zelene, rumene, oranžne, bele kot šmarnice pa tudi ljubo umazane.

Na koncu poti se sveti Mavrični most, pod katerim se blešči sinji Delfinski zaliv. Delfin ponese Delfino proti bleščeči neznani svetlobi, ki žari v dalji kot velikanski semafor, na katerem preskakujejo rdeče, rumene, zelene luči.

Delfina dospe do velikanskih zlatih vrat in jih odklene z zlatim ključem. Zlata vrata vodijo v resnični svet, v katerem ni več pisanih pravljčnih barv, v njem pa je tisto, kar je Delfina ves čas pogrešala, to so njeni najdražji, mama, bratec in očka.

Sanje so končane. Spet se začenja vsakdanje življenje, Delfina se znajde v svetu odraslih, ki kljub vsej ljubezni in trpljenju zaradi deklčine nesreče ničesar ne vedo o čudovitih doživetjih, vtisnjenih v otrokov spomin.

In prav ta skriti otrokov svet je odgrnila Kristina Brenkova. V Delfininih sanjah je pokazala, kako sodobni otrok dojema svet okrog sebe. V čem se današnji otrok razlikuje od otroka še pred desetletji in kaj jima je skupno? Pisateljica je razčlenila otrokove vtise, želje in reakcije, iz njih povzemamo podobo današnjega otroka.

Čeprav Delfina ve veliko več o svetu kot njeni vrstniki pred desetletji, je vendar v bistvu taka kot so bili otroci od nekdaj. Boji se samote, ne mara vojske, rada ima ves svet in ne more prenašati misli, da bi se komu kaj hudega zgodilo.

Pod vplivom sodobnega sveta pa se kažejo tudi pomembne razlike. Stara zgodba o lisici Zvitorepki za otroka ni več privlačna, kajti v njegovih spoznanjih je toliko novih in čudovitih stvari. V njegovi duševnosti žive liki iz starih pravljic za otroke, ki pa se prepletajo s televizijskimi podobami, s predstavami o prenosu misli, o vseh sodobnih tehničnih dosežkih, ki jih otrok dojema po svoje. V otrokovi podzavesti doživlja svet pravljic spremembe, vanj vdirajo utrinki iz vsakdanjega otrokovega življenja. Tako se Delfina vozi v pisanem vlaku, partizan kuha golaž iz konzerve, z lisico malicata odlično zapečen jabolčni zvitek in jesta z maslom polito kašo. Z lisico modrujeta o slabem gospodarstvu in kako so zaprli šole za dresiranje delfinov, ker ni denarja.

Tudi lisica Zvitorepka ni več preprosta, čeprav premetena Zvitorepka iz babičine knjige. Delfinina Zvitorepka zna brati misli, lahko se spreminja in napravi vse, kar si Delfina želi. Delfini pripoveduje basni o starih doživljajih, v resnici pa je veliko bolj zapletena. Delfina to čuti. Ob njej je sicer varna, vendar pa ji čisto ne zaupa.

Tudi drugi liki iz povesti za otroke žive neko novo življenje. Niso več osrednji liki zgodbe, pač pa vstopajo v Delfinino potovanje kot dobri gostitelji in drobni spremljevalci na poti v Delfinski zaliv. Delfini so tako blizu, da prihaja k njim kot k dobrim starim prijateljem. Povsod je doma in enako prijetno ji je pri Mojci Pokrajculji kot pri mucu Copatarici ali pri partizanu veteranu. Petje rajske ptice je čudovito, a se ji zdi samoumevno. Volka in Lisjaka se ne boji, Delfin pa jo spominja na figuro z vrtiljaka in se mu rada prepusti, da jo ponese v Delfinski zaliv.

Svojevrstna krajевна imena (Tepčkasti hrib, Mavrični most), izvirne pripodobе (lahna kot regratov kosmič), novi ukrasni pridevki (opoldanski bobni, milo drevesce, pošten kamen, tepčkasti tepček) ter ustrezni glagoli (drobenc-ljala je, prhnila je, dromljala je) ustvarjajo poseben slog, ki je otrokom blizu in značilen za pisateljico.

Povest, ki je namenjena otrokom, ni le prijetno in zanimivo branje za najmlajše, ampak hkrati globoka študija otroške duševnosti.

Mr. Duško Cackov

Štip

PREGLED MAKEDONSKE KNJIŽEVNOSTI ZA OTROKE V LETU 1972

I.

Celovitejši pregled makedonske književnosti za otroke bi odkril resnico o njenem realnem stanju. To vprašanje je v zadnjem času še posebno aktualno, izrečene so mnoge, čestokrat nasprotujoče si sodbe, ki obsegajo vse od pohval in najlepših besed o njej, vsekakor zasnovanih na dosežkih te književnosti nasploh, do resnih člankov, ki jih vse pogosteje srečujemo v naši periodiki.

Ali je beseda o predimenzioniranju neke situacije ali samo realen odraz stanja? Dosežki makedonske književnosti za otroke so znani. Nekateri od njih so izpričani in potrjeni s številnimi prevodi v posamezne evropske jezike in z ocenami, izrečenimi na vseh jugoslovanskih simpozijih, celo s takšnimi, ki imajo našo mladinsko književnost za osvežitev v jugoslovanskih literaturah, namenjenih najmlajšim bralcem. Te sodbe vsekakor temeljijo na doseženih uspehih, upoštevajo dela starejših književnih generacij (Vančo Nikoleski, Vasil Kunoski, Boris Bojadžiski, Volče Naunčeski in Slavko Janevski) ter delo našega najpopularnejšega pisatelja za otroke Vidoa Podgorca. To je uspeh, ki vsekakor zasluži pozornost. O tej ugotovitvi pa ne bi govorili prvič. Zanimivejša je druga komponenta tega vprašanja: ali ta književnost še vedno beleži vzpon, ali pa je njena umetniška amplituda dosegla določeno točko in se že začenja ponavljati? Razmišljanje, četudi v obliki vprašanja, je že samo po sebi pomembno, terja pa konkretnejšo analizo.

V makedonski književnosti za otroke so se v zadnjih letih pojavila imena talentiranih in ambicioznih ustvarjalcev: Kiro Donev, Stojan Tarapuza, Aleksandar Popovski, Boško Smačoski, Gligor Popovski, Milutin Bebekovski in drugi. A ne bomo se spuščali v objektivno in splošno strukturo te književnosti. Mnogi njeni kreatorji so sami razmišljali o tem v izjavah, objavljenih v decembrski številki *Sovremenosti*¹ iz leta 1971, tokrat bomo govorili samo o tem, kakšna je pesniška preokupacija naših piscev za otroke in koliko ji uspeva dobiti umetniško obliko.

II.

Sodobno življenje in moderni čas determinirata gledanje na otroka kot na enega redkih fetišev, ki je v središču našega zanimanja. Otrok je postal kult, takšen kult, katerega moderne obrise je začel oblikovati že avtor *Emila*,

¹ *Sovremenost* 1971, št. 10, str. 938—951.

J. J. Rousseau, danes pa je dosegel svojo totalno glorifikacijo kot kult najmlajšega človeka v družbi.

Dinamični tok življenja in njegova metamorfoza sta zavrgla mnoge njegove konvencionalne oblike in omogočila nove predstave življenjskih pojavov. Mnoge duhovne vrednote, ki so desetletja kot dolgotrajna tradicija bogatile zavest mladega človeka in oblikovale njegov pogled na svet, so začuda hitro postale odbijajoče, kaže pa, da tudi preveč patriarhalne, idilične. Sicer pa, ali se te duhovne vrednote nadomestujejo z novimi in ali poteka ta izravnava enako hitro, kot se vrednote izgubljajo? Zdi se, da ne. Imamo vakuum, praznino. In njo otroci čutijo. Književnost kot človeku najbolj dostopna od vseh oblik umetnosti pojasnjuje te pojave. Postali so predmet pesniškega zanimanja. To pa ni značilno samo za makedonsko otroško literaturo, marveč tudi za druge južnoslovenske književnosti.

Pred nekaj leti na simpoziju v Ljubljani, kjer so obravnavali temo *Pomen morale v sedanji fazi našega razvoja*, se je Franc Pediček o tem pojavu takole izrazil: »Nestrpno smo rušili stare vrednote in na vse mogoče načine pospeševali ta proces, a vrsto let smo prepočasi in premalo odločno gradili svet z novimi vrednotami v zavesti mladih.«² To gotovo drži. Vendar pa ni razloga za strah in pesimizem, da bi mladi bralci ostali na sredi — brez stare didaktično poudarjene književnosti, ne da bi hkrati sprejeli nove, moderne. Nasprotno, zadnje stvaritve makedonskih pisateljev za otroke to najbolj potrjujejo. V glavnem velja to za pesnike najmlajše književne generacije. A kaj je to novo, znano pod terminom »moderno«, ali točneje rečeno, koliko je to novo, kar raste iz tega specifičnega fenomena duhovnega?

III.

Čeprav tega ne bi radi trdili, je dejstvo, da ostaja naša književnost za otroke, sloneča na tradiciji, ki jo je spremljala že ob njenem porajanju, slejko-prej pedagoška. Ostaja, kar ne bi smela biti: didaktično zasičena. Če je pedagogika neobhodna za otroško stvaritev, pa se z njo ne sme identificirati, kajti šele estetska komponenta ji nič manj kot književnosti za odrasle daje trajnost, univerzalnost in splošnost. Pedagoški zakoni so spremenljivi, a estetski trajni. Njihova sinteza daje umetniško stvaritev za otroka. Makedonska otroška književnost je še vedno na preseku teh dveh komponent: tradicionalno pedagoške, ki je še vedno njen balast, in estetske, ki se kaže v prizadevanju pisateljev, da bi s številnimi simboli identificirali svoje sporočilo s tistim, čemur pravimo večnost — v želji, da bi dobili občečlovski pomen, da bi bili obvarovani pred minljivostjo.

To stanje bo najbolj jasno, če damo kratek pregled tistega, kar je inspiriralo makedonske mladinske pisatelje v letu 1972.

² Citirano po Mirjani Stefanović: *Dete kao kulturni simbol*. — V: *Tragom dečje pesme*. Novi Sad, Kulturni centar 1969. Str. 13.

Najpriljubljenější makedonski pisatelj za otroke Vidoe Podgorec se je svojemu zvestemu občinstvu lansko leto predstavil z romanom *Prvoto pismo*.³ Podgorčev roman je v bistvu topla, lahko bi rekli, poetična izpoved, stkana iz najsubtilnejšega psihološkega tkiva otroških spominov in prvih mladeniških dni. Vse to je umetniško oplemenitenost z avtentično inspiracijo, liki so oblikovani kot odsev časa, ki ni značilen samo za makedonski narod, pač pa ima vsejugoslovansko obeležje.

Posamezne prigode in doživljaji so najtesneje povezani s pisateljevim otroštvom, prikazani pa so s tako dinamiko in napetostjo, tako sugestivno in prepričljivo, s svežim, barvitim in samo njemu lastnim jezikom, kar prispeva k temu, da je roman enako zanimiv za otroke kot za odrasle. Podgorec vztraja s svojim romanom pri resnici, da otroštvo ne mineva, pač pa večno traja. Pisatelju uspeva do potankosti naslikati kolektivno življenje učencev v internatu in okrog njega in zdi se, kakor bi fizično lovil atmosfero, v kateri rastejo in se oblikujejo on in njegovi tovariši. To pa ne pomeni, da se Podgorec ukvarja samo s kolektivnim življenjem otrok, vsaj ne tako kot Lovrak, Kästner ali Ferenc Molnar. Vidoe Podgorec prikazuje več osebnosti, na vsaki pa se zadržuje posebej. To velja še zlasti za starega in sivolasega direktorja, profesorja biologije Josifa Drozdovskega, profesorja književnosti, učenca Pana Krašnika in sekretarja mladinskega komiteja Ivana. Vsi ti liki, čeprav grajeni po vzorcih, dobivajo svojo celovito originalnost in umetniško prepričljivost. Ravnatelj šole je neposreden, prijazen do otrok, poln razumevanja za običajne in nenavadne otroške želje. Profesor Drozdovski je pravo utelešenje humanosti in dobrote. Kljub temu v liku Drozdovskega ni očitne idealizacije, ničesar vzvišenega, medtem ko bi nekaj takšnih očitkov lahko izrekli na račun profesorja literature, v katerega lik je pisatelj vendarle vnesel nekaj nenavadnih, skoraj patetičnih prvin.

Ivan, sekretar mladinskega komiteja, je za pisatelja najbolj human in najbolj pošten od vseh mladih. Včasih v marsičem spominja na odrasle, zapušča celo vtis prezgodaj dozorelega otroka. Toda Podgorec oblikuje ta lik vendarle prepričljivo in mu ne jemlje ničesar, kar je v njem otroškega in kar pripada njegovemu svetu. Če so v liku Ivana, to pa bi lahko rekli včasih tudi za Pana Krašnika, opazni simptomi patetičnosti, to ni posledica pisateljeve želje, da bi moraliziral ali vsiljeval idejo, marveč da bi bil bolj avtentičen in bližji bistvu časa. Ni dvoma, da je Podgorec sposoben do zadnjih odtenkov odkriti trepet otroške psihe v kolektivnem življenju in posebej v vsakem njegovem členu.

Ustvarjalno obeležje Vidoe Podgorca je prisotno tudi v tem romanu nepozabnega slovesa od otroštva: pisatelj vnaša lirski ton v pripoved in v najbolj prozaične situacije, tako da vzpostavi pristen kontakt z bralcem. Narava je za pisatelja neizčrpen vir simbolov in lirčnosti in je neločljiva od človekovega življenja. V delu so mesta, za katera bi lahko rekli, da so bolj lirski fragmenti kot sestavni deli proznega teksta. Takšni so na primer slovo od vasi in otroštva, spomini na vas, razburljivi trenutki čakanja na prvo pismo od staršev, prvi duševni nemiri in ljubezenski trepet po srečanju s hčerko profesorja Drozdov-

³ Bibliografske podatke o delih, ki so izšla v letu 1972, najde bralec na koncu tega pregleda. Urejeni so po abecednem redu avtorjev. Kadar je v besedilu navedeno delo starejše letnice, so bibliografski podatki navedeni v opombi.

skega in še nekaj takih. Emocionalnosti *Prvega pisma* prispevajo še njegova stilna in jezikovna obeležja ter vselej svež in barvit besednjak, lasten samo temu pisatelju.

Z izrazito izvirno kompozicijsko strukturo in z vsemi izjemnimi umetniškimi odlikami presega *Prvo pismo* doslej najboljšo pisateljevo stvaritev, roman *Beli ciganček*,⁴ in pomeni redkost ne samo v makedonski in drugih jugoslovan-skih literaturah, marveč v literaturi nasploh.

Lani se je Aleksandar Popovski predstavil mladim bralcem v Makedoniji z romanom *Leto vo Slavino*. Roman je zanimivo, do zadnje strani napeto in razburljivo branje o skopskih otrocih, ki preživljajo poletno vročino na svežem planinskem zraku in ob kristalno bistri vodi Prespanskega jezera. V nenavadni kompozicijski gradnji romana, polni dramskih spopadov in nevsakdanjih doživetij mladih junakov, je pisatelj posebej predstavil like Duška, Mileta in Marike na eni strani ter Natka in Cvetanke na drugi. Popovski z včasih izrazito neposrednimi in skoraj lirskimi fragmenti slika intimna otroška doživetja, ki jih omogoča kolektivni način življenja. Mestni otroci gredo letovat v vas ob jezeru. To so dobri in slabi otroci, zato pa je tu tudi nekam idealizirani, lovrakovsko skicirani lik vzgojitelja Klimenta Lazarevskega, ki otroke vzgaja, se z njimi pogovarja, vendar ne kot vsiljiv pedagog, marveč kot starejši tovariš, spontan in neposreden. V romanu zasledimo tudi mesta, v katerih prevladuje patetika in kjer je čutiti povzdignjen ton (navadno prizori z negativnima likoma Natka in Cvetanke), a to je posledica močne pisateljeve želje, da bi v romanu posebej podčrtal vzgojne sestavine. Otroci v delu Popovskega imajo vse lastnosti otrok svojih let: razigrani so, razposajeni, smeji se in jočejo, veselijo se in žalostijo. Nekateri njihovi odnosi zbujejo celo občudovanje. To velja posebej za trenutke razburljivega tekmovanja med Duškom in Miletom, ko se izgubita v jezeru. Aleksandar Popovski vnaša v *Leto vo Slavino* tudi obrobne prizore, ki dopolnjujejo osnovni dramski spopad, zdi pa se, da mu to ni v celoti uspelo, saj deluje površno in neprepričljivo, psihološko nemotivirano. V teh primerih se pisatelj preveč sili, da bi bil aktualen in da bi vnašal probleme. To velja v največji meri za tiste dele romana, v katerih nastopata kustos in kradljivec ikon Pande Trpčec, za razgovor šoferja z Duškom, do neke mere pa tudi za ravnanje upravnika zadruga in za kustosov kovček. Čeprav čutimo, da vse to v dejanju ni poudarjeno slučajno, ne more imeti takšne skrivnostnosti kot rumeni kovček Olivere Nikolove. Nekoliko vsiljivo sta orisana tudi lika Natka in Cvetanke. Kljub temu pa je knjiga Aleksandra Popovskega *Leto vo Slavino* ena tistih, ki jih preberemo na mah in iz katere zares izžareva prijetna toplina. Zanimanje, ki jo je zbudila knjiga med bralci, je za pisatelja najlepše priznanje.

Boško Smačoski je v preteklem letu objavil roman z naslovom *Cveče od devettiot rid* (Cvetje z devetega brega). To je knjiga, ki pomeni v dosedanjem pisateljevem opusu za mladino če že ne rast, pa gotovo njegovo umetniško samopotrditve. Zdi se, da celo več kot to. *Cveče od devettiot rid* je svojevrstna bajka s toplino majskih juter in dobroto matere iz *Striborovega gozda*. Še več, to je apoteoza humanosti v človeku. V tem, da deluje vzgojno in da pripelje mladega bralca do spoznanja, da v nenehnem boju dobrega in zla vselej triumfira dobro, je tudi etična potenciranost romana. Delo Smačoskega je potrje-

⁴ Vidoe Podgorec: *Beloto ciganče*. Skopje, Naša knjiga 1969. — V slovenščini: *Beli ciganček*. Prevedel Slavko Jug. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. (Sinji galeb 144.)

vanje že zdavnaj znane resnice, da je pot do človekove potrditve, do njegove popolne afirmacije skoraj gotovo trnova in težko prehodna. *Cveče od devettiot rid* je izreden primer za takšno afirmacijo. Človek je v svojem bistvu dober, če pa pogrēši, mu čas daje možnost, da se poboljša. To je morda res stara ideja, vendar je umetniško realizirana povsem izvirno.

Prebivalci mesta Zolnik, zlasti tisti, ki so nosilci najbolj nečloveških lastnosti, so konkreten primer za to. Takšni so mestni župan Grdek, pleskar Crnko, mlinar Kamenko in drugi. Vsi ti kažejo, da ima lahko razkroj človekove vesti presenetljive razsežnosti. Lik vdove, žene pokojnega dobrotnika Slaveta, in lik njenega sina Vencislava utelešata drugo plat človekovega bivanja — humano. Z njima in z likom starke, ki je skoraj identična z materjo iz *Striborovega gozda* Ivane Brlić-Mažuranić, realizira pisatelj svoje sporočilo, da je dobrota nepremagljiva. To je največje bogastvo na svetu. Nekateri deli romana, kot na primer zgodba o starki s čudodelnimi rdečimi cvetovi, vdovine besede, izrečene v trenutku, ko njen sin dobiva odlikovanje, posebno Vencislavova pot in iskanje rdečega cveta, so dejansko glorifikacija človeške ljubezni, a tudi primer trnove poti in skušnjav pri njenem uresničevanju. Vendar vsi ti simboli v delu, alegorija in fantazija, niso samo sredstva, s katerimi pisatelj izraža dominantno sporočilo, pač pa fiksirajo v sebi tudi določeno realnost, določeno umetnost. Te sestavine dejansko dajejo pisateljevi književni intenziteti celovitost. Zabeležiti pa je treba tudi to, da je zatekanje Smačoskega k simboliki včasih predimenzionirano in da zahteva zlasti od mladega bralca globljo meditativnost. Čeprav je simbol pomemben in neločljiv del pripovedne ustvarjalnosti Boška Smačoskega, vendar ga v tem primeru le preveč okupira. Kljub temu ostaja pisatelj čvrsto pri nalogi, ki si jo je zastavil, da bi namreč s podobami jasno izoblikovanih kontrastov dobrega in zla opredelil mlade bralce za veliko lastnost, ki ji pravimo človečnost.

Pri časopisno založniški hiši Naša knjiga je znana prijateljica otrok Olivera Nikolova v letu 1972 objavila svoj roman *Zimski detektivi*. Za razliko od njenih dosedanjih stvaritev: *Raskazi za Zoki Poki*, romana *Tajnata na žoltoto kuferče* (Skrivnost rumenega kovčka) in proze *Zemja vo koja nikogaš ne se stignuva* (Dežela, v katero se nikoli ne pride),⁵ s katerimi se je predstavila kot avtorica, ki ji je bolj kot drugim makedonskim pisateljem uspelo globoko prodreti v otroško psiho, ima roman *Zimski detektivi* v svoji zanimivi fabuli več akcijskih kot kontemplativnih prvin. Kakor v drugih svojih delih pripoveduje Nikolova zanimivo in z zanosom, čustveno in toplo, z velikimi sposobnostmi observacije. Vselej najde najkrajšo pot do otroškega srca, le da gre tokrat za observacijo v njenih obrobni razsežnostih, ne pa v notranjih in psiholoških. Dejanje dobi svojo dinamiko že v začetku romana s Svetlanino izjavo, da mora skupaj z Bojanom in Martinom na bližnjo planino, da bi poiskali pozabljeno jopico gospodinjske pomočnice Vere. Tu se začenja zaplet romana, začenjajo se avanture in doživetja mladih junakov, polna napetosti in negotovosti. Po mnogih obratih, včasih s prizvokom nerealnosti in neprepričljivosti, s sposobnostmi izkušenih odraslih detektivov, na trenutke prav tako pretiranimi, otrokom le uspe odkriti skrivnost izginulega mladince Mileta, zagonetno skrivnost, ki je šest mesecev niso mogli odkriti niti varnostni organi. Na trenutke je vera

⁵ Olivera Nikolova: *Prikazni za Zoki Poki*. Skopje, Kultura 1963. — *Tajnata na žoltoto kuferče*. Ilustr. Jovan Petrov. Skopje, Narodna zadruga 1965. — *Zemja vo koja nikogaš ne se stignuva*. Ilustr. Mladen Tunić, Nova Makedonija 1965. (Biblioteka Razvigor, kolo II, knj. 5.)

v otroke pri pisateljici tako velika, da se pojavljajo spontane asociacije na Kästnerjevo delo *Emil in detektivi*. Nikolova noče ustvarjati iz svojih junakov prezigodaj zrelih ljudi, saj jim daje lastnosti otrok, vendar se ji ne posreči obvladati v celoti patetičnega tona in včasih umetno konstruiranih situacij. Ideja romana je prozorna — pri otrocih želi razviti čut odgovornosti, sposobnost, pogum in samoiniciativnost.

Spomini in vračanje v otroštvo so za Gligorja Popovskega neizčrpani. Zdi se, da imajo za pisatelja katarzen pomen, saj ga s prikrito notranjo močjo, s silovitostjo bujnega planinskega izvira vedno znova spodbujajo in terjajo konkretno obliko. Zato je vračanje Popovskega v otroška leta njegova življenjska potreba. Zgodbe o Drvarčuku⁶ z vso svojo deskriptivno usmerjenostjo so samo najavile ustvarjalni prodor v njegovo otroštvo, v preteklem letu pa je pisatelj v romanu *Ispit* dobil svojo kontemplativno in introspektivno podlago. Ali morda samo poskus tega. Otroška leta so najlepši cvet, kar jih ponuja življenje. Ta cvet Popovski nenehno neguje in zato je vsak dan bolj dehteč. To je naravno, saj je hrepenenje po tem cvetu večno kakor življenje samo. V začetkih makedonske književnosti za otroke so bili spomini na otroštvo izključno socialno obarvani. V pogojih kapitalističnih družbenih odnosov, v boju za existenco in normalno življenje, posebno otroško življenje, ne more biti drugače. Takšno je bilo tudi življenje Popovskega. O tem nam zgovorno priča *Drvarček*. Tudi dogajanje romana *Ispit* je postavljeno med te časovne in prostorske koordinate. Lahko bi rekli, da je v njem pisatelj celo konkretnejši (daje prava imena mestom in goram: Budinarci, Strumica, Goten in druga). Če želi pisatelj dati svojim spominom širši pomen, na ta način ne bo uspel. Sicer pa umetniško oblikovano pisateljevo otroštvo še ni samo sebi cilj. Pisatelj ga izrablja kot okvir, v katerem vsak prizor, vsaka situacija odkriva nove resnice, deluje vzgojno in poučno. Včasih celo bolj kot je dovoljeno, zato je v likih Zlatka in strica Rada nekaj vzvišenega, predimenzioniranega, neprepričljivega. V romanu pa je mnogo poetičnih in razburljivih prizorov, ki nas silijo, da se ob njih zamislimo.

Znanstveno fantastični roman je posebna literarna zvrst z vzgojnim in poučnim pomenom. Ob svojem osnovnem cilju, da bi pri otrocih spodbujal inventivne sposobnosti, prikazuje tudi vizijo prihodnjega življenja. Takšen roman, sicer redkost v makedonski otroški literaturi, je *Dalečno patovanje* Pena Trpkovskega. Tako avtor romana kot njegova založba Razvitok iz Bitole zaslužita za to vse priznanje. Trpkovski gradi v romanu dejanje, katerega osnovna prvina je fantazija. Po zaslugi pisateljeve inventivnosti obvladajo njegovi junaki višine znanstvenih dosežkov in izvršujejo dejanja, ki jih bo človeška pamet sposobna uresničiti v bližnji ali daljni prihodnosti. Poleg nenavadne zgodbe je za uspeh romana pomemben tudi drugi moment čisto psihološke narave: junaki Trpkovskega ostajajo v celoti ljudje, čeprav se lotevajo izjemnih dejanj. Znanost ne odtuja človeka od njega samega in od drugih. V tem je ključ uspeha, ki ga je dosegel ta roman med mladimi in starejšimi bralci.

Misla je v preteklem letu objavila izredno poetično stvaritev pokojnega Bora Sitnikovskega *Gaštar*. Z izrazito lirsko epskim značajem je ta roman v verzih edinstven v makedonski otroški književnosti. Šestletni porednež, mali duhovitež Gaštar, je originalen pesniški lik, inventivno grajen z izraznim in stilnim bogastvom izjemno nadarjene poetične osebnosti, ki je žal ostala nedorečena, saj ji življenje ni bilo naklonjeno.

⁶ Gligor Popovski: *Drvarče*. Skopje, Detska radost 1954.

Tiho Najdovski je pisatelj, ki postopno, a zanesljivo osvaja mlade bralce. Njegova sposobnost, zajeti sodobne in aktualne trenutke, globoko življenjske in avtentične, prihaja do izraza tudi v njegovi zadnji zbirki *Srebrna kapka*. To so v bistvu lirski fragmenti, čeprav pisani v prozi. Tokrat se Tiho Najdovski, malo nenavadno za otroško književnost, v izsekih iz življenja bliža njegovi tragični plati. Smrt Jasminkine matere kaže, da tudi otroško življenje ni samo navadna zabava, pač pa del življenja nasploh, polnega srečnih in nesrečnih trenutkov. Pisatelj razume to kot neizbežnost, ki je normalna tudi v življenju otroka. Važno je, da se ne prepustimo resignaciji in obupu, saj se življenje nadaljuje enako lepo in zanimivo, in to Najdovskemu v celoti uspeva. Tudi v najbolj presunljive trenutke zna vnesti žarek svetlobe, ki prinaša toplino in poraja upanje. Predmet te knjige je velika ljubezen — materinska in otroška ljubezen. Ta ljubezen je neskončna. V jugoslovanskih literaturah sta tako lepo pisala o njej samo Ivan Cankar in Prežihov Voranc. Nežnost Najdovskega v tej knjigi prehaja v bolečino in solze. Ali to niso najlepše strani makedonske književnosti za otroke v preteklem letu? Po nekaterih značilnostih vsekakor so. Vendar je malo čudno, da se pisatelj v drugem delu knjige opredeljuje za drugo temo, prav tako plemenito, vendar brez notranje kohezivnosti s prvo — obravnava namreč delež otrok pri triumfalnem koncu revolucije in njihovo zgodnjo prebuditev. Narativni element, ki je nujen za takšne spomine, se ne more povezati z lirskim tonom predhodne teme. Ljubezen do domovine po svoji intenzivnosti ni manjša od prve, vendar je specifična. Zato *Srebrna kapka* Najdovskega zapušča vtis dela brez tematske harmoničnosti.

Miho Atanasovski je s svojimi kratkimi zgodbami o vsakdanjih doživljajih dečka Marka v zbirki *Marko Novinar* znova potrdil svoj smisel za odkrivanje tipičnega v otroški duševnosti. O najbolj vsakdanjih otroških dogodivščinah v družini in izven nje pripoveduje Atanasovski izvirno, vselej zanimivo in neponovljivo. Čeprav je osnovna opredelitev v vsebinskem elementu teh zgodb vzgojna, pisatelj tega navzven ne demonstrira v nobeni situaciji, niti v črtici *Čudna šola*, v kateri je njegov namen še najbolj prozoren. Junak Marko je novi Zoki Poki v makedonski otroški književnosti, tokrat je le večji in postavljen v zahtevnejše življenjske manifestacije. Njegova doživetja niso sama sebi namenjena, pač pa odkrivajo resnico o družbi, dobivajo vzgojni poudarek, pisatelj pa z blagim humorjem in skrito ironijo vzpostavlja prijeten stik z bralci. *Marko Novinar* je sodobna proza, ki na moderen in nepovršinski način pripoveduje o otroštvu.

Tematsko identična s predhodno je knjiga Nade Zekmanove-Jakimove *Let na Mars*. V njej je namesto Marka Vlatko, ta pa je v vsaki hiši, v vsakem domu, v šoli in zunaj nje. V *Letu na Mars* nimamo konciznih stavkov in slikovite misli *Marka Novinar* niti čustvenosti *Srebrene kapke*, je pa v knjigi pisateljčina prepričanost, da sta humanost in dobroti osnovna ideala, h katerima mora biti usmerjeno sleherni človekovo prizadevanje. Dobrota je poosebljena v liku matere. Od vseh dobrot je največja tista, ki je z umetniško besedo kljub njeni čarobni moči ni mogoče v celoti prikazati. To je dobrota matere z vso njeno ljubeznijo in s prizadevanjem, da iz otroka ustvari koristnega člana družbe. Otroku lahko postane takšen samo, če raste v okrilju topline in nežnosti. Tega pa je polno v srcu matere in očeta. Ta ljubezen je v knjigi Nade Zekmanove-Jakimove del življenja babice in dedka, učiteljice in učitelja. V vseh črticah je opazno pisateljčino prizadevanje, da bi vzgajala. To prizadevanje je včasih celo pretirano. V celoti knjiga nima potrebne estetske elegance, kljub temu pa

odkriva nekaj pomembnega — obetavnega ustvarjalca makedonske književnosti za najmlajše.

Za umetniško prozo v makedonski književnosti za otroke je v letu 1972 značilna kratka zgodba. Zdi se, da je ta oblika književnega izražanja v času prevelikih obremenitev otrok in ob njihovem vključevanju v sodobne tokove našega življenja logična in adekvatna. Kopač na izvori (Kopač vodnjakov) Aleksandra Popovskega je v izdaji Detske radosti še ena takšna zbirka. Popovski je v svoji drugi lanskoletni knjigi spontano in zanesljivo našel lastno pot, svoj svet in svoje izpovedno sporočilo. Le-to prinaša včasih alegorično, včasih z izrednim čutom za njegovo simbolnost, vselej pa kristalno jasno v nameri, da se vrne v otroštvo kot v neskončen, trajen, neponovljiv svet. Razveseljivo je dejstvo, da se Popovski v zadnji zbirki predstavlja kot eden redkih raziskovalcev skrivnosti otroške psihe. V zgodbah o Milki in Vanji in o vseh drugih otrocih v tej knjigi je dominantna vzgojna misel Aleksandra Popovskega. Ta misel, ki jo izraža na svoj način, izhaja iz njegovega globokega prepričanja, da najmlajši član skupnosti, ki je tako družinska kot šolska in družbena, mora spoznati, da so dobrota, človečnost in lepota smisli človeškega življenja. V spletu otroških iger, spominov, meditacij, simbolov in personifikacij, ki v svoji lirski toplini izražajo tudi občečloveška sporočila, je včasih življenjska resnica Aleksandra Popovskega nad umetniško. Tega se zaveda tudi pisatelj, v *Zlomljeni strelci*, na primer, to tudi sam ugotavlja, a želja po vzgajanju je močnejša od vsega.

Med številnimi zbirkami črtic, objavljenimi v lanskem letu, posebno pri založbi Detska radost, zapušča močan vtis tudi knjiga Rajka Jovčevskega *Zad ridot izvorče* (Za hribom izvirček). To je avtobiografska proza, umetniško transformirani spomini, lirčno in slikovito izpovedani. Lahko bi rekli, da se v njih fizično čutijo opojni vonj senožeti, pritajeno žuborenje potočka, ki pomeni pisatelju isto kot življenje, rumena dekoracija jeseni, ovčarjeva žalost in lakota revnih otrok. Jovčevski nevsiljivo in spontano gradi svojo pripoved v preprostem stilu in z jezikom, ki je otrokom razumljiv in blizu. Pisatelj je mojster pejsaža. Lepote rodnega kraja imajo v prozi Jovčevskega lastno življenje, povezane in zrastle so z usodami ljudi. Otroštvo v zgodbah Jovčevskega postaja večnost.

Pri založbi Detska radost so se v letu 1972 pojavile zbirke Toma Bogdan-skega *Crveniot rid* (Rdeči breg), otožni in iskreni spomini pisatelja na njegovo ne preveč srečno otroštvo, nato zbirka Darinke Januševe *Brzozborka* (Klepetulja) in zgodbe Ivanča Mitrevskega v knjigi *Da se prodade li kučeto* (Ali je psiček naprodaj). Zadnje zbujaajo prijetno misel, da je na vidiku spet novo in obetavno ime v književnosti za otroke.

V preteklem letu je založniška hiša Misla objavila zbirko pesmi Jovana Pavlovskega *Mišo išo šo o*, ki je bila nagrajena na Struških večerih poezije. Pavlovski se je v makedonski otroški književnosti pojavil kot že izdelan pesnik, ne morda zato, ker je znan makedonski pesnik in pripovednik za odrasle, temveč zato, ker se predstavlja tudi kot pesnik tega specifičnega umetniškega žanra. V tej zbirki se Pavlovski kaže kot dober psiholog z brezmejnimi raziskovalnimi sposobnostmi za sodobnejši pristop k otroški intimi. Njegova zbirka prinaša celo bogastvo motivov, od katerih je vsak zase kot kamenček impozantnega mozaika. Vsaka od triinšdesetih pesmi, kolikor jih je v zbirki, prinaša osebno idejno sporočilo in zapušča vtis neponovljivosti. Celotni poskus pisatelja, da bi pesmi razdelil v štiri skupine, ne daje idejne logičnosti in emocionalne celote, kajti predmet te zbirke ostaja vsakdanje otroško življenje, črpano

neposredno iz njegovega izvira. Anine sanje so tako bogate kot otroštvo (*Kaj sanja Ana*), potuje se tja, kamor vabi igra (*Kam potuje Ana*). Jovan Pavlovski je v zbirki tako raznolik kakor življenje samo. Naj naštejemo samo nekaj njegovih značilnih tem: *Sedem dni v tednu*, *Vrti suči*, *Nekaj je vendar treba reči*, *Vrtavka*, *Bajka*, *Čudna knjiga* in druge. Pavlovski zanesljivo obvlada verz. Lahkoten je, igriv in najtesneje povezan z idejno tematsko izpovedjo. Zaradi zvočnega jezika je njegov verz muzikaličen in čustveno bogat. Zdi se, kakor bi se pesnik poigralval z glasbenimi toni:

»Vrti suči
konec tenok,
če se sluči:
more silno
pod prozorec
branoj pliska,
mala lađa
što propađa
brodi, brodi.«

(*Vrti suči*)⁷

Ritem verza je pogosto pospešen, besede se poigravajo, onomatopoeični izrazi so kot ključ za čustveno doživljanje pesmi.

Mladi makedonski bralci so v letu 1972 doživeli še eno srečanje s svojim že dolgo znanim prijateljem Vasilom Kunoskim. Vsako novo srečanje z njim je za otroke majhen in vesel praznik. Tako je tudi tokrat, čeprav gre samo za izbor njegove poezije. To zadovoljstvo je bralcem omogočila založba Naša kniga z izborom, ki ima naslov *Zgodi i nezgodi*. Takoj je treba reči, da sestavljalec te zbirke dobro pozna pesniški svet Kunoskega in da ga prezentira v njegovi celotni umetniški integriteti. Pesnik poučuje očetovsko nežno, roditeljsko skrbno, pri tem pa se vselej trudi identificirati moralni nauk z umetniškim sporočilom. Kunoski vselej išče resnico, še neodkrito, neizrečeno resnico. Ko se mu to posreči, se pesnik vselej preroči. In Kunoski poskuša biti vselej takšen. To je odlika samo velikega umetnika.

Vančo Nikoleski je po Vidu Podgorcu najproduktivnejši pisatelj v makedonski mladinski književnosti. V letu 1972 je obogatil svoj ogromni ustvarjalni opus s še eno pesniško zbirko, ki ima naslov *Stanko spanko*. Tudi v tej zbirki ostaja samosvoj: sposoben, da začuti sleherno otroško željo in da najde zanj konkretno obliko. Pesnik zahaja v intimni otroški svet, vendar neposredno, brez psihologiziranja in meditacij ter z izraznimi sredstvi, ki so sorodna, včasih celo enaka kot v narodni pesmi. Sicer pa je to pisateljev stil, ki ga neguje in ki mu je ostal zvest od svoje prve pesmi. Nikoleski sicer ne bi bil to, kar je — posebna pesniška osebnost v tem specifičnem fenomenu duha. Otoka upodablja v vseh življenjskih situacijah: v družinskem okolju in v odnosu do starejših, v šoli in pri delu, pri igri, poje jim o živalih in jih vodi v naravo.

V svoji tretji pesniški zbirki *Mitko šeta so raketa* se je Lazo Karovski še enkrat potrdil kot pesnik za otroke, ki je s svojo intimno afiniteto in s širino miselne in čustvene vizije nenehno v iskanju novega in neizpovedanega. Če se vendarle zgodi, da avtor kakšno stvar ponovi, opravi to na nov in prikrit način,

⁷ Pavlovski: *Mišo išo šo o*, str. 18.

s posebnim tonom in svežino. Karovskemu je v zadnji zbirki to v celoti uspelo. Zato si dovoljujemo reči, da Karovski s svojim *Mitkom* drži korak s sodobnimi in mlajšimi makedonskimi pesniki in da celo zavzema med njimi eno prvih mest. Zbirka Karovskega je sinteza najlepših umetniških odlik v njegovi dosedANJI poeziji, ki je realistična, sugestivna, jasna v mislih in podobi ter optimistična. Njeni glavni opredelitvi sta vzgojnost in čustvenost. V pesmih tega poeta utripa neposredno otroško življenje, zajeto kompleksno, brez nagnjenja k moraliziranju. Če do tega vendarle pride, je to posledica pesnikove želje, da bi mladega člana družbe prepričal, da so pravičnost, humanost in ljubezen do domovine in naroda najplemenitejša človeška čustva. Tega bogastva je tudi zdaj na pretek, kakor v vsej dosedANJI poeziji Karovskega. Dodati pa je treba, da imajo pesmi v zbirki *Mitko šeta so raketa* tudi svojo polno stilistično urejenost.

Poleg nagrajene zbirke Struških večerov poezije *Mišo išo šo o Jovana Pavlovskega* je založba Misla izdala zbirko Bistrice Mirkulovske *Prvačinja* (Prvošolčki). Poezija Mirkulovske ima v tej knjigi večje pretenzije kot njene dosedanje vokacije otroštva, čeprav ostajajo tradicionalno konvencionalne idejne opredelitve iste. Petinpetdeset pesmi v zbirki *Prvačinja* nima tematske pove-zave, ima pa emocionalno, ki je bistvenejša. Poezijo Mirkulovske označujeta čustvo in toplota. Ambicije, da bi dala individualen prizvok svojemu kreativnemu početju, je pesnica v svoji knjigi začela realizirati postopoma. Če bi znala dati temu bogastvu motivov strukturalno enovitost, bi bil optimizem, da Mirkulovska še ni povedala vsega, kar zna, na realnih temeljih.

Ko se je leta 1966 pojavila knjiga otroške poezije Milutina Bebekovskega *Nišalka pod vinožito*⁸ (Gugalnica pod mavrico) ni bilo preroško reči, da se v književnosti za najmlajše pojavlja novo talentirano ime. Njegove kasnejše pesmi, posebno tiste v zbirki *Kopče od dzvezda* (Zvezdni gumb) iz lanskega leta, ta predvidevanja samo potrjujejo. Bebekovski je lirik z izrednim smislom za moderno oblikovanje otroškega sveta. Jedrnatost izraza, jasnost pesniških podob ter nova in izvirna metafora ga predstavljajo kot izjemno pesniško osebnost:

Prikvečer e ...

Zalezot se niša

vo sončeva nišalka od želbi.

Ubavinata od denot

se zakopčuva na kopče od dzvezda.

(*Kopče od dzvezda*)⁹

Zbirkam pesmi, objavljenim v preteklem letu, se pridružuje tudi knjiga Eftima Proevskega *Ispoteno leto* (Prepoteno poletje). Kolikšen je pesnikov ustvarjalni potencial in kaj pomenijo njegove pesmi mladim bralcem — to bo moral pesnik šele dokazati.

⁸ Milutin Bebekovski: *Nišalka pod vinožito*. Skopje, Nova Makedonija 1966. (Biblioteka Drugarče.)

⁹ Bebekovski: *Kopče od dzvezda*, str. 46.

Tale pregled dosežkov makedonske mladinske literature v letu 1972, četudi je le delen, brez dvoma odkriva prijetno ugotovitev — da imajo makedonski mladinski književniki do svojih bralcev že izdelan odnos, ki jih vodi po najkrajši poti v otroška srca.

Novi motivi so v začetku skromno, skromno na umetniškem planu, vendar pa pogumno in opazno, vnesli osvežitev, oživljajočo kri v organizem, ki je pre-rasel s trdnimi stvaritvami v moderno makedonsko književnost za otroke. Govorimo o književnosti, ki najbolj avtentično odraža življenje otrok tega južnega podnebja. S tem nikakor nočemo zbuditi vtisa, da govorimo o prostorsko in časovno vezani literaturi. Nasprotno, prav v tem nacionalnem se odraža splošno človeški in univerzalni značaj te književnosti.

V zadnjih prizadevanjih makedonskih pesnikov je opazen kontemplativni način književnega izražanja. Ta kontemplativni tok v naši otroški književnosti, ki ga je prvi začel Slavko Janevski z delom *Šećerna prikazna*¹⁰, je postal dominanten v ustvarjalnem opusu Olivera Nikolove, kot ustvarjalno metodo pa si ga je prisvojila vsa otroška književnost v Makedoniji. Ta ustvarjalni postulat ne dela generacijskih meja med našimi mladinskimi pesniki, pač pa je prisoten v njihovem delu ne glede na to, ali sodijo v starejšo, srednjo ali najmlajšo generacijo. V intenzivni ustvarjalni rasti so opazni tisti napor in že tudi otipljivi uspehi pisateljev vseh generacij, ki porajajo nostalgijo po nečem čistem, otroško naivnem, nepokvarjenem. To pa je resnična umetnost. Tako so na primer Videe Podgorec, Milutin Bebekovski, Boško Smačoski, Popovski, Bistrica Mirkulovska pesniki s tenkim posluhom za detalj in s prefinjenim občutkom za tipično v otroški psihi. Zato je njihova miselno čustvena vizija nenehno v iskanju nečesa novega, še neizraženega. Prav tako ni veliko ustvarjalcev, ki bi se znali s specifičnim lirskim temperamentom in avtentično inspiracijo vračati v otroštvo in v otroški svet. V Makedoniji so takšni pesniki Videe Podgorec, Miho Atanasovski, Gligor Popovski in nekateri drugi iz najmlajše generacije, ki šele najjavljajo svoj prodor.

Neločljiva komponenta sodobne makedonske književnosti za otroke je njen moderni izraz. Ta izraz ni moderen zaradi skritih metafor v verzu ali zaradi odstopanja od klasičnega verza, tudi ne zaradi čustvene polnosti kratkega dialoga in umirjene filozofske kontemplativnosti v mnogih proznih delih, pač pa zaradi njegove tesne povezanosti z vsebino, zaradi prizadevanja, da se kar se da preprosto izrazijo sodobne preokupacije otroka. Ta izraz omogoča pisateljem, da s posredovanjem subtilno koncipiranih likov opredmetijo svoje sporočilo. Izraz je moderen samo, če je naraven, neprisiljen in če je v soglasju z vsebino. Novo seveda ni samo v novi tematiki, ampak tudi v pristopu k njej.

Iz mnogih pesmi odsevata čistost in čustvo. Te pesmi ne ponujajo sveta, še malo ne takšnega, kakršen bi moral biti, pač pa govorijo realno in nevsiljivo o svetu, ki mu pravimo otroški svet, skupaj z nezlomljivo vero v to, da otroštvo ne mine, da traja večno. In nazadnje: ali je mogoče nekatere izmed ustvarjalcev te književnosti izdvojiti kot avantgardiste? Zdi se, da ne. Že zato ne, ker bi bilo takšno početje samo osebno obarvano. Od vseh ustvarjalcev, glede na njihov ustvarjalni potencial, pa je pričakovati, da bodo dali prispevek tistemu, kar je

¹⁰ Slavko Janevski: *Šećerna prikazna. Bubački i šumski dzverki*. Ilustr. Vasilije Popović-Cico. Prosvetni delo 1959.

in kar šele mora postati sodobna makedonska književnost za otroke. Nekateri so dosegli meteorski blesk, posebno nekateri med mlajšimi pesniškimi imeni, a kje je njihov zenit, to bodo morali sami odkriti; so pa tudi taki, ki korakajo počasneje, vendar zanesljivo, z vzponi in padci, z osvežitvami in vračanjem na staro, skratka, brez katerih bi naša otroška književnost gotovo bila znatno revnejša.

Prevedel Slavko Jug

РЕЗИМЕ

I

Во последните години, posilno od bilo koga, se aktuелизира prashaњeto za realnata sostojba na makedonskata literatura пишувана za mladite читатели. Во одделни стручни часописи и дневни листови се изнесуваат размислувања и констатации, критички осврти и полемики, кои, главно, се сведуваат на едно прашање: дали makedonskata detska literatura го продолжува својот интензивен растеж и дали нејзините творци остваруваат дела што означуваат придонес во развојот на југословенската книжевност наменета за најмладите читатели или нејзината уметничка амплитуда достигнала одредено растојание и веќе започнува да се повторува? Колку и да сакаме да кажеме наоколу, сепак факт е дека makedonskata detska literatura, потпирајќи се на традицијата што е созидана при нејзиното раѓање, останува и понатаму да биде, иако не во целина, дидактички заситена и педагошка. Оваа литература сеуште се наоѓа на пресекот на две компоненти: едната што се уште претставува нејзин баласт, традиционално педагошката и естетската, која се огледа во настојувањата преку безброј симболи писателите своите пораки да ги идентификуваат со она што се вика вечност, желбата тие да добијат општочовечко значење, имуни на секоја миновност. Дека ваквите размислувања имаат своја логичка оправданост покажуваат остварувањата на makedonskite писатели за деца во периодот на 1972 г.

II

Најпопуларниот makedonski писател деца Видое Подгорец во текот на минатата година во издание ба „Детска радост“ ја објави својата книга „Првото писмо“. Романот на Подгорец во својата суштина е топла, може да се каже поетска исповест исткаена од најсуптилниите психолошки треперења за спомените на детството и првите младешки дни. Творечките обележја на Видое Подгорец: да внесе лирски тон во раскажувањето и во најпрозаични ситуации и да створи топол контакт со читателите се присутни и во овој роман. Граден врз изразита композициона структура, „Првото писмо“ со сите свои исклучителни одлики го надминува досега најдоброто остварување на писателот, романот „Белото Циганче“.

Александар Поповски на младата читачка публика во Македонија во 1972 год. и се претстави со романот „Лето во Славино“. Поповски врз непосредни и, речиси, лирски фрагменти, ги слика интимните доживувања на децата што ги овозможува колективниот начин на живеење. Иако има ситуации кои дејствуваат неуверливо, романот „Лето во Славино“ е дело кое се чита со голем интерес.

Вошко Смакоски во минатата година го објави романот „Цвеќе од деветтиот рид“, книга која во однос на досегашните остварувања на писателот во областа на литературата за деца означува, ако не негов растеж, тогаш сигурно негово уметничко самопотврдување.

Новинско-издавачката куќа „Наша книга“ во 1972 год. ја издаде книгата на Оливера Николова „Зимски детективи“. За разлика од досегашните нејзини објавени дела, последниот роман на писателката повеќе содржи акциони отколку контемплативни ситуации.

Спомените и враќањето во детството за писателот Глигор Поповски е животна потреба. Најдобра илустрација за тоа е неговиот последен роман „Испит“.

Романсиерската продукција во македонската литература за деца во изминатата година нема да биде потполна ако не се спомни и многу интересниот научно-фантастичен роман на Пени Трпковски „Далечно патување“ во издание на „Развиток“ од Битола и романот во стихови на покојниот Боро Ситниковски „Гаштар“ во издание на „Мисла“.

Македонските раскажувачи во изминатата година беа необично активни. Со свои збирки раскази се претставија: Тихо Најдоски со „Сребрена капка“, Михо Атанасовски „Марко Новинарко“, Нада Зекманова-Јакимова со „Лет на Марс“, Александар Поповски „Копач на извори“, Рајко Јовчевски „Зад ридот изворче“, Томе Богдански „Црвениот рид“, Даринка Јанушева „Брзозборка“ и Иванчо Митревски со „Да се продаде ли кучето“.

Од поетските збирки на писателите за деца во Македонија најсилен впечаток остави книгата на Јован Павлоски „Мишо ишо шо о“. Најдобра гаранција за незините идејно уметнички особености е наградата што ја доби на Струшките вечери на поезијата како најдобро поетско остварување меѓу два фестивала. Познатиот пријател на децата Ванчо Николески 1972 год. во издание на „Наша книга“ ја објави збирката стихови „Станко спанко“. Пораките и јазично стилските обележија на книгата уште еден пат го потврдуваат поетскиот свет на овој популарен писател. Поетски збирки објавија и: Васил Куноски „Згоди и незгоди“, Лазо Кароски „Митко шета со ракета“, Бистрица Миркулоска „Првачиња“ и Милутин Бебековски „Копче од звезда“.

Овој, иако делумичен преглед на достигнуањата на македонската детска литература за 1972 год. укажува на една среќна околност — дека македонските писатели за деца имаат изградено свој однос спрема младите читатели кој ги води по најкусиот пат до детскиот интерес.

MAKEDONSKA IZVIRNA KNJIŽEVNA DELA ZA MLADINO V LETU 1972

Atanasovski Miho: Marko Novinarko. Ilustr. Dukan Jelen. Skopje, Detska radost 1972. 89 str.

Bebekovski Milutin: Kopče od dzvezda. Ilust. Mladen Tunić. Skopje, Detska radost 1972. 60 str.

Bogdanski Tome: Crveniot rid. Ilust. Vitlarski Trajan-Buco. Skopje, Detska radost 1972. 69 str.

Januшева Darinka: Brzozborka. Ilustr. Aleksandar Kaevski. Skopje, Detska radost 1972. 47 str.

Jovčevski Rajko: Zad ridot izvorče. Ilustr. Mladen Tunić. Skopje, Detska radost 1972. 86 str.

Karovski Lazo: Mitko šeta so raketa. Skopje, Detska radost 1972.

Kunoski Vasil: Zgodi i nezgodi. Izbor. Ilustr. Mladen Tunić. Skopje, Naša kniga 1972. 94 str.

Mirkulovska Bistrica: Prvačinja. Bitola, Mislа 1972. 63 str.

Mitrevski Ivančo: Da se prodade li kučeto. Ilustr. Mile Topuz. Skopje, Detska radost 1972. 73 str.

Najdovski Tiho: Srebrena kapka. Ilustr. Aleksandar Cvetkovski. Skopje, Detska radost 1972. 79 str.

Nikoleski Vančo: Stanko spanko. Ilustr. Ljupčo Filipovski. Skopje, Naša kniga 1972. 74 str.

Nikolova Olivera: Zimski detektivi. Ilustr. Ljupčo Filipovski. Skopje, Naša kniga 1972. 95 str.

Pavlovski Jovan: Mišo išo šo o, Bitola, Mislja 1972. 75 str.

Podgorec Vidoe: Prvoto pismo. Ilustr. Mile Topuz. Skopje, Detska radost 1972. 131 str.

Popovski Aleksandar: Kopač na izvori. Ilustr. Aleksandar Cvetkovski. Skopje, Detska radost 1972. 111 str.

Popovski Aleksandar: Leto vo Slavino. Ilustr. Mladen Tunić. Skopje, Naša knjiga 1972. 140 str.

Popovski Gligor: Ispit. Ilustr. Ordan Manevski. Skopje, Detska radost 1972. 76 str.

Proevski Eftim: Ispoteno leto. Ilustr. Vlado Jocić. Skopje, Detska radost 1972. 39 str.

Sitnikovski Boro: Gaštar. Prir. Gore Sitnikovski. Bitola, Mislja 1972. 49 str.

Smačoski Boško: Cveće od devettiot rid. Skopje, Detska radost 1972.

Trpovski Peni: Dalečno patuvanje. Bitola, Razvitok 1972. 92 str.

Zekmanova-Jakimova Nada: Let na Mars. Ilustr. Aleskandar Kaevski. Skopje, Detska radost 1972. 98 str.

Doc. dr. Ján Sedláč

Bratislava

POGLED NA SLOVAŠKO LITERATURO ZA OTROKE IN MLADINO

Slovaška literatura za otroke in mladino ima že večstoletno tradicijo, toda nov razmah in pomembno mesto v slovaški kulturi na splošno in v literaturi posebej je dobila šele po osvoboditvi leta 1945. Zrasla je posebna založba za mladinsko književnost Mladé letá, ki izdaja vsako leto približno sto knjig domačega in prevedenega leposlovja. Tudi ostale založbe izdajajo v zadnjem času knjige za mladino (Smena), tako da prihaja do postopne diferenciacije literarnega zanimanja na tem področju literature. Na pedagoških fakultetah se poučuje predmet mladinska književnost in ravno visoke šole so postale eno od ognjišč poglobljenega znanstvenega zanimanja za mladinsko literaturo. Zdaj vedno bolj sistematično raziskovanje te literature dobiva znanstveni značaj. Na eni strani izhajajo monografska dela o najpomembnejših pojavih v literaturi za mladino, na drugi strani se začenja postopno raziskovanje literarne zgodovine z vidika diferenciranega pogleda na posebnosti mladinskega slovstva. V izdajateljski politiki se posveča izredna pozornost ilustratorskemu delu v knjigah za otroke. Za to delo se izbirajo naši najboljši slikarji — ilustratorji. Obstaja že mednarodno sodelovanje na tem področju, tako da pridejo slovaške knjige za otroke in mladino v prevodih do različnih narodnih kultur ne le socialističnega sveta, ampak tudi na zahod.

Seveda ima razvoj mladinske knjige tudi svojo tradicijo. Tudi pred letom 1945 so nastajala pri nas pomembna dela, tako na primer dela Podjavorinske, Ondrejova, Hronskéga, Martákove in drugih, ki so postali temeljni stebri, na katerih stoji zgradba današnjega ustvarjanja za mladino. Toda izdajanje otroške literature je bilo po večini v zasebnih rokah, in tako je poleg odličnih knjig izhajalo dosti tudi takih, ki jih štejemo danes med manjvredne. Ker še ni bilo kritike otroških knjig, so v založniški politiki namesto estetskih pogledov prevladovali versko vzgojni, pedagoški, in tako je del knjižne produkcije ostal bolj dokument kot živo pričevanje o sodobnosti. Pred drugo svetovno vojno si je pridobila izredno zaslugo za izdajanje vredne književnosti za otroke in mladino Matica slovenská v Martinu; izdajala je odličen časopis za otroke *Slniečko* (Sončece), ki izhaja do danes v založbi Mladé letá.

Če hočemo govoriti o moderni književnosti za otroke in mladino, moramo vreči vsaj bežen pogled na njeno tradicijo, na klasično zapuščino preteklega stoletja. Pri tem moramo zgodovini mladinske književnosti slediti na treh osnovnih področjih.

Prvo je ljudsko slovstvo, ki ima v zgodovini majhnega naroda izredno velik pomen. Ni samo predmet znanstvenega raziskovanja, temveč je do

danes živi del bralnega repertoarja naših otrok. Ljudske pravljice in pripovedke, ki pomenijo po obsegu in vrednosti dragoceno pričevanje o nadarjenosti slovaškega ljudstva ter živijo v bogatih inačicah v njegovi zavesti kot svojevrsten pesniški pogled na trdo življenje ljudi v preteklosti, na njihove sanje in hrepenenja, ki jih je ljudski pripovednik položil v lepe fantastične, živalske ali realistične zgodbe, izhajajo vedno znova in vedno znova najdejo hvaležne mlade bralce. Slovaški otroci berejo te pravljice v izvirnih verzih, katerih avtorji so bili predstavniki romantičnega rodu, posebno pa Pavol Dobšinský (*Slovenské prstonárodné povesti* — Slovaške ljudske pripovedke)¹, ali v različnih predelavah, katerih avtorji so današnji pomembni pisatelji. Ravno tako ljudske pripovedke, ki oživljajo na osnovi ljudskega izročila najlepša razdobja narodne zgodovine, npr. motiv Janošika, živijo do danes na eni strani v prvotni podobi, kot zbirke pokrajinskih pripovedk (pripovedke o gradovih), na drugi strani v umetniških predelavah, ki jih pišejo sodobni umetniki, npr. Jozef Horák in drugi.

Drugo obliko branja današnje mladine tvorijo knjige, ki prvotno niso bile namenjene mladini, pa jih je zaradi njihove npravne, pedagoške, jezikovne in estetske vrednosti, ustrezne razvojnim posebnostim mladine, vzljubila ne le mladina v preteklosti, ampak tudi v sedanosti. To so dela neintencionalne literature, ki pomenijo dragocen zaklad, podedovan od dedov za vnuke. Pri tem ne gre za dela, ki bi bila po svoji vrednosti na nižji ravni, ampak prav nasprotno, umetniško najmočnejše knjige poezije ali proze so prišle v zlati bralni fond naše mladine. Tako na primer stvaritve romantičnega rodu, ki ga po njegovem vodju, jezikoslovcu, pesniku, publicistu in politiku Ludovitu Štúru (1815—1856) imenujemo Štúrova šola, skoraj vse — vsaj v zaokroženih odlomkih — bere današnja mladina. Tako je to z junaško pesnitvijo Sama Chalupka *Mor ho!* (Ubij ga!), z lirsko epsko pesnitvijo Andreja Sládkoviča *Detvan* (Detvanec), v kateri je pesnik ob zgodbi hribovskega fanta poveličal lepoto in moč ljudstva, z baladami Janka Král'a, ki so tako zelo podobne baladam slavnega slovenskega pesnika Franceta Prešerna, z veličastno lirsko epsko pesnitvijo Jana Botta *Smrt' Jánošíkova* (Janošíkova smrt), ki zajema legendarni mit o junaškem razbojniku, ki je jemal gospodi in dajal siromašnim. To je živa poezija, ki je včasih gnala ljudstvo v boj za narodne in socialne pravice, a s svojim humanizmom in pesniško silo deluje prav tako na današnjega bralca.

A tudi v prozi imamo dela, ki, čeprav ne-intencionalna, spadajo danes v knjižnico mladega človeka. Taka so predvsem dela realista Martina Kukučina,² katerega ime je povezano z življenjem jugoslovanskega ljudstva, saj je dolga leta deloval kot zdravnik na otoku Braču. Njegova novela *Mladé letá* (Mlada leta) spada med dragocenosti prozne umetnosti, ki jo je zaradi dognane psihologije mladih ljudi in zaradi svojevrstnega humorja vzljubila današnja mladina. Ali socialne zgodbe Jozefa Gregorja Tajovského, v katere je pisatelj položil vse spoštovanje do npravne moči slovaškega ljudstva, trdo, toda ponosno se prebijajočega skozi življenje v najhujših časih socialnega in narodnega hlapčevanja. To velja tudi za knjige, ki so nastale že po prvi svetovni vojni.

¹ V slovenščini so izšle *Slovaške pravljice*. Zbral Pavol Dobšinský. Prev. Viktor Smolej. Ljubljana, Mladinska knjiga 1967.

V opombah navajamo vsa dela slovaških avtorjev, imenovanih v pregledu, ki so bila prevedena v slovenščino.

² Martin Kukučina (= Bencúr Matej): *Hiša v bregu*. Prev. Viktor Smolej. V Lj. 1935. (Leposlovna knjižnica 22) — Mišo. Trst 1929.

Tretji, najbolj samosvoj tok tvori samostojna književnost za otroke in mladino. Njeni začetki spadajo v štirideseta leta prejšnjega stoletja. Ta književnost se sklada s šolskimi, versko vzgojnimi in prosvetnimi potrebami, zato je v njej veliko didaktike in manj poezije. Tu so še prevladovali vzgojni nameni, za katere so bile knjige pisane. Pisali so jih prosvetni delavci, izobraženci, velikokrat poklicno povezani s cerkvijo in šolo in tako le redko najdemo med njimi stvaritev, ki bi ne bila danes samo dokument, čeprav z zgodovinskega stališča vredni, ampak delo, ki vsebuje tudi resnično poezijo.

Prva avtorica, ki je rešila otroško poezijo prehude obremenitve v didaktiko, je bila pesnica in pisateljica Ludmila Podjavorinská, ki je vstopila v literaturo konec prejšnjega stoletja z rodом realizma³, toda najboljša dela otroške književnosti je napisala šele po prvi svetovni vojni. V otroške verzje je vnesla preprosto življenje mladega človeka, četudi v alegorični podobi ali v antropomorfizirani obliki živalskih pravljic v verzih. Otrokom je prinesla veselje, življenjski optimizem, jih je pa tudi vzgajala, seveda vzgajala s poezijo, poudarjajoč v svojih knjižicah za otroke vse tiste pozitivne in negativne poteze značaja, ki so tako značilne za otroke celega sveta. Vredno je prebrati knjižico *Čin-čin*, humoristično dramatično zgodbo o mladem, lenem in prepirljivem vrabčku Čimu in o njegovi lepi deklici Činki, ali njeno živalsko pravljico *Zajko-Bojko* (Zajček Bojazljivček), ali celo vrsto drobnih epskih pesmi iz življenja živali. To je globoko humana poezija, a tudi očarljiva s svojo nevsakdanjo poetično vizijo. Iz del Podjavorinske bi mogel zanimati neslovaškega bralca tudi cikel njenih *Balad*, v katerih je tradicionalne baladne motive prilagodila svojemu živemu optimističnemu pogledu na svet.

V književnosti med obema vojnama se razširja tematika otroških knjig in prihaja do bogate razvejanosti žanrov. Res, poleg vrednega slovstva je ravno za to obdobje značilna poplava manjvredne literature, posebno v prevodih, predvsem v žanru pustolovskega ali deklishega romana.

Izvirno literaturo v umetni pravljici je izredno obogatil J. C. Hronský. Njegove pravljice *Smelý Zajko* (Pogumni zajček) in *Budkáčik a Dubkáčik* (Bukvica in Hrastek) so do danes priljubljeno branje mlajših šolskih otrok. Hronský, ki je drugače pomemben avtor proze med obema vojnama (roman *Jozef Mak, Chlieb — Kruh*) je tu spremenil tradicionalni pravljичni motiv junakove poti v svet in ustvaril izredno razburljivo humoristično pustolovsko zgodbo, ki ima poleg svoje poučne vrednosti tudi poetični čar. Hronský je vnesel v otroško pravljico življenjski polet, razigranost bogate domišljije, razvil različne oblike pravljичnega pretiravanja. Njegov sodobnik Martin Hranko je ustvaril — s filozofskega gledišča — nasprotno obliko pravljice, ki izzveneva v humani skepticizmu.

V prozi med obema vojnama so pisatelji razvili na visoko stopnjo umetniškega mojstrstva žanr realistične povesti z osrednjim junakom fantom. Odlikoval se je v njej predvsem L'udo Ondrejov, avtor čustvenih povesti z gora, ciklov pustolovske potopisne proze in predvsem klasičnega dela *Zbojnička mladost'* (Razbojniška mladost').⁴

³ Ludmila Podjavorinská: *Protivja*. — *Azbuka*. V Gorici 1893. (Slovanska knjižnica 4). — *Za negotovimi težnjami*. Vaška povest. V Gorici 1895. (Slovanska knjižnica 42—43).

⁴ V slovenščini je to delo izšlo pod naslovom *Sonce nad gorami*. 1. del: *Mladost na samoti*. 2. del: *Viharni svet*. Prev. Viktor Smolej, Maribor, Obzorja 1961.

Zbojnícka mladost je poseben tip poetičnega romana z osrednjo postavo fanta Jerguša Lapina. Živi v gorski samoti Zbojnícky Tanec in preživlja tu prigode, ki so na meji med realističnimi slikami vsakdanjega poetiziranega dne in romantičnih sanj, ki ta roman spreminjajo v lepo lirsko-epsko balado. Jerguš je tip fanta s čutečim srcem, a tudi z nevsakdanjo telesno in нравno močjo. Ima enako lep odnos do matere kakor do bratov in sestra ter prijateljev, razume naravo, vendar ima hkrati poudarjen smisel za pravičnost. Postal je priljubljen junak številnih rodov slovaških otrok. Roman je razdeljen v kratka poglavja, v katerih se postopno razkrivajo izrazite poteze značaja glavnega junaka, a hkrati se odkrivajo neznane lepote gorske narave, ki jih je znal Ondrejov ujeti z besedo, prepojeno z enkratno učinkujočim lirizmom.

Jergušu je podoben drug junak Maroško iz istoimenskega romana Martina Rázusa. Tudi to delo je postalo klasično predvsem s stvaritvijo osrednjega junaka, kajti, čeprav izhaja iz avtorjevih avtobiografskih izkušenj, s silo pesniške umetnosti raste postava Maroška v polnokrven lik vaškega fanta, ki je s svojimi pustolovskimi prigodami, pa tudi s smislom za dolžnosti in pravičnost prav tako postal priljubljen literarni vzor.

Socialna tematika se do kraja razrašča v delu Frana Král'a. Král', eden od utemeljiteljev socialističnega realizma (poleg Petra Jilemnickega), je ustvarjal za mladino idejno prozo, v kateri je imel jasen namen: prikazati mlademu rodu v tridesetih letih našega stoletja kruto ravnanje izkoriščevalskega kapitala. V tem smislu sta njegovi dve knjižici *Jano* (Janez) in *Čenkovej deti* (Otroci Čenkove) postali umetniški dokument težkega življenja delavskih otrok v prvi Čehoslovaški republiki. V *Janu* je na osnovi avtobiografskih izkušenj izoblikoval izsek iz življenjske zgodbe fanta, gosjega pastirja, ki se mora preseliti iz sveta otroških iger v svet socialnega ponižanja, spoznava bedo ljudstva in mu v tem spoznavanju jekleni njegov značaj. V delu *Čenkovej deti* imamo dramatično zgodbo o treh otrocih vdove Zuzane Čenkove. Otroci odhajajo v mesto, doživljajo prigode, polne ponižanja in bede, dokler se končno ne vrnejo k materi in pomnožijo prislovično bedo slovaške družine v preteklosti.

Po osvojitvi se slovaška literatura za mladino razvija v več smerih v vseh literarnih vrstah. Velik skok naprej zaznamuje poezija. Navezuje na tradicijo Podjavorinske, toda doseže nov izraz v delu Márie Rázusove Martákové, katere literarni začetki spadajo že v zadnja predvojna leta. Rázusova od epskih besedil prehaja k otroški liriki, v kateri je ustvarila nekaj prelepih, pogosto recitiranih verzov (*Ránena breza* — Ranjena breza). Novejše pesniške tendence, zvezane z igrivostjo otroškega sveta, najdemo v delu Kriste Bendove, katere šolski doživljaji v verzih, npr. *Bola raz jedna trieda* (Bil je nekoč neki razred), pričajo o sposobnosti avtorice, da se vžive v mišljenje, ravnanje in govorjenje današnjih otrok. Novo domišljijo, ki ni obremenjena s tradicionalno didaktiko, najdemo v pesniških knjigah takih pesnikov, kot so Miroslav Válek, Lubomír Feldek, Milan Ferko⁵ in drugi. Prizadevajo si uvesti nove oblike humorja, ki ima včasih pretirano, absurdno obliko (klovniade) in je njegova tema slika otroškega sveta, povezanega s čudeži današnje civilizacije in tehnike.

Druga dela L'uda Ondrejova (= L'udovit Mistrik) prevedena v slovenščino: *V džunglah ob ravniku*. Maribor, Obzorja 1966. (Mlada obzorja 7) — *V savanah in planinah*. Maribor, Obzorja 1966. (Mlada obzorja 8) — *V tropskih pragozdovih*. Maribor, Obzorja 1966 (Mlada obzorja 6).

⁵ Milan Ferko: *Pustolovščine z obročem*. (Dobrodružstva s kolieskom). Prev. Katja Špur. Maribor 1969. (Mlada obzorja 26).

Pri tem pa si pesniki prizadevajo združiti dva momenta: čustveni razvoj otroka in razvoj tehniškega mišljenja.

Pozornosti vredni uspehi so bili doseženi v prozi, ki se navezuje na napredne tradicije predvojne proze, vendar si išče novo tematiko. Ena od najbolj poudarjenih tem pri slovaških pisateljih sploh in posebno pri pisateljih, ki pišejo za otroke, je tema vstaje slovaškega naroda. To je mogočni mejnik v razvoju slovaškega naroda, ki je zapustil trajno sled v literaturi in postal vodilna tema v sodobnem pisanju. Lotevajo se te teme starejši pisatelji, a vedno znova jo skušajo upodobiti tudi mlajši. Do danes priljubljena knjiga o vstaji je roman Petra Jilemnického *Kronika*, v kateri imamo motiv otrok in njihov odnos do tega velikega zgodovinskega dogajanja. Jilemnický ni pisal knjige za mladino, toda način, s katerim je zajel priprave na vstajo leta 1944, njen junaški potek, njen umik v gore, je tako privlačen, da je knjiga ostala do zdaj eno najboljših del o zgodovinskem avgustu in septembru pred tridesetimi leti.⁶ Za mladino je napisal o vstaji roman *Explózia* (Eksplodzija) Rudo Moric. Pred kratkim se je k tej temi vrnilo mnogo pisateljev, med njimi je dosegla zanimanja vreden uspeh Hana Zelinová z zgodbo *Jakubko* (Jakec) in Milan Ferko s pustolovsko zastavljenim romanom *Keby som mal puško* (Če bi imel puško).

Pomembno mesto v otroški literaturi ima vračanje pisateljev v kraje otroštva. S to temo imamo nekaj odličnih knjig, ki bi gotovo zanimale tudi neslovaške bralce. Tako je Mária Jančová napisala *Rozprávki starej matere* (*Babičine pravljice*), kjer se babica ob oslepeli deklici spominja trpke mladosti in podaja na ta način izvrstno soočenje preteklosti s sedanostjo. Mária Rázusová Martáková je napisala ljubko povest *Chlapčekovo leto* (Dečkovno poletje) s privlačno postavico Janka Benka in njegovih drobnih veselo-žalostnih dogodkov. Margita Figuli, ki se je uveljavila v slovaški literaturi na začetku trideset let s poetičnim romanom *Tri gaštanové kone* (Trije konji rjavci), se je vrnila v knjigi *Mladost'* v svojo otroško dobo pred prvo svetovno vojno.

Prav tako so pozornosti vredna dela o vračanju avtorjev v daljno preteklost v zgodovinskih proznih delih, posebno v povestih in romanih. Tu je vredno oceniti predvsem prispevek dveh avtorjev, Luda Zúbka in Jozefa Horáka.

Ludo Zúbek⁷ je avtor, ki obravnava zgodovinske teme v dveh žanrih, v podobi zgodovinskih romanov in v podobi literature dejstev. V prvo kategorijo spada zlasti njegov veliki roman o slovaškem humanistu in kirurgu, ki je v Pragi opravil prvo raztelesenje človeškega telesa, Janu Jeseniju (*Doktor Jesenius*). V drugi knjigi *Jar Adely Ostrolúckej* (Pomlad Adele Ostrolúčke) je orisal ljubezensko epizodo velikega narodnega buditelja Ludovita Štúra s kmečkim dekletom. V drugo skupino spadajo knjige, v katerih se Zúbek z metodo umetniško-znanstvene pripovedi ukvarja z značilnimi izseki iz slovaške narodne preteklosti. Tako je upodobil sliko Velikomoravske države, zgodovino prve slovaške univerze Academia Istropolitana iz 15. stoletja in na privlačen način podal pregled značilnih dob zgodovine glavnega mesta Slovaške socialistične republike (*Moja Bratislava*). Zúbkové knjige so v veliki meri okrepile poznavanje zgodovine pri najmlajšem rodu.

⁶ Jilemnického poznamo po delu *Neorano polje* (Pole neorané). Prev. Viktor Smolej. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1947.

⁷ Ludo Zúbek: *Vitezi brez meča*. (Rytieri bez meča). Prev. Viktor Smolej. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Kekčeva knjižnica.)

Po prvem obdobju povojnega razvoja, ko so imele po večini vrednost le teme o graditvi, kar je pisatelje večkrat zavajalo k shematičnosti, se je sredi petdesetih let razširila tematika na različna področja, predvsem pa na motive iz narave in na temo globlje osvetlitve življenja današnje mladine.

V prvo skupino spada mnogo knjig različnih žanrov. Največji in trajen uspeh je dosegel Rudo Moric s knjigo zgodb *Z pol'ovničkej kapsy*⁸, v kateri je predstavil mladim bralcem s posredovanjem avtentičnega prikaza hribovca, dobrega poznavalca gozda, neznano lepoto slovaških gora in njenih prebivalcev. Moric zares pozna naravo, kakor o tem priča cela vrsta njegovih knjižic za mlajše bralce, v katerih je oživil žanr živalske pravljice.⁹

Problem sodobne mladine, njen moralni profil, njen odnos do starejše generacije, do narave in družbe, ostaja ves čas ena od najvažnejših tem sodobne literature za mladino. Kot značilnost nove proze je treba ugotoviti dejstvo, da pogled na otroke ni poenostavljen in ne shematiziran, temveč da si avtorji prizadevajo odkriti v otrocih in mladini brez olepšavanja, poveljevanja njihovo resnično življenje v šoli, v družini, v prijateljskih krogih in v družbi ter najti vse tipične lastnosti današnjega mladega človeka, brez didaktičnega poudarka, pač pa s humorjem, ki ima velikokrat osebni značaj, poudarjen z uporabo slanga.

V književnosti za najmlajše bralce je izšlo nekaj knjižic, v katerih so se znali njihovi avtorji prilagoditi mišljenju in čustvovanju otrok in z njihovega vidika upodobiti pester mozaik šolskega ali družinskega okolja. Tako je z moderno obliko zgodb za otroke z uspehom poskusila Klára Jarunková (*Hrdinský zápisník* — Junaški dnevnik), Maria Duričková (*Danka a Janka* — Danica in Ivanka) in drugi. Obe pisateljici se ukvarjata s čustvenimi in moralnimi problemi doraščajočih otrok in sta tehtno prispevali k temi o čustvenem dozorevanju mladine, kakor to vidimo v »dekliskem romanu« *Jedina*¹⁰ pisateljice Jarunkove ali v njenem »fantovskem romanu« *Brat osamelého vlka* (Brat osamelega volka), ali v delih Duričkové¹¹ *My z ôsmej a* (Mi iz osmega a razreda) ter *Majka Tárajka* (Mati Klepetulja) in v drugih.

V zadnjem času se ravno pri pisanju povesti pojavlja izrazito prizadevanje, da se razširi slika sveta z intimnejšimi temami, razširi enolična tematika tega žanra in pove nepopačena resnica o mišljenju in ciljih mladega človeka. Formalno je ta tendenca v skladu z estetskimi spremembami v svetovni in slovaški prozi, ki jo je mogoče označiti kot odstop od širokega objektivnega pogleda na življenje ter kot usmeritev k subjektivni življenjski sliki mladih. Ta estetska sprememba se kaže predvsem v odnosu pisca do teme. Proza, pisana zvečine v prvi osebi (jaz-obliki), preide v notranjost in dobiva značaj iskrene izpovedi o življenju junaka pripovedovalca in prek njega o svetu, ki ga obkroža. Literatura postaja odraz neposrednih doživetij.

Navedenim problemom se pridružuje naposled še neki zelo pomemben moment. V zadnjem obdobju se razrašča literarni žanr, ki izhaja iz faktografskega popisovanja resničnosti in ne nastaja iz umetniške fikcije. Pri tem zdru-

⁸ V slovenščini: *Iz lovske torbe*. Prev. Lojze Fink. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. (Cicibanova knjižnica.)

⁹ Rudo Moric: *Srnjaček Uhaček*. (Srncek Parožtek.) Prev. Marijan Brecelj. Ljubljana, MK 1968.

¹⁰ Klára Jarunková: *Edinka*. Prev. Zdenka Škerlj-Jermanova. Ljubljana, MK 1972. (Knjižnica Sinjega galeba 159.)

¹¹ Maria Duričková: *Sestrici iz obuvalnika*. (Sestričky z topanika.) Prev. Andrej Rozman. Ljubljana, MK 1969.

žuje pojmovno in slikovno mišljenje. Gre za literarno obliko, ki jo na Slovaškem imenujemo umetniškoznanstveno literaturo (non-fiction). Po skromnih začetkih se je več pisateljev predstavilo z rezultati svojega dela. Pri tem so obdelali teme z različnih znanstvenih področij: geografije, arheologije, zgodovine, literarne zgodovine in podobno. Največje uspehe je dosegel Vojtech Zamarovský, ki goji žanr zgodovinske reportaže. Posebne pozornosti bralcev, a tudi kritike so bile deležne knjige *Objavenie Tróje* (Odkritje Troje), *Za tajomstvami Riše Chetitov* (Za skrivnostmi hetitske države), *Bohovia a hrdinovia antických báji* (Bogovi in junaki iz antičnih bajk) in druge. Njegove knjige so bile prevedene v več jezikov.

Končno se je vredno spomniti stanja in razvoja teoretičnega raziskovanja književnosti za mladino. Na tem področju smo dolgo zaostajali. Pred vojno se je kritika samo zelo sporadično posvečala stvaritvam za mladino. To je imelo za posledico pogost padec umetniških kriterijev in naraščanje manjvredne literature. Zdaj se zbirajo okoli založbe Mladé letá, posebno pa še na pedagoških fakultetah strokovnjaki, ki se specializirajo za probleme in kritiko mladinske književnosti. Izhajajo — čeprav sicer še skromna — teoretična dela (monografije pesnikov in pisateljev, razmišljanja o poeziji, o žanrskih problemih mladinske književnosti), izšel je *Slovník slovenských spisovatel'ov pre deti a mládež* (Leksikon slovaških pisateljev za otroke in mladino), *Bibliografia písomníctva pre deti* (Bibliografija mladinske književnosti) in podobno. Vse to so znaki oživilnega zanimanja za probleme ter oblike klasične in sodobne književnosti za mladino.

Prevedla Janez Prek in Alenka Glazer

Voja Marjanović

Beograd

BEOGRAJSKO OTROŠTVO IN OKUPACIJA

Dragan Lukić: Bombe u beloј kafi.

Sarajevo, Veselin Masleša 1973.

Prvi roman Dragana Lukića, enega izmed najplodovitejših in najbolj pri-
čujočih pesnikov za otroke, *Bombe u beloј kafi* je zanimiv zaradi dvojne opre-
delitve: prvič, ker se Lukić tokrat vrača v preteklost in v tonu avtobiografske
izpovedi oživlja minula leta pretekle vojne, in drugič, ker je s svojim romanom
precej presegel dosedanje obliko obdelave podobne snovi, ki je v sodobni mla-
dinski književnosti zelo pogostna.

Lukićev roman je oblikovan kot pripovedka, vendar so v njem pogostna
razmišljanja o usodi nekega otroštva, in tako učinkuje kakor živ spomin na
Beograd in njegova leta okupacije. V teh spominih je v trdno zgrajeni fabuli
spretno voden dialog s časom in dogajanjem, ki niso bila samo uganka odraslih,
ampak tudi otrok, nedolžno travmatiziranih in zapletenih v vse spopade in boje.
Lukić prikazuje ves splet vojne vihre, vse njene napovedi in priprave, učinke
in odseve ter se ne ustavlja samo pri površni podobi zunanjih dogajanj, marveč
se pogloblja tudi v notranje dileme in preobrazbe. Zato ima njegov roman zna-
čaj popolnega opazovanja časa in ljudi. V njem, v njegovem najširšem tkivu,
imata tako Beograd kakor njegovo ozračje »svojo barvo«, otroštvo pa nekoliko
bolj poseben značaj.

Že na prvih straneh tega romana je moč zaznati, da se proza o otroštvu in
vojni začenja preprosto in neposredno. Lukić ne mara dolgih ekspozicij, bralca
takoj postavi pred velike in prave besede svoje proze: »Vojna, Vojna, Vojna«,
ki jih zasoplo in prestrašeno izgovarja očka Mali Aca, ko prihaja skozi gornja
dvoriščna vrata. Iz tega paničnega in nepričakovanega prizora nastanejo vse
posledice in vzroki, cel splet dogodkov: »Na beograjskem nebu so odtlej visela
črna letala, po troje kakor besede Vojna, Vojna, Vojna. In ko se je mama ozrla
k nebu, ji je eno izmed letal kakor velik in bodeč trn padlo v oko, in tedaj
so mamo obile solze. Zaradi trna so ji ves čas vojne silile iz oči solze.«

Ta »trn v očesu, ki izvablja solzo«, je pravzaprav poetična metafora vsega,
kar v romanu oblikuje njegov poznejši svet dejstev. Toda Lukić se ne mudi
samo s podrobnim razčlenjanjem te metafore, temveč jo bogati z vedno novimi
podatki. Zato se pripovedka o vojni, oblikovana kot napoved ozračja, razrašča
v pahljačo in smo priče cele lestvice dogajanj in galerije likov: pripoved o Paši-
nem brdu in Sviračevi ulici, kamor je postavljeno dogajanje romana, o akcijah
skupine dečkov, o prvih bombah, ki napovedujejo očkovo besedo Vojna, pozneje
o znanstvu z dnevi okupacije, »ko ni več kruha, ampak komaj koruznjak«, ko
se teta Anka in Mali Aca »pajdašijo z Nemoi«, in nazadnje o glavnih asociacijah:
sodelovanje otrok in odraslih, njihovo otroštvo, ogroženo z večno bojznijo,

dnevi igre, spremenjeni v izdelovanje orožja, ilovnatih bomb, in nenehnih slutenj o svobodi, ki mora priti.

Lukić gradi roman na bogastvu avtobiografskih asociacij in tako opisuje ne samo Beograd, kakor ga vidi s svojimi očmi zrel in odrasel današnji človek, temveč nekdanji otrok, otrok z bolj razvitim poslušom za socialna in družbena podnebja časa. Ob tem postopku povzdiguje otroštvo na raven resnih življenjskih spoznanj: njegov razpon interesnih snovi se precej razlikuje od otroštva v razmerah mirnih časov; zdaj otroci niso »naivna bitja«; njihovo življenje je na različne načine vključeno v resničnosti dni in človeške usode. In kadar se začno igrati, simbolično zaznamujejo akcije odraslih, namenjene za blagor in obstoj družine, pa tudi za splošno pomoč gibanju odpora.

Takšna »bajka resničnosti« ne moti splošnega Lukićevega pojmovanja otroštva, še manj stališča o junakih romana. Pisatelj jih slika kot trezne otroke, brez idiličnega čutenja sveta, vidi jih v luči njihove naivistične psihologije, toda obogatene z zreliimi nagoni in treznimi reakcijami. V tem primeru so liki dečkov s Pašinega brda (Raca, Žaca, Paja, Velja, Ljuba, Aca Krajcarica, Jovica in Gidra) prikazani kot delniška družba, kot zveza otroške moralne zavesti, ki je nerazdružna tako tedaj, kadar je treba stati na straži pred hišo, da jih ne preseneti nemška patrola, kakor tudi tedaj, kadar se skrivaj šušlja o propadu Nemcev, a tudi tedaj, ko spremljajo deklice, sosedo iz ulice, ki na Terazijah doživljajo svoj prvi velemestni sprehod. Lukićevi dečki (pravzaprav njegovi tovariši iz otroštva) so po svojem vedenju »pravi otroci«, pa tudi »modra bitja«, ki rada razumno presoja in logično čustvujejo: zelo sugestivne so tiste strani romana, na katerih opisuje skrb dečkov Jovice in Gidre za družino, njuno prizadevanje, da bi priskrbeli za dom živež, in prepričanje, da »edino jajce, ki ga je mama prinesla za praznik«, označuje simboliko okupacije in revščine.

V najnovejšem pripovednem delu Dragana Lukića pa resničnost le ne pre-sega povsem liričnih in senzibilnih strani življenja: avtor — bodoči vzvišeni pesnik otroštva — Lukić pogosto razmišlja o časih, ki so »nekoč bili«, in tistih, ki »bodo prišli«. Sanje o svobodi in srečnejših dneh so vtakane v njegove ne ravno pogostne opise, lirične metafore, poetične misli in naivne otroške sanjarije. Zgled takšnega odnosa do snovnega sveta bi lahko bila že ekspozicija romana, s katero je poetično pojasnjen nastanek Beograda, prikazan kot »velika zelena ptica, porasla z gostim perjem, katere kljun se začne pri Avali, konča pa se nekje v pesku obrežja Save in Donave«.

Lukićev roman *Bomba u beloj kafi* zelo bogati tudi kompozicijska ubranost: čeprav se dejanje romana godi v precej dolgem časovnem obdobju, v celih štirih letih, ni dogajanje niti razvlečeno niti počasno in tudi ne preobloženo: kljub številnim pisateljevim asociacijam, stiliziranim z odmerjenimi digresijami, nimamo vtisa, da »igre otroštva in načrti v dnevih vojne« utrujajo ali zmanjšujejo pozornost bralca. Zatorej ta roman predstavlja svojega avtorja kot dragocenega pripovednika, ki se nagiba k temu, da svoje poglede na svet transponira prav tako sugestivno v tkivo proze kakor v tkivo poezije.

S tem da je oživil minulo otroštvo in vojno kot senco tega otroštva, je Dragan Lukić napisal roman brez legendarnih hiperbol otroških junaštev. Zato roman ne teži k izmišljeni viziji preteklosti. Prva odlika Lukićevega romana je zato v naravni projekciji življenja in časa, v avtentičnem otroštvu in preprostosti književnega oblikovanja. Te odlike v vsakem primeru podpirajo misel, da se je lirična nadarjenost pesnika z uspehom nadaljevala in iztekla v njegovi prozi.

Prev. F. V.

Voja Marjanović

Beograd

POETIČNI HERBARIJ

Milovan Danojlić: Rodna godina. Beograd, BIGZ 1972.

I to se čudo dogodilo.
Rodilo. Rodilo. I prerodilo.

V iskanju fenomena naivne pesmi se je Milovan Danojlić že oglašil z zbirko *Kako spavaju tramvaji* ter nekaj poetičnih postavk potrdil z esejem *Ka naivnoj pesmi* in verzi *Furunica jogunica*. Tako je iz njegovega prepričanja izšlo načelo večkratne opredeljenosti: prva, za poezijo, ki obrača hrbet tradicionalnemu pesništvu; druga, prizadevanje za svobodne prostore pesmi, za njeno avtonomijo in povsem lirično artikulacijo ter za vrsto drugih lastnosti, ki se registrirajo kot oblika pesniške vsesvobode.

Najnovejša Danojličeva knjiga, zbirka *Rodna godina*, nekakšen poetični herbarij, je pravzaprav nadaljevanje njegovega umetniškega križarjenja po oazi pesniških in življenjskih svobod, v katerih odkrijemo kotiček liričnega izpovedovanja snovi zmerom na sredi med otroškimi in resnimi in jih moremo zato razumeti kot splošne, torej enkratno življenjske. Tako Danojličeva pesem v tej zbirki podira meje med naivnim in resnim ter s tem dokazuje, da je vse, kar je v nas in zunaj nas, prav toliko, kolikor je otroško, tudi človeško, pesniško in materialno in je to treba kot takšno sprejeti in vnesti v pesem.

Danojlić, pesnik otroštva in življenjske rodovitnosti, ki se nagiba k idiličnemu vživljanju v usode predmetov in pojavov, se v najnovejši zbirki približuje zemlji in naravi, posevkom in plodovom, ki jih daje, prevzet od skrivne lepote nad vitalno močjo zemlje, katere privrženec in častilec je. V tej zbirki pesnika očitno najbolj priklepajo domači kraj in podnebje, vas in njeno ozračje, človeško, kmečko delo in nasledki tega dela, ki so steber življenja, moč in smisel naravnih blagrov.

In tako je pesnik ves prevzet nad poreklom in podnebjem, nekam otroško raznežen, pa razumen kot zrel mož, navdušen nad razkošno podobo leta, rodovitnega leta, ki je »obrodilo, celo preobilno obrodilo«, zazrt v klic otroštva, nastanjenega v domači noči, v vasi, na zeleni trati ali v zgodnjem jutru, v sončnem siju:

Kuda nas zove

Miris zove ...

— U neke davne,

Jutarnje snove.

Sunce je paslo

Ovce, volove,

Svetlost buktala

Uz dolove.

Na grančici je

Zujala pčela
 Upravo stigla
 Iz drugog sela.
 Iz godine
 Daleke, ove
 Tamo nas zove
 Miris zove.

(Miris zove)

V Danojličevih pesmih so vtanki vonjave in spomini in v novi zbirki poje o »sejmu navadnih užitnih plodov«: od krompirja, stročjega fižola, peteršilja, paprike, fižola, redkvice — do jabolka in slive, breskve in sončnice, tudi koruze, orehov in lubenic. Cel spekter posevkov, podan kot panorama produktov zemlje, mokrote in sonca, je oživiljen pred nami v polnosti avtentične stalnosti in eksistencialne navzočnosti. Za pesnika je vsak plod zemlje snov, o kateri lahko nastane pesem; ta pesem ima pogoje, da je lahko sveža in sočna natanko tako kakor breskev ali kumarica in zato njena lirična govorica osvaja s polnostjo opisa: podoba je in pripoved, včasih živa asociacija ali vprašujoča misel:

Ko svetiljka koja tinja, i kunja,
 Mutnim se sjajem preliva dunja,
 Taj sjaj: sve mesečine u nj se sliše,
 Sjaj, al' i miris, jošte više,
 Taj miris koji nas uvek seća
 Da negde — van zemlje — postoji sreća,
 I da smo, pre no što smo na zemlju pali,
 Sve već videli i sve znali.

(Dunja)

Prvinsko občutje Danojličeve *Rodne godine* je zazrtost v naravo in zemljo, ki ne pozna nobenih onemoglosti abstraktnega sveta. Njegovi verzi pa so poleg poveljevanja zelenila pretkani z asociacijami večne snovi ljubezni (*Ljubavna pesma*), motivi časa in prostora (*Slutimo po vetru*), letnimi časi in njihovim ozračjem (*Kupušnjaci kraj reke, Novembar*). Pesnik posrečeno sklepa zbirko s simpatično pesmijo *Pijaca na kraju grada*, ki je pravzaprav povzetek njegovega »sadja in zelenjave«, ki se je znašlo tu, na vele mestni prodajni mizi, prodajni mizi, ki ni »tržnica, temveč ladja«, ki je »razvit prapor sredi predmestja, krov starega tovarnega čolna, ki nosi štiri okrožja Srbije«. Res, ta tržnica, na kateri se zliwa pridelek rodne grude, ima svojo barvo, duh in zvok; ta tržnica se čuti v človeškem življenju kot zatočišče, ki ga ne moremo pogrešati, kot del naših let, našega obstajanja in življenja:

Prolaze, tako, mnogi dani,
 I uvek ta ladja, iz daleka,
 Pristiže, smena, u osvit rani ...

Uvek, iznova, prizor znani.
 Rotkvice,
 Šargarepe,
 Patlidžani,
 Zeleni lukac,
 Grašak rani.

Danojlić ostaja zvest opisu kot obliki ustvarjalnega postopka, kombinira opis in podobo, dasi zelo pogosto tudi plastičen prizor, meditativen ton in psihološko poglobljanje predmetov in pojavov. Tudi zdaj mu ni tuja metaforična kombinacija misli, prav tako pa je zelo očitno, da je njegov jezik zgrajen iz preprostih in vsakdanjih besed, ki tudi tej zbirki dajejo gotovost in spontano sprejemljivost.

In vendar o najnovejših Danojličevih verzih iz zbirke *Rodna godina* ne moremo trditi, da pripadajo »čisti liriki otroštva«: zdi se, da v njej ni pesmi za otroke in o otrocih. Če se pesnik obrača k mlajšemu bralcu s snovmi iz predmetnega sveta narave, je to oblika preraščanja »tipične pesmi za otroke« in način odkrivanja njenih bolj svežih oblik. Obenem pa ta zbirka tudi ne predstavlja Danojlića kot modernega pesnika: kaže, da je na knjižišču med tradicijo in aktualnostjo, zmerom samosvoj, nekoliko eruptiven, nekoliko nostalgičen, nekoliko tudi zasanjan s spominom kot legendo. Potem ko je pesnik tako razumel poezijo, torej kot »deželo brez meje«, zida v njej svoje gradove in mostove z željo, da mu jih nihče ne podre. Vendar ti gradovi in mostovi niso več tako trdni in svetli, kakor so bili v času Danojličevih poduhovljenih *Tramvajev* in tudi toplih, humaniziranih in meditativnih *Furunic*.

Prev. F. V.

Opisni prevzame svojevrstno arde ob naravnem doživljanju lepote, njegova razgledna, bujna domišljija pa je poseben dar otroškemu razumevanju pravilice. Stagir mu, ki vse življenje živi na nekakšnji lepoti tega doživljanja, svojevredni dar, ki ga je gledal z otroškimi očmi in se ne razlikuje od novih doživljanj lepote. O čudoviti pravilici Ivane Brli-Maturanove, ki so zbirali stavek razvleče mojo otroško domišljijo!

Čprav črta, da ima otrok zelo rad zgodbo pravilice in si predvsem njo zapomni, morda poudariti, da se moja domišljija ni razvleče zaradi vsebine teh pravilic, ki so mi v otroštvu darovale neminljiv dar, podoben plamenčkom, ki se zlagaj pispotajo. Zbladel je spomin na dogodke, prepleli so se s zgodbo ljudskih in drugih pravilic, stavek pa zatonil v pesmi. Ostal je le občutek dar, izredno doživeti lepota, vendarje svojevrstnega, skrivnostnega sveta, ki je povezan z vsakdanjim življenjem, iz katerega se je porajal poseben razumevanje gradu — nekje med nebom in zemljo. Čar pravilic Ivane Brli-Maturanove, ki sem ga dobila v dar, je nastajal iz njenih besednih podob kot odino, ali se njenih delov, k temu je prispevali te ali oni stavek, izšel iz pesmi, ali samo govorne zvoke fantazije, posameznih besed, ker ta ali oni stavek, ki je pravi tladaj razvleče s posebnim prizvokom, zaključila v čudovitem svetu skrivnostnih barv: tako je za vedno ostala v tem svetu, izšla v pravičnem svetu, ki spominja na čudoviti svet, poln pisanih razvleč in stavek, na svetlo nebo, na jasno hribovsko kupo, prepletoča se barva na obzorju sveta v južni — pred prvo hišo.

Tak podoben stavkov iz besed mojih otrok povsem jasno izstopa, zato pa je bil njih dar še večji: prav ta dejavnost je dopolnila svetlo, da se je moja domišljija razvlečila, po svoje doživljala in mislila, zato pa je v svoji predstavi

RAZMIŠLJANJA USTVARJALCEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Nasiha Kapidžić-Hadžić

Sarajevo

PRAVLJICE IVANE BRLIČ-MAŽURANIČ SO RAZVNELE MOJO OTROŠKO DOMIŠLJIJO

Nasiha Kapidžić-Hadžić piše pesmi za otroke. Njena poezija je čustvena, polna slik iz narave. Izdala je že več zbirk pesmi: *Maskenbal u šumi*, 1962; *Vezeni most*, 1965; *Maskenbal u šumi* (Izabrane pjesme), 1970; *Skrivena priča*, 1971.

Doma je iz Banjaluke, tam se je rodila in obiskovala šolo, nekaj let tudi službovala. Od 1962 živi v Sarajevu in dela pri radiu Sarajevo. Sodeluje pri festivalu Kurirček, ob njegovih sklepnih prireditvah, ki so vedno v Mariboru, prihaja tudi med slovenske otroke in jim bere svoje pesmi.

Otroka prevzame svojevrstna sreča ob naivnem doživetju lepega, njegova razgibana, bujna domišljija daje poseben čar otroškemu razumevanju pravljice. Blagor mu, ki vse življenje ohrani neskalsko lepoto tega doživetja, svojevrstni čar, ki ga je gledal z otroškimi očmi in se ne razblini ob novih doživljanjih lepote. O, čudovite pravljice Ivane Brlič-Mažuraničeve, ki so zdavnaj, zdavnaj razvnele mojo otroško domišljijo!

Čeprav trde, da ima otrok zelo rad zgodbo pravljice in si predvsem njo zapomni, moram poudariti, da se moja domišljija ni razvnela zaradi vsebine teh pravljic, ki so mi v otroštvu darovale neminljiv čar, podoben plamenčkom, ki še zdaj plapolajo. Zbledel je spomin na dogodke, prepletki so se z zgodbami ljudskih in drugih pravljic, sčasoma pa zatonili v pozabo. Ostal je le čudoviti čar, izredno doživetje lepote, vzdušje svojevrstnega, skrivnostnega sveta, ki je povezan z vsakdanjim življenjem, iz katerega se je porajal, podoben začaranemu gradu — nekje med nebom in zemljo. Čar pravljic Ivane Brlič-Mažuraničeve, ki sem ga dobila v dar, je nastajal iz njenih besednih podob kot celote ali iz njenih delov, k temu je pripomogel ta ali oni stavek, izločen iz celote, celó same pomenske zveze (sintagme), posamezni izrazi, ter ta ali ona beseda, ki je prav tedaj zazvenela s posebnim prizvokom, zablestela v čudovitem soju mavričnih barv: tako je za vedno ostala v tem vzdušju, lebdela v pravljичnem svetu, ki spominja na čudoviti dvorec, poln pisanih mozaikov in tkanin, na zvezdnato nebo, na jesensko hrastovo listje prelivajočih se barv, na cvetočo livado v juniju — pred prvo košnjo.

Teh podob, stavkov in besed nisem nikoli povsem jasno doumela, zato pa je bil njih čar še večji; prav ta nejasnost je dopuščala možnost, da se je moja domišljija razmahnila, po svoje dodajala in snovala, zato pa je v moji predstavi

sčasoma postajal Striborov začarani gozd vse bolj začaran: razkošneje je bil okrašen z okraski izinja, tam je bilo vse več sneženih kupol in namesto enega jelena s svetlečimi se rogovi jih je bilo — kar cela čreda. In nič zato, če sem pomešala dogajanja ali pa so se sčasoma razblinila v pozabi: ostalo pa je vzdušje in bistvo pravljič, odvisno od podob, stavkov in besed, ki so vse to ustvarjale in ohranjale.

Da nisem zaradi poklicne in literarne dejavnosti v zrelejših letih znova segla po knjigah Ivane Brlić-Mažuranićeve, bi dandanes prav gotovo več ne vedela, kaj se dogaja v pravljici o Lutonjici Toporku in sedmih Župančićih, v pravljici o Potjehu, o Palunku, Regoču, Jaglencu in Rutvici ali pa v pravljici o Soncu, poročni priči, in Nevi Nevičici, toda kljub temu bi si še živo predstavljala like iz teh pravljič, pravcati mozaik čudovitih prispodob ter metonimij; pretresljive sintagme, starinski izrazi in starodayne besede bi porajali predstave, podoživljala bi čudež jezika kakor tedaj, ko sem vse to prebirala, si dobro zapomnila, potem pa tuhtala in tuhtala, kaj neki to pomeni:

- Ne pečali me zlatna pčelo ...
- Uzice kroz žbice ...
- Sijeva čunak preko sinjeg mora ...
- Tri pečine od oblaka ...
- Živa voda iz kljuna gvozdenoga ...
- Gvozdeni čoporci ...
- Tamne dvojnice ...
- Lubin veliki ...
- Prkonjica i lutonjica, Toporko, pčelci i zatočnice, lake prekomorke i hitri skoroteče ...
- Morski jazi progutali ...
- Od kamena od Alatira plavi svjetlo kao plava mjesečina ...
- Djed Neumijka i njegovi opanci skorohodi ...
- Čepicom-vedricom na izvoru vodu crpe, bradom pako vjetar razmahuje ...
- Gurava pravda ...
- Mokoš pod vojskom Suncu pomagala i duboke glibe otvarala ...
- On je uz nas treći u pojati ...
- Na nožicama mu konjska kopitašca, na čovečijoj glavici volovski rošćići ...
- Upleten je u pleter pod mazom ...
- Onkraj olota baba Poludnica nad svojom jazbinom ...
- Svod od pečene gline kao velika pokljuka ...
- A dobro djetetovo sašlo lijepo i čitavo ...
- Kuda Bagan selište na gužvi niz humak povlači ...
- Uhvati Bjesomar bijesa za rog ...
- A bilo ih svake ruke in svakog plemena bjesovskoga, rogati kao puž, šušati kao miš ...
- Zvao se Regoč i živjaše u Legenu gradu ...
- Tanke diljke i teške demeskinje ...
- Skoči Kosjenka u košić, a Regoč podiže košić i objesi ga sebi na uho kao naušnicu ...
- Tekla sila voda zlovoda ...
- Sve sami mužići od jedva pô lakta ...
- Poprskao te kesten iz žeravice ...

— U dubu tako velikom da je u njemu bilo sedam zlatih dvorova i osmo selo srebrnom ogradicom ogradjeno ...

— Nego nosi Rutvicu u svoje gnijezdo orličima za igračku ...

— Ne mogu jim ni vile ni zmajevi oteti što im je majka dala ...

— Čula je Rutvica kako huje i cvile Zatočnice i kako mumlja Medunka ...

— Frču, siplju iskre i plameni, vračaju se nad Kitež-planinu ...

— Gnijezdi Bukač u planini na močvarici ...

— Ovdje ga hudobe na medji smjestiše ...»

Čudovite predstave, bogati besedni zaklad, vse to bi živelo v meni, četudi bi ne bila bolje spoznala Ivane Brlić-Mažuranićeve, morda še bolj živo in bujno, prav kakor v otroštvu, ko sem se spraševala, kaj neki pomeni: »upleten je u pleter pod mazom.«

Ko že omenjam otroško vprašanje »kaj pomeni« — o tem sem že razmišljala, upoštevajoč lastne izkušnje iz otroštva ali pa opazujoč otroke okrog sebe — naj povem, da se veliko otrok prav pogosto naveže na določenega književnika in njegovo delo bolj zaradi te ali one skrivnostne besede ali prispodobe, ki vznemirja otroško domišljijo, kot pa zaradi dogajanja v njegovi pripovedi. Marsikateri otrok si na ta način celo zapomni pravljico ali pesem, pri tem pa ni važno, če si to, kar je pritegnilo njegovo pozornost, jasno predstavlja. Dobro se spominjam: nekdo mi je zdavnaj, še v predšolskem obdobju, precej nerazložno prebral Zmajevu pesem o učencu: »Ja u školu idem i dobar sam djak, ko od škole bježi deran je opak.« Zaradi nerazložnega branja sem tisto »deran je opak« razumela kot »dere opanke«, moja domišljija pa je dodala podobo učenca, ki vedno pobegne iz šole, ves dopoldan teka okrog in se potepa, zato pa ima seveda strgane opanke. Prav tako se je pred kratkim primerilo nekemu dekletcu: poslušala je pesem, ki opeva sonce, eden izmed stihov pa se je glasil: »spusti se, u san tone.« To »u san tone« — zateglo izgovorjeno — je bilo slišati kot eno samo besedo, zato pa me dekletce venomer sprašuje: »Kaj so to ,santone', v katere sonce zahaja?« Kdo ve, kako si jih predstavlja v svoji domišljiji? Takšnih primerov je nič koliko, vsi pa govore v prid temu, da so pravljice Ivane Brlić-Mažuranićeve, ki se odlikujejo po bujni domišljiji in bogatem besednem zakladu, pravcato bogastvo otroštva, ki ne izgublja vrednosti, saj jih je človek tudi v zrelih letih vesel. (Zde se mi pravcata zakladnica, zlasti dandanes, ko ugotavljam, da je v sodobni mladinski književnosti izražanje suhoparno in puhlo.)

Kadarkoli je Ivana Brlić-Mažuranić opazovala naravo — morje, ogenj, gorski potok, tihotni gozd, divjino planin — so se ji porajale podobe za pravljice: podvodni grad Morskega Kralja z zlatim peskom in s koralnimi mizami, hišni, ki se kakor rdeče taščice sukljajo iz plamenov, zli duhovi — besi, ki jezdiyo na krepelcih in se strmoglavu spuščajo po koritu hudournika, Striborov prestol in sedem zlatih dvorcev v velikanskem votlem hrastu, razrite, gole pečine iznad votline starke Poludnice, z vrati iz železnih plošč; tako nas njene podobe vodijo v naravo, v njeno prvobitnost: k morju, ognju, reki in potoku, v gozd in v gore.

Dolgo se nisem prav zavedala, kako so me v otroštvu očarale pravljice te pisateljice, dokler se nisem v zrelih letih spet lotila njenih del, ne kot srečen, naiven bralec, temveč kot opazovalec sleherne njene prispodobe, njenega izraza, pomenske zveze, njenega celokupnega besednega zaklada. Tedaj sem šele prav doumela kako to, da se v moji pravljici o jezeru pojavlja jelen z zvezdo na čelu, zakaj se začenja moja pesem o dedku in babici, ki preštevata svoje vnučke,

takole: »U Striborov dvor snijeg pretvara bor i dom sred vrbaka u kom djed i baka ...« in odkod v moji pravljici o šepetanju morja podoba: »... ribe s pjesmom prolaze, po djevojku odlaze, po kneževu kćerku, lijepu Crvenperku, pa u dugoj povorci zvone sitni praporci ...«

Kljub lastnemu doživetju morja in nagnjenju k ustvarjanju podob se vendarle sprašujem: mar niso to odsevi otroškega doživetja pravljice o Palunku, mar ni to odmev zvončkljanja kraguljčkov iz čudovitega gradu Morskega Kralja?

Če dandanes premišljujem o vzgibih svoje ustvarjalnosti, je vsekakor prav, da omenim tudi ljudsko povest in narodne pesmi, ki so nas vse navdihovale, vendar prav zlahka razlikujem čudovito vzdušje in svojevrsten čar pravljic Ivane Brlić-Mažuranićeve, ki so me tako prevzele in obogatile, od lepote ljudskih pripovedk, ki sem se je navzela; tudi ta pisateljica je zajemala snov iz ljudskega izročila, toda njene pravljice so raznovrstnejše, slikovitejše, so pravicato razkošje bujne domišljije. Spominjajo na čudovito lepo izrezljano skrinjico z nakitom iz srebra, biserne matice, iz zlata, koralov in jantarja, ki si ga podedoval od babice, nakit, ki ga imaš rad, ne samo zato, ker je dragocen, temveč ker si ga dobil v dar kot dediščino, hraniš ga doma na varnem, da ga ne bi raznesli, nosiš ga ob svečanih priložnostih, kdaj pa kdaj na svatbi ali obisku, da ga tudi drugi opazijo in ga občudujejo.

Prevedla Gema Hafner

IZBOR KNJIG IZ SLOVENSKE KNJIŽNE PRODUKCIJE ZA MLADINO V LETU 1972

Pričujoči seznam je izbor iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letu 1972. Obsega po besedilih in po ilustracijah kvalitetne leposlovne knjige, ki so primerne za mladino do 14. leta. Poleg prvič objavljenih del upošteva seznam tudi prvič samostojno objavljena literarna besedila iz že znanih zbirk, nadalje nove izbore besedil iz že objavljenih knjižnih izdaj ter dela iz leposlovja za odrasle, ki so primerna tudi za mladino okrog 14. leta. V seznam niso zajeti ponatisi ter ponovne izdaje literarnih del, ki so prvič izšla že pred letom 1972.

Vsebinske anotacije so navedene samo pri proznih in dramskih delih; poezija ni anotirana. Upoštevaajoč doživljajsko dostopnost knjig navaja seznam pri vsaki enoti tudi starostni razpon, za katerega je navedeno delo najbolj primerno; znak * pa opozarja na knjižne izdaje, ki jih seznam še posebej priporoča za uporabo pri uri pravljic.

Seznam je nastal v študijskem oddelku ljubljanske Pionirske knjižnice. Seznam knjig je pripravila Andra Žnidar, vsebinske anotacije pa sta izdelali Marjana Kobe (M. K.) in Martina Šircelj (M. Š.).

Albreht Vera: Lupinica. Ilustr. Ančka Gošnik-Godec. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 128 str. 8°. (Čebelica.)

Lupinica je tako majhna in drobna punčka, da jo že najmanjša sapica dvigne s tal. Ko jo nekoč presenetí burja, jo zvrtní v zrak in odnese iz domače vasi v neznani svet. Po razburljivih pripetljajih med tujimi ljudmi, s katerimi kot slepa potnica v žepu nekega možaka odpotuje v Afriko, sreča Lupinica na vroči celini vrsto živalskih prijateljev pa tudi sovražnike, da je zgodba bolj napeta. Ko jo slednjič prevzame domotožje, jo lastavica Marička varno prinese spet domov. Pripovedni okvir pravljicne zgodbe izrabí pisateljica tudi za poučni oris afriške pokrajine in afriških živali, ki jih otroku nazorno predstavijo črno-bele ilustracije.

Do 8. leta.

M. K.

Albreht Vera: Mornar. (Ilustr. Jelka Reichman. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972.) (8) str. [lepor.] 8°. (Najdihojca.)

Do 4. leta.

Albreht Vera: Slikarka. (Ilustr. Jelka Reichman. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972.) (8) str. [lepor.] 8°. (Najdihojca.)

Do 4. leta.

Arhar Vojan: Capljači. (Ilustr. Jelka Reichman.) Ljubljana, (Borec) 1972. (48) str. 8°. (Kurirčkova knjižnica.)

Do 8. leta.

Armstrong Richard: Pota morja. (Sea change. Prev. Jasna Škrinjar-Tauferjeva. Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. 198 + (II) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 163.)

Sestnajstletni Cam in njegov vrstnik Rusty sta vajenca na tovorni ladji, ki je namenjena iz Anglije proti Karibskemu morju. Fanta, zlasti Cam, si sicer želi odgovornejšega dela, kot je enolično strganje rje ali razkladanje tovara. Toda zdí se, da ju prvi oficir Andy namerno podcenjuje in zapostavlja. Šele ko Andy v kritičnem trenutku zaupa Camu odgovorno nalogo pri

upravljanju poškodovane ladje, fant spozna, da ju je stari morsk volk vseskozi premišljeno vzgajal v sposobna pomorščaka.

Zgodba razodeva pisatelja-pomorščaka, saj morje, ladje in trdo življenje na njih nikoli ne zbledijo v sicer zanimivo, toda zgolj papirnato kuliso, pred katero se odvijajo napete dogodivščine.

Knjiga je dobila 1. 1948 Carnegie Medal kot najboljša angleška mladinska knjiga leta. od 12. do 14. leta.

M. K.

Brenk Kristina: Deklica Delfina in lisica Zvitorepka. (Ilustr. Marlenka Stupica. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972.) 124 + (IV) str. 8°.

V ponedeljek zjutraj je Delfino podri avto. Ko se je zavedela, ji je okrog vratu visel zlati ključek, pred njo pa se je vila neznanca bela cesta, ob kateri je čepela lisica Zvitorepka. V njeni družbi prehodi Delfina Ponedeljkovo, Torkovo, Sredino in Četrtno kovo cesto, Petkovo in Sobotno pot ter po Nedeljski stezi slednjič dospo do Delfinskega zaliva. Tu jo že čaka delfin in jo odnese do velikanskih zlatih vrat. Ko jih Delfina z zlatim ključkom odklene, presrečna spet zagleda svoje domače.

Pisateljica s pretanjenim posluhom za žlahten jezik domiselno prepleta zgodbo s slovenskimi ljudskimi reki ter pri gradnji pravljice pretehtano izrablja prvine iz slovenskih ljudskih pravljic (npr. srečanje z Mojco Pokrajculjo) in iz priljubljenih sodobnih fantazijskih zgodb (obisk pri Muci Copatarici). Pripoved spremljajo številne barvne in črno-bele ilustracije, ki s plastičnostjo skoraj surrealističnih razsežnosti izvirno sledijo nenavadnemu doživljajskemu svetu zgodbe.

Knjiga je prejela Levstikovo nagrado za 1. 1972.

Do 8. leta.

M. K.

Copić Branko: Noge v zlatu, glava v blatu. (Glava u klancu, noge na vrancu. Prev. Severin Šali.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 174 + (II) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 164.)

V vedri, z živim, krepkim in sočnim humorjem prežeti avtobiografski zgodbi opisuje avtor svoje prvo šolsko leto v domačem kraju v hribovskih predelih pod Grmečem. Glavna junaka Branko in njegov pol leta mlajši stric Iketa ter njuni vrstniki rastejo v okolju, ki je za sodobnega slovenskega bralca dokaj nenavadno, saj npr. ti pobalini še prav do odhoda v šolo sesajo pri materah, obenem pa tudi že »po odraslo« kadijo, čeprav nosijo še srajčke. Prve hlače oblečejo junaki zgodbe, ko gredo prvič v šolo. In tedaj si začne ta neugnana Branko in Iketa z realizmom, ki ga pogojuje trdo, stvarno vaško življenje, a obenem z neugnano nalvno radovednostjo otroštva nabirati drobne življenjske izkušnje in obrunke — bodisi v šoli, pri pouku in v odmorih, ali na vasi ter pri klatenju po okoliških gozdovih.

Povest je ena sama prešerno razposajena in zabavna dogodivščina v sočnem bosanskem koloritu.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Dolinar Brane: Rdeča kapica iz Zgornje Šiške. (Ilustr. Božo Kos. Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. 182 + (II) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 156.)

Brane Dolinar [ps.] = Brane Demšar.

Šestletna Tinka iz Zgornje Šiške v Ljubljani odpotuje z babico v Bonn na počitnice k očetu, šoferju pri grškem ambasadurju. Rdeča kapica je Tinka najbrž zato, ker ima v trenutku, ko jo ugrabiijo, po naključju na sebi rdečo bundo z rdečo kapuco, ki je last prav tako šestletne ambasadorjeve hčerke Tine. Tako Tinko ugrabiijo kajpak po pomoti. Podobnost z grško Tino jo pahne v roke gangstrski družini jugoslovanskih emigrantov, ki si od premožnega diplomata obetajo visoko odkupnino. Nehotena zamenjava otrok sproži vrsto nepredvidenih zabavnih pripetljajev. Vendar se zgodba srečno konča; celo ugrabitelj Jovica se bo, kot se zdi, vrnil spet na prava pota.

Spretno napisana napeta mladinska detektivka.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Femenić Stanislav: Dobro jutro! Ilustr.

Yutaka Sugita. Prev. Branko Žužek.

Ljubljana, Mladinska knjiga (1972).

(28) str. 8°.

Do 4. leta.

Femenić Stanislav: Žirafa pripoveduje.

(Ilustr. Yutaka Sugita. Prev. Branko Žužek.) Ljubljana, Mladinska knjiga

(1972). (24) str. 8°.

Do 4. leta.

Gaspari Tone: Druga mati. (Slikovna

oprema Jelka Reichman. V Ljubljani), Prešernova družba 1972. 124 + (II)

str. 8°.

V samotni družbi gorskih orlov se pisatelju odvijajo spomini na mladost. Osrednji lik teh spominskih drobcev je lik tete, ki mu je v mladosti nadomestila mamo, ki je ni poznal, in mu dala dom, ki ga ni imel. Čvrstost in varnost tetinega materinstva prepletajo v teh spominskih zapisih otrokova doživetja v okolju trdo realne kmečke srenje, ob kateri se kruši in brusi navni otroški svet (tranta kobila; zaklad, ki so ga pustili Francozi; prihod cirkusa; tetina bolezen in smrt itd.).

Obnavljanje spominov v prvi osebi pripomore k avtentičnosti pisateljevih zapisov, v katerih s posebno skrbjo osvetljuje duševna razpoloženja, ki so spremljala njegova doživetja v otroških letih.

Od 12. leta.

M. S.

Gorinšek Danilo: Vrtljak. Izbrane pesmi za otroke. (Pesmi izbral, ur. in spremeno besedo napisal France Filipič. Ilustr. Janez Vidic. Maribor, Obzorja 1972.) 76 + (IV) str. 8°.

Do 8. let.

Grabeljšek Karel: Partizanski obrazi. (Ilustr. Ivan Seljak.) Ljubljana, Bo-

rec 1972. 77 + (II) str. 8°. (Kurirčkova knjižnica.)

Knjigo sestavlja petnajst kratkih zgodb — anekdotičnih portretnih skic, v katerih se pisatelj z živo, šegavo, a obenem malce robato pripovedjo spominja nekaterih svojih partizanskih soborcev. V zadnji zgodbi predstavi tudi samega sebe kot partizana Gabra.

Silak Kragulj, trinajstletni Bojan, najmlajši v četi, Tone, ki so mu zaradi nenehnega moledovanja za hrano rekli Žicar, Marjana brez roke, četni kuhar, kurir Srnjak in drugi junaki zgodb niso osvetljeni v trenutkih izjemnih bojnih herojev; avtor jih največkrat prikazuje v dokaj nepatetičnih situacijah, ki jih je porajeval partizanski vsakdan, lahko bi rekli tisti resnični partizanski vsakdan, katerega dinamika in dramatični višek ni bil zmerom in obvezno samo v pokanju pušk in regljanju mitraljezov.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Jarunková Klará: Edinka. (Jediná. Prev. Zdenka Škerlj-Jermanova. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 260 str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 159.)

Zgodbo pripoveduje glavna junakinja Olga, edinka v tipični sodobni družini. Iz zornega kota svojih prešernih, a tudi zelo občutljivih štirinajstih let opisuje Olga v pristnem sodobnem najstniškem žargonu svet odraslih, predvsem pa svoj svet, svoj vsakdan v okviru doma, šole ter srečanj z vrstniki. Čeprav ji prvo ljubezensko razočaranje in krizna trenja med mamo in očetom vtisnejo že prve življenjske obrunke, zveni in tudi izzveni Olgina zgodba v sveže vedrih tonih zdravega življenjskega optimizma.

Roman sodi med tako imenovane »knjige za dekleta«. Vendar ga umetniška polnopravnost in pristnost visoko dviga nad raven, ki jo običajno dosegajo dela te vrste, ter ga uvršča med knjige, ki so zanimivo branje za oba spola.

Od 12. do 14. leta.

M. K.

Jurca Branka: Bratec in sestrice. (Ilustr. Lidija Osterc. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972.) (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Zgodba pripoveduje o običajnem dnevu, ki ga deček in deklica, Bratec in Sestrice, preživljata sama doma. Vsak od njiju uživa v zaposlitvi, ki si jo najde: Sestrice sadi rože v zabor, Bratec okraši okno s puščicami. Grlica na vrtu napove dež, ki začne padati tisti hip, ko Sestrice premamijo Bratčeve puščice in jih vse izstreljijo proti nebu; Bratec je hud in prevrne Sestrice zabor z rožami. Sprava sledi, ko sonce pošlje skozi oblak in preneha deževati. Potem zopet posadita rože in poiščeta izstreljene puščice. Ko pridejo starši, še vedno sije sonce in o prepiru ni sledu.

Zgodba o otroškem vsakdanu, v katerega veselje in konflikte vpleta pisateljica fantazijsko spremljavo iz dogajanja v naravi. Ilustracije v stilizirani barvni risbi spremljajo hoteno sveže razpoloženje zgodbe.

Do 8. leta.*

M. S.

Jurca Branka: Katka, stoj! Ilustr. Marjanca Jemec-Božič. (Ljubljana),

Mladinska knjiga 1972. (16) str. 8°. (Čebelica. 153.)

V zelo kratkih zgodbicah, zbranih v knjigi, je glavna junakinja deklica in ob njej razumni kuža Čuj. Varno okolje nudi dovolj preprostih pripetljajev, ki dajejo deklici in njenemu zvestemu spremljevalcu drobne življenjske izkušnje: zbranstvo ob prehodu čez cesto; nevarnost, da te piči osa, ko ješ sočno hruško; Cujeva pomoč pri nošnji košarice; Cujeva zanesljivost, ko čaka gosposdarja pred koloovorom, in tudi Cujeva slaba volja, ko ne more doseči slastne kosti...

V zbirki je izražena avtoričina želja, da ob drobni izkušnji zgradi optimistično varno otroški svet. Barvne ilustracije nazorno spremljajo drobne pripetljaje.

Do 8. leta.

M. S.

Jurca Branka: Poredni zajček. (Ilustr. Lidija Osterc. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972.) (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Na začetku zgodbe je Tinka še zelo majhna deklica, ki se veselo igra z namišljenim zajčkom. Ji je družabnik pri igri, ko pa s Tinko raste tudi njena muhavost, je zajček tisti, na katerega vali Tinka vso krivdo. Dokler zajček ne izgine, ko nekdo žogo, ki jo vzame otrokom, Tinka zopet »pripiše« zajčku, ji ta sporoči, da odslej nima več časa zanjo in da pravi prijatelj ne valijo krivde drug na drugega. Tinki je žal za zajčkom in odslej vsak svoj spodrselaj odkrito priznava.

Vzgojno poantirana zgodba, ki hoče s pripetljaji okoli namišljenega zajca prikazati oblikovanje čuta za odgovornost in resničnost pri majhnem otroku. Ilustracije v čisti, za ilustratorjo zelo značilni stilizaciji barvno privlačno spremljajo zgodbo.

Do 8. leta.*

M. S.

Jurca Branka: Rodiš se samo enkrat. (Ilustr. Božo Kos.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 182 + (II) str. 8°.

Delo je avtobiografska pripoved, v kateri pisateljica iz raznih pripetljajev strne leta svoje mladosti v celoto, iz katere se nam v tej mozaično zloženi sliki ob osrednjem liku otroka in doraščajoče deklice plastično izluščijo čas, okolje in družina, v katerih je doraščala. Tipika krajev in ljudi, Slovenska Primorska pred prvo svetovno vojno, vtisnejo svoj pečat otroštvu, ki se nadaljuje v ambientu mesta v Mariboru, ki v obdobju med obema vojnama živi svoje posebno, socialno in nacionalno zelo občutljivo življenje. Družina na periferiji mesta in doraščajoča deklica sta neke vrste sito, ki s svojo radoživostjo človečnostjo in pravičnostjo zrealita v svojih opazovanjih, s svojimi posegi v življenje okoli sebe in s svojim čustvovanjem zamotan čas, v katerega ju je življenje postavilo.

Vedri stil te spominske pripovedi učinkovito spremljajo risbe Božeta Kosa.

Delo je prejelo častno diplomu v okviru nagrade za najboljšo mladinsko knjigo

Od 12. leta.

M. S.

Jurček orje. Nabral in prir. Milko Matičetov. Ilustr. Marjanca Jemec.

(Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. 14 + (II) str. 8°. (Čebelica. 154.)

Do 8. leta.

Kaj sem prisluzil. Slovenska ljudska pesmica. Ilustr. Jelka Reichman. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972. (8) str. [lepor.] 8°. (Najdihojca.)

Do 4. leta.

Kästner Erich: Emil in trije dvojčki. (Emil und die drei Zwillinge.) Druga zgodba o Emilu in detektivih. (Prev. Marjana Kobe. Ilustr. Walter Trier.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 193 + (II) str. 8°.

Zgodba je nadaljevanje knjige »Emil in detektivki«. Theo Haberland, imenovan profesor, povabi svoje stare detektivske prijatelje: Emila, Poni Klobuček, Gustava in malega Dienstaga na počitnice ob Baltiško morje. Tu se družina spet zaplete v pravo detektivsko dogodivščino, ko skuša pomagati iz stiske prijatelju artistu, članu varietetske skupine »Trije Byroni«. Zgodba, v katero je vpleteno tudi snemanje in predvajanje otroškega filma o Emilu in njegovih detektivih, se razplete v splošno zadovoljstvo in vse tudi kaže, da bosta Emil in njegova mama našla srečo ob bodočem novem članu družine, poštenem nadstražmojstru Jeschkeju.

Zgodbo še posebej odlikuje uvodno besedilo, v katerem Kästner v obliki duhovitega kramljanja z bralci tako domiselno povzame vsebino prvega dela (Emil in detektivki), da postane pričujoča nadaljevalna zgodba zaključena celota, se pravi tudi povsem samostojno branje.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Kästner Erich: Mali mož. (Der kleine Mann. Prev. Vital Klabus. Ilustr. Horst Lemke.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 209 + (V) str. 8°.

Mihec Smolnčan, ki je tako majcen, da spi v škatlici za vžigalice, bi silno rad postal artist. Njegov varuh, cirkuški čarovnik Jokus von Pokus ga v resnici izuri v tako imenitnega artista. da njuna skupna točka »Veliki tat in Mali mož« cirku su Stilke prinese svetovno slavo. Ko ga neki južnoameriški bogataš skuša ugrabiti, se Malemu možu posreči ulti in s pomočjo prijatelja Jakca se srečno vrne k svojemu dragemu Jokusu von Pokusu.

Povest odlikujeta poglavitni Kästnerjevi pisateljski sposobnosti: občutek za mero pri zapletanju in razpletanju akcijsko sicer dokaj goste zgodbe ter obilje humorja, ki ga domiselno izrabljajo in poudarjajo tudi vedre črno bele ilustracije.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Kästner Erich: Mali mož in mala mis. (Der kleine Mann und die kleine Miss. Prev. Vital Klabus. Ilustr. Horst Lemke.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 213 + (III) str. 8°.

Zgodba je nadaljevanje nenavadnih dogodivščin Miha Smolnčana. Kot artist Mali mož postane Mihec tako znamenit, da posnamejo o njegovem življenju celo film in TV nadaljevalanko. Tako zvesta zanj

Mihčeva rojakinja Jane Simpson in njena hčerka Milka, ki živita v daljni Kanadi. Nemudoma pripotujeta v Svico, kjer sta se naselila čarovnik Jokus von Pokus in Mihec. Mali mož je presrečen, da si je slednjič našel prijateljico, saj je tudi mala mis stara 9 let in velika natančno toliko kot on, se pravi celih 5 cm.

Zgodba je akcijsko še gostejša kot povest Mali mož. Osrednjo vsebinsko rdečo nit spremlja več vzporednih dogajanj, ki se na značilni kästnerjevski humoristični način zapletajo in razpletajo v smeri napete otroške detektivke.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Kästner Erich: Pujs pri brivcu. (Das Schwein beim Friseur. Prev. Jože Šmit. Ilustr. Horst Lemke.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 115 + (III) str. 8°.

V knjigi, ki ima naslov po prvi zgodbi, je pisatelj zbral 17 krajših zgodb in pesmi, ki jih še ni bil objavil v knjižni obliki. To so besedila, ki bodisi v obliki moderne fantazijske pravljice, bodisi na realističen način poznavalsko odstrirajo bralcu vpogled v svet otrostva in zgodnje pubertete. Zgodbe so polne napetega dogajanja in vedre prežnost, ki se odraža tudi v humorističnih črno belih ilustracijah.

Od 9. do 12. leta.

M. K.

Klačko Herman: Modri Birbal. (Múdry Birbal. Prev. Zdenka Škerlj-Jermanova. Ilustr. Milan Bizovičar. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 105 + + (V) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galaba. 162.)

Indijski pesnik Birbal, utelešenje ljudske modrosti, duhovitosti in pravičnosti, je živel v drugi polovici 16. stoletja, za časa znamenitega mogulskega cesarja Akbara. Slovaški pisatelj Klačko, poznavalec zgodovine in kulturne zgodovine Indije, je uporabil v indijski folklori še zmerom žive anekdote o Birbalu, jih fabulativno samostojno razpredel v zaključena poglavja, le-ta pa kompozicijsko povezal v loku, ki sega od prihoda siromašnega kmečkega mladeniča na pesniško tekmovanje v Agro do njegovega vzpona v uglednega cesarjevega zaupnika in najožjega svetovalca. Knjiga skuša (tudi z ilustracijami) bralcu predstaviti vzdusje in miselnost starodavnega Orienta z značilnimi nasprotji med bliščem na dvoru in revščino na cestah, na tem eksotičnem ozadju pa prikazati pisan preplet dvornih spletk, ki se jih s pogumom, a tudi z zvijačo uspešno loteva modri in pravični Birbal.

Knjiga je dobila prvo nagrado slovaškega literarnega fonda za leto 1969.

Od 12. do 14. leta.

M. K.

Kmet Marija: Bureži — brbrači. (Ilustr. Marička Koren. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 69 + (II) str. 8°. (Cicibanova knjižnica.)

Knjigo sestavlja dvanajst zgodb — spominskih utrinkov na lastno otroštvo in na otroštvo pisateljinih treh sinov. V prvem delu si sledijo portretne skice pisateljinih sinov Aljoše, Mejčka in Stefana, ki izvenijo kot veseli prizori iz nekega vedrega in brezskrbnega otroštva. V nasprotju z njimi pa je v zgodbah o av-

toričnem lastnem otroštvu, ki je potekalo v zadnjih letih prejšnjega stoletja, občutiti trpkosti in temne podtone bolečega socialnega razlikovanja.

Pripoved, ki je dokaj gostobesedna, razodeva sicer posluh za opazovanje in opisovanje otroškega sveta, vendar sijojo zgodbe med tista spominska besedila, ki o otroštvu marsikaj povedo odraslim, manjšo odmevnost pa običajno najdemo med mladimi bralci, katerim so po knjižni izdaji namenjeni.

Do 9. leta.

M. K.

Kosmač Ciril: V gaju življenja. (Izbr. in ur. Ivan Bizjak.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 181 + (II) str. 8°. (Moja knjižnica. Razred VIII. 17.)

Tematsko predstavlja izbor devetih novel prežet pisateljevega opusa. Po eni strani v smeri spominov na otroška leta (V gaju, Pot v Tolmin, Sreča), ki mu jih je spodbudilo tudi otroštvo lastnih otrok (Ringaraja); po drugi strani pa v smeri oživljanja ljubljene rodne doline ob Idrijci in njenih izrazitih prebivalcev (Tistega lepega dne, Kruh, Tantadruj), ki so se znali v samosvojem pogumom upreti narodnostnemu zatiranju in okupatorju (Gosenica, Očka Orel).

Od 13. leta

M. K.

Kovačič Lojze: Potovanje za nosom. Ilustr. Milan Bizovičar. (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Brata Darko in Janko gresta v svet. Z vlakom se odpeljeta lepo za nosom do končne postaje Za nosom, kjer je samo še visok siv zid, ki sega do vrha neba. Toda v deželi Za nosom bratema ni prav nič všeč: nobenih divjih zverí ni, da bi jih Janko streljal, nobene gostilne ali trgovine ni, fantka pa sta lačna; vse je golo, celo drevesa so osmukana do zadnjega lističa. Izkaže se, da jih je ogolil zeleni možič z dolgo zeleno brado. Včasih je bil železničar. Zaradi otroškega hrupa, ki mu po utrudljivi službi ni dal spati, pa je nekdo skočil na lokomotivo in zdruzel z njo kar za nosom. Toda lokomotiva mu je zgrmela v jamo, a je pretežka, da bi jo sam izvelkel in se vrnil. Brata mu z veseljem pomagata in vsi skupaj se srečno odpeljejo iz dežele Za nosom. Doma bo Darko strojevodja, Janko sprevoznik, zeleni možič pa postajenačelnik. To se bo zgodilo seveda samo v primeru, če bo očka, ki je poslal Darka in Janka v pravljico Za nosom samo zato, da bi imel tudi sam malo miru, če bo torej očka spet kdaj pri volji še naprej razpredati zgodbo o dveh bratih.

Otroke doživljajsko zaposlita predvsem umetniško polnokrvna fantazijskost in dramatičnost dogajanja v zgodbi; odrasle mu bralcu pa se razkrije še druga odlika te moderne fantazijske pravljice. Gre za — tudi kompozicijsko duhovito izpeljano — domislico o begu za nosom, ki jo lahko razumemo tudi kot metaforo za »obrambo odraslih« (železničar, očka) pred sicer naravno, a včasih tudi dokaj utrudljivo živlastjo in zahtevnostjo otrok.

Številne vedre barvne ilustracije so v likovno domiselnem sozvočju z vsebino in vzdušjem zgodbe.

Do 8. leta.*

M. K.

Kovič Kajetan: Moj prijatelj Piki Jakob. (Ilustr. Jelka Reichman.) Ljubljana, (Borec) 1972. 78 + (II) str. 8°. (Kurirčkova knjižnica.)

Piki je medved, ki se piše Jakob. Stanuje v pisateljevem stanovanju, na polici za igrače. Na tej polici, ki je last avtorjevega sinčka, živi še več medvedov različnih velikosti, toda Piki je najpomembnejši. O zabavnih dogodivščinah, ki jih doživlja Piki skupaj z medvedjimi sorodniki in s fantičkom — lastnikom igrač, govori dvajset vedrih kratkih zgodb. V njih pisatelj neraznežno, toda s tankim posluhom za doživljajske razsežnosti manjšega otroka, opisuje svet otroške igre (medvedja šola, medvedji šoferski tečaj, medvedji cirkus, medvedje spominske knjige, medvedje gasilsko društvo itd.). V to igro se večkrat vključuje tudi avtor, saj postane »življenje« sinovih najljubših igrač tudi del vsakodnevnega življenja cele družine, tako v delovnih dneh kot v počitnicah. Zgodbe pripovedno spremljajo pristrčne črnebele ilustracije.

Do 9. leta.

M. K.

Levstik Fran: Otroške pesmice. (Ur. Bogomil Gerlanc s sodel. Antona Slodnjaka. Ilustr. France Mihelič. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 80 str. 8°. (Moja knjižnica. Razred II. 5.)

Do 8. leta.

Lukič Dragan: Pesmice in povestice. (Izbr. in prev. Ivan Minatti. Ilustr. Marjanca Jemec-Božič. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 242 + (VI) str. 8°. (Cicibanova knjižnica.)

Knjiga predstavlja izbor otroških pesmi in proze znanega in večkrat nagradjenega sodobnega srbskega književnika. Večji del izbora pripada, ob iskrivih, v enkratno celoto zaokroženih pesmih, prozi — anekdotam in zapisom o motivih, ki so prisotni v fantazijskem svetu otrok; junaki teh anekdot in zapisov so otroci, so stvari, so živali. Ti motivi se ob koncu zbirke zgostijo v fantazijski »otroški roman«, v katerem Punčka Šumi postavi na glavo običajni red v svetu otrok in igrač, pa tudi odrasli — starši zapletom in razpletom ne uidejo.

Pisatelj poseben dar je v gostoti njegovega pripovednega in izpovednega stila, v bogastvu izrazov, besed in besednih iger; besede so tiste, ki zmorejo dnehitevati dinamiko fantazije in slediti njenim vrtočnim obratom. S to svojo posebnostjo se ponuja pisatelj predvsem tistim otrokom, ki so jim besedne igre poseben estetski užitek.

Črnebele ilustracije dinamiko besedil predvsem spremljajo in manj dopolnjujejo.

Do 8. leta.

M. S.

Makarovič Svetlana: Miška spi. (Ilustr. Milan Bizovičar. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 83 + (III) str. 8°. (Cicibanova knjižnica.)

V knjigi je nanizanih dvanajset iskrivo vedrih fantazijskih pravlic. Pisateljica jih je domiselno povezala v zaključeno organsko celoto s tem, ko jih je vtkala v psihološko pretanjeno okvirno zgodbo o razvajeni princesi beli miški, ki ji mora siva

miš pestrna pred spanjem zmerom znova in znova pripovedovati povesti. Te zgodbe, ki se jih kraljevska mišja poslušalka in z njo sodobni otrok ne moreta in ne moreta naposlusati, so duhovite živalske pravljice: o zajčku, ki je jedel samo štiriperesne deteljice, o mucu, ki je srečala belega Obutega mačka, o imenitnem koncertu muzikaličnega prašička, o volku, ki mu srce ni dalo, da bi pojedel otroke, o potepinskih sovci Okl itd. Priljubljeni živalski junaki ter preprostost in jedrnost v izrazu, predvsem pa avtoričina izrazita sposobnost, da zaživi kot neposredna pripovedovalka, omogočajo zgodbam veliko odmevnost v otroškem poslušalcu ali bralcu. Ta odmevnost je še toliko bolj spontana, ker v svetu praviličnih živalskih zgodb Svetlane Makarovičeve sodobni otrok odkriva in prepoznava svoj lastni svet v vsej pestrosti odnosov do igre, do vrstnikov in do odraslih.

Številne črne bele ilustracije ujamejo sozvočje s teksti predvsem v ustvarjanju humornega vzdusja ter prešerne razigranosti.

Knjiga je prejela Levstikovo nagrado za leto 1973.

Do 9. leta.*

M. K.

Mal Vitan: Ime mi je Tomaž. (Ilustr. Zdenka Borčič. Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. 178 + (II) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 160.)

Na osnovi (resničnih ali izmišljenih) dnevnih zapisov trinajstletnega Pirančana Tomaža je pisatelj izoblikoval vedro počitniško zgodbo, ki se odvija na morju, na območju Fiese, Pirana in Portoroža. Tomaža razganjata energija »nerodnih« let in blažena svoboda sončnih počitnic. Zato je v neprestanem navzkrižju z vzgojno nemočnimi starši, ki mu zagrozijo z vzgojnim domom, čeprav tega ne mislijo čisto resno. Tomaž je v stiski: če bo res moral v dom, potem adijo prijatelji, adijo razburilje fantovske bitke z nasprotniki iz Portoroža, adijo sosedova Milena! Seveda se vse srečno izteče in Tomaž spozna, da se le ni ves svet zarotil proti njemu. Fabulativno domiselno in kompozicijsko spretno izoblikovana zgodba je pristna podoba iz sodobnega življenja odrasajočih otrok.

Od 11. do 13. leta.

M. K.

Maurer Neža: Kam pa teče voda. (Ilustr. Marjanca Jemec-Božič. Izbral in ur. Jože Šmit. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 67 + (III) str. 8°. (Cicibanova knjižnica.)

Do 8. leta.

Mihelič Mira: Puhkova kresna noč. Ilustr. Melita Vovk-Štih. (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Puhkov protest, da bi spal v temni sobi, je zamen, kajti mama ga, sklicujoč se na luno, zapre v ograjeno posteljo. Puhk se tako zagleda v luno in opazi, kako se po njenem žarku spušča k njemu majcena plesalka... Tako se začena Puhkova odisejada na kresno noč. Plesalka se odpravlja na ples, pridružita se ji še, v čolnu, ki ga pošlje mož z lune, Puhk in palček; čoln se seveda na ribniku prevrne, vsi so mokri in ko se Puhk suši, odet v

praprotni plašček, ga zmamijo s seboj rajajoči zajčki. Puhk pa do kresne veselice ne pride, ker ga spotoma ugrabi lisica, ki se je pregrešila proti »nenapadalnemu« zakonu kresne noči. Odotod ga reši stari jazbec in končno le pride na veselico, kjer zaradi skupaj z gozdnimi živalmi. Potem se Puhku od hitrega rajanja zavrti v glavi in trešči na tla. Tako ga mama najde — na tleh ob postelji, ne vedoč, da je bil Puhk na kresni veselici.

Nesentimentalna, pol veselo pol tragično zaokrožena fantazijska pravljica je vzeta iz pisateljčinega cikla »Stirje letni časi« ter veselo in pisano dopolnjena z razkošnimi barvnimi ilustracijami.

Do 8. leta.*

M. Š.

Milčinski Fran: Bilo je nekoč... (Izbr. in ur. Martina Šircelj. Ilustr. Gvido Birolla, Maksim Gaspari in Ivan Vavpotič. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 98 + (II) str. 8°. (Moja knjižnica. Razred III. 1.)

Pravljice so izbor iz pisateljevega širšega praviličnega opusa in predstavljajo snovne, motivne in stilistične prvine, ki so za njegov pravilični opus tudi sicer značilne: naslonitev na ljudsko tvornost s poudarkom na etičnih, socialnih in humorističnih elementih, ki jih pisatelj zlije v vsebinsko zaokroženo celoto, uporabljajoč ustaljeno trdno formo ljudske pravljice. Ilustracije iz prvih izdaj pravljice Milčinskega spremljajo tudi ta izbor.

Od 9. do 12. leta.*

M. Š.

Milčinski Jana: Zakaj sta Matiček in Maja zamudila pouk. Ilustr. Marička Koren. (Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 8°. (Čebelica 151.)

Matička in Majo, radovedna prvošolčka, zmoti na poti v šolo tisoč reči, recimo: na balkonu mrljavkajoči muc, čivkajoči vrabček, ki je padel iz gnezda, osamljeni jokajoči fantek v peskovniku. Ker skušata v svoji otroški spontanosti povsod pomagati, Matiček in Maja zamudita pouk. Toda pametni odrasli ju ne oštejejo. Zgodba ponazarja znano resnico, da je logika otroškega sveta drugačna od logike odraslih.

Do 8. leta.

M. K.

Möderndorfer Vinko: Koroške pripovedke. (Zapisala Vinko Möderndorfer in Josip Šašel. Izbr. in ur. Stanko Kotnik. Ilustr. Gvido Birolla. V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. 151 + (III) str. 8°. (Moja knjižnica. Razred III. 2.)

Zbirka je izbor iz ljudskih pripovedk, zapisanih na Koroškem (Mežiška in Ziljska dolina, Podjuna in Rož). Krivica in pravičnost, dobrota in hudobija, revščina in bogastvo, žal žene, gozdni možje, pehtré, torkile in dr. so motivi in liki, ki se sicer prepletajo v slovenskem ljudskem izročilu, v tem izboru pa so prikazani v čisto konkretnem, geografsko tipičnem ambientu Koroške.

Ilustracije Gvida Birolle učinkovito spremljajo tipiko koroških pripovedk.

Do 11. leta.*

M. Š.

Moric Rudo: Iz lovske torbe. (Z pol'ovnicke kapsy. Prev. Lojze Fink. Ilustr. Marjanca Jemec-Božič. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972. 165 + (II) str. 8°. (Cicibanova knjižnica.)

Okvir zbranih zgodb predstavlja pisateljevo srečanje z logarjem »stricem Bogdanom«, ki varuje naravna bogastva globoko v gozdovih Kisuce na Slovaškem. V opisih dni, ki jih pisatelj preživlja z izkušenim logarjem na širnih gozdnih potepljih, vzemo o stikih strica Bogdana z naravo, z živalmi od njegove zgodnje mladosti do zrelih logarskih let. Skozi realistično dokumentarne in enostavne opise živali in lovskih zgodb se zrcali posebno, mestnemu vrvežu odmaknjeno, a dragoceno poslanstvo logarskega poklica. Ilustracije sicer skromno, a mestoma duhovito spremljajo besedilo. Knjiga je prešla nagrado Franja Kráľa za leto 1958.

Od 11. leta. M. S.

O partizanih. Berilo za nižje razrede osnovnih šol. (Izbor tekstov Ivo Zorman. Ilustr. Ive Šubic.) Ljubljana, (Borec) 1972. 94 + (II) str. 8°. (Kurirčкова knjižnica.)

Knjiga je izbor zgodb in odlomkov mladinskih del sodobnih avtorjev, ki je uglasen na motive vojne, narodnoosvobodilnega boja in otrok ter poskuša zadostiti predvsem šolskim potrebam po literarni obdelavi omenjenih motivov. Vse odlomke in zgodbe različnih avtorjev spremljajo ilustracije.

Od 10. do 12. leta. M. S.

Poe Edgar Allan: Maska rdeče smrti. (Izbor iz knjige Zlati hrošč. Prev. Jože Udovič. Ilustr. Karel Zelenko.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 123 + (III) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 165.)

V knjigi je predstavljenih šest kratkih zgodb ameriškega pisatelja iz obdobja romantike. Izbor nakazuje nekatere značilnosti iz širšega pisateljevega opusa: kratka, v sebi zaključena zgodba, v kateri dosega pisatelj napetost z logičnim razvijanjem in stopnjevanjem dogodkov (n. pr. Zlati hrošč); ali pa s kopičenjem nepričakovanih elementov zgodbe stopnjuje igro fantazije predvsem v smeri odkrivanja nenavadnih in mračnih sil človekove duševnosti (n. pr. Konec Usherjeve hiše).

Od 14. leta. M. S.

Porter Lilian: Popotovanje v Zelenjano. (Prev. Martin Žagar.) Ljubljana, Drž. založba Slovenije 1972. (32 + I ov.) str. 4°.

Zgodba pripoveduje o športnem dogodku v mestu Fižolčkovu v deželi Zelenjani. Ze imeni mesta in dežele povedo, da bodo tekmovalci sadeži. S tem je dana priložnost, da iz ilustracij v knjigi vzemo, kakšne živalske in človeške like lahko napravimo iz korenja, hrušk, oreh, banan, pomarančnih lupin, fižolov, redkvic itd. Težišče je v ilustraciji, ki spodbuja k fantaziji in ročni spretnosti, medtem ko je

zgodba le okvir, ki nakazuje možnosti za tako ročno kreativnost.

Do 8. leta. M. S.

Radišič Đorđe: Deček in vojna. (Prev. Marija Kovačič.) Ilustr. Ančka Gošnik-Godec. (Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 8°. (Čebelica. 152.)

Prvo dečkovo srečanje z nasiljem sovпада z dnem, ko presadi prašno cvetlico z roba ceste v svoj vrt, da je ne bi pomendrali tanki. Vojna s svojimi grozodejstvi pa dečka preizkuša še in še: oče najboljšega prijatelja izda dečkove starše in izženejo jih; tudi varno okrilje partizanske vojske ne zmore preprečiti očetove in materine smrti. Ne more pa vojna, ki je napravila še veliko hudega, uničiti dobrih ljudi in dečkovega zaupanja v dobre ljudi. Tako deček vojno preživi. Realistična zgodba skozi otrokov doživljajski svet prikaže vrednote, ki jih ni moč z nobenim nasiljem uničiti. Realnost teh vrednot potrjuje še posebej dokumentarni zaključek zgodbe. Črnobele ilustracije spremljajo najbistvenejše dogodke v zgodbi.

Od 7. do 9. leta. M. S.

Roš Fran: Letalec Nejček. Ilustr. Darinka Pavletič-Lorenčak. (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 8°. (Čebelica. 157.)

Nejček še ne hodi v šolo, toda ko bo velik, hoče postati letalec. Letalci pa morajo imeti po njegovem velike uhlje, da slišijo vsak šum v zraku. Zato se Nejček neusmiljeno vleče za uhlja, ki začeta postajati naenkrat čudno rdeča in žareča. Fantiček ne ve, da se ga loteva vročica. Ta ga ponoči zvrtinči v fantastične sanje, v katerih mu v resnici zrastejo velikanska ušesa in ga odnesejo nenavadnim dogodivščinam naproti. Sanjsko vzdušje v zgodbi značilno ponazarjajo dinamične črnobele ilustracije.

Do 8. leta. M. K.

Savinšek Slavko: Poredni smeh. (Otroške pesmi. Zbral in ur. Črtomir Šinkovec. Ilustr. delo učencev Posebne osnovne šole Jesenice. Beseda o pesniku: Črtomir Šinkovec. Jesenice, Kulturno umetniški klub Tone Čufar pri DPD Svoboda 1972.) 40 + (I ov.) str. 8°.

Do 8. leta.

Sitar Sandi: Mala vojna pošteevanka. (Ilustr. Ančka Gošnik-Godec. Fotograf. Milan Kumar. Ljubljana, Partizanska knjiga 1972.) 44 + (III) str. 8°. (Matjaževa knjižnica.)

Zgodba je avtobiografska. V prvi osebi in zato zelo neposredno opisuje pisatelj vojno, kot jo je doživljal z zornega kota svojih otroških let, očitno v okupirani Ljubljani. Fantiček — osnovnošolček opazuje in vidi veliko, toda notranjo povezavo med kompleksnim sprepletom dogodkov največkrat samo nagonsko medlo zasliši, ne da bi si zmerom upal poprositi odrasle za razlago in ne da bi mu jo bili le-ti zmerom pripravljeni dati. Morasto vzdušje v

okupiranem mestu, skrivnostna negotovost okrog očeta, mamin tihi pogum, pouk, ki ga neprestano prekinjajo alarmi, bombardiranje, srečanje s pozitivnimi predstavniki okupatorjev, življenjska nevarnost, v kateri se znajde otrok na dan pred osvoboditvijo, in slednjič svoboda in vrnitev očeta iz Dachaua — vsi ti dogodki so opisani s pristno doživetostjo, a obenem s pretanjenim posluhom za odmevnost v bralcu, kateremu je zgodba namenjena. Zgodbo slogovno usklajeno spremljajo pripovedne ilustracije v črnobeli tehniki.

Od 9. do 11. leta.

M. K.

Suhodolčan Leopold: Medvedek na obisku. Mladinska igra. — (Čudežna srajca dopetajca. Igra za vse mlade. Spremne besede napisal avtor.) Ljubljana, Scena 1972. 56 str. 8°. (Dramska knjižnica. 1972. 2/3.)

Obe dramski besedili posredujeta pravljичni zgodbi: — o deklici, ki si je želela živlega medvedka in ji ga dobri dedek iz gozda celo pripelje. Čeprav v zapletu dogodkov zabavnega medvedka ukradeta razbojnika, je medvedek ob koncu na svobodi in tudi kot kavicja za medvedka v gozdu spravljena pipa zopet pri dedku; — in o čudežni srajci in o tem, kako bo tišči, ki jo bo lahko oblekel, postal kralj in se poročil s kraljično. Vsi ministri jo seveda brezuspešno oblačijo, prav pa je šele Matjažu. Sledi vrsta komičnih intrig, v katere poseže celo zmaj in pa pavilovski krojaček Hlaček. Nad dvornimi spletkami zmaga seveda simpatični Matjaž in kraljična in kraljestvo sta njegova.

Do 11. leta.

M. S.

Sutcliffe Rosemary: Plačilo za viteštvo. (Knight's fee. Prev. Mira Mihelič. Ilustr. Charles Keeping. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 301 + (II) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 161.)

Na enem izmed mogočnih gradov in v okviru zgodovinskih dogajanj v Angliji v 11. stoletju se začena in poteka zgodba malega dečka Randalja, pasjega hlapca in sirote. Potujoči pevec v imenitni šahovski igri z mogočnim vitezom odkupi dečka ter ga pošlje na drug grad, kjer dobi vrstnika, vnuka novega gospodarja. Med njima se splete resno prijateljstvo in čim nevarnejše postajajo spletke med plemiško gospodo ter vojne, tem tesnejše je njuno sodelovanje in njuno prijateljstvo. Ko v eni od vojn njegov mladi gospodar, ki prejme že viteške časti in kateremu postane Randal oproda, pade, prevzame Randal njegovo mesto na gradu; v tem času pa se že začno tkati tudi prvi ljubezenski zaplet mladega viteza z mlado dvorjanko. Nad vsemi burnimi viteškimi dogodki pa bede prastare vile starih ljudstev in ver Anglije v osebi samotarke Ancret, ki vidi in razpoznava smrti in zmagi ter življenje vnaprej.

Delo je odlično viteško zgodovinski roman, ki skozi patino davnih krutih dogodkov približuje simpatičen in človeško topel ter prepričljiv lik glavnega junaka. Od 13. leta.

M. S.

Šćekić Draško: Planina. (Prev. Darinka Petkovšek. Ilustr. Aco Mavec. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 104 +

+ (III) str. 8°. (Knjižnica Sinjega galeba. 158.)

Prizorišče in obenem temeljno vzdušje zgodbe so bosanske planine, slovesna divjina, »kjer tišina posluša samo sebec. Vanjo pridejo deček Pujo, njegov oče gozdar in njun zvesti pes. Toda prišleke sprejmejo otroci iz samotne pastirske vasi s trmastim nezaupanjem. Še zlasti Planinko in Divljan, s katerim hodi Pujo v šolo. Da bi krotkega Puja prizadela in ga tako izbežala iz njegove nebojevitosti ter izzvala na pretep, odpreta Planinko in Divljan na skrivaj vse kletke, v katerih goji Pujo številne gozdne živali. Nato zbežita v planino. Vas ju pogreši in med iskanci, ki ju slednjič le najdejo, je tudi Pujo. Sprava.

V bistvu neprevedljiva značilnost, za slovenskega bralca pa obenem tudi svojevrstnost in nenavadnost zgodbe je zanosni poetični slog avtorjeve pripovedi v prvi osebi, ki se pogosto dvigne v pristni patos srbske narodne pesmi.

Knjiga je l. 1968 prešla Kurirčkovo nagrado.

Od 10. do 12. leta.

M. K.

Tanská Nataša: Muc in Mac. (Puf a Muf. Ilustr. Viera Gergel'ova. Prev. Andrej Rozman. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. (24) str. 4°. (Velike slikanice.)

Dva muca, Muc in Mac, skleneta pisati dnevnik. Hočeta dokazati učiteljci, ki ju je obdolžila kračanja, svoje znanje lepopisja. Tako se zvrste dogodivščine enega tedna, ki izhajajo iz različnih nesporazumov, ker se pač vrtijo stvari v mačjem svetu nekoliko po svoje. Vendar dogodki, ki sta jih muca lepo popisala, prepričajo učiteljsko o njuni zares lepi pisavi. Močno stilizirane barvne ilustracije verno spremljajo opisane dogodke.

Do 8. leta.*

M. S.

Verne Jules: Mathias Sandorf. I—II. (Prev. Boris Verbič. Ilustr. po franc. izvirniku. V Ljubljani, Tehniška založba Slovenije 1972. 501 + (II) str. 8°.)

Tri madžarske patriote Avstrijci aretirajo in obsodijo na smrt. Eden od njih, Mathias Sandorf, se reši in se spremeni v bogatega, vplivnega in skrivnostnega Antekirta, ki sodi in kaznuje krivico in nagrajuje po nedolžnem preganjane. Zgodba je zapletena in se dogaja v Sredozemlju ter prikazuje vse obale srednjega in zahodnega Sredozemlja; prikazuje miniaturno vzorno državo, ki spominja na delovno skupnost v povesti Skrivnostni otok. Mathias Sandorf ima vlogo sodnika, ki je zunaj veljavnih človeških zakonov in nad njimi, ima tudi ljubezensko doživetje, ki se lepo konča; poudarja pravico zatiranega, da porazi zatiralca. Mathias Sandorf ni eno od boljših Jules Vernovih del, je pa po fabuli razgibano in po idejah pestro. Ilustracije so po francoskem izvirniku.

Od 13. leta.

M. S.

Vipotnik Janez: Diko v živalskem vrtu. (Ilustr. Lidija Osterc. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1972. (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Knjiga je v besedilu in ilustracijah nadaljevanje slikanice Naš Diko. Tokrat zgodba o psu novofundlandcu pripoveduje o zanimivih srečanjih, ki jih doživita Diko in njegov gospodar Mihec na sprehodu v živalskem vrtu.

Številne barvne ilustracije nazorno, čeprav z domiselno stilizacijo predstavijo otroku različne eksotične živali, kot so lev, tiger, kamele, leopard, afriške ptice itd.

Do 8. leta.*

M. K.

Vipotnik Janez: Naš Dikó. Ilustr. Lidija Osterc. (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Diko je pes, črn in dolgodelak novofundlandec. Slikanica, v kateri psiček izredno plastično zaživi tudi v barvnih ilustracijah, predstavi Dika z dvema pristrčenima realističnima zgodbama. Prva pripoveduje o mladičkovem prihodu v družino, druga o njegovem odrasčanju.

Do 8. leta.*

M. K.

Vipotnik Janez: Zgodbe o Diku. (Ilustr. Lidija Osterc. Ljubljana, Partizanska knjiga 1972.) 38 + (I) str. 8°. (Matjaževa knjižnica.)

Junak knjige je pes, črn in dolgodelak novofundlandec. Zgodbe ga spremljajo od tedaj, ko pride kot mladiček k hiši, v družino s tremi otroki, do njegove zrele dobe, ko tudi sam postane oče. Sveže jedrnata realistična pripoved o Dikovih dogodivščinah z drugimi psi, o njegovih stikih z otroki, o zanimivih srečanjih v živalskem vrtu, o boleznih in slednjč o očetovstvu dokazuje, da je pisatelj dober opazovalec in poznavalec živali.

V številnih črno-belih ilustracijah plastično zaživi predvsem pes Diko; stilizacija okolja in človeških junakov pa ne najde ustreznega sozvočja z izrazito realističnim slogom pripovedi.

Od 8. do 10. leta.*

M. K.

Zidar Pavle: Kukavičji Mihec. Maribor, Obzorja 1972. 129 + (I) str. 8°.

Pavle Zidar [ps.] = Zdravko Slamnik.

Mihec od ranih otroških let raste v zavesti, da je tujek v svoji družini, ker je po psihozi, ki ga obkroža, prinesen iz drugega gnezda, od drugega očeta. Ta zavest oblikuje odnos vaše brutalne srenje, ki Mihača neoprestano izloča, in izoblikuje končno tudi Mihečev beg s potepuhom v širni svet. Potepuštvu jima da sicer svobodo, kopljič pa hkrati konflikte z urejenim in ustaljenim svetom in ljudmi, ki v njem žive. Zanese ju med romarje, kjer igraata slepca in berača, udnijata se kmetu za pastirja, Mihača celo posvoje — povsod pa srečujeta za navideznim redom in zakoni skrhanu moralo in človečnost in povsod tudi sama prihajata navzkriž z varuhi skrhanih zakonov morale in človečnosti.

Njuno potepuštvu postane tako edino sprejemljivo pravilo življenja... Mihec se kot zakonski mož in oče čez leta vrne v rojstno vas. Se vedno živ pa je tu odpor do Mihača, do tujka; on in njegova družina ostanejo izobčeni, dokler na robu vasi, ob savskem pradu ne zaključijo njihovega življenja, tako kot nekoč življenje Mihečeve matere, narasla reka.

Kukavičji Mihec je eno najlepših del sodobne književnosti za mladino.

Delo je prejelo nagrado za najboljšo mladinsko knjigo leta 1972.

Od 12. leta.

M. S.

Zorman Ivo: V sedemnajstem. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. 151 + (IV) str. 8°.

Junakinja zgodbe je sedemnajstletno dekle, ki ob prebolevanju prve življenjske krize v dialogih s samo seboj in z zdravnikom v bolnici obnavlja v svoji zavesti dogodke, ki so do krize pripeljali oz. jo povzročili. Edini svetli in topli lik, ki živi v spominu dekleta, je teta; starši so tujci, ki skrbje predvsem za družinski standard, ne pa za toplo, človeško, družinsko varno okolje svojemu otroku. Tako junakinja v letih doraščanja naivno išče toplino in zaupanje pri vrstniku, za katerega pa se izkaže, da je sebičnejši, ki dekletovo zaupanje samo izrablja. Kriza doseže višek, ko dekle zanosi, odpravi otroka in zboli. Vsemu sledi še težak moralno človeški duševni zlom.

Mladinski oz. dekliski roman odkriva v retrospektivni, psihološko precej plitvi pripovedni tehniki skozi prizmo deklinske krize sebično in vase zaprtu okolje in to okolje tudi obsodi kot prvi vzrok za dekletov zlom.

Od 13. leta.

M. S.

Zupančič Beno: 105 (Sto pet) lubenic. (Ilustr.) Jože Ciuha. (V Ljubljani), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 4°. (Velike slikanice.)

Otroška želja dobiti nenadoma goro lubenic, lubenice dejansko tudi pričara v domišljijo, in sicer natanko toliko, do kolikor zna deklica šteti. Ker je deklica radodarna, skrbno razmišlja, komu vse jih bo poklonila, in prva je na vrsti prijateljica. In ob uživanju slastne lubenice plečejo otroške glave asociacijo na asociacijo, ki se vse začne in konča z lubenico. Ker je ta igra prijetna, jo skleneta deklici nadaljevati tudi naslednji dan.

Groteskon humoristične barvne ilustracije dekorativno spremljajo fantazijsko igro dveh dekliskih glav.

Do 8. leta.*

M. S.

Zupančič Oton: Kanglica. Otroška pesem. Izvirni lesorezi Marija Vogelnikova. (Ljubljana), Mladinska knjiga 1972. (16) str. 8°. (Čebelica. 150.)

Do 8. leta.

BIBLIOGRAFIJA MLADINSKIH DEL LEOPOLDA SUHODOLČANA

KNJIŽNE IZDAJE

Pripovedna dela

Deček na črnem konju. Ilustr. Ive Šubic. Maribor, Obzorja 1961.

Deček na črnem konju. Ilustr. Ive Šubic. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Moja knjižnica, 3. letnik, 6. razred, knjiga 1.)

Hi, konjiček. Ilustr. Jože Ciuha. Ljubljana, Borec 1964. (Kurirčkova knjižnica.)

Kam se je skril krojaček Hlaček. Ilustr. Marlenka Stupica. Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. (Velike slikanice.)

Krojaček Hlaček. Ilustr. Marlenka Stupica. Ljubljana, Mladinska knjiga 1970. (Velike slikanice.)

Vsebina: Hiša iz gumbov. — Vrvohodec. — Tekma. — Izgubljenček. — Telefon. — Kdo smo. — Razbojnik Cincin. — Pot skozi gozd. — Naše mesto. — Drugi ponatis 1972.

Moj prijatelj Jumbo. Ilustr. Janez Vidic. Ljubljana, Mladinska knjiga 1968. (Čebelica 116.)

Mornar na kolesu. Ilustr. Aco Mavec. Ljubljana, Partizanska knjiga 1973. (Matjaževa knjižnica.)

Naočnik in Očalnik. Mojstra med detektivi. Ilustr. Aco Mavec. Ljubljana, Mladinska knjiga 1973. (Sinji galeb 170.)

Narobe svet. — V: Pravljice iz naših dni. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Moja knjižnica, 3. letnik, 2. razred, knjiga 2.)

Ognjeni možje. Ilustr. Bojan Golja. Maribor, Obzorja 1955. (Pravljica 51.) Vsebina: Ognjeni možje. — Sonček. — Kralj Terban in siromaki. — Nesložni bratje.

Pikapolonček. Ilustr. Lidija Osterc. Maribor, Obzorja 1968. (Mlada obzorja 20.)

Potovanje slona Jumba. Ilustr. Janez Vidic. Maribor, Obzorja 1965. (Mlada obzorja 4.)

Vsebina: Potovanje slona Jumba. — Vesela zoga. — Deček in žerjav. — Pisma Mince Katarince. — Razigrani nebotičnik. — O črni luni. — Deklica z veliko rdečo pentljo. — Narobe svet. — Predsednik rumenega balona. — Veliki prijazni ključ. — Pajac. — Primožev dnevnik. — O dečku, ki ga še ni.

Punčka. Ilustr. Marjanca Jemec-Božič. Ljubljana, Borec 1970. (Kurirčkova knjižnica.)

Vsebina: Punčka. — Konjiček. — Medvedek. — Ladjica. — Piščalka. — Zoga. — Vlak. — Pajac. — Kocke. Str. 7–9: Darja Kramberger: Črticam o igrakah na pot.

Rdeči lev. Ilustr. Janez Vidic. Ljubljana, Mladinska knjiga 1968. (Sinji galeb 127.)

Str. 5–7: Stanko Kotnik: Tri minute pred začetkom: nekaj o piscu te zgodbe.

Rolf. — V: Iz velikih težkih dni. Ljubljana, Mladinska knjiga 1965. (Moja knjižnica, 1. letnik, 5. razred, knjiga 7.) Str. 122–126: L[eopold] S[uhodolčan]: Podatki o pisateljih. Prvi ponatis 1968.

Rumena podmornica. Ilustr. Nikolaj Omersa. Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Sinji galeb 140.)

Str. 215–223: Neža Maurer: O piscu »Rumene podmornice«.

Rumena podmornica. Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. (Moja knjižnica, 4. letnik, 6. razred.)

Sejem na zelenem oblaku. Ilustr. Janez Vidic. Maribor, Obzorja 1958.

Vsebina: Obisk z neba. — Črček. — Medvedek, kozel, volk in modri jazbec. — Prebrisani zajček Majček in požrešna svinja Dinja. — Sladkosnedni medved. — Voluhar-skopuhar. — Hlapčevska usluga. — Hrček Smrček. — Junak. — Molki ni vedno zlato. — Lev, mravlja in kokoš. — Sraka Kokodaka. — Tetka Vsevedka. — Lepo perje, strahopetno srce. — Sejem na zelenem oblaku.

Skriti dnevnik. Ilustr. Melita Vovk-Štih. Ljubljana, Mladinska knjiga 1961. (Sinji galeb 77.)

Skriti dnevnik. Ilustr. Melita Vovk-Štih. Ljubljana, Mladinska knjiga 1965. (Moja knjižnica, 1. letnik, 7. razred, knjiga 3.)

Str. 156–158: B[ogomil] G[erlanc]: Leopold Suhodolčan. Prvi ponatis 1967.

Velikan in Pajac. Ilustr. Irina Rahov-sky-Kralj. Ljubljana, Mladinska knjiga 1965. (Sinji galeb 105.)

Str. 207—213: Leopold Suhodolčan: Intervju. Levstikova nagrada za leto 1965.

Veliki in mali kapitan. Ilustr. Božo Kos. Ljubljana, Mladinska knjiga 1968. (Cicibanova knjižnica.)

Gledališke igre

Dobrosrčna jelka. Oprana strahopet-nost. V: Igre in pesmi za otroške praz-nike. Ljubljana, Zveza prij. mladine Slovenije 1955.

Medvedek na obisku. Mladinska igra. — (Čudežna srajca dopetajca. Igra za vse mlade.) Ljubljana, Scena 1972. (Dramska knjižnica 1972. 2/3.)

Narobe stvari v mestu Petpedi. — (Srečna hiša Doberdan. — Figole Fagole.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1973. (Mladi oder)

Novinec. Veliki paket. Martin in gozdni možje. Deček v skrivališču. V: Za celo leto. (Priročnik iger in deklama-cij.) Ljubljana, Mladinska knjiga 1960.

Ukaz rdečega zmaja. — V: Anton Ingo-lič in Ferdo Delak: Deček z dvema imenom. Ljubljana, Mladinska knji-ga 1964. (Mladi oder 36.)

MLADINSKA DELA V PREVODIH

Das versteckte Tagebuch. (Skriti dnev-nik.) Berlin — DDR, Der Kinderbuch-verlag 1974.

Crveni lav. (Rdeči lev.) Prev. M. Petro-vič, Sarajevo, Veselin Masleša 1974. (Zbirka Lastavica.)

Primožev dnevnik. (Primožev dnevnik.) — V: Bajke za djecu i priče o djeci. Prev. Vida Supičić. Ilustr. Muamir Rakić. Sarajevo, Veselin Masleša 1972. (Zbirka Lastovica.)

Skrienot dnevnik. (Skriti dnevnik.) Prev. Slavčo Temkov. Skopje, Detska radost 1965.

Skrienot dnevnik. (Skriti dnevnik.) Prev. Slavčo Temkov. Skopje, Make-donska knjiga i Detska radost 1967. (Odabrana lektira za šesto oddelenie.)

Spratannyj dnevnik. (Skriti dnevnik.) Prev. Irena Makarovskaja. Moskva, Detskaja literatura 1971.

Tim, le tailleur. (Krojaček Hlaček.) Prev. Sophie de Lambert. Ilust. Mar-lenka Stupica. Paris. Edition La Fa-randole 1973.

Žoltata podmornica. (Rumena podmor-nica.) Prev. Aleksandar Popovski. Ilust. Tome Filipovski. Skopje, Naša knjiga 1973. (Zbirka Zlaten bumbar.)

RADIJSKE IGRE ZA MLADINO

Čudežna srajca. Prva izvedba RTV Ljubljana 1956.

Deček v avtu. RTV Ljubljana 1963.

Dedkova vrata. RTV Ljubljana 1972. (3. nagrada na natečaju.)

Medvedek na obisku. RTV Ljubljana 1961. (2. nagrada na natečaju.)

Najlepši smeh. RTV Ljubljana 1960.

Pepelka. RTV Ljubljana 1968. (2. na-grada na natečaju.)

Pikapolonček. RTV Ljubljana 1967.

Pojocha hiša. RTV Ljubljana 1973. (2. nagrada na natečaju.)

Potovanje slona Jumba. RTV Ljublja-na 1961.

Srnjaček z belo nogo. RTV Ljubljana 1958.

Trije v raketi. RTV Ljubljana 1961. (3. nagrada na natečaju.)

TELEVIZIJSKA IGRA ZA MLADINO

Naočnik in Očalnik. RTV Ljubljana 1972. Televizijska nadaljevanka. (7 epizod.)

LUTKOVNA IGRA

Medvedek na obisku. Lutkovno gleda-lišče v Ljubljani 1971. (2. nagrada na natečaju.)

GRAMOFONSKA PLOŠČA

Krojaček Hlaček. Ljubljana, Mladinska knjiga 1972. Pripoveduje Boris Kralj. Vsebina: Hiša iz gumbov. Telefon. Vrhovodec. Tekma.

Podatke je dal na razpolago avtor, se-stavila Darja Kramberger.

Uredništvo zbornika **Otrok in knjiga** se je dvakrat sestalo s svojimi sodelavci. Obakrat je srečanje potekalo v času sklepnih prireditev festivala Kurirček v Mariboru, in sicer 12. decembra 1972 in 20. decembra 1973.

Na prvem sestanku je bil predmet pogovora prvi zvezek zbornika, ki je izšel septembra 1972. Ob oceni tega zvezka je bilo zastavljenih več temeljnih vprašanj v zvezi z zasnovo zbornika in njegovo nadaljnjo usmeritvijo: ali naj bo vsakokratni zbornik tematsko urejena celota ali naj bo periodična publikacija z raznovrstno tematiko, ali naj bo namenjen ozkemu krogu strokovnjakov ali širši kulturni javnosti, na čem naj bo težišče prispevkov v njem, kako naj se realizira njegov jugoslovanski značaj.

O teh vprašanjih je tekla razprava tudi na drugem sestanku, zato združujemo osnovne misli in sklepe obeh sestankov ter jih zgoščeno podajamo.

Zbornik naj bo letna strokovna publikacija, ki prinaša prispevke o mladinski književnosti in o mladem bralcu. V središču pozornosti naj bi bila knjiga, ki jo je treba predstaviti z raznih vidikov v eseju, razpravi, recenziji, anotaciji in v bibliografijah. Presojati jo je treba v celoti, tudi z likovnega vidika, upoštevati ilustracijo in opremo knjige. Poleg knjige naj zbornik obravnava tudi mladega bralca, njegov odnos do določenega beriva, zato je potrebno sodelovanje psihologov in sociologov.

Težnja zbornika naj bi bila v živem odzivanju na dogajanje v mladinski književnosti, prikazoval naj bi novosti, priporočal dobro literaturo. Posamezne številke naj bodo torej vsebinsko pestre, uvedli naj bi rubrike, v katerih bi kontinuirano iz leta v leto obravnavali določena področja, posamezna obdobja v razvoju mladinske književnosti, literarne zvrsti in vrste ter podobno. Stalna rubrika naj bo za recenzije in anotacije. Za slovenski knjižni trg zagotavlja redne anotacije Pionirska knjižnica v Ljubljani. Poskrbeti bo treba za anotacije tudi iz drugih kulturnih središč v Jugoslaviji. Navzoči so se zavzemali, da bi naj bila selektivna bibliografija, kakršno je pripravila Andra Žnidar v prvem zvezku zbornika, reden prispevek v zborniku. Bibliografija, ki prinaša izbor pomembnih člankov v časopisju in zbornikih o splošnih problemih v mladinski književnosti, o teoretičnih vprašanjih, o posameznih avtorjih in delih ter drugem, naj bi zajela vso Jugoslavijo.

Uredništvo naj bi za posamezne zvezke zasnovalo tudi tematski del zbornika, katerega naloga bi bila čim temeljiteje obravnavati določeno temo, čeprav v posameznem zvezku ne bo mogoče teme popolnoma zaokrožiti, še manj pa jo izčrpati.

Vsebinsko je zbornik namenjen strokovnjakom za področje mladinske književnosti in mladega bralca, učiteljem, bibliotekarjem in drugim kulturnim delavcem, kar terja tudi ustrezen strokovni način obravnave snovi.

Drugo vprašanje, ki je bilo na obeh sestankih močno v ospredju, je vprašanje razširjenosti zbornika v jugoslovanskem prostoru. Sodelavci zbornika naj bi bili avtorji iz vse Jugoslavije. Taka usmeritev pa terja reševanje jezikovnega vprašanja: ali naj bodo prispevki objavljeni v jeziku avtorja ali naj bodo natisnjeni v slovenščini. V zadnjem primeru se zbornik obrača predvsem na bralce na slovenskem jezikovnem območju. Sklenjeno je bilo, da bo zbornik izhajal v slovenščini, bo pa objavljajl v izvirnem jeziku prispevke, ki obravnavajo izrecno jezikovna vprašanja, in pa prispevke, ki analizirajo poezijo in prinašajo dosti citatov iz nje. Sicer pa naj zbornik uvede prakso povzetkov. Poleg informativnih povzetkov v tujem jeziku naj bi bili daljši povzetki v srbohrvaščini in v makedonščini posebno ob prispevkih, ki govore o avtorjih ali delih iz srbske, hrvaške ali makedonske književnosti. Temu ustrezno bi bilo treba ravnati tudi s prispevki o delih iz literatur drugih narodnosti v Jugoslaviji.

Zbornik v prvi vrsti objavlja izvirne, doslej nenatisnjene prispevke, vendar se uredništvo lahko v posameznih primerih odloči tudi za objavo že natisnjene dela, če gre za besedila, ki sicer njegovemu krogu bralcev niso dovolj dostopna. Dolžnost zbornika naj bo, da svoje bralce čim širše informira o dogajanju na področju mladinske književnosti doma in v svetu, v ta namen naj bi domači strokovnjaki sestavljali in pisali preglede po informativnih virih, naprositi pa bo treba tudi sodelavce iz drugih dežel.

Za prihodnje zvezke zbornika sta se izkristalizirala dva predloga. V enem izmed zvezkov zbornika bi zbrali strokovno gradivo o književnosti s tematiko NOB in revolucije, ki so ga prispevali referenti na dosedanjih obravnavah v okviru vsakoletnega simpozija na festivalu Kurirček. Za tematski del v enem naslednjih zbornikov pa so navzoči predlagali obširnejšo obravnavo bralnega interesa dečkov in deklíc na določeni starostni stopnji (10—12 let). Delovni naslov tega projekta se glasi Dekliška ali deška literatura — da ali ne?

Odmev v tisku po izidu prvega zvezka zbornika Otroci in knjiga je bil ugoden, predvsem pa recenzenti poudarjali, da je takšna publikacija v kulturni javnosti zelo potrebna. Zato bodo morali uredništvo in sodelavci skrbeti, da bo zbornik redno izhajal in da bo rasla njegova kvaliteta.

Darja Kramberger

MARIBORSKA KNJIŽNICA
KNJIŽNICA KAMNICA
Oddelek za odrasle

VSEBINA

	Stran
RAZISKAVE O MLADIH BRALCIH	
Mr. Rudi Lešnik: Časniki in časopisi v otrokovem življenju	5
LITERARNE VRSTE IN ZVRSTI	
Alenka Glazer: K vrednotenju mladinske književnosti	27
Niko Gafenauer: Igra v pesništvu za otroke	30
Dr. Miroslava Genčiová: Osnovne poteze sovjetske znanstvene fantastike po- vojnih let	36
ŠTUDIJE O SLOVENSKIH MLADINSKIH KNJIŽEVNIH DELIH	
Jože Kodrič: Rdeči lev Leopolda Suhodolčana	45
Jože Šifrer: Deklice v Bevkovih mladinskih povestih	63
PREGLEDI IN PRIKAZI	
France Filipič: O najnovejši slovenski knjižni žetvi za mlade ljudi .	69
Martina Šircelj: Opozorilo na neko literarno delo	78
Marija Jamar Legat: Kristina Brenkova: Deklica Delfina in lisica Zvito- repka	82
Mr. Duško Cackov: Pregled makedonske književnosti za otroke v letu 1972	84
Doc. dr. Ján Sedlák: Pogled na slovaško literaturo za otroke in mladino	98
Voja Marjanović: Beograjsko otroštvo in okupacija	105
	Poetični herbarij 107
RAZMIŠLJANJA USTVARJALCEV MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI	
Nasiha Kapidžić-Hadžić: Pravljice Ivane Berlić-Mažuranić so razvnele mojo otroško domišljijo	111
ANOTACIJE IN BIBLIOGRAFIJE	
Marjana Kobe, Martina Šircelj, Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mla- dino v letu 1972'	115
Bibliografija mladinskih del Leopolda Suhodolčana	124
Darja Kramberger: Zapisek uredništva	126

OTROK IN KNJIGA

II

Zbornik uredila s sodelovanjem
uredniškega odbora
Darja Kramberger
Opremil Matjaž Vidic

Izdali
Pionirska Knjižnica Mariborske knjižnice
Pedagoška akademija Maribor
in festival Kurirček

Založila
Založba Obzorja Maribor
Za založbo Drago Simončič

Natisnilo oktobra 1975
ČGP Mariborski tisk
v Mariboru

skim slovstvom. Tak postopek sicer na videz izloča mladinsko književnost iz druge književnosti, hkrati pa opredeljuje izhodišča, iz katerih so rasle nekoč besedne tvorbe, ki so povezovalle naivne poslušalce ne glede na njihova leta.«

Alenka Glazer: K vrednotenju mladinske književnosti

»Leta 1970 je prek 800 šolarjev v mariborski občini odgovarjalo na vprašanje: katere časopise so brali in kateri so jim najbolj ugajali ... Za vse šolarje je značilno, da sorazmerno radi berejo bodisi knjige bodisi časnike in revije, če le utegnejo ... V osnovni šoli ali v okviru zunajšolske vzgoje pri prostovoljnih dejavnostih domala nihče ne obravnava z mladino vsebin in narave tiska, ki je vsak dan dostopen mladini. Videli smo, da otroški časopisi še zdaleč ne morejo zadovoljiti živahnih interesov šolarjev, ki segajo po časnikih in časopisih, namenjenih odraslim ljudem.«

Rudi Lešnik: Časniki in časopisi v otrokovem življenju

O slovenskih književnih delih, ki so izšla leta 1972 in deloma tudi 1973, pišejo France Filipič, Martina Šircelj in Marija Jamar Legat. Novost v 2. zvezku zbornika pa je bibliografski popis knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letu 1972 z anotacijami, ki sistematično informirajo o kvalitetnih delih ter njihovi primernosti za določeno starostno stopnjo.

V pripravi je že tretji zvezek zbornika — v njem bodo prispevki obravnavali probleme mladinske književnosti, ki je ubrana na tematiko NOB in revolucije. Poblíž bodo predstavljena nekatera pomembna dela s to tematiko. Prvič bodo v naslednji številki uresničena prizadevanja, da bi bralci dobili vpogled v tvornost mladinskih pisateljev tudi na drugih južnoslovanskih jezikovnih področjih. Poleg anotacij o delih s slovenskega knjižnega trga bo 3. zvezek prinesel anotacije o izvirnih delih, objavljenih v Bosni in Hercegovini, na Hrvaškem, v Makedoniji in Srbiji.

MARIBORSKA KNJIŽNICA
KNJIŽNICA KAMNICA

0

OTROK ... II.